

Ľudské práva a sociálna ochrana v sociálnej práci

Miloslav Hetteš

Bratislava 2015

VYSOKÁ ŠKOLA ZDRAVOTNÍCTVA A SOCIÁLNEJ PRÁCE

SV. ALŽBETY BRATISLAVA

Ľudské práva a sociálna ochrana v sociálnej práci

Miloslav Hetteš

Bratislava 2015

Názov: Ľudské práva a sociálna ochrana v sociálnej práci

© Autor: doc. RNDr. Miloslav Hetteš, CSc.

Recenzenti:

prof. JUDr. Vojtech Tkáč, CSc.

prof. PaedR. Milan Schavel, PhD.

doc. PhDr. Karel Preuss, PhD.

Vydavateľ: Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, Bratislava

Rok vydania: 2015

Náklad: 100 kusov

Počet strán: 242

Obálka: Symbol tolerancie - pomník Nelsona Mandelu (Bloemfontein, Južná Afrika), autor Estian Wagenaar

Publikácia prešla jazykovou kontrolou

Tlač:

ISBN: 978-80-8132-128-3

*Venujem Hane Kuć, ktorá mi dala priestor písať, skladať, kontrolovať a dokončiť
tému.*

OBSAH

ÚVOD.....	7
1. SOCIÁLNA PRÁCA V NAŠEJ DOBE	11
Globálna definícia sociálnej práce	11
Základné poslanie sociálnej práce	12
Zásady sociálnej práce	13
Poznanie v sociálnej práci	14
Prax v sociálnej práci	15
2. PODSTATA ŽIVOTNEJ ÚROVNE (BLAHOBYTU)	17
Kognitívny blahobyť.....	17
Afektívny blahobyť.....	17
Psychológia blahobytu	18
Vzdelanie a sociálne blaho	18
Subjektívne sociálne blaho	18
Etnická identita a sociálny blahobyť.....	19
Individuálne postavenie a sociálny blahobyť	20
Sociálne blaho a šťastie	20
Skorý islamský kalifát	
3. ŠŤASTIE A SOCIÁLNE BLAHO	21
Ako vzniká šťastie	21
Predpoklady šťastia	24
4. ĽUDSKÉ PRÁVA	27
Dejiny ľudských práv	27
Spoločenská zmluva	28
Starobylý Blízky východ	28
Antika	29
Skorý islamský kalifát	30
Stredovek	32
Obdobie objavov, ranná moderná doba a doba osvietenectva	32
19. storočie po 1. svetovú vojnu	35
Medzi 1. a 2. svetovou vojnou	36
Po 2. svetovej vojne	36
Práva vo vojne a Ženevské konvencie	36
5. TRI GENERÁCIE ĽUDSKÝCH PRÁV	38
Prvá generácia ľudských práv	38
Druhá generácia ľudských práv	39
Tretia generácia ľudských práv	40

6. HOSPODÁRSKE, SOCIÁLNE A KULTÚRNE PRÁVA	43
Medzinárodné ľudsko-právne nástroje	43
Regionálne ľudsko-právne nástroje	44
Druhotné zdroje práva	45
Národné ústavy	46
Záväzky štátov	46
Systém monitorovania, posilňovania a uplatňovania	47
7. SOCIÁLNE PRÁVA	49
Medzinárodné sociálne a pracovné štandardy	49
Dohovor o minimálnych normách v sociálnom zabezpečení	50
8. VŠEOBECNÁ DEKLARÁCIA ĽUDSKÝCH PRÁV	55
Historické predpoklady deklarácie	55
Príprava dokumentu	56
Štruktúra deklarácie	56
Medzinárodný deň ľudských práv	58
Význam a právny účinok	58
Organizácie podporujúce Všeobecnú deklaráciu ľudských práv	61
Nedávna história	62
9. MEDZINÁRODNÝ PAKT OBČIANSKÝCH A POLITICKÝCH PRÁV	63
Príprava paktu občianskych a politických práv	63
Zhrnutie paktu občianskych a politických práv	64
Právo na fyzickú integritu	65
Sloboda a osobná bezpečnosť	66
Procedurálna spravodlivosť a práva obvinených	66
Osobné slobody	67
Politické práva	68
Opčné protokoly	68
Výhrady	68
10. MEDZINÁRODNÝ PAKT O HOSPODÁRSKÝCH, SOCIÁLNYCH A KULTÚRNYCH PRÁVACH	69
Vývoj paktu o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach	69
Štruktúra paktu o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach	70
Zásada postupného plnenia	71
Pracovné práva	72
Právo na sociálne zabezpečenie	72
Právo na rodinný život	73
Právo na primeranú životnú úroveň	76
Právo na zdravie	79
Právo na vzdelanie	80
Právo participácie	82

Výhrady k paktu o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach	87
Opčný protokol a monitorovanie	87
11. EURÓPSKY DOHOVOR O OCHRANE ĽUDSKÝCH PRÁVACH A ZÁKLADNÝCH SLOBÔD	89
Dejiny dohovoru	89
Články dohovoru	90
Protokoly dohovoru	99
12. CHARTA ZÁKLADNÝCH PRÁV EURÓPSKEJ ÚNIE	102
Vývoj charty	102
Právne postavenie	103
Protokoly	105
Text charty	105
Zvyšovanie sily a povedomia charty	109
13. SOCIÁLNA SPRAVODLIVOSŤ	110
Katolicizmus	111
Protestantizmus	113
Hinduizmus	114
Islam	114
Organizácia Spojených národov	115
Hnutia sociálnej spravodlivosti	116
14. SOCIÁLNA OCHRANA	117
História sociálnej ochrany	117
15. SOCIÁLNE ZABEZPEČENIE	120
História sociálneho zabezpečenia	129
Formy sociálneho zabezpečenia	131
Poskytovanie a financovanie	131
Príjmová istota	133
Typy sociálneho zabezpečenia	133
16. ROZHODOVACIE (RIADIACE) POSTUPY	137
Univerzalizmus alebo adresnosť	137
Spôsoby poskytovania	138
Národné programy	139
17. EURÓPSKA SOCIÁLNA CHARTA	140
Štruktúra charty	140

18. SOCIÁLNA OCHRANA NA SLOVENSKU	153
Systém sociálnej ochrany na Slovensku	156
Princípy financovania	157
Zdravotná starostlivosť	158
Starostlivosť v chorobe – peňažné dávky (nemocenské)	159
Starostlivosť v materstve	160
Starostlivosť v invalidite	162
Starostlivosť v starobe	164
Starostlivosť o pozostalých	167
Pracovné úrazy a choroby z povolania	168
Dávky pre rodinu	169
Starostlivosť o nezamestnaných	172
Aktívne opatrenia na trhu práce	173
Garantovanie minimálnych zdrojov	174
Dlhodobá starostlivosť	178
Sociálna ochrana samostatne zárobkovo činných osôb	182
19. GARANTOVANÉ SOCIÁLNE MINIMUM AKO NOVÝ PRÍSTUP K SOCIÁLNEJ OCHRANE V EURÓPE	183
Iniciatíva MOP a medzinárodný význam stanovenia sociálneho minima .	183
Prijatie odporúčania garantovať minimum sociálneho zabezpečenia	185
Návrhy ICSW	
20. MEDZINÁRODNÉ ÚSILIE O SOCIÁLNY ROZVOJ	195
21. ZABEZPEČENIE SOCIÁLNEHO DOBRA NA SLOVENSKU ...	207
22. ZVLÁDANIE SOCIÁLNYCH PROBLÉMOV DNEŠKA	218
Premena spoločnosti	218
Slovenská spoločnosť	219
Sociálne investovanie a sociálna politika	220
Nesúdržnosť	221
Dnešné Slovensko	224
23. SOCIÁLNI PRACOVNÍCI V SÚČASNEJ SPOLOČNOSTI	226
ZÁVER	235
Použitá literatúra	236
Autor	241

„Nelekaj se jistej smrti,

ale se boj zlého žití.“

Gavlovič, H. (1755): *Valaská škola mravův stodola*

ÚVOD

Sociálna práca bez ľudských práv je nemožná. Sociálna ochrana je neobíditeľnou súčasťou sociálnej práce. Každý sociálny pracovník musí ovládať oboje. Monografia „Ľudské práva a sociálna ochrana v sociálnej práci“ poslúži ako študijný podklad ale má aj ambíciu ponúknuť aj širšej odbornej verejnosti poznanie, ktoré v značnej miere nie je doposiaľ dostupné v slovenskom prostredí.

Zmysel a podstata života je témou, ktorá nám môže dať odpoveď na najťaživejšie aj bežné problémy, výzvy a otázky dneška. Hľadanie odpovede prečo nie sme šťastní aj keď sa o to usilujeme musíme hľadať v pochopení ľudských práv. Sme každý na svete sám? Potrebujeme vôbec spoločnú ochranu, keď sme slobodní jedinci? Nebolo by mi lepšie samotnému? Veď všetko poznám a všetko viem. Veľa vecí sa v živote zmenilo. Predovšetkým však zostala spoločná potreba.

Promočný sľub absolventov Vysokej školy zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety v Bratislave, odboru sociálna práca, zaväzuje že:

- *svoje povinnosti na rozličných úsekoch spoločenského života našej vlasti ako aj v zahraničí budú vykonávať svedomito, ochotne a s plným vedomím zodpovednosti v prospech našej spoločnosti,*
- *že budú žiť tak, aby ich konanie bolo v zhode s našim povolaním,*
- *že vo vďačnej pamäti zachovajú školu a svojich učiteľov, ktorí sa im v rokoch štúdia usilovali dať všetko, čo budú potrebovať na úspešné plnenie svojich budúcich povinností,*
- *vo svojom povolaní a poslaní sa budú riadiť princípmi kresťanského humanizmu a kresťanskej etiky ako aj zásadami Hippokratovej prísahy, chrániť život od počiatku až po dôstojnú prirodzenú smrť a **hájiť občianske a ľudské práva** chorých a slabších jedincov našej spoločnosti a **ochraňovať životné a pracovné prostredie.***

Absolventi sociálnej práce skladajú sľub okrem iného hájiť občianske a ľudské práva. Nesmie to byť formalita. Ale plne rozumejú svojmu záväzku? Poznajú príčinu a podstatu toho prečo majú konať tak ako sa zaväzujú? Je to donútenie a či nevyhnutnosť? Vedia sa stotožniť so svojim poslaním? Budú im na ich pomoc

odkázané osoby a skupiny aj ostatná verejnosť rozumieť? Budú sociálni pracovníci rozumieť verejnosti?

Sociálna práca vychádza z normatívov daných ľudskými právami. Štandardy ľudských práv určujú pravidlá a determinujú existenciu sociálnej ochrany. Bez poznania ľudských práv, nevieme pochopiť zmysel sociálnej ochrany a ani samotnej sociálnej práce. Preto je potrebné poznať aspoň stručne ľudské práva.

Mnohí ľudia až na konci života si lepšie uvedomujú skutočné hodnoty života. Jedna skúsenosť zdravotnej sestry Bronnie Wareovej (2012) zhrňuje jedno takéto poznanie, ktoré tu môžeme byť posúdiť. Čo retrospektívne ľudia hodnotia ako to čo mali vo svojom živote urobiť a čo zameškali?

„Kiež by som mal odvahu žiť si po svojom a nie tak, ako to odo mňa vyžadovali iní“. Ľudia často pociťujú, že nemali možnosť žiť svojim životom. Sú nútení nespravodlivým usporiadaním v spoločnosti konať prikázaným spôsobom, ktorý ich nenapĺňa. Dnešná globálne rozvinutá spoločnosť ale nemá racionálny dôvod ľudí zotročovať a neumožňovať im žiť humánne.

„Príal by som si, aby som tak tvrdo nepracoval“. Práca je nevyhnutná súčasť nášho života. Avšak nie ona je jeho zmyslom. Súčasná rozvinutá spoločnosť, môžeme opäť potvrdiť, má kapacity na to aby sa ľudia mohli viacej venovať rodine, priateľom, deťom a tak zrušiť odcudzenie, chlad a nárast prázdnoty. Napriek rodovej rovnosti, zostáva práca často významnejšie pociťovaná potreba u mužov. Samotná práca však nestačí na naplnenie života ani u nich.

„Kiež by som mal odvahu vyjadriť svoje pocity“. Spoločnosť nie je ani dnes dostatočne demokratická. Nevyužívame ubitý a skrytý ľudský potenciál. Mnohé neliečiteľné choroby majú svoju jednoduchú prapríčinu v psychickej nepohode.

„Nemal som sa prestať stretávať so svojimi priateľmi“. Nie nedostatok materiálnych hodnôt, ale nedostatok ľudskosti je pociťovaný ako nenaplnený. Harmonický život v rodine a s priateľmi je skutočnou hodnotou.

„Mal som si dovoliť byť šťastnejší“. Príliš veľa zodpovednosti, záväzkov, povinností, splácania, sporenia a odkladania nedáva priestor pre spokojnosť, duchovný rozvoj, harmóniu, šťastie, radosť a úsmev v živote. Tieto hodnoty pokladané za márnomyseľnosť sú nenaplnené a skracujú fyzický život na tejto zemi.

Všetky tieto nenaplnené potreby, túžby a hodnoty dnes teoreticky dokážeme dosiahnuť a máme na to aj potrebné kapacity. Prečo tomu však nie je u väčšiny ľudí? Sociálny pracovník by im mal vedieť pomôcť a o tom je aj táto kniha.

Od francúzskej buržoáznej revolúcie (1793) platí že ľudia sa rodia a ostávajú slobodnými a rovnými vo svojich právach. Spoločenské rozdiely sa môžu zakladať iba na prospešnosti pre celok. Účelom každého politického spoločenstva musí byť zachovanie prirodzených a neodňateľných práv človeka. Medzi tieto práva patria sloboda, právo na vlastníctvo s výnimkou verejného záujmu, bezpečnosť a právo na odpor proti útlaku.

Spoločnosť jestvuje na **trojitej dohode solidarity**. Prvou takouto “zmluvou” je **dohoda medzi generáciami**. Tí čo v tejto dobe pracujú udržujú pri živote starších a mladších. I keď sa na to spravidla zabúda, dôchodky nie sú vyplácané z úspor penzistov, ale z daní tých čo dnes pracujú. V podstate aj súkromné dôchodkové účty existujú na tomto princípe (závisia od okamžitej produkcie) Tento záväzok tvorí obrovský medzigeneračný transfer, ktorý je akceptovaný ako realita. Aj súkromný systém, ako sme prekvapujúco uviedli, je závislý od toho čo nová generácia vyprodukuje. Samotné nasporené prostriedky na súkromných účtoch sú použiteľné iba v tom prípade, že nová pracujúca generácia tvorí produkty za dostupnú cenu pre budúcich dôchodcov a neboli znehodnotené infláciou. Súkromné dôchodkové fondy sa chovajú presne ako systémy priebežného financovania a s nebezpečenstvom plného prenesenia rizika na už ekonomicky neaktívnu populáciu a znamená stratu solidarity. Bez existencie medzigeneračnej dohody sa cyklus zastaví.

Druhý „kontrakt“ sa uzatvoril **medzi triedami**. Koexistencia rôznych sociálnych tried je umožnená transfermi od bohatších k chudobnejším skupinám obyvateľstva. Progresívne zdaňovanie, ktoré je v Európe používané je toho dôkazom. Prečo musia tí bohatší vzdať sa časti svojho zisku? Nemali by mať všetci rovnakú daň? To je častou otázkou a podstatou aj najbežnejšej činnosti masovokomunikačných prostriedkov, kde v pozadí je presadzovanie neoliberálnych prístupov. Podporujú myšlienku štátu ako zlého hospodára a absolútne práva súkromného majetku aj na úkor budúcnosti celku. V sociálnej západnej Európe spravidla ani jedna politická strana nevyhráva voľby s potlačením progresívnej dane a so zavedením rovnosti príležitosti v oblasti vzdelania a zdravia, čo by znamenalo predurčenie budúceho života úplne na tom kde a u koho sa kto narodil a od jeho materiálnej situácii.

Tretím „kontraktom“ je **zmluva regionálna** medzi jednotlivými teritóriami. V každom štáte sú bohatšie aj chudobnejšie regióny, ale neakceptujú to ako večná a prirodzená situácia. Existuje celoeurópsky konsenzus pomoci chudobnejším štátom a regiónom pomocou finančných transferov. Bez teritoriálnej kohézie je nemysliteľná stabilita a jednota Európy a jej krajín.

Tieto tri zmluvy reprezentujú európsky spôsob života. Európska demokracia je výsledkom širokej dohody medzi kapitálom a prácou, ktorá spočíva na

akceptovaní ekonomiky postavenej na súkromnej iniciatívy a sociálneho štátu, ktorý je redistribučný pri všetkých tu uvedených spoločenských zmluvách. V súčasnosti prebieha vývoj v posune mnohých úloh v oblasti redistribúcií na celoeurópske inštitúcie v rámci procesu európskeho zjednocovania.

1. SOCIÁLNA PRÁCA V NAŠEJ DOBE

Výkonný výbor Medzinárodnej federácie sociálnych pracovníkov (IFSW) a Rada Medzinárodnej asociácie škôl sociálnej práce (IASSW), organizácie ktoré sú v partnerstve s Medzinárodnou radou pre sociálny rozvoj (ICSW) pripravili novú globálnu definíciu sociálnej práce a táto definícia bola predložená členom týchto organizácií na spoločnej konferencii „Sociálna práca, vzdelávanie a sociálny rozvoj“ v júli 2014 v Melbourne v Austrálii.

Globálna definícia sociálnej práce

Navrhovaná nová globálna definícia profesie sociálnej práce nadobudla nasledovné podoby:

Anglická verzia je:

“Social work is a practice-based profession and an academic discipline that promotes social change and development, social cohesion, and the empowerment and liberation of people. Principles of social justice, human rights, collective responsibility and respect for diversities are central to social work. Underpinned by theories of social work, social sciences, humanities and indigenous knowledges, social work engages people and structures to address life challenges and enhance wellbeing.”

A francúzsky znie:

„Les professionnels du travail social ont pour mission de favoriser le changement et le développement social, la cohésion sociale, le pouvoir d’agir et la libération des personnes. Les principes de justice sociale, de droit de la personne, de responsabilité sociale collective et de respect des diversités, sont au cœur du travail social. Etayé par les théories du travail social, des sciences sociales, des sciences humaines et des connaissances autochtones, le travail social encourage les personnes et les structures à relever les défis de la vie et agit pour améliorer le bien-être de tous.“

Slovenská podoba môže byť predbežne takáto:

„Sociálna práca je praktická profesia a vedecký odbor, ktorý podporuje sociálnu zmenu a rozvoj, sociálnu súdržnosť, posilnenie práv a slobôd ľudí. Zásady sociálnej spravodlivosti, ľudských práv, kolektívnej zodpovednosti a rešpektovanie rozdielností sú základom sociálnej práce. Spomocou teórií sociálnej práce, sociálnych vied, humanitných odborov a tradičných (pôvodných) poznatkov sociálna práca zapája ľudí a štruktúry do riešenia problémov života a do posilňovania sociálneho blaha.“

Táto definícia môže byť doplnená na národnej (štátnej) a regionálnej úrovni. Preto je možné očakávať pre túto globálnu definíciu jej slovenské spresnenie, resp. aj jej európske doplnenie v spolupráci európskych partnerov z dôvodu približovania sa európskych kultúr. Napr. jestvujúci európsky sociálny model sa môže vyjadriť v európskej verzii definície.

Komentár k návrhu globálnej (celosvetovej) definícii má umožniť lepšie pochopenie základov koncepcií použitých v tejto definícii. Vysvetlenia sú zamerané na základné poslanie v profesii sociálnej práce, na jej princípy, poznanie a prax.

Základné poslanie sociálnej práce

Základné poslanie profesie sociálnej práce zahŕňa podporu sociálnej zmeny, sociálneho rozvoja, sociálnej súdržnosti a posilnenia práv a slobôd ľudí.

Sociálna práca je na prax orientovaná profesia a zároveň je aj vedeckou disciplínou. Sociálna práca uznáva vzájomnú závislosť historických, sociálno-ekonomických, kultúrnych, politických a osobných faktorov, ktoré predstavujú možnosti alebo prekážky pre ľudské blaho a rozvoj. Štrukturálne prekážky prispievajú k udržaniu nerovností, diskriminácii, k zneužívaniu a k útlaku. Rozvoj kritického vedomia pomocou poznania štrukturálnych zdrojov útlaku a privilégií na základe príčin ako sú rasa, trieda, jazyk, náboženstvo, rod, zdravotné postihnutie, kultúra a sexuálna orientácia, rozvíjanie činností a stratégií za účelom riešenia inštitucionálnych a osobných prekážok, sú základom pre emancipačnú prax, ktorej cieľmi sú posilnenie práv a slobôd ľudí. Sociálna práca sa usiluje, v solidarite s tými čo sú znevýhodnení, znížiť chudobu, snaží sa oslobodiť marginalizovaných a utláčaných ľudí, podporuje sociálnu inklúziu a sociálnu súdržnosť.

Poslanie v oblasti sociálnej zmeny je založené na predpoklade, že sociálna práca koná vtedy keď daná situácia na úrovni jednotlivca, rodiny, malej skupiny, komunity, alebo spoločnosti je chápaná ako situácia, ktorá potrebuje zmenu alebo rozvoj. Je to akási forma uplatňovania zásady subsidiarity. Poslanie v oblasti rozvoja je podporované potrebou zmeniť štrukturálne podmienky, ktoré prispievajú k marginalizácii, k sociálnemu vylúčeniu a k utláčaniu (**aktívna rola**). Iniciatívy za spoločenskú zmenu akceptujú snahy ľudí na podporu práv ľudí a na dosiahnutie ekonomickej, environmentálnej a sociálnej spravodlivosti.

Sociálna práca je rovnako zaviazaná udržiavať sociálnu stabilitu, pokiaľ jestvujúca stabilita nie je využívaná pre marginalizáciu, vylúčenie a útlak, ktorejkoľvek skupiny osôb (**stabilizačná rola**). Sociálna práca sa má aktívne zapojiť, alebo aspoň podporiť do takejto konkrétnej činnosti.

Sociálny rozvoj znamená stratégiu pre intervenovanie, pre dosiahnutia želaného cieľa a predstavuje aj politický rámec spolu s inými vedľajšími a hlavnými štruktúrami. Sociálny rozvoj založený na celostnom holistickom bio-psycho-sociálnom a duchovnom hodnotení, ktorý presahuje mikro a makro delenie, zahŕňa viacnásobné systémové úrovne, medzisektorovú a medziprofesijnú spoluprácu. Sociálny rozvoj je zameraný na **trvalo udržateľný rozvoj**. Sociálny rozvoj uprednostňuje rozvoj sociálnych štruktúr a ekonomický rozvoj, ale nie v zmysle stereotypu - že iba ekonomický rozvoj je predpokladom sociálneho rozvoja.

Zásady sociálnej práce

Všeobecnou zásadou sociálnej práce je rešpektovanie neodolateľnosti hodnôt a dôstojnosti ľudských bytostí, neškodenie, rešpektovanie odlišnosti a dodržiavanie ľudských práv a sociálnej spravodlivosti.

Podpora a dodržiavanie ľudských práv, sociálnej spravodlivosti je motívom a dôvodom pôsobenia sociálnej práce. **Profesia sociálnej práce uznáva potrebu, že ľudské práva musia byť v súlade s kolektívnou zodpovednosťou.** Myšlienka kolektívnej zodpovednosti poukazuje na realitu, že ľudské práva jednotlivca môžu byť denne naplnené iba vtedy ak vezmeme na seba zodpovednosť jeden za druhého a aj zodpovednosť za spoločné životné prostredie. Sociálna práca zdôrazňuje význam tvorby vzájomných recipročných vzťahov medzi komunitami. Preto hlavné zameranie sociálnej práce musí byť podpora práv ľudí na každej úrovni a napomáhanie k riešeniam tam kde ľudia berú na seba zodpovednosť za spoločné blaho a rozvoj. Sociálna práca rešpektuje vzájomnú závislosť medzi ľuďmi a životným prostredím.

Sociálna práca pokrýva prvú, druhú aj tretiu generáciu ľudských práv. **Prvá generácia** ľudských práv sa týka občianskych a politických práv ako je sloboda vyjadrovania, sloboda presvedčenia, ochrana pred mučením a svojvoľným zadržaním. **Druhá generácia** ľudských práv sa týka sociálnych, ekonomických a kultúrnych práv, ktoré zahŕňajú okrem iného práva na primeranú úroveň vzdelania, zdravotnej starostlivosti, bývania a práva jazyka menšín. **Tretia generácia** ľudských práv je zameraná na prírodný svet, na právo na biodiverzitu živočíšnych druhov a medzigeneračnú rovnosť. Tieto práva sú vzájomne podporujúce. Ľudské práva naplňajú ako individuálne tak i kolektívne práva.

V niektorých prípadoch nekonanie zla a rešpektovanie diverzity môže byť v nesúlade s uznávanými hodnotami, napr. tam kde v mene užíwanej kultúry sú práva, vrátane práva na život, práva menšín ako sú ženy, homosexuáli, inoverci porušované. Globálne štandardy vzdelávania a školenia v sociálnej práci (*Global Standards*, 2004) sa venujú komplexným problémom. Globálne štandardy

podporujú normu, že sociálni pracovníci musia byť vzdelávaní v základných ľudských právach. Prístup sociálnych pracovníkov môže uľahčiť konštruktívnu konfrontáciu aj zmenu vtedy keď kultúrne hodnoty, presvedčenia a tradície porušujú základné ľudské práva. Keďže kultúra je sociálny konštrukt, ktorý sa dynamicky vyvíja, tak v nej je prirodzené že prebieha zmena aj vývoj. Konštruktívna konfrontácia a zmena môže byť usmernená. Pochopenie určitých kultúrnych hodnôt, presvedčení a tradícií pomocou kritického a reflexného priameho dialógu so skupinou zlepšuje úroveň ľudských práv.

Poznanie v sociálnej práci

Sociálna práca je medzi disciplinárna a aj super disciplinárna, vychádza z množstva vedeckých teórií a z rozsiahleho výskumu. Veda sa chápe v tomto kontexte v jej najzákladnejšom význame poznania. Sociálna práca neustále vytvára svoj teoretický základ a výskum. Využíva aj teórie iných humánnych vied vrátane (ale nie výlučne): komunitného rozvoja, sociálnej pedagogiky, administratívy, antropológie, ekológie, ekonomiky, vzdelávania, manažmentu, ošetrovania, psychiatrie, psychológie, verejného zdravia a sociológie. Unikátnosť výskumu a teórie sociálnej práce je v ich aplikovateľnosti a emancipatívnosti. Mnoho z výskumu a teórie sociálnej práce je konštruovanej v spolupráci s užívateľmi služieb v interaktívnom, dialógovom procese a preto je to v súlade so špecifickými prostrediami praxe.

Nová definícia akceptuje aj to že sociálna práca je formovaná nielen špecifickým praktickým prostredím a „západnými“ teóriami ale aj pôvodným (autochtónnym) poznaním, ktoré môže byť odlišné od trhového prístupu. Časť dedičstva kolonializmu vidieť v tom že západné teórie a poznanie boli výlučne preferované. Pôvodné, tradičné, miestne poznanie bolo podceňované, znehodnocované a hegemonizované západnými teóriami a poznaním. Navrhovaná definícia sa snaží zastaviť a zvrátiť tento proces, tým že uznáva že pôvodné obyvateľstvo a kultúra v každom regióne, krajine a území má svoje vlastné unikátne hodnoty, spôsoby predávania poznania a že pôvodné poznanie prispelo nevyčísľiteľným prínosom do vedy. Sociálna práca sa snaží napraviť historický západný kolonializmus a hegemoniu tým že poznáva a učí sa od pôvodného obyvateľstva na celom svete. Takto poznanie sociálnej práce je spoluvytvárané a formované pôvodným obyvateľstvom a toto poznanie bude viacej využívané v miestnom prostredí, ale aj v medzinárodnom kontexte. Vychádzajúc z prác Organizácie Spojených národov (OSN) Medzinárodná federácia sociálnych pracovníkov (IFSW) definuje pôvodné obyvateľstvo takto:

- bývajú (alebo sú združení) v rámci geograficky ohraničeného pôvodného územia,

- môžu si udržiavať osobitné sociálne, ekonomické a politické inštitúcie v rámci svojich území,
- usilujú viac o udržanie osobitosti kultúrnej, geografickej a inštitucionálnej než plnú asimiláciu do národnej spoločnosti,
- vyčleňujú sa pôvodom alebo kmeňovo.

Prax v sociálnej práci

Pôsobnosť a poslanie sociálnej práce sa týka činnosti ľudí v interaktivite s ich prostredím (okolím). Prostredie zahŕňa mnoho sociálnych systémov, v ktorých sú ľudia zapojení do prírodného geografického prostredia, ktoré má zásadný vplyv na život ľudí. Participatívna metodológia, ktorá je podporovaná v sociálnej práci sa odráža v zapájaní ľudí a organizácií do riešenia problémov života alebo do zlepšenia života. Pokiaľ je to možné **sociálna práca pracuje viac s ľuďmi než iba pre ľudí**. V súlade s **rozvojovou paradigmou** sociálni pracovníci využívajú množstvo schopností, techník, stratégií, princípov a aktivít na rôznych systémových úrovniach s úmyslom stabilizácie systému, alebo so zámerom jeho zmeny.

Prax sociálnej práce obsahuje rad aktivít vrátane množstva foriem terapie a poradenstva, skupinovej práce a komunitnej práce, formulovanie politiky, analýz, podpory a politických intervencií. Z **emancipačnej perspektívy** táto definícia podporuje stratégie sociálnej práce, ktoré sú zamerané na posilnenie nádejí ľudí, na sebaúctu, na kreatívny potenciál na konfrontovanie a odstránenie utlačovania a zdrojov nespravodlivosti. Takýmto prístupom sociálna práca spája v jeden celok mikro a makro úroveň, osobnú a politickú dimenziu svojho pôsobenia.

Holistické zameranie sociálnej práce je síce univerzálne, ale priority praxe sociálnej práce sú rôzne v jednotlivých krajinách. Menia sa v čase v závislosti od historických, kultúrnych, politických a sociálno-ekonomických podmienok.

Povinnosťou sociálnych pracovníkov vo svete je aby bránili, podporovali a realizovali hodnoty a zásady uvedené v tejto definícii. Definícia sociálnej práce bude mať význam iba vtedy keď sa terajší aj budúci sociálni pracovníci aktívne pripoja k jej hodnotám a k jej víziám.

Slovenský zákon o sociálnej práci a o podmienkach výkonu niektorých odborných činností v oblasti sociálnych vecí a rodiny z roku 2014 obsahuje v § 2 iba strohé technické konštatovanie:

„Sociálna práca ... je odborná činnosť vykonávaná sociálnym pracovníkom alebo asistentom sociálnej práce Odborná činnosť je súbor pracovných činností, na vykonávanie ktorých sú potrebné vedomosti a zručnosti získané absolvovaním vysokoškolského vzdelania prvého stupňa v študijnom odbore sociálna práca alebo vysokoškolského vzdelania druhého stupňa v študijnom odbore sociálna práca“.

Sociálna práca súčasnosti má mnoho podôb. Dôraz sa kladie na participáciu a emancipáciu ľudí v prospech dobra. Sociálna práca pôsobí predovšetkým s ľuďmi a pre ľudí. Aby sme v tom boli úspešní je potrebné si osvojiť novú globálnu definíciu a usilovať sa nájsť jej slovenskú podobu jazykovú aj obsahovú.

2. PODSTATA ŽIVOTNEJ ÚROVNE (BLAHOBYTU)

Dosiahnutý **sociálny rozvoj** (jeho cieľom je dosiahnuť sociálny blahobyt, blízky výraz je životná úroveň) je všeobecný výraz pre individuálne alebo skupinové podmienky, napríklad ich sociálne postavenie, hospodársku situáciu, psychický, duševný a zdravotný stav; vysoká sociálna úroveň znamená v istom zmysle, že situácia jednotlivca, alebo skupiny je dobrá, zatiaľ čo nízka sociálna úroveň je prepojená s negatívnymi skúsenosťami.

V ekonomike sa výraz používa pre niektoré kvantitatívne hodnotenia kvality života, napr. pre posúdenie šťastia (*ekonomika šťastia*). Podobne aj v príbuzných pojmoch ako je blahobyt a bohatstvo, môžeme sledovať aj opačné, zhoršujúce trendy oproti šťastiu. Poznanie sociálnej úrovne (*blahobytu*) je opreté o subjektívne a o objektívne posúdenie jeho úrovne.

I keď nemáme jednoznačnú definíciu sociálnej úrovne v zmysle blaha, môžeme tvrdiť že ide o osobitný prípad vzťahu. Sociálne blaho je postavené na prostredí a emóciách ako je vnímané. Poznáme dva typy sociálnej úrovne (blahobytu): poznávaciu (*kognitívnu*) a pociťovú (*afektívnu*).

Kognitívny blahobyt

Kognitívny (poznaný) **blahobyt** vzniká pri posudzovaní vzťahu jednotlivca k okoliu a k ostatným ľuďom. Ekonomika blahobytu sa venuje kognitívnym faktom ako je blahobyt (úroveň sociálneho rozvoja, šťastie a spokojnosť). Toto je prepojené s túžbami, potrebami, spokojnosťou a s ich neuspokojením. Ľudia zvyknú posudzovať svoje kognitívne blaho na základe svojho sociálneho postavenia v komunite. V komunitách zvykne byť rozsiahle množstvo sociálne definovaných hierarchických skupín - statusov. Nižšie statusy (*triedy*) sa zvyknú porovnávať (relativizujú) s vyššie postavenou skupinou a spravidla posudzujú svoj životný štýl s vyššie postavenou skupinou. Ľudia posudzujú relatívne čo by mohli mať, čo nemajú a čo by zlepšilo ich životnú úroveň. Kedykoľvek hodnotíme ich potreby a túžby či sú uspokojené, alebo nie, tak sa venujeme kognitívnemu blahobytu.

Afektívny blahobyt

Afektívny (pociťový) **blahobyt** je označenie pre nahromadené pocity a skúsenosti. Existuje asi päť faktorov, ktoré určujú jeho vlastnosti: „*nepohodlie – pohoda*“, „*depresia – pôžitok*“, „*otrávenosť – záujem*“, „*unavenosť – elán*“ a „*hnev – pokoj*“. Každý z týchto faktorov má svoje opačné dvojča, sú dichotomické, predstavujú protikladnú emočnú skúsenosť so sociálnou spokojnosťou (blahom). Existuje niekoľko úrovní pociťovania blahobytu: vysoko negatívny pocit je spojený s hnevom a s nepriateľstvom, spojený s nedostatkom

pokoja a uvoľnenia. Vysoko pozitívne vplývajú emócie spôsobené s radosťou a s nadšením a nízko ovplyvňujú situácie spojené s nepohodlím a nezaujímavosťou.

Psychológia blahobytu

Mnohí sociálni vedci dokázali koreláciu medzi blahobytom a pozitívnym duševným stavom. Niektoré súvislosti a dôkazy budú uvedené neskôr. Duševne pozitívny stav je založený na subjektívne kladne hodnotených vnemoch. Blahobyť je dôležitým faktorom subjektívnej skúsenosti, tak ako je vyrovnanie a spokojnosť s minulosťou, optimizmus vo vzťahu k budúcemu a šťastie v súčasnosti. Ľudia sú naklonení k pozitívnemu duševnému stavu, ak dostávajú pozitívne vnemy zo svojho okolia.

Ak niekto dosiahol pozitívny stav blahobytu, má to vplyv aj na iné oblasti. Týka sa to sebauspokojenia, dosiahnutia šťastia, pretože jednotlivec využíva svoje schopnosti a nadanie. Pociťovať zmysel života a byť súčasťou spoločnosti prispieva k sociálnemu blahobytu. Keď ľudia majú pocit zmyslu života dosahujú stav pocitu spolupatričnosti. Pociťujú, že sú potrební a opierajú sa o predstavu, že existujú za určitým konkrétnym účelom.

Vzdelanie a sociálne blaho

Pokiaľ ide o vzťah vzdelania a sociálneho blaha, môžeme mať dojem nepreviazanosti. Škola síce predovšetkým učí, ale mládež v školách získava aj základné sociálne schopnosti. Ak má dieťa pocit spolupatričnosti, dosahuje v škole lepšie výsledky. Keď sa deti učia a vzdelávajú, dostávajú poznatky ako si veriť a ako nájsť podstatu a príčinu svojho života. Ak je daný základ sociálneho blahobytu už v detstve, je oveľa väčšia pravdepodobnosť, jeho lepšieho dosahovania v dospelosti. Pokiaľ sa školstvo zameriava iba na poznatky a nie na širšie vzdelanie, nevytvára sa predpoklad pre komplexný rozvoj detí. Každé dieťa má právo na plné akceptovanie v spoločnosti na dosiahnutie sociálneho blahobytu. **Vzdelávanie patrí medzi základné sociálne investovanie.** Primeraná úroveň vzdelania totiž zlepšuje pravdepodobnosť uplatnenia v spoločnosti a šetrí jej náklady na riešenie negatívnych dopadov nenaplneného života.

Subjektívne sociálne blaho

Subjektívne sociálne blaho je založené na poznaní ako jednotlivec hodnotí seba a svoj život. Vychádza pritom z osobnej skúsenosti. Ľudia zvyknú hodnotiť a porovnávať svoj život vo vzťahu k iným a k svojmu okoliu kde žijú. Blahobyť závisí od subjektívneho hodnotenia jednotlivca okolia, závisí od toho či ho on samotný vidí pozitívne a či negatívne. Blahobyť je hodnotený subjektívne aj v hodnotení úrovne poskytnutých základných ľudských potrieb i keď ľudské

túžby a chcenia sa zrejme nikdy plne nenaplnia. Kvalita života človeka je závislá od množstva šťastia, spokojnosti a zdravia. Miera subjektivity je výrazne ovplyvnená existujúcou kultúrou. Viac kolektívne orientované kultúry vplyvajú na hodnotenie výraznejším akceptovaním kolektívnych sociálnych noriem a hodnotení pri posudzovaní subjektívneho blaha. Individualistickejšie (častejšie západné) orientované kultúry sa vyznačujú s väčšou pravdepodobnosťou vnútorného individuálneho hodnotenia dosiahnutia blahobytu než kolektívnymi štandardmi. Môžeme sa pýtať kam patrí Slovensko. Patrí do Európskej únie a či do inej únie? Prináša ekonomický rast viac šťastia a sociálny blahobyť pre každého?

KRAJINA BOHATÝCH? KRAJINA CHUDÁKOV?

Sociálne rozdiely na Slovensku (autor)

Etnická identita a sociálny blahobyť

Etnická identita (neodcudzenie) má výrazný vplyv na dosiahnuté kognitívne sociálne blaho. Sociálna inklúzia ovplyvňuje duševnú pohodu a rozvojové možnosti pre dosiahnutie pozitívneho poznaného blaha. V sociálne dobre inkludovanej spoločnosti sú jedinci viacej naklonení k pocitu lepšieho blahobytu. Toto sa týka aj v prípadoch imigrácie a adaptácie do novej spoločnosti, resp. v prípadoch návratu do nej. V praxi dochádza k paradoxom, že lepšie integrovaná a solidárna spoločnosť môže byť všeobecne vzájomne hodnotená, hoci je ekonomicky slabšia v porovnaní s inou ekonomicky „vyspelejšou“ ale vnútorne viac nerovnou (rozdelenou) spoločnosťou.

Individuálne postavenie a sociálny blahobyť

Jednotlivé postavenia a pozície sú dôležitou časťou kognitívneho blahobytu. Sociálne väzby nielen zlepšujú poznaný blahobyť, ale tiež zlepšujú duševné zdravie. Mať viacero postavení a pozícií pomáha jednotlivcovi zlepšovať si šance získať pozitívny kognitívny sociálny blahobyť. Každá individuálna rola má svoje hodnotenie v hierarchickom rebríčku. Toto hodnotenie vychádza zo subjektívneho hodnotenia statusu a významu. Rozmanité role a spoločenské postavenia majú aj osobitné spôsoby hodnotenia dosiahnutia blahobytu. Zvyčajne vyššie hodnotené postavenie, ponúka viacero zdrojov pre získanie sociálneho blaha a ponúka viac zmyslu potrebnosti tejto ľudskej bytosti.

Sociálne blaho a šťastie

Meranie bohatstva, šťastia a úspechu bolo v západných kultúrach a je doposiaľ chápané inak. Naš rast hrubého domáceho produktu používaný ako meradlo prosperity sa ukázal ako zhubný počas súčasnej finančnej krízy. Chamtivosť a totálny egoizmus priviedol do našich spoločností krízu. Medzinárodné finančné organizácie po vypuknutí krízy zrazu uznali potrebu merania šťastia a to nielen materiálnym bohatstvom. Poučka o tom že „rast“ a iba neustály hospodársky rast vyrieši naše neduhy sa ukázala ako falošná cesta. Aj v samotnej novej stratégii Európa 2020 sa nachádzala 82 krát zmienka o raste, no zmienka o trvalo udržateľnom dôstojnom živote tam nie je. Trvalo udržateľný rast je logický nezmysel. Nič netrvá večne, nič nerastie neustále, surovinové zdroje sú neobnoviteľné ako to vidíme u ropy, uhlia atď. Planéta Zem má svoju ohraničenú plochu a nekonečné množstvo ľudí sa na ňu fyzicky nezmestí. Tak ako uhlie, tak aj ropa a iné neobnoviteľné prírodné zdroje sa raz definitívne vyčerpajú. Exploatovanie iba týchto zdrojov a využívanie doterajších prístupov nie je trvalo udržateľné energetické riešenie.

3. ŠŤASTIE A SOCIÁLNE BLAHO

Ako vzniká šťastie

Táto časť vychádza z knihy venujúcej súvislostiam starnutia (Hetteš, 2011). Šťastie si za peniaze nekúpiš? Švédsky libertarián Johan Norberg tvrdí, že môžeme súhlasiť s tým že šťastie a spokojnosť sú extrémne subjektívne a preto nevieme naisto interpretovať vyjadrenia jednotlivých ľudí o ich šťastí. Ďalej uvádza že ekonomický rast pridáva na šťastí. (Norberg, 2006, s. 26)

Problematika šťastia má v súčasnosti svoju renesanciu. Objavujú sa názory že meranie progresu pomocou ekonomického rastu (hrubého domáceho produktu) je treba nahradiť iným ukazovateľom – hrubým domácim šťastím. Dnes filozofovia, psychológovia a od nedávna už aj ekonómovia sa zaujímajú o príčiny šťastia.

Pôvod takéhoto mnohostranného záujmu o ľudské šťastie je možné sledovať do antiky. Staroveký grécky filozof Aristoteles (384 – 322 pred n. l.) sa v 4. storočí venoval téme vo svojej Nikomachovej etike (10 kníh). Aristoteles rozpracoval koncepciu „*eudaimonie*“, v ktorej zhrnul podmienky spojené s pocitom šťastia v antickom Grécku.

Eudaimonia je grécke slovo vo všeobecnosti prekladané ako šťastie. Etymologicky sa skladá zo slov „*eu*“ (dobro) a „*daimôn*“ (duch). Eudaimonia bola ústredná koncepcia etiky antického Grécka. V klasickej gréčtine eudaimonia bola používaná ako výraz najvyššieho ľudského dobra a preto sa stala predmetom záujmu filozofie na poznanie toho čo to v skutku šťastie je a ako ho dosiahnuť.

Podľa Aristotela, jednotlivec je šťastný ak má dostatok materiálnych predpokladov na vedenie života oslobodeného od útrap a chudoby, čo mu umožní venovať čas na rozvíjanie priateľstva a na zapájanie sa do občianskeho života, to znamená byť aktívny aj v politike. Od počiatku záujmu o výskum šťastia materiálne podmienky mali ústrednú úlohu aj keď nie bezpodmienečnú. Napr. Aristoteles podnecoval jednotlivcov zabezpečovať si materiálne statky morálne a deliť sa o ne s priateľmi a inými ľuďmi, aby sa mohli z nich plne tešiť. Preto Aristoteles kritizoval neprirodzenú *chrematistiku* (hromadenie vecí), pretože tvorba nového strácala pozitívny význam, keď namiesto aby uspokojovala potreby ľudí, hromadenie vecí sa stalo cieľom ľudského snaženia. Takýmto spôsobom sa uspokojovanie ľudských potrieb videlo iba v materiálnom obohacovaní. Názor ktorý je i dnes chápaný často ako normálny, pretože sa tvrdí že je motorom nášho trvalo udržateľného rastu.

Ako protiklad eudaimonie môžeme označiť „*hedonizmus*“. Epikuros zo Samu (341 – 270 pred n. l.) bol grécky filozof ktorého etická teória bola naopak hedonistická. Epikuros vytvoril individualistické etické učenie, podľa ktorého sa

za najvyššie dobro považuje slasť a za hlavný predpoklad blaha pokoj duše. Hedonizmus určuje, že pôžitok je jediné skutočné dobro a bolesť je jediné skutočné zlo. Epikuros chápal šťastie (eudaimonia) ako viac menej trvalý pôžitok a oslobodenie od bolesti a ťažkostí. Treba však priznať, že Epikuros nepodporoval názor, že by niekto mal vlastniť všetky pôžitky. Epikurov hedonizmus sa ukázal ako veľmi vplyvný pre tvorbu utilitarizmu. Hedonistické chápanie života ako vzor, je žiaľ výrazne ponúkané súčasnou konzumnou „kultúrou“.

V stredoveku a ešte skôr osobitne medzi 2. a 7. storočím n. l., aristotelovská koncepcia eudaimonie bola vysvetľovaná medzi iným Klementom Alexandrijským a svätým Augustínom (vo „*Vyznaní*“ a „*O Božej obci*“). Klement Alexandrijský zhodnotil aristotelovskú kritiku neprirodzenej chrematiky a potvrdil potrebu zdieľania materiálnych statkov medzi jednotlivcami ako kresťanskej hodnoty. Svätý Augustín potvrdil spoločenskú podstatu ľudského bytia, charakterizovanú vzťahom k rodine, vzťahom k svojej obci a k celému ľudstvu, ako základov pre dosiahnutie šťastia. Okrem toho svätý Augustín podotkol, že ľudské šťastie nie je ohrozované núdzou, ale obavami, ktoré vznikajú z vlastníctva priveľa vecí (t.j. z obavy, že o ne prídeme). Svätý Tomáš Akvinský (13. stor.) spojil Aristotelove názory a kresťanské princípy a potvrdil, že dobré medziľudské vzťahy sú základom pre vznik ľudského šťastia. Tieto vzťahy sú plne prospešné vtedy keď sú nezištné. Ich existencia je osobitne prospešnou hodnotou samou o sebe.

V období 15. až 19. storočia bola ďalej venovaná pozornosť Aristotelovým názorom. Humanistický polyhistor a kňaz Leon Battista Alberti (1404 – 1472) aplikoval koncepciu eudaimonie na civilný život, zistil že byť aktívny v práci a v politike je dôležité pre spoločné šťastie. Antonio Genovesi (1712 – 1769), predstaviteľ tzv. občianskej ekonomiky, upozorňoval, že pracovná aktivita je zásadným prostriedkom na dosiahnutie ľudského šťastia za podmienok že práca je zregulovaná tak aby sledovala záujmy všetkých. Takto práca vedie k rozvoju rovnosti, dôvery a vzájomnosti. Tieto tvrdenia boli neskôr rozvinuté o úlohu štátu a zákonov v zabezpečení spokojnosti spoločnosti. Spoločnosť a nie jednotlivec je hlavným subjektom socioekonomickej dynamiky, napriek individuálnym schopnostiam, ktoré sú uznané.

Hľadanie určujúcich faktorov ľudského šťastia presiahlo z filozofie do ekonomiky. Obidve disciplíny boli prepojené užívaním Aristotelovho prínosu, ako tomu bolo u významných ekonómov 18. a 19. storočia. Koncepcia eudaimonie, bola jedným z postulátov u zakladateľa modernej politickej ekonómie Adama Smitha (1723 – 1790) a ďalších ekonómov z tzv. cambridgeskej školy (Thomas Robert Malthus (1766 – 1834), John Stuart Mill (1806 – 1873), Alfred Marshall (1842 – 1924), Arthur Cecil Pigou (1877 – 1959) a John Maynard Keynes (1883 –

1946). Cambridgeská škola sa usilovala chrániť základy z koncepcie eudaimonie, pred populárnou neoklasickou paradigmou v ekonomike charakterizovanej ako „*homo oeconomicus*“. Hypotetický *homo oeconomicus* sa usiloval o maximalizáciu svojho zisku pri nevšímaní si potrieb ostatných ľudí. Toto úsilie (snaženie) je postavené na teórii Thomasa Hobbesa (1588 – 1679) „*homo homini lupus*“, kde nenachádzame žiadnu ľútosť. Charakteristika *homo oeconomicus* ako jednotlivca predovšetkým materiálne si užívajúceho, zostala dlho základnou v ekonomickej literatúre až do zásadnej štúdie Rogera Easterlina (Easterlin, 1974), ktorá sa pýtala na prínos hospodárskeho rastu. V jeho poznaní napriek výraznému hospodárskemu rastu, zostal podiel ľudí označených ako veľmi šťastní konštantný a nerástol úmerne s ekonomikou. Tento poznatok bol znovu potvrdený pre všetky krajiny v roku 2010.

Napriek tomu je pravdou že v každom čase je pozitívna väzba medzi materiálnym blahom a spokojnosťou. Bez ohľadu na interpretáciu Easterlinových zistení, ich výsledky poukazujú prevažne na nehmotné prvky (t.j. stav a podoba rodiny, priateľstvo, ľudské a politické práva), ktoré sú dôležité pre vznik spokojnosti a šťastia.

Holandský sociológ Ruut Venhoven (na Erazmovej univerzite v Rotterdame) vytvoril svetovú databázu o šťastí („*World Database of Happiness*“) a bol redaktorom časopisu štúdií o šťastí („*Journal of Happiness Studies*“). Údaje o spokojnosti a šťastí systematicky skúma od roku 1946 už z vyše 165 krajín.

V roku 2008 jednu z európskych cien za vedu Marie Curie získal výskum v Cambrigi o šťastí pod vedením Luisy Corrado z Talianska. Dokáže ekonomický rast urobiť nás šťastnejšími? Zlepšené individuálne bohatstvo uľahčuje život, ale robí to náš život uspokojúcejším? Ako ovplyvňujú politické rozhodnutia náš pocit bezpečia? Pomocou nových techník analýz v rámci projektu EURECONAW, bol získaný nový pohľad na tento už starobylý problém. Jej výskum môže pomôcť nájsť politiky na zlepšenie života ľudí. Podľa výsledkov geografie šťastia a spokojnosti so životom boli vysoko hodnotené škandinávске krajiny. Predovšetkým z dôvodu dôvery obyvateľov vo verejné inštitúcie, fungujúci systém a sociálny model. (Aslam, Corrado, 2007)

Vieme že podľa podobných zistení v rámci Organizácie pre hospodársku spoluprácu a rozvoj (OECD) v Paríži, Slováci patria k najmenej spokojným v rámci OECD (27% oproti 59 % priemeru). (*Your Better Life*, 2011, s. 28) Na Slovensku je veľmi nízka občianska aktivita. Dôvera voči vláde a účasť občanov na správe vecí verejných je nízka, čo korešponduje so zisteniami Luisy Corrado. Vieme že rad chorôb je psychosomatického pôvodu. Preto možno aj predpokladať pôvod nižšieho dožitia na Slovensku aj v tejto príčine – v nespokojnosti.

Predpoklady šťastia

V západnej kultúre sa, ako sme už uviedli, obyčajne určuje množstvom peňazí. Ekonomovia vychádzajú z ukazovateľov produkcie a spotreby a tak zisťujú pokrok a verejný blahobyt. Hrubý domáci produkt je úplne rutinne uznaný ako meradlo pokroku štátu. Niekedy posledný v rade, však môže byť prvý. Malé nezávislé himalájske kráľovstvo Bhután sa pokúša o niečo iné (Revkin, 2005). V roku 1972 sa vládnucci panovník rozhodol zmeniť zameranie na ekonomický rast uplatňované v každom rozvíjajúcom sa štáte a dať štátu namiesto HDP (hrubého domáceho produktu) ako meradla pokroku nový ukazovateľ HDŠ (hrubé domáce šťastie). Jeho ukazovatele sú blízke „*Your Better Life Index*” z OECD v roku 2011.

Zámerom Bhutánu bolo zabezpečiť rovnomerné rozdelenie prosperity v spoločnosti, zachovanie kultúrnych tradícií, ochranu životného prostredia a zodpovednú vládu. Myšlienky z malého, relatívne zaostalého štátu, sa stali základom celosvetového hnutia. Na celom svete ekonomovia, sociálni vedci, byrokrati sa snažia využiť tieto prístupy i keď nepodporujú priamo hinduizmus. Cieľom tohto úsilia je čiastočne návrat k „západným“ hodnotám, ktoré mali na mysli autori deklarácie o nezávislosti Spojených štátoch amerických, v ktorej dali šťastiu rovnaký význam ako slobode ako takej.

Stále zastúpenie Bhutánu pri OSN v New Yorku (autor)

Kým príjem v Bhutáne patrí vo svete k najnižším, očakávaná dĺžka života sa následne predĺžila o 19 rokov v rokoch 1984 až 1998 a skočila na 66 rokov. Materiálny blahobyt ponímajú ako jeden z komponentov spokojnosti. Vlastníctvo materiálnych statkov nezabezpečí harmóniu života s prírodou a okolím. Ich názory mali vplyv na množstvo výskumov sociálnych vedcov. Štúdie dokázali, že po určitom stupni materiálneho bohatstva, osobné šťastie stratilo priamu väzbu s rastom ekonomiky.

V projekte celosvetového merania hodnôt *World Values Survey* (1995), pod vedením Ronalda Ingleharta, politického vedca univerzity v Michigane, bolo

zistené, že latinskoamerické štáty boli oveľa spokojnejšie a šťastnejšie, než by mali byť podľa ekonomických ukazovateľov (Hetteš, 2011).

Naopak krajiny, ktoré boli dávnejšie komunistické, majú stále významnú úroveň subjektívnej nespokojnosti, bez ohľadu na ekonomickú situáciu. Krajiny s rovnakou ekonomickou úrovňou, ale bez komunistickej skúsenosti, boli šťastnejšie. Úsilie Bhutánu určite pomôže odstrániť prístup, ktorý kladie hromadenie majetku nad samotnú kvalitu života.

Už teraz by vyučovacie hodiny pohody mohli byť súčasťou učebných osnov nielen detí ale každého občana aj v celoživotnom vzdelávaní. Lord Richard Layard, je významný ekonóm, ktorý sa venuje „*ekonomike šťastia*“, tvrdí, že podstatné je všetko od zdravia až po našich priateľov a dokonca i náš pracovný život je dôležitý (*Happy now*, 2011).

Skupina nemeckých odborníkov v sociálno-ekonomickej oblasti, ktorá vykonala prieskum nemeckej populácie v rámci ktorého sa každoročne uskutočňovalo opakované interview s tými istými rodinami zistila, že ľudia sa spravidla stanú šťastnejšími po uzavretí manželstva. Už v priebehu dvoch, alebo troch rokov pred uzavretím manželstva sa ľudia stávajú šťastnejšími; rok jeho uzavretia zvykne byť najšťastnejším. Po tomto prvom roku sa pár postupne stáva menej spokojným; avšak aj po štyroch rokoch trvania manželstva ľudia stále ostávajú šťastnejší než boli predtým. Po narodení detí dochádza k veľkému nárastu šťastia, avšak do dvoch rokov sa toto stráca. Výskumy naznačujú, že jednou z výhod života v manželstve je častejší a uspokojujúcejší sexuálny život. Ženatí ľudia sú taktiež zdravší a dlhšie žijú. (Sharp, 2007)

Nezamestnanosť nielenže znižuje príjmy, ale taktiež zmenšuje pocit šťastia tým, že ničí sebaúctu. Prieskum skupiny nemeckých odborníkov v sociálno-ekonomickej oblasti naznačuje, že „bolesť“ z nezamestnanosti je pre človeka omnoho väčšia, než bolesť zo straty príjmu. Človek je tým veľmi stigmatizovaný a tento pocit je rovnako nepríjemný rok, alebo dva potom, ako bol na začiatku. Okrem toho, ak nezamestnanosť v spoločnosti narastá, ovplyvňuje to celkový pocit šťastia v nej, vrátane zamestnaných ľudí.

Kvalita nášho spoločenstva zohráva rozhodujúcu úlohu pri získavaní priateľov a pri určovaní miery nášho bezpečia. Taktiež hovorí, že ak žijeme v prostredí, kde môžeme druhým dôverovať, pravdepodobne sa tým budeme cítiť šťastnejší. Výskum nazýva kvalitu spoločenstva „sociálnym kapitálom“. Vedci v rôznych krajinách testovali pravdepodobnosť, že ľudia vrátia stratenú peňaženku a zistili, že to súvisí s vnímaním dôvery v tejto krajine. Slovensko, ako bude uvedené nie je vzorom.

Ľudia prejavujú značnú schopnosť prispôbiť sa fyzickým obmedzeniam, ktoré prináša každodenný život, zistilo sa v štúdií týkajúcej sa pacientov s obličkovou dialýzou z roku 2002. Avšak, zatiaľ čo vo všeobecnosti preceňujeme stratu pocitu šťastia, ktorú pociťujú osoby s vážnymi ochoreniami, zdá sa, že ľudia sa nikdy nedokážu prispôbiť chronickej bolesti, či duševnej chorobe. Pokiaľ ide o vplyv zdravia na celkovú pohodu, dôležité je duševné zdravie. Depresia má omnoho vážnejší dopad na celkovú pohodu, ako srdcová angína a diabetes. Avšak v prípade týchto ochorení väčšina ľudí pravdepodobne vyhľadá pomoc odborníka, zatiaľ čo žiaden človek s depresiou odborníka nevyhľadá.

Chemikálie v mozgu, ktoré ovplyvňujú naše pocity, nálady, chute a pohnutia sa skladajú z proteínových fragmentov, ktoré sa nazývajú aminokyseliny, ktorých konečným zdrojom sú potraviny. Jedna z takýchto chemikálií (alebo neurotransmitterov) je serotonín, ktorý je spojený s pocitmi spokojnosti a šťastia a je zložený z aminokyseliny tryptofán. Jeho kvalitným zdrojom sú banány, mlieko, cicer, podzemnica olejná, moriak a kura. Ďalší neurotransmitter s názvom gama-aminomaslová kyselina („Gaba“), ktorá sa nachádza v semenách a orechoch nám pomáha relaxovať. Treba však uznať, že pochopenie vzťahu medzi výživou a duševným zdravím je stále nedostatočné.

Presadzovaná rýchla strava („*fast food*“) je žiaľ výrazne obľúbená medzi sociálne odkázanou populáciou. Jej návykovosť a škodlivosť vytvára zdravotne podlomenú populáciu odkázanú na vonkajšiu pomoc, čo ešte viac uľahčuje jej ovládanie. Ľudia prijímajú pomoc ako normálnu a ako prejav starajúcej sa spoločnosti, čo len upevňuje tento neslobodný model segregovaného života.

Vo Švajčiarsku ľudia, ktorí žijú v kantónoch umožňujúcich viac referend sú šťastnejší než ich susedia, ktorým bolo udelených menej práv. Ak porovnáme kantóny, kde sú tieto práva najrozšírenejšie s kantónmi, kde sú najmenej rozšírené, rozdiel v pocite šťastia je taký veľký, ako keby mali obyvatelia dvojnásobné príjmy. Tieto zistenia sú veľmi relevantné pre úlohu miestnej demokracie. Zo všetkých sociálnych neduhov spôsobuje, ako sa azda dá predpokladať, najväčšie utrpenie spôsobuje vojna. Ak to zhrnieme, potreba nezávislosti, spolupatričnosti a spôsobilosti sú predpokladom úspechu človeka z evolučného hľadiska. Ak dokážu skupiny (generácie) spolupracovať a prežiť v nepriateľskom prostredí, budú úspešné.

4. ĽUDSKÉ PRÁVA

Dejiny ľudských práv

Hoci presvedčenie o posvätnosti ľudského života má starobylý precedens v mnohých náboženstvách vo svete, myšlienka ľudských práv o tom že každá ľudská bytosť má sadu neodopratelných práv, jednoducho iba preto, že je ľudskou bytosťou, vznikla až v časoch renesancie humanizmu na počiatku modernej doby. Európske vojny za náboženskú slobodu a občianske vojny v 17. storočí poskytli pôdu pre rast filozofii liberalizmu a následne viera v ľudské práva sa stala ústrednou myšlienkou európskej intelektuálnej kultúry počas 18. storočia. V čase osvietenectva bola idea ľudských práv základným kameňom americkej a francúzskej revolúcie, ktoré zahájili éru buržoázno-demokratických revolúcií v 19. storočí. Ich filozofický odkaz je dodnes študovaný či už z pohľadu vplyvu na demokraciu, alebo pri otázkach nápravy demokracie občianskou neposlušnosťou, ktoré vlastne umožnili predošlé revolúcie. Úspešné revolúcie umožnili aj neskoršie univerzálne uznanie volebných práv pre všetkých. Svetové vojny (prvá v rokoch 1914 - 1918, a následne druhá v rokoch 1939 - 1945) vyvolali potrebu vytvorenia *Všeobecnej deklarácie ľudských práv*.

Obdobie po druhej svetovej vojne zaznamenalo ľudsko-právne hnutia osobitných záujmových skupín ako boli napr. za práva žien (feminizmus), alebo za občianske práva všetkých rás (Afroameričania, anti-apartheid, proti totalitným režimom). Požiadavky po ľudských právach narástli vo východnom (sovietskom) bloku v sedemdesiatych rokoch („*helsinský proces*“), spolu s požiadavkami občanov na západe. Tieto hnutia boli podporené sociálnym aktivizmom a ľudské práva sa stali súčasťou hlavných politických prúdov a svetovej agendy. Do začiatku 21. storočia toto hnutie za ľudské práva prekročilo svoje čisto protitotalitné zameranie do oblastí, ktoré pokrývajú množstvo oblastí z problematiky humanity, sociálneho a ekonomického rozvoja a problémov vyspelého sveta.

Niektoré myšlienky vyslovené v minulosti ku spravodlivosti a ku právam, sa dnes zvyknú retrospektívne (nie plne korektne) zahrňovať tiež medzi otázky ľudských práv.

Spravodlivosť a oprávnenosť je dôležitým teologickým konceptom v kresťanstve, judaizme, islame, hinduizme aj v zoroastrizme (označované ako najstaršie monoteistické náboženstvo). Je to vlastnosť, ktorá označuje konanie osoby za oprávnené a má prepojenie s priznaním práva osoby tak konať, pretože je to v súlade s božím úmyslom a že konanie je mu milé.

V období osvietenectva (17. – 18. storočie) filozofovia vychádzali z predstavy spoločenskej zmluvy medzi vládcami a ovládanými (medzi štátom a občanmi).

Toto malo obdobu v antických tradíciách, ktoré mali obdobné závery o božskom práve, v helénskej filozofie a v prirodzenom usporiadaní.

Spoločenská zmluva

Spoločenská zmluva je politický koncept, vychádzajúci z predstavy, že existuje dohoda medzi jednotlivcami a spoločnosťou ku ktorej patria, s ktorou súvisia na základe svojho súhlasu, ktorej zákony a normy dodržiavajú výmenou za výhody, ktoré im z toho vyplývajú. V podstate sa vychádza z predstavy, že ľudia prirodzene sa vzdávajú menšej časti svojich individuálnych slobôd výmenou za ochranu spoločnosťou. Jeden z pokusov o novú podobu spoločenskej zmluvy, ktorá odrážala potreby zmien súčasného neudržateľného spôsobu života, bol predložený vo februári 2014 v Bratislave na stretnutí mimovládnych organizácií podporujúcich sociálnu zmenu v rámci ICSW. Prítomní odmietli občiansku zodpovednosť, s tým, že právomoc na vyjadrenie sa prislúcha iba parlamentu. Napriek tomu, že moc pochádza podľa ústavy priamo od občana.

Pred 70 tisíc rokmi po prírodnej katastrofe spôsobenej erupciou megavulkánu Toba na severe Sumatry, ľudstvo zväčša vyhynulo a svet bol v podstate vyľudnený. Niekoľko tisíc ľudí, čo prežilo, dostalo šancu znovu zaľudniť svet iba vďaka tomu, že spolupracovali medzi sebou. Ľudstvo dostalo druhú šancu a dokázalo ju využiť iba vďaka svojej spoločenskej podstate. Ďalšie dôkazy poukazujú na jednotu a blízkosť DNA súčasnej populácie, ktorá dostala šancu zaľudniť svet.

Starobylý Blízky východ

Urukaginové reformy v Lagaši (Sumérska ríša), ktoré sú zaznamenané v najstaršom známom zákonníku (asi 2350 p. n. l.), sa často pokladajú za prvý príklad vládnych reforiem. Urukaginov kódex bol široko vyzdvihovaný ako prvý zaznamenaný príklad štátnych reforiem, ktoré usilovali o dosiahnutie vyššej slobody a rovnosti. Niektoré body sú aktuálne aj pre mnohé súčasné štáty. Obmedzoval napr. moc kňazov, priveľké majetky, prijal opatrenia proti úžere, neprimeranej kontrole, proti hladu, krádežiam, vraždám a proti exekúciám. Pri podrobnejšej štúdiu prišli dnešní ochrancovia ženských práv k zisteniam, že uvedenie trestov za cudzoložstvo žien a nie aj mužov dokazuje, že ide zároveň o prvý písomný príklad nerovnosti mužov a žien, ale to nespochybňuje jeho význam.

Najstarší zákonník, ktorý sa zachoval podnes je novosumérsky kódex kráľa Urnammu (asi 2050 p.n.l.). I keď sa vie, že existovali aj skoršie právne zákonníky, ako je tento kódex, predstavuje najstarší existujúci právny text. Je až o 3 storočia starší než Chammurabiho zákonník. Zákony sú to usporiadané

kauzistickou formou **AK** (zločin) **POTOM** (trest), ktorý je neskôr použitý v takmer všetkých zákonníkoch.

„Ak človek človeku nástrojom... jeho... nohu uťal, 10 šekelov striebra zaplatí.“

Tento najstarší právny kódex poznaný v histórii, je pokladaný za značne vyspelý, pretože zavádza peňažné tresty za telesné poškodenia oproti neskoršej „*lex talionis*“ („oko za oko“) zásade babylonského práva; ale vražda, lúpež, cudzoložstvo a znásilnenie boli smrteľné priestupky. Urnammuov kódex dal vtedajším ľuďom pocit právnej istoty.

Neskôr bolo vydaných niekoľko ďalších práv v Mezopotámii, vrátane zákonníka Chammurabiho (asi v roku 1780 p.n.l.), ktorý je jeden z najznámejších príkladov takéhoto typu dokumentu. Poskytoval pravidlá a tresty ak tieto pravidlá boli porušené v mnohých oblastiach, vrátane práv žien a mužov, práv detí a práv otrokov.

Antika

Niektorí historici tvrdia že Achaimenovské perzské impérium starobylého Iránu, vytvorilo za vlády kráľa Kýra Veľkého v 6. storočí p.n.l. unikátne zásady ľudských práv dovtedy nepoznaných. Po dobytí Babylonu v roku 539 p.n.l., kráľ vydal právny nástroj tzv. „Kýrov valec“ (hlinený valec na ktorom je umiestnený text). Kýrov valec bol objavený v roku 1879. Dodnes je niekedy pokladaný za prvý dokument ľudských práv. Valec býva prepojený s dekrétmi Kýrosa, ktoré sú zaznamenané v „*Knihe kroník*“, „*Knihe Nehemiášovej*“ a v „*Knihe Ezdrášovej*“, ktoré uvádzajú, že Kýros povolil Židom (prinajmenšom niektorým) k návratu do ich domoviny z babylonského zajatia.

Oproti predošlému tvrdeniu však existujú opačné názory o tomto valci ako o základnom ľudsko-právnom dokumente. Je popieraná jeho pravosť a chápe sa skôr ako propaganda niekdajšieho šachovho iránskeho štátu. Kýrov valec sa dnes nachádza v Britskom múzeu a jeho replika je umiestnená v budove OSN v New Yorku.

Mnoho mysliteľov chápe ideu občianstva ako koncept antického Grécka z počiatku vzniku mestských štátov. V týchto štátoch (mestách) mali všetci slobodní občania právo hovoriť a hlasovať na politických zhromaždeniach, na agorach. Išlo o akúsi prvotnú formu priamej demokracie. „Polis“, v pluráli „poleis“, v gréčtine doslova znamená mesto. Môže znamenať aj občianstvo a zhromaždenie občanov. V modernej vede o dejinách sa ako „polis“ bežne označuje mestský štát antického Grécka, ako boli Atény a iné grécke štáty.

Zákon dvanástich tabúl zaviedol zásadu „*Privilegia ne irroganto*“, ktorá doslova znamená, že nemôžu byť uložené privilégia aby zbavili práva. Napr. že nikto nemôže byť popravený bez súdu. Zákon dvanástich tabúl (po latinsky „*Lex duodecim tabularum*“) niekedy tiež ako Zákony dvanástich tabúl („*Leges duodecim tabularum*“) z polovice 5. storočia p. n. l. bola prvá kodifikácia rímskeho zvykového práva. Kodifikoval, spravidla kazuisticky, najmä rodinné, procesné a trestné právo, pričom sa kodifikovali len normy zvykového práva, ktoré boli v čase jeho vydania ešte sporné.

Prehlásenie o náboženskej tolerancii na princípe rovnosti môžeme nájsť v Ašókových ediktoch (3. stor. p.n.l.) v Indii, ktoré zdôrazňujú význam tolerancie vo verejnej politike vlády. Ašókom bolo zakázané zabitie, alebo zajímanie vojnových zajatcov. Niektoré zdroje uvádzajú, že v starobylej Indii otroctvo neexistovalo. Iné naopak potvrdzujú existenciu otroctva aj v starej Indii, čo bolo zaznamenané sanskritom v Manuových zákonoch z 1. storočia p. n. l. Mannu bol syn Brahmú.

Skorý islamský kalifát

Historici vo všeobecne uznávajú, že Mohamed (Muhammad Ibn Abd Alláh), žil v rokoch 570 – 632, kázal proti tomu čo pokladal za zlo vtedajších dní. Uznáva sa že jeho islamské sociálne reformy v oblastiach ako bolo sociálne zabezpečenie, štruktúra rodiny, otroctvo, práva žien a etnických menšín relatívne zlepšili situáciu, ktorá bola v tom čase v arabskom svete. Napríklad islam z počiatku neuznával šľachtické privilégia, odmietal hierarchiu a prijal názor o kariernom postupe pre každého talentovaného jedinca. Mohamed bol reformátor, ktorý zamietol staré pohanské zvyky Arabov ako bolo zabíjanie novonarodených dievčat, zneužívanie chudobných, úžerníctvo, vraždy, falošné zmluvy a krádeže. Reformné úsilie chápané určite pozitívne dnešnou dobou. Egalitárna podstata vtedajšieho islamu predstavovala veľmi značný pokrok oproti prevažujúcemu grécko-rímskemu a starému perzskému svetu. Mohamed tiež vložil do arabského práva Mojžišove prikázania a zvyky.

„Ústava z Mediny“, tiež známa ako „*Medinská charta*“, bola zostavená Mohamedom v roku 622 n. l.. Predstavuje formálnu zmluvu medzi Mohamedom a všetkými dôležitými kmeňmi regiónu a rodinami mesta Jatrib (ktoré bolo neskôr premenované samotným Mohamedom na Medinu), vrátane moslimov, židov a pohanov. Dokument bol pripravený s jasným cieľom ukončiť ťažké boje medzi klanmi v rámci Mediny. Za týmto účelom ustanovil niekoľko práv a povinností pre moslimské, pohanské a židovské komunity v Medine ako súčasti jednej vyššej komunity či národa („*Umma*“). Ústava stanovila bezpečnosť komunity, slobodu vyznania, postavenie Mediny ako posvätného mesta (zákaz násilia a zbraní v meste), bezpečnosť pre ženy, stabilné medzi kmeňoví vzťahy v rámci Mediny,

daňový systém na pomoc komunity v čase vojen, pravidiel politických spojenectiev so susedmi, systém ochrany jednotlivca, právny systém na riešenie sporov a reguláciu krvnej pomsty (odškodnenie medzi rodinami a kmeňmi za zavraždenie namiesto „*lex talionis*“).

Mohamed urobil islamskú vládu zodpovednú za poskytovanie potravy a ošatenia na prijateľnej úrovni pre zadržané osoby bez ohľadu na ich náboženstvo. Ak bol väzeň v držaní fyzickej osoby, tak táto bola zaň plne zodpovedná. To prinieslo istotu a práva. Islam priniesol tiež niekoľko zmien v postavení otrokov. Jedna z nich bola zmena v prezumpcii slobodného postavenia, druhá zmena bol zákaz zotročenia slobodných osôb, okrem výlučne uvedených možností. Pozícia otroka sa zmenila z jednoduchého majetku na ľudskú bytosť so svojou vlastnou vierou a aj s určitým postavením a právami.

Mohamedove reformy v ženských právach ovplyvnili postavenie sobáša, rozvod a dedenie. Ženy vtedy nemali po dlhé storočia takúto úroveň práv v iných kultúrach (vrátane kresťanskej Európy). Najväčšie zlepšenie postavenia arabských žien sa týkalo zákazu zabíjania ženských novorodencov a priznanie osobnosti. Veno doteraz ponímané ako cena otcovi za nevestu sa zmenilo na svadobný dar, ktorý zostal osobným majetkom nevesty. Podľa islamského práva sa sobáš zmenil zo statusu na zmluvu, kde bol ženský súhlas podmienkou. Ženám bolo priznané právo dediť, čo bolo dovtedy predtým v patriarchálnej spoločnosti vyhradené iba mužom. V porovnaní s pred islamským postavením žien, to predstavovalo významný pokrok. Žena mala aspoň podľa práva spravovať majetok, ktorý priniesla do rodiny, alebo nadobudla svojou prácou. Konanie Mohameda je potrebné hodnotiť v historickom kontexte danej doby, ako toho kto zlepšil postavenie žien. Postavenie žien bolo predtým ťažké, nemali právo na majetok, boli pokladané za majetok muža a ak ten zomrel, všetko pripadlo jeho synom. Toto pravidlo platilo v Európe ešte relatívne nedávno. Mohamed vytvorením práva na majetok, dedenie, vzdelanie a rozvod dal ženám isté základné istoty. Mohamed dal ženám práva a nároky v rodinnom živote, v sobáši, vo vzdelaní a v ekonomickej oblasti. Tieto zmeny zlepšili postavenie žien v spoločnosti. Islam vo svojom čase v 7. storočí znamenal pokrok pre všetkých členov islamskej spoločnosti. Islam totiž zdôrazňoval rovnosť všetkých moslimov, kde vedúce posty bolo možné získať slobodnou súťažou.

„Šaria“ je morálny kódex náboženské právo v islame. Šaria sa venuje mnohým otázkam civilného práva, ako je zločinnosť, politika a ekonomika, ale aj privátnym záležitostiam sexuálneho súžitia, hygiene, stravovaniu, modleniu, každodennej etike a pôstu. Aj keď definície šarie sú rôzne, najstručnejšie sa chápe ako neomylné božie právo.

Stredovek

„*Magna charta*“, pôvodne vydaná v roku 1215, je anglická charta, ktorá ovplyvnila rozvoj anglosaské právo (tzv. *Common Law*) a mnoho neskorších ústavných dokumentov, takými ako je aj ústava Spojených štátov amerických a Listina práv (*Bill of Rights*). Magna charta alebo „*Veľká listina*“ je na Slovensku tradične známa aj ako „*Magna charta libertatum*“ alebo „*Veľká listina slobôd*“, bola základným zákonom anglickej stavovskej monarchie, ktorý podpísal kráľ Ján I. Bezzemok (kráľom bol rokoch 1199 – 1216) pod nátlakom anglickej šľachty. Charta obmedzila kráľovu suverénnu moc v prospech šľachty a mešťanov.

Právny dokument sa stal základom anglického a amerického práva a tvorí základný zákon anglickej stavovskej monarchie. Okrem iného charta ustanovovala, že žiaden slobodný obyvateľ nesmie byť prenasledovaný alebo zatknutý bez zákonného rozsudku. Zakazovala kráľovi bez povolenia šľachty vyhlásiť mimoriadne dane a považuje sa za začiatok demokracie v Anglicku.

Magna charta bola vytvorená aj z dôvodu nezhôd medzi pápežom Inocentom III. (pápež v období rokov 1198 – 1216), kráľom Jánom I. a barónmi k rozsahu kráľovských práv. Magna charta vyžadovala od kráľa vzdať sa časti istých práv, rešpektovať právne postupy a uznať, že aj on je viazaný zákonom. Explicitne určovala ochranu práv poddaných kráľa, či už slobodných alebo nevoľníkov, hlavne to že nemohli byť bezprávne zadržaní (bez „*habeas corpus*“). Habeas corpus je v angloamerickej právnej oblasti listina so súdnym príkazom, vydaná sudcom alebo súdom v mene panovníka, niečo ako príkaz na zadržanie. Prikazuje predvedenie určitej osoby pred súd za účelom, ktorý je v dokumente uvedený. Najdôležitejším odkazom Magny charty pre súčasnosť je právo na riadne súdne konanie a zabránenie bezdôvodnému väzneniu.

Obdobie objavov, ranná moderná doba a doba osvietenectva

Objavenie a kolonizovanie Ameriky v 15. A 16. storočí Španielmi počas obdobia objavov vyvolalo v Európe množstvo diskusií o ľudských právach v koloniálnej španielskej Amerike. To viedlo následne v roku 1512 k vydaniu zákonov v Burgose („*Leyes de Burgos*“). Kázeň dominikánskeho frátra Antonio de Montesinos na ostrove Hispaniola (dnešné Haiti) v 21. Decembri 1511 bola začiatkom a motivovala neskôr španielsku korunu konať. Táto kázeň, známa ako vianočná, spustila celú sériu debát. Predmetom kritiky bol španielsky spôsob zotročenia pôvodného obyvateľstva (tzv. „*encomienda*“). Medzi opatreniami, ktoré riešili zákony z Burgosu bola detská práca, ženské práva, mzdy, primerané bývanie; voľno a oddych okrem iných.

Detská práca sa týkala akéhokoľvek zamestnania detí, ktoré ich ukracuje o detstvo, ktorá zabráňuje navštevovať pravidelne školu a ktorá predstavuje mentálne, fyzické, sociálne a morálne nebezpečenstvo a škodu. Táto prax je dnes pokladaná za neprijateľnú mnohými medzinárodnými organizáciami. Zákony po celom svete zakazujú detskú prácu. Tieto zákony však nepokladajú každú prácu detí ako detskú prácu. Existujú výnimky vrátane práce mladých umelcov, výcvik, niektoré typy práce napr. také čo vykonávajú deti Amišov (náboženská skupina novokrstencov podobná niekdajším slovenským Habánom) a iné výnimočné prípady. Niekedy je problém medzi lokálne akceptovanou činnosťou detí, ktorá môže byť ale globálne zakázanou. Napr. služba neplnoletých dievčat v chrámoch.

Detská práca bola zneužívaná v rôznom rozsahu počas väčšiny histórie. Pred rokom 1940 ešte mnoho detí vo veku 5 až 14 rokov pracovalo v Európe, v Amerike a v jednotlivých európskych kolóniách. Malé deti pracovali v pôdohospodárstve, v domácej výrobe, továrňach, baniach a v službách ako bolo napríklad doručovanie novín. Niektoré deti pracovali v noci a v zmenách dlhých až 12 hodín. S nárastom príjmu v domácnostiach, dostupnosťou škôl a prijatím zákonov zakazujúcich túto prácu poklesol podiel detskej práce.

V rozvojových krajinách s vysokou mierou chudoby a so slabou možnosťou návštevy škôl, detská práca je žiaľ stále bežná. V roku 2010 bol najvyšší výskyt detskej práce v subsaharskej Afrike. Niektoré africké štáty majú viac ako 50 % pracujúcich detí vo veku od 5 do 14 rokov. Celosvetovo zostáva poľnohospodárstvo najväčším zamestnávateľom detí. Väčšina detskej práce sa odohráva vo vidieckom prostredí a v neformálnom mestskom zamestnaní. Deti zamestnávajú predovšetkým ich rodičia a už menej továrne. Chudoba a nedostatok škôl sú hlavnými príčinami detskej práce.

Niekoľko európskych filozofov v 17. a 18. storočí, rozvinulo **koncepciu prirodzených práv** (hlavne John Locke (1632 – 1702)). Je to myšlienka, že všetci ľudia sú si od prírody slobodní a rovní. J. Locke veril v prirodzené práva z božskej podstaty, pretože ľudia sú výtvorom Božím. Jeho myšlienka bola základom pre ďalší rozvoj práv. Lockeové prirodzené práva nevychádzali z občianstva, ani z práva štátu, ani neboli limitované iba pre určitú „vyvolenú“ etnickú, kultúrnu alebo náboženskú skupinu. Približne v tom isto čase vznikla anglická listina práv (1689).

Pojem tzv. *mäkké právo* („*soft law*“) označuje akoby právne inštrumenty, ktoré nemajú právne zaväzujúcu silu, ale skôr ide morálny záväzok (zvyk). Jeho vymáhanie je o niečo slabšie ako klasické právo, ktoré býva naopak označované za tzv. *tvrdé právo* („*hard law*“). Tradične sa tzv. mäkké právo viaže aj na medzinárodné právo i keď boli tiež časti medzinárodného práva neskôr prenesené do domáceho práva.

Prirodzené práva a práva garantované zákonom sú dva typy práv. Zákom dané právo je to čo dané osobám právnym systémom, zatiaľ čo prirodzené právo je to čo nie je uvedené v zákonníkoch, ale je dané zvykmi, tradíciou danej kultúry, alebo štátu, avšak býva univerzálne a neodcudziteľné.

Teória prirodzeného zákona (poriadku) je blízka teórii prirodzených práv. Počas doby osvietenectva, teória prirodzeného zákona bola v rozpore s božskými právami kráľov a stala sa alternatívou pre odôvodnenie ustanovenia sociálnej zmluvy, pre pozitívne právo a vládu – teda pre zákonné právo — vo forme klasického republikanizmu. Popritom však koncepcia prirodzených práv môže byť zneužívaná niektorými anarchistami na napadnutie existujúceho poriadku.

V morálnej a politickej filozofii, spoločenská zmluva a politická zmluva je teoretická predstava vzniknutá v období osvietenectva, ktorá rieši podstatu vzniku spoločnosti a legitimitu autorít štátu voči jednotlivcovi. Sociálna zmluva predstavuje pozíciu, že jednotlivci vedome alebo nevedome sa vzdali časti svojich práv v prospech autority (vládca, vlády), alebo sa podriadili vôli väčšiny, výmenou za ochranu ich zvyšných práv. Otázka vzťahu prirodzených a zákonných práv je preto častým aspektom teórie o spoločenskej zmluve. Spoločenská zmluva („*Du contrat social ou Principes du droit politique*“) je známy titul knihy z roku 1762 od Jean-Jacques Rousseau k tejto téme.

Pozitívne právo (latinsky „*ius positum*“) je pojem vo všeobecnosti používaný na popísanie ľuďmi vytvoreného zákona, ktorý zaväzuje k niečomu alebo umožňuje určitú činnosť. Určuje tiež špecifické práva pre jednotlivca a skupinu.

Koncept pozitívneho práva je iný ako prirodzené právo, ktorý má v sebe zdedené práva, neukladá konať na základe legislatívy, ale vychádza z božej vôle alebo príčiny. Pozitívne právo sa tiež definuje ako právo, ktoré sa vykonáva v určitom čase (súčasnom, alebo minulom), na určitom mieste, vytvára povinné právo a precedensy, pokiaľ sú tieto záväzné. Osobitnejšie môžeme pozitívne právo označiť ako aktívne právo vytvorené a prijaté autoritou za účelom správy organizovanej právnej spoločnosti. Myšlienka ľudských práv je blízka k prirodzeným právam. Existujú názory o ich synonymite, ale dobré je ich rozlišovať z dôvodu tradícií priznaných prirodzeným právam. Prirodzené práva sú širšie, sú mimo jurisdikcii ktorejkoľvek vlády a medzinárodnej organizácie a preto ich nemôžu zrušiť. *Všeobecná deklarácia ľudských práv* je dôležitým ľudsko-právnym dokumentom zakotvujúcim jednu z myšlienok prirodzeného práva do medzinárodného „mäkkého“ práva. Prirodzené práva boli tradične vo všeobecnosti chápané ako negatívne práva (ktoré niečo zakazujú, obmedzujú), zatiaľ čo ľudské práva obsahujú aj pozitívne práva. Preto aj v prípade koncepcie ľudských práv ako prirodzeného práva nie je možné ich chápať iba ako synonymum.

Filozofovia aj politológovia odlišujú medzi negatívnymi a pozitívnymi právami (*nemiešať s rozdielom pri negatívnych a pozitívnych slobodách*). Podľa tohto pohľadu, pozitívne práva obvykle vyžadujú (predpokladajú) akciu, zatiaľ čo negatívne práva obvykle vyžadujú nekonanie. Tieto záväzky môžu mať ako právnu tak i morálnu podstatu. Myšlienka pozitívnych a negatívnych práv by mali byť súčasťou listiny práv.

V 20. storočí sa objavila aj myšlienka u filozofov a právnych vedcov, že aj zvieratá majú svoje prirodzené práva.

Počas 18. storočia sa vyskytli dve veľké revolúcie a to v Spojených štátoch amerických (rok 1776) a vo Francúzsku (rok 1789). Deklarácia práv z Virgínie z roku 1776 určila rad základných práv a slobôd. Neskoršia Deklarácia nezávislosti USA zahrнула koncepciu prirodzených práv a vyhlásila že: „*všetci ľudia boli stворení v rovnosti, že im boli dané Stvoriteľom určité neodňateľné práva, medzi ktoré patrí život, sloboda a mať šťastie*“. Virginská deklarácia ovplyvnila aj tvorbu francúzskej deklarácie cez markíza Lafayette. Aj francúzska deklarácia práv človeka a občana určuje sadu individuálnych a kolektívnych práv ľudí. Toto je uvedené v dokumente, ktorý nemal zámer byť iba pre francúzskych občanov, ale pre všetkých ľudí bez výnimky. Francúzska deklarácia uvádza primaritú spoločných záväzkov nad subjektívnymi záujmami, napr. tak činí v oblasti súkromného majetku (článok 1).

19. storočie po 1. svetovú vojnu

Filozofovia ako Thomas Paine, John Stuart Mill a Georg Wilhelm Friedrich Hegel rozšírili tému univerzality počas 18. a 19. storočia. Počiatkom 19. storočia sa po prvýkrát použil termín ľudské práva v novinách. V roku 1849 Henry David Thoreau, napísal o ľudských právach vo svojom diele o občianskej neposlušnosti („*On the Duty of Civil Disobedience*“), ktoré ovplyvnilo ľudské práva a mysliteľov občianskych práv.

Množstvo skupín, hnutí a občianskych aktivít vykonalo sociálne zmeny počas 20. storočia menom ľudských práv. Odborové hnutia priniesli práva garantujúce pracujúcim právo štrajkovať, zaviedli minimálne pracovné podmienky, a zakázali, alebo zregulovali detskú prácu. Ženské hnutia boli úspešné v zaručení volebného práva pre ženy. Národno-oslobodzujúce hnutia v mnohých krajinách boli úspešné v boji s kolonializmom. Jedno z najvplyvnejších hnutí viedol Mahátma Gándhí (Móhandás Karamčand Gándhí, žil v rokoch 1869 a 1948), ktoré oslobodilo Indiu z britského područia. Úspešné boli aj hnutia proti dlhotrvajúcemu utláčaniu rasových a náboženských menšín v mnohých častiach sveta. Ďalší významní vodcovia za ľudské práva boli napr. Nelson Mandela (1918 – 2013) a Martin Luther King (1929 – 1968). Pomník N. Mandelu v Južnej Afrike v meste

Bloemfontain zvolil autor tiež, ako symbol boja za ľudské práva, za tému obalu tejto knihy.

Založenie Medzinárodného výboru červeného kríža (1863), Lieberov kódex z roku 1864 (dokument vyžadoval humánne a etické zaobchádzanie s obyvateľstvom vo vojne obsadených území) a prvé Ženevské konvencie v roku 1864 dali základ medzinárodnému humanitárnemu právu (právu vojnových konfliktov), ktorý bol ďalej rozvíjaný v súvislosti s dvoma svetovými vojnami.

Medzi 1. a 2. svetovou vojnou

Počas mierových rokovaní po 1. svetovej vojne o Versailleskej zmluve bola v roku 1919 vytvorená Spoločnosť (liga) národov. Cieľmi spoločnosti bolo odzbrojenie, zabráneniu vojen pomocou kolektívnej bezpečnosti, urovnávanie sporov medzi štátmi negociovaním, diplomacia a zlepšovanie globálneho blahobytu. V jej charte bola úloha podporovať práva, ktoré sa neskôr stali súčasťou Všeobecnej deklarácie ľudských práv. Spoločnosť národov mala mandát pomáhať bývalým kolóniám počas prechodného obdobia ku slobode. Na jej činnosti sa významne podieľal Slovak Štefan Osuský (1889 – 1973).

Medzinárodná organizácia práce (MOP) vznikla ako agentúra v rámci Spoločnosti národov, dnes je súčasť Organizácie Spojených národov (OSN), dostala mandát podporovať a zabezpečovať niektoré práva, neskôr zahrnuté pod Všeobecnú deklaráciu ľudských práv:

Podľa správy generálneho riaditeľa MOP na 87 rokovaní medzinárodnej konferencie práce v roku 1999 hlavným cieľom MOP dnes podpora žien a mužov aby získali dôstojnú a produktívnu prácu, za podmienok slobody, rovnosti, bezpečnosti a ľudskej dôstojnosti.

Po 2. svetovej vojne

Práva vo vojne a Ženevské konvencie

Ženevské konvencie vstúpili vznikli v rokoch medzi 1864 a 1949 ako výsledky úsilia Jean Henri Dunanta (1828 – 1910), zakladateľa Medzinárodného výboru Červeného kríža, ktorý má status medzinárodne - právneho subjektu, takmer ako keby išlo o samostatný štát. Ženevské konvencie chránia ľudské práva jednotlivcov počas konfliktov. Nasledovali ich v rokoch 1899 a 1907 *Haagske konvencie*, ktoré predstavovali prvé pokusy o definovanie vojnového práva. Ženevské konvencie boli revidované a znova prijaté medzinárodným spoločenstvom po 2. svetovej vojne v roku 1949.

Ženevské konvencie:

- Prvá Ženevská konvencia „o zlepšení osudu ranených a chorých príslušníkov ozbrojených síl v poli“ (bola prijatá prvý krát v roku 1864, posledná úprava je z roku 1949).
- Druhá Ženevská konvencia „o zlepšení osudu ranených, chorých príslušníkov ozbrojených síl a stroskotancov na mori “ (prijatá prvý krát v roku 1949, nadväzuje na Haagsku konvenciu z roku 1907).
- Tretia Ženevská konvencia „o zaobchádzaní s vojnovými zajatcami“ (prijatá v roku 1929, posledná revízia 1949).
- Štvrtá Ženevská konvencia „o ochrane civilných osôb počas vojny“ (prijatá prvýkrát v roku 1949, postavená na častiach Haagskej konvencie z roku 1907).

Okrem toho existujú tri dodatkové protokoly o zmenách Ženevských konvencií:

- Protokol I (1977): Dodatkový protokol k Ženevským konvenciám z 12. augusta 1949 o ochrane obetí medzinárodných ozbrojených konfliktov.
- Protokol II (1977): Dodatkový protokol k Ženevským konvenciám z 12. augusta 1949 o ochrane obetí ozbrojených konfliktov nemajúcich medzinárodný charakter.
- Protokol III (2005): Dodatkový protokol k Ženevským konvenciám z 12. augusta 1949 o prijatí ďalšieho rozoznávacieho znaku.

Všetky štyri konvencie boli posledný krát revidované a prijaté v roku 1949, s využitím predošlých úprav a čiastočne v zmysle Haagskych konvencií z roku 1907. Neskôr boli pridané ďalšie oblasti zákazu niektorých postupov vo vojnách a riešenia situácie civilného obyvateľstva počas konfliktov. Takmer všetky krajiny sveta podpísali prístupenie k nim a zaviazali sa ich ratifikovať. Medzinárodný výbor Červeného kríža je kontrolným orgánom Ženevských konvencií.

5. TRI GENERÁCIE ĽUDSKÝCH PRÁV

Rozdelenie ľudských práv do troch generácií bolo prvýkrát navrhnuté v roku 1979 Karlom Vasakom (Karel Vašák, česko-francúzsky právnik) na Medzinárodnom inštitúte pre ľudské práva v Štrasburgu. Prvýkrát ho však použil v roku 1977. Vasakova teória sa ujala v európskom práve a ho ovplyvnila. Jeho delenie vychádza z hlavných slov francúzskej revolúcie: *Liberté, Egalité, Fraternité* (sloboda, rovnosť, bratstvo). Tri generácie majú odraz v niektorých častiach *Charty základný práv Európskej únie*. *Všeobecná deklarácia ľudských práv* zahŕňa práva, ktoré sú pokladané za druhú a tretiu generáciu, ale nemá ich podelené systematicky.

Prvá generácia ľudských práv

Prvá generácia ľudských práv, ktorá sa často označovaná ako modré práva „*blue rights*“, sa venuje slobodám a účasti na politickom živote. Tieto práva sú v zásade občianskeho a politického pôvodu: pôsobia ako negatívne právo na ochranu individuálnych práv pred nevhodnými zásahmi štátu. Prvá generácia práv zahŕňa, okrem iného slobodu vyjadrovania, právo na spravodlivý súd, právo na slobodu vierovyznania a volebné práva. Boli prvotne presadzované Listinou práv USA a vo Francúzsku Deklaráciou práv človeka a občana v XVIII. storočí, aj keď práva na spravodlivé súdne konanie nachádzame už v Magna Charte z roku 1215 a v tradičnom anglickom práve. Neskôr boli uvedené globálne v medzinárodnom práve článkami 3 až 21 vo Všeobecnej deklarácii ľudských práv v roku 1948 a neskôr v Medzinárodnom pakte o občianskych a politických právach v roku 1966.

Občianske práva:

- právo na život,
- právo na nedotknuteľnosť osoby a jej súkromia,
- právo na osobnú slobodu a zákaz nútených prác a služieb,
- právo na ochranu ľudskej dôstojnosti, osobnej cti, dobrej povesti a na ochranu mena,
- právo na súkromie,
- právo na vlastníctvo,
- právo na nedotknuteľnosť obydlia,
- právo na listové tajomstvo, tajomstvo dopravovaných správ a iných písomností a na ochranu osobných údajov,

- sloboda pohybu a pobytu,
- sloboda myslenia, svedomia, náboženského vyznania a viery,
- právo na spravodlivý proces,

Politické práva:

- sloboda prejavu,
- právo na informácie,
- petičné právo,
- zhromažďovacie právo,
- združovacie právo,
- volebné právo,
- právo na odpor.

Druhá generácia ľudských práv

Druhá generácia ľudských práv, ktorá sa **týka rovnosti**, začala byť uznávaná vládami po 2. svetovej vojne. Tieto svojou podstatou sú **ekonomického, sociálneho a kultúrneho pôvodu**. Tieto garantujú rôznym typom občanov rovnaké podmienky a zaobchádzanie. Tieto práva zahrňujú právo byť zamestnaný, právo na bývanie, ako aj na sociálne zabezpečenie a dávky v nezamestnanosti. Podobne ako práva prvej generácie sa tieto dostali do Všeobecnej deklarácie ľudských práv a sú uvedené v článkoch 22 až 27 tejto deklarácie a sú aj zahrnuté v Medzinárodnom pakte hospodárskych, sociálnych a kultúrnych práv.

V Spojených štátoch amerických v 11. januári 1944 prezident Franklin D. Roosevelt navrhol druhú Listinu práv, ktorá mala pokryť väčšinu danej oblasti. V súčasnosti rad štátov a regionálnych zoskupení rozvinuli a zaviedli rad právne záväzných nástrojov k mnohým ľudským právam napr. *Európska sociálna charta*.

Práva slobody sa chápali aj počas Druhej svetovej vojny za základ vojnovej prevencie. Franklin D. Roosevelt definoval pri vystúpení k stavu únie 6. januára 1941 štyri základné slobody vyjadrovania, vierovyznania a zbavenia chudoby a strachu.

Tieto práva sa na rozdiel od predošlých označujú ako červené práva „*red rights*“. Ukladajú vládam povinnosť ich rešpektovať, podporovať a plniť. Toto však je obvykle podmienené disponibilnými zdrojmi. Povinnosť je nasmerovaná voči štátom z dôvodu toho, že oni spravidla kontrolujú svoje zdroje. Nikto nemá

priamo právo na bývanie, vzdelanie, alebo právo mať zamestnanie. Skôr sa zabezpečuje iba právo na prístup k práci a k jej výberu. Právo na bývanie sa realizuje na princípe primeraného bývania a podobne. Povinnosť vlády sa tu chápe v pozitívne právnom prístupe, v prístupe ktorý znamená úsilie o dosiahnutie a nie bezpodmienečné zabezpečenie.

Hospodárske práva:

- právo na slobodnú voľbu povolania,
- právo podnikat' a uskutočňovať inú zárobkovú činnosť,
- právo na prácu,
- právo na spravodlivé a uspokojujúce pracovné podmienky,
- právo slobodne sa združovať s inými na ochranu svojich hospodárskych a sociálnych záujmov,
- právo na štrajk,
- právo žien, mladistvých a osôb zdravotne postihnutých na zvýšenú ochranu zdravia, pri práci a osobitné pracovné podmienky,

Sociálne práva:

- právo na primerané hmotné zabezpečenie v starobe a pri nespôsobilosti na prácu, ako aj pri strate žiteľa,
- právo na ochranu zdravia,
- právo na osobitnú ochranu manželstva, rodičovstva a rodiny,

Kultúrne práva:

- právo na vzdelanie,
- právo na slobodu vedeckého bádania a umenia; právo na zákonnú ochranu tvorivej duševnej činnosti.

Tretia generácia ľudských práv

Tretia generácia ľudských práv sú tie práva, ktoré nie sú občianskymi ani sociálnymi. Tieto sú uvedené v dokumentoch medzinárodného práva ako je *Deklarácia konferencie Organizácie Spojených národov o životnom prostredí človeka* („štokholmská deklarácia“) z roku 1972 a *Deklarácia z Ria de Janeiro o životnom prostredí a rozvoji* z roku 1992 a iné nástroje vo všeobecnosti označované ako mäkké právo („soft law“). Pretože v súčasnosti neexistuje zhoda štátov, je ťažké presadiť tieto právne záväzné nástroje ako univerzálne.

Termín tretia generácia ľudských práva zostáva v značnej miere ako neformálny, neoficiálny pre oblasť práv, ktoré sa farebne označujú ako zelené práva „*green rights*“ a obsahujú výrazne rozmanité spektrum neustálených práv:

- skupinové a kolektívne práva,
- právo na sebaurčenie,
- právo na hospodársky a sociálny rozvoj,
- právo na zdravé životné prostredie,
- právo na prírodné zdroje,
- právo komunikovať,
- právo podieľať sa na kultúrnom dedičstve,
- právo medzigeneračnej rovnosti a trvalej udržateľnosti.

Niektoré krajiny majú už ústavné mechanizmy na zabezpečenie práv tretej generácie. Napríklad existuje v Maďarsku parlamentný komisár pre budúce generácie, fínsky parlament má výbor pre budúcnosť a v izraelskom parlamente existuje komisia pre budúce generácie.

Niektoré medzinárodné organizácie majú úrady pre garanciu takýchto práv. Napr. existuje vysoký komisár pre národnostné menšiny pri Organizácii pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe (OBSE). Generálne riaditeľstvo pre životné prostredie pri Európskej komisii má poslanie *chrániť, udržiavať a zlepšovať životné prostredie pre súčasné a budúce generácie a podporovať trvalo udržateľný rozvoj*.

Do tejto tretej generácie práv možno zaradiť tieto okruhy:

- právo na mier,
- právo na priaznivé životné prostredie,
- právo na hospodársky a sociálny rozvoj,
- práva národnostných a etnických menšín,
- právo na prístup ku kultúrnemu dedičstvu,
- právo na prírodné zdroje,
- právo na komunikáciu,
- právo na medzigeneračnú slušnosť.

Svetová konferencia o ľudských právach vo Viedni v roku 1993 odmietla striktné delenie medzi občianskymi a politickými právami (negatívne práva)

a hospodárskymi, sociálnymi a kultúrnymi právami (pozitívne práva), čo našlo vyjadrenie vo Viedenskej deklarácii a v Akčnom programe Svetovej konferencie o ľudských právach tak, že *všetky ľudské práva sú univerzálne, nedeliteľné, vzájomne závislé a prepojené.*

6. HOSPODÁRSKE, SOCIÁLNE A KULTÚRNE PRÁVA

Hospodárske, sociálne a kultúrne práva sú sociálno-ekonomické práva, ako je právo na vzdelanie, právo na bývanie, právo na primeranú úroveň bývania, právo na zdravie a právo na vedu a kultúru. Hospodárske, sociálne a kultúrne práva sú uznané a chránené medzinárodnými a regionálnymi nástrojmi ľudských práv. Zmluvné strany majú právnu povinnosť rešpektovať, chrániť a dodržiavať hospodárske, sociálne a kultúrne práva, očakáva sa od nich postupne zlepšovať a zdokonaľovať ich plnenie.

Všeobecná deklarácia ľudských práv definuje množstvo hospodárskych, sociálnych a kultúrnych práv a *Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach* (MPHSKP) je primárny zdroj medzinárodného práva v danej oblasti. *Dohovor o právach dieťaťa* a *Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien* uznáva a chráni mnohé hospodárske, sociálne a kultúrne práva uznané v pakte vo vzťahu k deťom a ženám. Dohovor na odstránenie všetkých foriem rasovej diskriminácie ju zakazuje na rasovom a etnickom základe vo vzťahu k mnohým hospodárskym, sociálnym a kultúrnym právam. *Dohovor o právach osôb so zdravotným postihnutím* takisto zakazuje diskrimináciu na základe zdravotného postihnutia včítane v súvislosti s hospodárskymi, sociálnymi a kultúrnymi právami.

Hospodárske, sociálne a kultúrne práva sú chránené množstvom medzinárodných a regionálnych ľudsko-právnych dokumentov.

Medzinárodné ľudsko-právne nástroje

Všeobecná deklarácia ľudských práv prijatá Valným zhromaždením OSN v roku 1948 je jeden z najdôležitejších zdrojov hospodárskych, sociálnych a kultúrnych práv. Uznáva **právo na sociálne zabezpečenie** v článku 22, právo na prácu v článku 23, právo na odpočinok v článku 24, **právo na primeranú životnú úroveň** v článku 25, právo na vzdelanie v článku 26 a mať úžitok z rozvoja vedy a kultúry v článku 27.

Medzinárodný pakt hospodárskych, sociálnych a kultúrnych práv je primárnym zdrojom medzinárodného práva v oblasti ekonomických, sociálnych a kultúrnych práv. Pakt uznáva a chráni právo na prácu a na vhodné pracovné prostredie v článkoch 6 a 7, právo na odborové združovanie a kolektívne konanie článkom 8, právo na sociálne zabezpečenie článkom 9, právo na ochranu rodiny, spolu s ochranou matiek a detí článkom 10, právo na primeranú životnú úroveň spolu s právom na stravu a právom na bývanie v článku 11, právo na zdravie článkom 12, právo na vzdelanie článkom 13, ako aj právo podieľať sa na kultúrnom živote a mať právo mať úžitok z vedy článkom 15.

Medzinárodný pakt občianskych a politických práv, prijatý v rovnakom čase ako predošlý, uznáva a chráni množstvo základných hospodárskych, sociálnych a kultúrnych práv vrátane práva odborového združovania sa v článku 22 a práva etnických, náboženských a jazykových menšín uplatňovať svoju kultúru, náboženstvo a svoj jazyk článkom 27.

Množstvo ďalších medzinárodných ľudsko-právnych dokumentov obsahuje opatrenia vo vzťahu ku ekonomickým, sociálnym a kultúrnym právam.

Dohovor práv dieťaťa uznáva a chráni množstvo ekonomických, sociálnych a kultúrnych práv uvedených v pakte o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych práv vo vzťahu k deťom. Vráťane práva na zdravie v článku 24, práva na sociálne zabezpečenie v článku 25, práva na primeranú životnú úroveň v článku 27, práva na vzdelanie v článku 28 a práva na ochranu pred ekonomickým zneužívaním (detskou prácou) v článku 32.

Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien zakazuje obmedzovanie práv na základe rasovom, alebo etnickom vo vzťahu množstvu ekonomických, sociálnych a kultúrnych práv. Dohovor o odstránení (eliminácii) všetkých foriem diskriminácie proti ženám, potvrdzuje množstvo hospodárskych, sociálnych a kultúrnych práv žien.

Dohovory Medzinárodnej organizácie práce chránia veľkú oblasť práce vo vzťahu k ekonomickým, sociálnym a kultúrnym právam.

Regionálne ľudsko-právne nástroje

Africká charta ľudských a národných práv chráni právo na prácu vo svojom 15. článku, právo na zdravie v článku 16 a právo na vzdelanie v článku 17.

Európska sociálna charta chráni rozsiahle hospodárske, sociálne a kultúrne práva vrátane práva na prácu, na vhodné pracovné podmienky, na právo vstúpiť do odborov a na kolektívnu ochranu článkami 1 až 10, právo na zdravie v článku 11, právo na sociálne zabezpečenie, spolu s právom na zdravotnú pomoc a právo na sociálne služby v článkoch 12 až 14, ochranu pre osobitne ohrozené skupiny v článkoch 15 až 17 a 19, a právo na bývanie v článku 31.

Európska sociálna charta je dohovorom Rady Európy v Štrasburgu, ktorá bola prijatá v roku 1961 a revidovaná v roku 1996. Revidovaná charta vstúpila v účinnosť v roku 1999 a postupne nahrádza pôvodnú chartu z roku 1961. Charta ustanovila rad ľudských práv a slobôd a poskytla nástroje dozoru a kontroly jej rešpektovania v zmluvných štátoch.

Charta je prepojená s *Európskym dohovorom ľudských práv*, ktorý v zásade chráni občianske a politické práva. Charta chráni pozitívne práva a slobody, ktoré zahrňujú všetkých a týkajú sa ich každodennej existencie. Základné práva dané chartou sú tieto: bývanie, zdravie, vzdelanie, pracovné práva, plné zamestnanie, rovnaká odmenu za rovnakú prácu, rodičovská dovolenka, sociálne zabezpečenie, sociálna a právna ochrana pred chudobou a sociálnym vylúčením, voľný pohyb osôb, nediskriminácia, práva migrujúcich pracovníkov a osôb s postihnutím.

Zmluvné strany musia predkladať ročné správy k časti charty (či už z roku 1961, alebo jej revidovanej podoby z roku 1996), kde preukazujú ako ju implementujú do praxe. *Európsky výbor pre sociálne práva*, je orgán, ktorý je zodpovedný za posudzovanie súladu situácii v zmluvných štátoch a chartou.

Európsky výbor pre sociálne práva tvorí 15 nezávislých členov, ktorí sú volení výborom ministrov členských krajín Rady Európy na obdobie šiestich rokov s možnosťou znovuzvolenia.

Podľa dodatkového protokolu prijatého v roku 1995 je možná kolektívna sťažnosť od roku 1998 v prípadoch porušenia charty Európskemu výboru pre sociálne práva.

Sú definované aj niektoré organizácie, ktoré rovnako môžu konať v oblasti monitoringu a sťažností (na to je vytvorený zoznam mimovládnych organizácií, ktoré majú pridružený status k Rade Európy). Výbor expertov sa vyjadruje k formálnej a vecnej podstate takýchto sťažností.

Existuje aj americký Protokol zo San Salvadoru, ktorý chráni oblasť hospodárskych, sociálnych a kultúrnych práv rámci medzi-amerického systému ľudských práv.

Druhotné zdroje práva

Existuje množstvo druhotných právnych zdrojov hospodárskych, sociálnych a kultúrnych práv ktoré pomáhajú ich normatívnemu definovaniu. Významným zdrojom je *Výbor OSN pre hospodárske, sociálne a kultúrne práva*, ktorý dohliada nad implementáciou Medzinárodného dohovoru hospodárskych, sociálnych a kultúrnych práv. Výbor má určujúcu rolu pri interpretovaní hlavných ekonomických, sociálnych a kultúrnych práv v zmluvných štátoch dohovoru a pri posudzovaní ich ochrany a porušení. Výbor vydáva vyjadrenia v podobe *všeobecných hodnotení* a podobne aj iné takéto orgány vydávajú svoje hodnotenia k príslušným právam.

Dôležitým zdrojom práva v hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach sú tzv. *Limburské zásady implementácie Medzinárodného dohovoru hospodárskych,*

sociálnych a kultúrnych práv z roku 1987 a Maastrichtské pravidlá k porušeniu hospodárskych, sociálnych a kultúrnych práv z rovnakého roku 1997. Limburské pravidla sú rozsiahle využívané národnými legislatívami ako nástroj pre výklad porušenia hospodárskych, sociálnych a kultúrnych práv. Maastrichtské pravidlá postavené na limburských zásadách identifikujú právne dôsledky činov a chýb, ktoré predstavujú porušenie práv. Mnohí osobitní spravodajcovia ovplyvnili vývoj noratív týchto práv. Komisia ľudských práv poverila týchto spravodajcov monitorovaním realizácie hospodárskych, sociálnych a kultúrnych práv napr. pre oblasť bývania, vzdelania, násilia na ženách a pod.

Národné ústavy

Mnohé a to aj mimoeurópske národné ústavy uznávajú hospodárske, sociálne a kultúrne práva. Napr. aj ústava Južnej Afriky z roku 1996 obsahuje hospodárske, sociálne a kultúrne práva a ústavný súd tejto krajiny skúma sťažnosti v tejto oblasti. Indická ústava, ktorá ich priamo nevymenúva, napriek tomu uznáva ich existenciu ako neoddeliteľnú súčasť práva na život, sú chápané ako dané a prirodzené a akceptované súdnym dvorom.

Záväzky štátov

Hospodárske, sociálne a kultúrne práva uvedené v medzinárodných a regionálnych ľudsko-právnych dokumentoch sú právne záväzné. Zmluvné strany (štáty) majú právny záväzok rešpektovať, chrániť a naplňovať tieto práva. Konkrétne podmienky týchto povinností sú dané predovšetkým v samotnom Medzinárodnom pakte hospodárskych, sociálnych a kultúrnych práv a v jeho opčnom protokole, ktorý vstúpil v účinnosť 5. mája 2013. Slovensko patrí medzi jeho zmluvné strany. Povinnosti boli dané aj Viedenskou deklaráciou a jej akčným programom prijatou konsenzom na Svetovej konferencii k ľudským právam 25. júna 1993 v Rakúsku. Osobitne v ňom bola vyzdvihnutá nutnosť vzdelávania v oblasti poznania ľudských práv.

Od zmluvných strán sa vyžaduje postupné zlepšovanie naplňovania záväzkov daných v pakte. Pokiaľ je možné iba čiastočné splnenie podmienok paktu z dôvodu hospodárskych limitov, nie je ale umožnené neuskutočňovať proaktívny t.j. postupne zlepšujúci princíp. Zmluvné strany musia preukázať úprimnú snahu na plnenie ekonomických, sociálnych a kultúrnych práv obsiahnutých v pakte. Niekedy môže v praxi prísť k paradoxom, že sú kritizované krajiny s objektívne dobrou úrovňou práv, ale bez približovania sa k úplnému uplatňovaniu všetkých práv. Náklady spojené s dokazovaním o plnení záväzkov sú na zmluvnej strane. Zákaz diskriminácie v hospodárskej, sociálnej a kultúrnej oblasti sa poníma ako neodkladný a okamžitý. Zmluvné strany musia zrušiť zákony, politiky a prax, ktoré narúšajú rovnosť v oblasti hospodárskych, sociálnych a kultúrnych práv

alebo diskriminujú vo verejnom živote. Všetky zmluvné strany bez ohľadu na ich ekonomickú situáciu, alebo na existujúce disponibilné zdroje musia zabezpečiť rešpekt k minimálnym základným právam života. Zmluvné strany musia tiež zaručiť, že dostupné zdroje sú na to využívané na rovnakom nediskriminačnom základe. Preto musia byť rozhodnutia vlád o použití zdrojov verejne posudzované a kontrolované. Iba legislatívne opatrenia samotné sú nedostatočné pre napĺňanie záväzkov paktu, na to je potrebné využiť aj správne, finančné, výchovné aj sociálne nástroje a opatrenia.

Systém monitorovania, posilňovania a uplatňovania

Medzivládne organizácie aj medzinárodné mimovládne organizácie kladli relatívne menší dôraz na ekonomické, sociálne a kultúrne práva za ostatných 50 rokov. Pokiaľ sú ľudské práva chápané ako rovné, nedeliteľné, vzájomne prepojené a navzájom závislé, monitorovanie, vymáhanie a implementovanie v oblasti ekonomickej, sociálnej a kultúrnej je menej rozvinuté než sú politické a občianske práva. Medzinárodný mechanizmus na ich vymáhanie je najsilnejší v oblasti občianskych a politických práv a ich porušenie je pokladané za vážnejšie než je to u ekonomických, sociálnych a kultúrnych práv. Existuje iba málo medzinárodných mimovládnych organizácií, ktoré sa orientujú na hospodárske, sociálne a kultúrne práva. Zároveň je aj je nedostatok vhodne pripravených právnikov, ktorí majú potrebné znalosti na bránenie hospodárskych, sociálnych a kultúrnych práv na národnej alebo medzinárodnej úrovni. Hospodárske, sociálne a kultúrne práva majú menšiu pravdepodobnosť ako politické a občianske práva, že budú chránené národnou legislatívou.

Existuje veľa mimovládnych organizácií venujúcich sa ľudským právam. Niektoré sa špecializujú na hospodárske, sociálne a kultúrne práva. Napríklad môže spomenúť medzinárodnú sieť ESCR-Net („*International Network for Economic, Social & Cultural Rights*“), ktorá usiluje o utvorenie spoločnej globálnej siete, spoločné zdroje informácií, o šírenie aktivít, iniciatív a konanie pracovných skupín za účelom spojenia iniciatív v prospech týchto práv. Aktivisti a lobistické skupiny sa snažia dopracovať implementačné pravidlá, zozbierať poznatky o úspechoch aj o prehrách.

Podľa už uvedeného tvrdenia Karla Vlasáka existujú tri generácie ľudských práv. Na Slovensku je všeobecne akceptované trojgeneračné triedenie. Hospodárske, sociálne a kultúrne práva patria do druhej generácie práv, kým občianske a politické práva také ako sloboda vyjadrovania, právo na spravodlivý súd a právo hlasovať sú pokladané za prvú generáciu práv. Teória negatívnych a pozitívnych práv pokladá hospodárske, sociálne a kultúrne práva za pozitívne práva.

Podľa individualisticko-egoistického tvrdenia rusko-americkej spisovateľky a filozofky Ayn Randovej, rodenej ako *Alisa Zinovievna Rozenbaumová* (1905 – 1982) neexistuje nič také ako právo na prácu, existuje iba právo slobodného podnikania a právo prijať prácu, ak sa niekto rozhodne iného zamestnať. Na Slovensku je šírená jej románová trilógia *Atlas pokrčil ramenami* presiaknutá individualistickou ideológiou.

Podľa nej neexistuje právo na bývanie, iba právo slobodne podnikat'; právo postaviť si dom, alebo ho kúpiť. Neexistuje právo na spravodlivú mzdu, alebo spravodlivú cenu ak sa nikto nerozhodne ju dať alebo zaplatiť, nemožno nútiť niekoho za ňu zamestnávať, alebo zaplatiť predpísanú cenu za tovar, ak tak nechce podnikateľ urobiť. Neexistuje právo spotrebiteľa na mlieko, topánky, alebo šampanské, ak sa žiadny podnikateľ nerozhodne vyprodukovať tieto produkty (existuje iba právo si ich vyrobiť). Neexistujú osobitné práva osobitných skupín, nie sú špeciálne práva pôdohospodárov, pracovníkov, podnikateľov, zamestnancov, starších, mladších alebo nenarodených. Je iba jedno právo človeka, ktoré je dané každému jednotlivcovi a všetkým ľuďom ako individualitám. To by však viedlo k zrušeniu verejných systémov sociálnej ochrany.

Tvrdí, že ak sú niektorí ľudia oprávnení mať produkty práce iných, tak to znamená, že títo sú zbavení svojich práv a sú nútení k otrockej práci. Akékoľvek práva jedného človeka, ktoré narušujú práva iných nemôžu byť oprávnené. Dôsledok neoprávňuje voľné použitie prostriedkov. Žiadne práva nemôžu byť zabezpečené porušením práv druhých. Žiadny človek nemôže mať právo uložiť nedobrovoľnú povinnosť inému, nútiť ho pracovať bez odmeny, alebo nedobrovoľne podriaďovať sa inému človeku.

7. SOCIÁLNE PRÁVA

Sociálne práva sú práva vznikajúce zo spoločenskej dohody, v protiklade s prirodzenými právami, ktoré vznikajú na prirodzenom práve, ktoré nie sú sankcionované písaným právom. Napr. právo na spravodlivé konanie nie je dané prirodzene, ale vyplýva zo spoločenskej zmluvy.

Existujú názory, že je legitímne demokraticky obmedziť práva väčšiny pomocou ústavy, tak aby boli rešpektované naše základné práva na autonómne konanie a bolo umožnené zvýšenie sociálneho rozvoja. Sociálne práva sú základné práva a preto by mali byť zakotvené v ústave.

Z právneho pohľadu existuje viacero prístupov k výkonu a garantovaniu sociálnych práv; sociálne práva sú podľa ústav občianske práva. To zabezpečuje, že sú zabezpečené ako verejné, tak i súkromné záujmy.

Medzinárodné sociálne a pracovné štandardy

Medzinárodné sociálne a pracovné štandardy, alebo normy, sú dohody, ktoré vznikli na základe spolupráce medzinárodných aktérov, po množstve posudzovaní, ktoré majú chrániť základné práva obyvateľov a pracujúcich, posilniť bezpečnosť v práci a zlepšiť podmienky zamestnania v globálnom meradle. Úmyslom takýchto štandardov, je vytvoriť, celosvetové minimum na ochranu pred nehumánymi pracovnými praktikami a pred výraznou chudobou pomocou prijatia a implementácie takýchto dohovorov. Z teoretického náhľadu boli tieto nástroje postavené na etickom základe ako sú ľudské práva, ktoré sú univerzálne pre celé ľudstvo. Preto medzinárodné štandardy sa usilujú zaviesť takéto podmienky do bežného života, na pracovisko, zamedziť agresivite, zneužívanie, diskrimináciu a rodovú nerovnosť a dať sociálne istoty a pracovnú možnosť každému, zaviesť sociálnu spravodlivosť v každodennom živote a na pracovisku a posilnenie sociálnych práv ľudí a pracujúcich.

Existencia medzinárodných sociálnych a pracovných štandardov neznamená povinnosť ich automaticky prijať a implementovať, ale globálne väčšina sociálno-ekonomických aktivít je v súlade so sociálnymi minimálnymi normami a medzinárodnou kultúrou práce, ktorú vytvorili tieto nástroje medzinárodných organizácií. Základnou medzinárodnou agentúrou, ktorá sa venuje sociálnym a pracovným štandardom je *Medzinárodná organizácia práce* (MOP). Medzinárodná organizácia práce vznikla v roku 1919. Od počiatku Medzinárodná organizácia práce podporuje a vytvára medzinárodné štandardy ako právny základ pre odstránenie sociálnej neistoty, pracovných podmienok založených na nespravodlivosti, neprimeranosti, nedôstojnosti a na degradovaní. Podľa Medzinárodnej organizácie práce medzinárodné sociálne a pracovné štandardy

prispievajú k trvalému mieru, pomáhajú znižovať negatívne dôsledky medzinárodnej súťaže a pomáhajú zlepšovať medzinárodný rozvoj.

Ich implementácia nie je obmedzená iba na Medzinárodnú organizáciu práce a ani nie iba jeden výlučný model, ktorý predstavuje Medzinárodná organizácia práce. Iné alternatívy sú možné pomocou priamych kolektívnych dohôd, mnohostranných aktov a pomocou dobrovoľných štandardov. Môžu existovať rozmanité výhrady k samotným medzinárodným sociálnym a pracovným štandardom. Vo všeobecnosti však medzinárodné spoločenstvo akceptuje konsenzus v prospech garantovania sociálnych miním a základnej ochrany sveta práce pred nehumánnymi praktikami.

Dohovor o minimálnych normách v sociálnom zabezpečení

Dohovor Medzinárodnej organizácie práce o minimálnych normách v sociálnom zabezpečení č. 102 z roku 1952 predstavuje základný dokument pre poznanie základov sociálneho zabezpečenia. Dohovor je súčasťou slovenskej legislatívy. Dohovor jednoznačne určuje minimá dosiahnuteľné globálne. Dokument predstavuje základ pre ďalšie dokumenty prijaté v rámci Rady Európy ako je napr. jej Sociálna charta.

Generálna konferencia Medzinárodnej organizácie práce 28. júna 1952 prijala návrhy týkajúce sa minimálnej normy sociálneho zabezpečenia a vznikol tak Dohovor č. 102 o sociálnom zabezpečení (minimálna norma). Dnes ho označujeme ako **Dohovor o minimálnych normách v sociálnom zabezpečení**. Dohovor má 15 častí v 87 kapitolách. Pokrýva všetkých 9 hlavných sociálnych rizík.

Časť I. „*Všeobecné ustanovenia*“ obsahuje podmienky k prijatiu dohovoru.

Časť II. „*Liečebná starostlivosť*“ určuje že každý členský štát, ktorý je viazaný touto časťou dohovoru, zabezpečí chráneným osobám, ktorých stav vyžaduje liečebno-preventívnu starostlivosť a poskytovanie dávok. Krytá sociálna udalosť zahŕňa každé *ochorenie* bez ohľadu na jeho príčinu, tehotenstvo, pôrod a ich následky.

Časť III. „*Nemocenské*“ ustanovuje že každý členský štát, ktorý je viazaný touto časťou dohovoru, zabezpečí chráneným osobám poskytovanie nemocenského. Krytá sociálna udalosť zahŕňa *pracovnú neschopnosť* spôsobenú ochorením, ktorá má za následok zastavenie zárobku, ako je určená vnútroštátnymi predpismi.

Časť IV. „*Podpora v nezamestnanosti*“ definuje že každý členský štát, ktorý je viazaný touto časťou dohovoru zabezpečí chráneným osobám poskytovanie podpory v nezamestnanosti podľa ďalších článkov tejto časti. Krytá sociálna

udalosť zahŕňa *zastavenie zárobku*, ako ustanovujú vnútroštátne právne predpisy, spôsobené nemožnosťou získať primerané zamestnanie, pokiaľ chránená osoba je schopná a ochotná pracovať.

Časť V. „*Starobný dôchodok*“ uvádza že každý členský štát, ktorý je viazaný touto časťou dohovoru, zabezpečí chráneným osobám poskytovanie dávok v starobe. Krytou sociálnou udalosťou je *prežitie určeného veku*. Určený vek nesmie presahovať 65 rokov. Príslušné orgány však môžu určiť vyšší vek s ohľadom na pracovnú schopnosť starších osôb v krajine, o ktorú ide. Vnútroštátne zákonodarstvo môže určiť, že výplata dávok sa môže prerušiť, ak osoba, ktorá by na ňu mala právo, vykonáva určenú zárobkovú činnosť, alebo môže znížiť dávky podmienené platením príspevkov, ak zárobok požívateľa dávky presahuje určenú sumu, a dávky nepodmienené platením príspevkov, ak zárobok požívateľa dávky alebo jeho iné prostriedky alebo oboje dohromady prevyšujú určenú sumu.

Časť VI. „*Dávky pri pracovných úrazoch a chorobách z povolania*“ ustanovuje že každý členský štát, ktorý je viazaný touto časťou dohovoru, zabezpečí chráneným osobám poskytovanie dávok pri pracovných úrazoch a chorobách z povolania. Kryté sociálne udalosti zahŕňajú nasledujúce prípady, pokiaľ sú spôsobené pracovným úrazom alebo určenými chorobami z povolania: ochorenie; pracovnú neschopnosť spôsobenú ochorením, ktorá má za následok zastavenie zárobku, ako je vymedzená vnútroštátnymi právnymi predpismi; úplnú stratu zárobkovej schopnosti alebo čiastočnú stratu zárobkovej schopnosti presahujúcu určitý stupeň, ak je pravdepodobné, že táto úplná alebo čiastočná strata bude trvalá, alebo zodpovedajúca zníženiu telesnej spôsobilosti; a stratu existenčných prostriedkov u vdovy alebo detí spôsobenú smrťou živiteľa rodiny; u vdovy môže byť nárok na dávku podmienený tým, že sa podľa vnútroštátnych právnych predpisov považuje za neschopnú postarať sa sama o svoje živobytie.

Časť VII. „*Rodinné dávky*“ určuje že každý členský štát, ktorý je viazaný touto časťou dohovoru, zabezpečí chráneným osobám poskytovanie rodinných dávok. Krytou sociálnou udalosťou je zabezpečenie starostlivosti o deti tak, ako je určené.

Časť VIII. „*Dávky v materstve*“ ukladá každému členskému štátu, ktorý je viazaný touto časťou dohovoru, že zabezpečí chráneným osobám poskytovanie dávok v materstve. Kryté sociálne udalosti zahŕňajú tehotenstvo, zľahnutie a ich následky, a z toho vyplývajúce zastavenie zárobku podľa ustanovení vnútroštátnych právnych predpisov.

Časť IX. „*Invalidný dôchodok*“ stanoví že každý členský štát, ktorý je viazaný touto časťou dohovoru, zaručí chráneným osobám poskytovanie dávok pri

invalidite. Krytá sociálna udalosť zahŕňa neschopnosť na výkon zárobkovej činnosti v určenom rozsahu, ak táto neschopnosť bude pravdepodobne trvalého rázu alebo bude trvať po vyčerpaní nemocenského.

Časť X. *„Dávky pozostalých“* určuje že každý členský štát, ktorý je viazaný touto časťou dohovoru, zabezpečí chráneným osobám poskytovanie dávok pozostalých. Krytá sociálna udalosť zahŕňa stratu prostriedkov na živobytie, ktorú vdova alebo dieťa utrpeli následkom úmrtia živiteľa rodiny; nárok vdovy na dávku sa môže urobiť závislým od toho, že sa podľa vnútroštátnych právnych predpisov považuje za neschopnú postarať sa o svoje živobytie. Vnútroštátne právne predpisy môžu ustanoviť, že výplata dávky sa zastavuje, ak oprávnená osoba vykonáva určenú zárobkovú činnosť, alebo že sa kráti dávka podmienená platením príspevkov, ak zárobok požívateľa dávky presahuje určenú sumu, a dávka nepodmienená platením príspevkov vtedy, ak zárobok alebo iné prostriedky požívateľa dávky alebo oboje dohromady prevyšujú určenú sumu.

Časť XI. *„Výpočet pravidelne sa opakujúcich platieb“* určuje spôsob definovania výšky dávky a určuje jej minimálnu výšku. Výška dávky nesmie byť nižšia ako 40 až 50% mzdy nekvalifikovaného robotníka. Pri starobe je to napr. 40% a v čase nezamestnanosti 50%.

Časť XII. *„Rovnosť zaobchádzania s obyvateľmi, ktorí nie sú štátnymi príslušníkmi krajiny, kde majú bydlisko“* stanoví že obyvatelia, ktorí nie sú štátnymi príslušníkmi krajiny, kde majú bydlisko, majú mať rovnaké práva ako obyvatelia, ktorí sú štátnymi príslušníkmi tej krajiny. Pokiaľ však ide o dávky alebo čiastočné dávky, ktoré sú výhradne alebo prevažne financované z verejných prostriedkov, ako aj pokiaľ ide o prechodné úpravy, môže byť osobitne ustanovené ohľadne osôb, ktoré nie sú štátnymi príslušníkmi, a ohľadne štátnych príslušníkov narodených mimo územia členského štátu. V sústavách sociálneho zabezpečenia, ktoré sa zakladajú na príspevkovej povinnosti a poskytujú ochranu zamestnancom, musia chránené osoby, ktoré sú štátnymi príslušníkmi iného členského štátu, ktorý prevzal záväzky vyplývajúce z časti dohovoru, ktorá prichádza do úvahy, mať podľa tejto časti rovnaké práva ako štátni občania dotyčného členského štátu. Použitie tohto odseku sa môže urobiť závislým od existencie dvojstrannej alebo viacstrannej dohody o vzájomnosti.

Časť XIII. *„Spoločné ustanovenia“* poskytuje viaceré pokyny. Dávku, na ktorú by chránená osoba mala nárok podľa ktorejkoľvek z častí II. až X. tohto dohovoru, možno zastaviť v určenom rozsahu. Každý žiadateľ musí mať právo odvolať sa pri odopretí dávky alebo v spore o druh alebo výšku dávky. Náklady na dávky poskytované podľa tohto Dohovoru a správne výdavky spojené s poskytovaním takých dávok majú byť uhrádzané kolektívne z poisťných príspevkov alebo z daní alebo oboma týmito osobami spoločne, a to tak, aby nemajetné osoby neboli príliš

zaťažené a aby sa prihliadalo na hospodárske pomery tak členského štátu, ako aj skupín chránených osôb.

Členský štát preberá všeobecnú zodpovednosť za náležité zabezpečenie dávok podľa tohto dohovoru a urobí všetky potrebné opatrenia na dosiahnutie tohto cieľa; musí sa, ak je to potrebné, presvedčovať o tom, že sa potrebné zisťovania a výpočty z odboru poistnej matematiky týkajúce sa finančnej rovnováhy vykonávajú pravidelne a vždy pred každou zmenou dávok, poisťovacích príspevkov alebo daní, ktoré majú slúžiť na krytie sociálnych udalostí, ktoré prichádzajú do úvahy.

Ak správa nie je zverená inštitúcii, ktorá je pod dozorom verejných orgánov, alebo štátnemu úradu, ktorý zodpovedá zákonodarnému zboru, musia sa zúčastniť na správe zástupcovia chránených osôb alebo mať za určených podmienok účasť na správe v poradnej funkcii; vnútroštátne právne predpisy môžu tiež ustanoviť účasť zástupcov zamestnávateľov a verejných orgánov. Členský štát preberá všeobecnú zodpovednosť za dobrú správu zariadení a služieb, ktoré spolupôsobia pri vykonávaní tohto dohovoru.

Časť XIV. „*Rôzne ustanovenia*“ sa týkajú uplatňovania dohovoru a predovšetkým jeho monitorovania a hodnotenia pomocou pravidelných správ pre Medzinárodnú organizáciu práce.

Časť XV. „*Záverečné ustanovenia*“ sú zameraná hlavne na ratifikačné povinnosti a procedúry.

Mnohé časti tohto dohovoru boli uplatňované pri konštruovaní slovenského systému sociálnej ochrany. Nie všetko v súčasnosti je plne v súlade s postavením dohovoru, ktorý požaduje jeho progresívne napĺňanie. Problémy nastávajú s mierou náhrady a s osobným pokrytím. Klesá počet osôb, ktoré sú zapojené do systému sociálneho zabezpečenia na Slovensku, čo ohrozuje požadovaný 50% hraničný spodný limit zapojenia. Európska sociálna charta (revidovaná) požaduje ešte vyššie dávky a istoty. Slovensko môže už teraz mať vážne problémy s napĺňaním svojich medzinárodných záväzkov v oblasti sociálnej ochrany, čo sa odráža aj na sociálnej situácii obyvateľstva.

Spolu sú zavádzaním medzinárodných sociálnych a pracovných štandardov je dôležité predovšetkým monitorovanie ich aplikácii v praxi. Väčšina kontroly medzinárodných sociálnych pracovných štandardov sa deje pomocou Medzinárodnej organizácii práce, ale aj domáce inštitúcie a mimovládne organizácie sú významné pre úspešné monitorovanie globálnych, regionálnych, národných alebo lokálnych sociálnych a pracovných štandardov. Pritom sa jedná o značné množstvo dokumentov. Veď len k 21. júnu 2010 bola Slovenská

republika viazaná 69 dohovormi iba voči Medzinárodnej organizácii práce (Vavro, 2010).

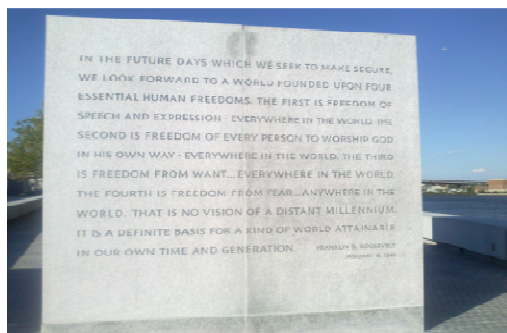
8. VŠEOBECNÁ DEKLARÁCIA ĽUDSKÝCH PRÁV

Všeobecná deklarácia ľudských práv je deklarácia prijatá Valným zhromaždením Organizácie Spojených národov 10. decembra 1948 v Palais de Chaillot, na námestí Trocadéro v Paríži. Deklarácia vznikla ak výsledok 2. svetovej vojny a predstavuje prvé globálne vyjadrenie práv ľudí, ktoré sú im neodňateľne dané. Plný text sa nachádza na webovej stránke OSN. Deklarácia zrejme patrí medzi najviac prekladané dokumenty moderného sveta.

Deklarácia obsahuje 30 článkov, ktoré boli od roku následne 1948 zapracovávané do medzinárodných dohovorov, regionálnych ľudskoprávných dokumentov, národných ústav a zákonov. *Medzinárodná listina ľudských práv* sa skladá so Všeobecnej deklarácie ľudských práv, Medzinárodného paktu o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach, Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach a z dvoch opčných protokolov (doplnkové dobrovoľné úpravy). V roku 1966 prijalo Valné zhromaždenie OSN dva spresňujúce pakty, ktoré kompletizujú Medzinárodnú listinu ľudských práv a v roku 1976, potom ako boli pakty ratifikované dostatočným počtom signifikujúcich štátov, sa táto listina stala **súčasťou medzinárodného práva**.

Historické predpoklady deklarácie

Počas 2. svetovej vojny spojenci prijali **štyri slobody** – sloboda vyjadrovania, sloboda vierovyznania, sloboda pred chudobou a sloboda pred hrozbou – ako ich základné vojnové ciele. *Charta OSN* potvrdila vieru v základné ľudské práva, dôstojnosť života a v hodnotu ľudských bytostí a zaviazala všetky členské krajiny podporovať univerzálne rešpektovanie ľudských práv a základných slobôd, ako aj ich dodržiavanie voči každej osobe bez diskriminácie na základe rasy, pohlavia, jazyka a náboženstva.

Pamätník štyroch slobôd na ostrove Franklina D. Roosevelta v New Yorku (autor)

Keď sa zločiny nacistického Nemecka stali známymi po 2. svetovej vojne, vznikol konsenzus, že Charta OSN nedostatočne definuje ľudské práva. Preto bolo

potrebné vypracovať univerzálnu deklaráciu práv jednotlivcov k tomu aby sa mohli uplatňovať opatrenia charty v oblasti ľudských práv.

Príprava dokumentu

Kanaďan John Peters Humphrey (1905 – 1995) bol pozvaný generálnym tajomníkom OSN k prácam na projekte. Tak sa stal hlavným tvorcom deklarácie. V tom čase bol J. Humphrey menovaný za riaditeľa divízie ľudských práv v rámci sekretariátu OSN. Vytvorený bol stály orgán OSN - „*Komisia ľudských práv*“ aby bola umožnená práca na Medzinárodnej listine ľudských práv. Členstvo v komisii bolo navrhnuté tak aby lepšie reprezentovala globálnu komunitu. Dobre známymi členmi komisie boli Eleanor Rooseveltová, zastupujúca USA, ktorá sa stala predsedníčkou, René Cassin (Francúzsko), Charles Malik (Libanon) a P. C. Chang (Čína). Riaditeľ J. Humphrey poskytol prvý návrh dokumentu, ako podklad pre prácu komisie. Kresťanské demokratické hnutia ovplyvnili v deklarácii jej proročinnú zameranú dikciu.

Deklarácia bola predložená na diskusiu v roku 1946 a následne bola prehodnocovaná a upravovaná počas dvoch rokov Komisiou ľudských práv. Táto komisia mala celkovo 18 členov rozmanitej štátnej príslušnosti a z rôznych politických zoskupení. Na čele navrhujúceho výboru bola Eleonor Rooseveltová (vdova po predošlom zosnulom americkom prezidentovi), ktorá bola všeobecne uznávanou osobnosťou.

Všeobecná deklarácia ľudských práv bola prijatá Valným zhromaždením 10. decembra 1948 hlasovaním 48 za, 0 hlasov proti, ale s 8 zdržaniami sa z komunistického bloku. Boli to Sovietsky zväz a jeho 5 satelitov - Ukrajina, Bielorusko, Juhoslávia, Poľsko, **Česko-Slovensko** ďalej Južná Afrika a Saudská Arábia. Honduras a Jemen sa nezúčastnili hlasovania i keď boli členmi OSN. Juhoafrické zdržanie bolo z dôvodu ochrany jeho diskriminačného apartheidu, ktoré jednoznačne porušovalo mnoho článkov deklarácie. Saudskoarabská delegácia mala problémy hlavne pre dve príčiny. Bol to článok 18 umožňujúci komukoľvek zmeniť náboženstvo alebo vieru a článok 16 zameraný na rovnosť sobášnych práv. Eleanor Rooseveltová uviedla ako príčinu absencie hlasovania sovietskeho bloku článok 13, ktorý dáva právo občanom opustiť svoju krajinu. Napriek tomu, že významnú rolu v tvorbe dokumentu mal Kanaďan, jeho vlastná krajina mala sprvu problémy s dokumentom a až na záver súhlasila.

Štruktúra deklarácie

Základná štruktúra všeobecnej deklarácie bola jasná až v jej druhom návrhu, ktorý predložil Francúz René Cassin (1887 – 1976). R. Cassin využil pôvodný návrh pripravený Kanaďanom J. Humphreym. Tento návrh bol ovplyvnený

Napoleonovým občianskym zákonníkom („*Code civil des français*“), včítane preambuly a úvodných princípov. Napoleonov zákonník – je francúzsky zákonník, ktorý bol zavedený ešte počas vlády Napoleona I. v roku 1804. Zákonník zakázal dedičné privilégia založené na princípe narodenia sa, povolil slobodu náboženstva a určil, že verejné funkcie môžu dostať iba najkvalifikovanejší.

René Cassin porovnával deklaráciu k portiku v gréckom chráme, ktorý má základy, štyri stĺpy a frontón. Portikus je stĺpová predsieň pred hlavným vchodom do budovy chrámu a frontón je architektonický prvok klasickej rádovej architektúry. Je to štítový nadstavec, umiestnený väčšinou nad oknom alebo portálom (častý v klasicizme) a neskôr obľúbený prvok v americkej architektúre koloniálneho štýlu. Tento symbol bol využívaný a zneužívaný v mnohých oblastiach našej doby. Najviac bol zneužitý pre trojpilierovú reformu dôchodkového systému. *Slovo reforma obyčajne vyvoláva otázku, komu budú zabraté peniaze.* Podobne ako starobylý náboženský symbol – svastika, ktorý možno dokonca vraj vidieť aj na rúchu sv. Ľudmily, je neskutočne zneužívaný extrémistami.

Príklady využitia symbolov pilierov

Články 1 a 2 tvoria základný kameň. Obsahujú zásady dôstojnosti, slobody, rovnosti a bratstva. Sedem odsekov preambuly vysvetľuje dôvod vzniku deklarácie. Podstatu deklarácie tvoria štyri stĺpy. *Prvý stĺp* (články 3 - 11) predstavuje individuálne práva, ako je právo na život a zákaz otroctva. Články 6 až 11 sa venujú základom ľudských práv a opatreniam na ich ochranu ak sú narušené. *Druhý stĺp* (články 12 - 17) predstavuje práva jednotlivca v občianskej spoločnosti a v politickom živote. *Tretí stĺp* tvoria články 18 až 21, ktoré sa týkajú duchovných, verejných a politických slobôd ako je sloboda myslenia, svedomia a náboženstva ako aj slobody združovania. *Štvrtý stĺp* (články 22 až 27) tvoria sociálne, hospodárske a kultúrne práva. Posledné tri články sa venujú povinnostiam jednotlivca voči spoločnosti a zákazu požitia práva proti účelu deklarácie OSN.

Medzinárodný deň ľudských práv

Každý rok si pripomíname 10. decembra významný deň prijatia deklarácie ako „*deň ľudských práv*“. Je to zároveň deň kedy vzniklo právo na sociálne zabezpečenie. Výročie je sviatkom pre jednotlivcov, komunity, náboženské skupiny, ľudskoprávne organizácie, parlamenty, vlády, Organizáciu Spojených národov ale aj pre sociálnu prácu.

Význam a právny účinok

Aj „*Guinnessova kniha rekordov*“ zvykne označovať Všeobecnú deklaráciu ľudských práv ako najčastejšie prekladaný dokument na svete. V preambule sa vlády zaväzujú chrániť ľudské práva dané deklaráciou aj menom svojho ľudu. Eleanor Rooseveltová podporovala prijatie dokumentu v podobe deklarácie pred dohovorom, pretože bola ovplyvnená mysléním, že takto lepšie ovplyvní globálnu spoločnosť, podobne ako keď Deklarácia nezávislosti USA zohrala významnú rolu v Amerike. Zdá sa že mala pravdu. Aj keď sa nejedná o právne záväzný dokument, deklarácia bola prijatá a od roku 1948 bola zakomponovaná do väčšiny národných ústav. Stala sa zdrojom pre veľké množstvo zákonov, medzinárodných zmlúv, dohovorov ako aj regionálnych a iných nástrojov na podporu ľudských práv.

Zatiaľ čo deklarácia nie je dohovorom, bola prijatá predovšetkým preto aby definovala význam slov „*základné slobody*“ a „*ľudské práva*“, ktoré sa nachádzajú v *Charte Organizácie Spojených národov*. Charta je záväznou pre všetky členské krajiny. Z tohto dôvodu je Všeobecná deklarácia ľudských práv základným dokumentom Organizácie Spojených národov. Mnohí medzinárodní právnici, okrem toho sú presvedčení, že deklarácia predstavuje súčasť zvykového medzinárodného práva a znamená vplyvný nástroj pre diplomatický a morálny tlak na vlády, ktoré porušujú ktorýkoľvek z jej článkov. V roku 1968 Medzinárodná konferencia Organizácie Spojených národov o ľudských právach konštatovala, že charta je záväzkom celej medzinárodnej komunity a jej individuálnych členov. Deklarácia poslúžila ako základ pre tvorbu dvoch záväzných dohovorov OSN k ľudským právam, ktorými sú Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach a Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach. Zásady deklarácie sú zapracované do medzinárodných zmlúv ako je *Medzinárodný dohovor o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie*, *Medzinárodný dohovor o odstránení diskriminácie žien*, *Dohovor Organizácie Spojených národov o právach dieťaťa*, *Dohovor Organizácie Spojených národov proti týraniu* a mnohých ďalších. Deklarácia je neustále široko využívaná vládami, akademikmi, právnikmi, ústavnými súdmi, sociálnymi pracovníkmi ale aj obyčajnými ľuďmi, ktorí sa odvolávajú na

deklaráciu pri ochrane svojich tak často opomínaných a porušovaných ľudských práv.

Deklarácia bola pozitívne prijatá množstvom známych osobností ako medzinárodný dokument prvotriedneho významu. Samotná Eleanor Rooseveltová vyhlásila, že by sa mala pokladať za medzinárodnú Magnu Chartu. Pápež Ján Pavol II. v roku 1995 ju označil za najdôležitejšie vyjadrenie ľudského svedomia v našej dobe. Podľa hodnotenia Európskej únie sa jedná o dokument, ktorý postavil ľudské práva do centra zásad a povinností, ktoré vytvárajú vzťahy v medzinárodnom spoločenstve.

Väčšina islamských štátov podpísala Všeobecnú deklaráciu ľudských práv a iné ľudskoprávne dokumenty. Ako sme už uviedli Saudská Arábia nehlasovala za prijatie deklarácie. Iné islamské krajiny nesúhlasili ale podpísali dokument (napr. Pakistan). Neskôr v roku 1982 Islamská republika Irán kritizovala v Organizácii Spojených národov deklaráciu pre jej domnelú sekulárnu židovsko - kresťanskú podstatu a preto nie je v súlade s islamským právom. Tento kritický prístup k „západnému kultúrnemu relativizmu“ pretrváva dodnes v rôznych formách aj v iných štátoch.

30. júna 2000 sa moslimské štáty združené v *Organizácii islamskej konferencie* (Organizácia pre islamskú spoluprácu) dohodli na podpore *Káhirskej deklarácii ľudských práv v islame*. Tento alternatívny dokument uvádza, že ľudia majú právo na slobodu a právo na dôstojný život v súlade s islamskou šariou, bez akejkoľvek diskriminácie z dôvodu rasy, farby pleti, jazyka pohlavia, náboženstva, viery, politického príslušenstva, sociálneho statusu alebo iných príčin. Turecko, ktoré je podľa ústavy sekulárny štát, podpísalo Všeobecnú deklaráciu ľudských práv v roku 1948 a aj iné európske dokumenty z tejto oblasti.

Kritici uvádzajú, že súčasne naformulovaná podoba ľudských práv je zostrojená pre potreby západnej spoločnosti. Neumožňuje podľa nich akceptovať práva iných kultúr na vlastný rovnako vhodný model ľudských práv. Ich prístup vskutku nie je vždy v súlade s princípmi deklarácie ľudských práv. Typický príklad je to že islamské právo zakazuje moslimom opustiť islam pod hrozbou trestu smrti. Podobne aj zákony o rúhaní sa, ktoré bránia kritike islamu, môžu pôsobiť proti slobode svedomia. Napriek tomu si svet uvedomuje potrebu prehodnotenia niektorých svojich prístupov a snaží sa byť tolerantnejší a ústretovejší k inému mysleniu než je napríklad typické konzumné správanie a akceptovať aj poučenie z kultúr mimo kresťanského sveta. Jeden z príkladov je učenie o šťastí a zavedenie ukazovateľa hrubého šťastia z malého budhistického kráľovstva Bhután. V najnovšej definícii sociálnej práce nachádzame obdobne rešpekt k miestnym hodnotám (hodnotám nie západného štandardu).

Niektoré mimovládne organizácie a aktivisti lobovali za to aby bolo vložené do deklarácie právo odmietnuť zabiť. Určité odôvodnenie pre toto konanie poskytuje implicitne už článok 18 v deklarácii, ktorý sa venuje slobode myslenia, svedomia a náboženstva. Boli aj vykonané kroky, ktoré vložili toto právo do niektorých právne nižších dokumentov, ale nedostalo sa do primárneho práva, akým je deklarácia.

Pri čítaní deklarácie bolo poukázané na to, že text nie je rodovo neutrálny, pretože využíva výrazy o „bratstve“ v článku 1, a v článku 23 sa používa mužský rod (*jemu, jeho*).

Podobne ako mali výhrady islamské krajiny (prevažne arabské) aj niektoré ázijské krajiny vyjadrili rezervovanosť a iný názor.

V *Deklarácii z Bangkoku* v roku 1993 ázijské štáty potvrdili svoje záväzky voči princípom Charty OSN a Všeobecnej deklarácii ľudských práv. Podporili názor o prepojenosti a nedeliteľnosti ľudských práv, zdôraznili potrebu univerzality, objektivity a neselektívnosti ľudských práv. Zároveň však zdôraznili zásady suverenity a nezasahovania, žiadali väčší dôraz na hospodárske, sociálne a kultúrne práva, osobitne právo na hospodársky rozvoj oproti občianskym a politickým právam. Bangkokska deklarácia je pokladaná za znak vyjadrenia perspektívy ázijských hodnôt, ktorá ponúka rozsiahlu kritiku univerzalizmu ľudských práv, je teda proti tzv. západnému relativizmu.

Ázijské hodnoty je termín používaný od deväťdesiatych rokov minulého storočia autoritárskymi režimami (mnohé s malými demokratickými právami), ktorý bol využitý na ich obranu pred konceptom ľudských práv definovaný „západnou“ kultúrou. Vychádzal z predstavy existencie unikátneho usporiadania a politických ideológií, ktoré zohľadňujú regionálnu kultúru a históriu. Mnohé rýchlo ekonomicky rastúce krajiny sa bránili demokratizácii, ktorá podľa ich presvedčenia, by spomalila ich rast, o čo podľa nich „západu“ išlo. Osobitne úspešne boli ázijské hodnoty presadzované režimami v juhovýchodnej Ázii (Malajzia a Singapur). Teoretickým predpokladom boli rozdiely medzi západnými a východnými (orientálnymi) ideami, filozofiou a náboženstvom. Napríklad *kolektivizmus*, myšlienka že ľudia sú integrálnou súčasťou sveta a že ľudia sú výrazne fundamentálne prepojení, je silnejšie akceptovaná ázijskou spoločnosťou. Naopak *individualizmus*, učenie že ľudská bytosť je nezávislou čiastkou univerza a spoločnosti, je silnejšie v západnej spoločnosti. Napriek tomuto tvrdeniu neexistujú jednotné ázijské hodnoty. Pretože jednotlivé prúdy ázijských tradičných hodnôt majú korene v budhizme, konfucianizme, hinduizme, islame, taoizme spolu s ďalšími rozmanitými filozofiami, hnutiami a náboženstvami.

Organizácie podporujúce Všeobecnú deklaráciu ľudských práv

Medzinárodná federácia pre ľudské práva („*International Federation for Human Rights*“ (FIDH)) je nezávislá organizácia neprepojená so žiadnou vládou a ideológiou. Je najstaršia organizácia tohto typu (založená už v roku 1922). V súčasnosti má 178 členských organizácií z vyše 100 krajín. Jej hlavným poslaním je podpora rešpektovania práv vo Všeobecnej deklarácii ľudských práv, Medzinárodnom pakte o občianskych a politických právach a Medzinárodnom pakte o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach.

Ďalšou organizáciou je *Amnesty International*, ktorá je ľudsko-právna mimovládna organizácia na svete, celosvetové hnutie, ktoré združuje takmer 2,5 miliónov ľudí z viac než 150 krajín a regiónov sveta usilujúcich o dodržiavanie ľudských práv na celom svete. Amnesty International je nositeľ Nobelovej ceny za podporovanie ľudských práv z roku 1977.

K najaktívnejším vnútroštátnym mimovládnym organizáciám v SR patrili:

Slovenská humanitná rada (SHR) pôsobí ako mimovládne, nepolitické a nezávislé spoločenstvo dobrovoľníckych neziskových organizácií, je národným dobrovoľníckym centrom humanitárnych a charitatívnych organizácií, občianskych združení a nadácií pôsobiacich v sociálnej oblasti v širokom ponímaní.

Liga za ľudské práva (HRL) je mimovládna nezisková organizácia, ktorú v roku 2005 založili právnici s dlhoročnou praxou v oblasti azylového práva. Hlavným cieľom združenia je ochrana práv cudzincov, ktorí sa zdržiavajú a žijú na území Slovenskej republiky.

Nadácia Milana Šimečku (NMŠ) vznikla ako jedna z prvých nadácií na Slovensku po páde totalitného režimu. V priebehu svojej existencie realizovala množstvo vzdelávacích a iných projektov v oblasti ľudských práv, multikulturalizmu a boja proti rôznym formám diskriminácie. Nezanedbateľná je jej vydavateľská, konzultačná a lektorská činnosť nadácie.

Na Slovensku pôsobí aj *Helsinské občianske zhromaždenie*, ktoré podľa princípov a zásad Záverečného aktu OBSE venuje pozornosť otázke dodržiavania ľudských a občianskych práv v SR; – podobnú funkciu vykonáva aj *Slovenská únia pre mier a ľudské práva*. *Stála konferencia organizácií III. sektora v SR* je aktívnym a výlučným členom Medzinárodnej rady pre sociálny rozvoj (ICSW) a priamo sa zapája do podpory sociálnych práv.

Často však slovenské mimovládne organizácie majú problém preukázať svoju nezávislosť z dôvodu finančnej závislosti od nie nezávislých sponzorov. Chýba im

občianske a členské zázemie, tým nespĺňajú princíp budovania zdola z podnetu bežných ľudí.

Nedávna história

V sedemdesiatych rokoch bolo významné vloženie ľudských práv ako bod VII. do *Helsinskej dohody*, ktorá bola podpísaná v roku 1975 35 štátmi vrátane USA, Kanady a všetkých európskych štátov okrem Albánska a Andorry. Označuje sa ako Záverečný akt *Konferencii o bezpečnosti a spolupráci v Európe* (KBSE). Celý dokument však bol v zmysle medzinárodného práva bez akejkoľvek záväznosti – nedal sa teda vymáhať. Následný helsinský proces mal významný vplyv na spoločenské zmeny a urýchlil pád komunizmu.

Dokument obsahoval tri „koše“ problémov. **Prvý kôš** sa týkal európskej bezpečnosti. Jednotlivé krajiny sa tu zriekli použitia sily pri riešení medzinárodných problémov, bola tu konštatovaná nemennosť hraníc a nezasahovania do vnútorných záležitostí iných štátov.

Druhý kôš sa venoval otázkam spolupráce v oblastiach kultúry, hospodárstva, vedy, nových technológií a životného prostredia.

Posledný kôš sa venoval otázkam humanitárnym, problémom voľnej výmeny informácií, kontaktom medzi členmi rodiny žijúcimi v oboch častiach železnej opony a problematike ľudských práv všeobecne.

9. MEDZINÁRODNÝ PAKT OBČIANSKÝCH

A POLITICKÝCH PRÁV

Medzinárodný pakt občianskych a politických práv je multilaterálny dohovor prijatý Valným zhromaždením OSN 16. decembra 1966, ale v účinnosť vstúpil až 23. marca 1976. Zaväzuje zmluvné strany rešpektovať občianske a politické práva jednotlivcov vrátane práva na život, slobodu vyznania, slobodu prejavu, slobodu zhromažďovania, volebné práva a právo na primeraný postup a spravodlivý súd. V máji 2013 mal 167 zmluvný strán. Slovensko sa ňou stalo v roku 1993 a ako súčasť Československa od roku 1975.

Medzinárodný pakt občianskych a politických práv je ako sme uvádzali časťou *Medzinárodnej listiny ľudských práv* spolu s *Medzinárodným paktom hospodárskych, sociálnych a kultúrnych práv* a so *Všeobecnou deklaráciou ľudských práv*. Podľa generačnej klasifikácie patrí vecný obsah tohto paktu do prvej generácie ľudských práv.

Medzinárodný pakt občianskych a politických práv je monitorovaný *Výborom OSN pre ľudské práva* (osobitný orgán Rady OSN pre ľudské práva), ktorý hodnotí pravidelné správy zmluvných strán o tom ako implementujú tento pakt.

Príprava paktu občianskych a politických práv

Medzinárodný pakt občianskych a politických práv má ten istý pôvod ako Všeobecná deklarácia ľudských práv. Deklarácia základných práv človeka bola navrhnutá v roku 1945 na konferencii v San Francisco, ktorá viedla k založeniu Organizácie Spojených národov, kde jeho Hospodárska a sociálna rada (ECOSOC) dostala za úlohu ju navrhnúť. Všeobecná deklarácia ľudských práv bola prijatá v decembri 1948.

Pokračovalo sa v prácach nad dohovorom, ktorý mal špecifikovať deklaráciu, ale zostali závažné rozdiely medzi členmi Organizácie Spojených národov o postavení negatívnych občianskych a politických práv voči pozitívnym hospodárskym, sociálnym a kultúrnym právam. To spôsobilo, že budúci dohovor sa teda rozdelil na dva dokumenty – pakty „dvojičky“. Dohodlo sa na čo najväčšej porovnateľnosti obidvoch paktov a na ich paralelnom prijatí. Každý z nich tiež obsahuje článok o práve ľudí na samourčenie.

Prvý z nich bol Medzinárodný pakt hospodárskych, sociálnych a kultúrnych práv, ktorý sme širšie rozoberali vyššie a druhým je tu uvádzaný Medzinárodný pakt občianskych a politických práv. Návrhy boli dané na rokovanie až v roku 1954 a trvalo 12 rokov než boli takmer súbežne prijaté.

Zhrnutie paktu občianskych a politických práv

Pakt má podobnú štruktúru ako Všeobecná deklarácia ľudských práv a Medzinárodný pakt hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach s preambulou a 53 článkami, rozdelenými do 6 častí.

Časť 1 (článok 1) uznáva právo všetkých ľudí na samourčenie, vrátane práva slobodne určiť svoj politický status, plniť svoje ekonomické, sociálne a kultúrne ciele a využívať svoje vlastné zdroje. Uznáva negatívne právo nebyť zbavený prostriedkov na existenciu a ukladá povinnosť zmluvným stranám, ktoré sú zodpovedné za zverené územia, podporovať a rešpektovať právo na sebaurčenie.

Časť 2 (články 2 – 5) zaväzuje všetky zmluvné strany naplniť práva dané v pakte a vykonať nápravu pre prípad porušenia týchto práv. Tiež vyžaduje aby boli tieto práva akceptované bez akejkoľvek výnimky na základe rasy, farby pleti, pohlavia, jazyka, náboženstva, politického alebo iného presvedčenia, pôvodu, majetku, narodenia alebo iných okolností. Práva možno obmedziť v čase verejného ohrozenia, ktoré môže poškodiť, alebo škodí národu. Ale ani vtedy nie sú možné výnimky z práva na život, z ochrany pre mučenie, otroctvom, z práva na ochranu osobnosti, slobody myslenia, svedomia a náboženstva.

Časť 3 (články 6 – 27) vymenúva jednotlivé práva. Tieto môžeme uviesť ako:

- fyzická integrita v podobe práva na život a ochrany pred mučením a otroctvom (články 6, 7 a 8);
- sloboda a bezpečnosť osoby v podobe ochrany pre svojvoľným zatknutím a držaním vo väzbe a právo na spravodlivé súdne konanie (články 9 – 11);
- právo na spravodlivé a nezaujaté súdne konanie, prezumpcia nevinu a uznanie osobných práv (články 14, 15 a 16);
- individuálne slobody v podobe slobody pohybu, myslenia, svedomia, náboženstva a vyjadrovania, združovania a zhromažďovania, rodinných práv, práva na občianstvo a práva na súkromie (články 12, 13, 17 – 24);
- zákaz podporovania vojny ako aj podpory národnostnej a náboženskej nenávisťi, ktorá následne vyvoláva diskrimináciu, nepokoje a porušovanie práva (článok 20);
- právo politickej angažovanosti, spolu s právom pripojenie k politickej strane a volebné právo (článok 25);
- nediskriminácia, práva menšín a rovnosť pred zákonom (článok 26 a 27).

Mnohé tieto práva vyžadujú osobitné opatrenia na ich realizáciu.

Časť 4 (články 28 – 45) upravuje činnosť *Výboru pre ľudské práva* a monitorovanie uplatňovania paktu. Venuje sa riešeniu sporov k implementácii paktu (články 41 a 42).

Časť 5 (články 46 – 47) vysvetľuje, že pakt nebude porušovať činnosť Organizácie Spojených národov, alebo práva ľudí slobodne užívať prírodné bohatstvo a zdroje.

Časť 6 (články 48 – 53) upravuje ratifikáciu, účinnosť a zmeny paktu.

Právo na fyzickú integritu

Článok 6 paktu uznáva neodňateľné právo jednotlivca na život, ktoré je chránené zo zákona. Je to hlavné právo, z ktorého nemožno robiť ústupky alebo zmeny. Preto vyžaduje od zmluvných strán konať pozitívne na zníženie detskej úmrtnosti a pre predĺženie očakávanej dĺžky života, ako aj zákaz svojvoľného zabitia ozbrojenými zločkami.

Pokiaľ článok 6 nezakazuje trest smrti, obmedzuje však jeho použitie iba pre najzávažnejšie zločiny a zakazuje jeho použitie voči deťom a tehotným ženám, alebo jeho vykonanie spôsobom, ktorý je v rozpore s *Dohovorom o zákaze a trestaní zločinu genocídy*. Výbor Organizácie Spojených národov pre ľudské práva vysvetľuje článok tak, že výrazne odporúča zrušenie tohto trestu a pokladá každé kroky za zrušenie tohto trestu za napĺňanie práva na život. Druhý opčný protokol vyžaduje od zmluvných strán zrušenie trestu smrti v rámci svojej jurisdikcii (115 štátov ho ratifikovalo).

Článok 7 zakazuje mučenie a týranie, neľudské a ponižujúce tresty. Podobne ako pri článku 6, nemožno robiť z neho výnimky za akýchkoľvek okolností. Článok obsahuje obdobné povinnosti ako sú stanovené v *Dohovore Organizácie Spojených národov proti mučeniu a inému krutému, neľudskému alebo ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestaniu*, nielen priamy zákaz, ale aj opatrenia na prevenciu a nevydanie obetí na prípadné ďalšie týranie, resp. pre nehumánne postupy. Ako odpoveď k nacistickým experimentom a k týraniu počas 2. svetovej vojny, článok priamo zakazuje lekárske a vedecké pokusy bez súhlasu.

Článok 8 zakazuje otroctvo a nevoľníctvo za akejkoľvek situácii. Článok tiež zakazuje nútenú prácu s výnimkou výkonu trestu, vojenskej služby a bežných občianskych povinností (napr. živelné pohromy). Viackrát bolo súdnymi rozhodnutiami potvrdené, že akékoľvek vymáhanie práce napr. ako podmienky pre priznanie základnej sociálnej dávky je porušením tohto článku.

Sloboda a osobná bezpečnosť

Článok 9 priznáva slobody a osobnú bezpečnosť. Zakazuje každé svojvoľné zatknutie a zadržanie, vyžaduje aby každé obmedzenie slobody bolo v súlade so zákonom a zaväzuje zmluvné strany umožniť dotknutej osobe, brániť sa pomocou súdneho konania. Tieto opatrenia sa neuplatňujú iba pre trestné konanie, ale aj v prípadoch duševných chorôb, obvinení zo závislosti na drogách, alebo z imigračných príčin.

Článok v odsekoch **9.3 a 9.4** dáva procedurálne istoty pred zatknutím, ktoré vyžadujú aby ktokoľvek bol okamžite informovaný o obvineniach vznesených proti nemu a bol promptne predvedený pre súd. Článok obmedzuje predbežné zadržanie, vyžaduje aby zadržanie bolo vykonané iba pri výnimočných okolnostiach a to na dobu čo najkratšie možnú.

Článok 10 vyžaduje aby s každým kto bol zbavený slobody bolo nakladané dôstojne a v zmysle humanity. Toto sa netýka iba tých čo sú vo výkone trestu, ale aj imigračných záležitostí a psychiatrických zariadení. Právo dopĺňa článok 7 o zákaze mučenia a týrania, neľudského a degradujúceho zaobchádzania. Článok dáva osobitné povinnosti súdnictvu, vyžadujúce oddelené držanie predbežne zadržaných od už odsúdených a aj to, že deti musia byť oddelene držané od dospelých. Vyžaduje sa aby väzenia boli viacej zamerané na výchovu a rehabilitáciu a nie na trestanie.

Článok 11 zakazuje väzenie pre dôvod neplnenia zmluvy (nemožnosť väzenia dlžníkov).

Procedurálna spravodlivosť a práva obvinených

Článok 14 uznáva a chráni právo na spravodlivosť a na primeraný súd. Odsek 14.1 ustanovuje základné práva: každý musí byť rovný pred zákonom, každé súdne konanie musí byť otvorené, konané pred nezávislým, nezaujatým tribunálom, kde sa rozsudky a konanie koná verejne. Uzatvorené konanie je možné iba z dôvodu súkromia, spravodlivosti, alebo štátnej bezpečnosti. Rozsudky môžu byť neverejné aj prípade ochrany práv detí v prípade rozvodov. To sa týka ako trestných, tak i občianskych konaní vo všetkých súdoch.

Článok ustanovuje pravidlo prezumpcie neviny a zakazuje dvojité trestanie za ten istý čin po vynesení rozsudku či už oslobodzujúceho, alebo potvrdzujúceho. Uznáva právo odvolania, pre odsúdených a kompenzáciu pre neoprávnene odsúdených.

Článok 15 zakazuje retrospektívne konanie a vyžaduje nižší trest ak v priebehu konaniu došlo k zmene zákona.

Článok 16 povinne žiada uznanie právnej osoby každému.

Osobné slobody

Článok 12 garantuje slobodu pohybu každému, vrátane práva sa rozhodnúť o trvalom pobyte a práva opustiť krajinu. Tieto práva sa týkajú cudzincov s legálnymi právami na pobyt a aj občanov a môžu byť obmedzené iba v prípade, ohrozenia štátnej bezpečnosti, verejného poriadku alebo zdravia, práv alebo slobôd druhých. Článok uznáva aj právo na návrat do domovskej krajiny. Výbor pre ľudské práva vysvetľuje toto právo široko, neviaže sa iba na občanov ale aj na tých, ktorým bolo odopreté, alebo odňaté občianstvo. Toto právo sa pokladá takmer za absolútne právo. Existuje iba málo možností na odobratie práva na vstup do domovskej krajiny.

Článok 13 zakazuje nútené vyhostenie legálnych rezidentov – cudzincov a vyžaduje aby takéto rozhodnutie mohlo byť preskúmané a prehodnotené.

Článok 17 poskytuje právo na súkromie. Toto opatrenie osobitne v odseku 17(1), chráni súkromný život aj v oblasti sexuálneho správania, avšak **text článku 23 uznáva právo manželstva mužovi a žene**. Článok 17 chráni ľudí pred neoprávnenými útokmi na ich česť a povesť. Odsek 17 (2) dáva právnu ochranu pred takýmito útokmi.

Článok 18 chráni právo vedomia, svedomia a náboženstva.

Článok 19 dáva právo na vyjadrovanie a slobodu prejavu.

Článok 20 uvádza, že národná, rasová alebo náboženská nenávisť, ktorá predstavuje podnecovanie k diskriminácii, nepriateľstvu alebo násiliu, musí byť zakázaná zákonom.

Články 21 a 22 poskytuje právo na združovanie, na zhromažďovanie a uvádza Medzinárodnú organizáciu práce.

Článok 23 uvádza právo na sobáš. Článok neuvádza práva jedincov rovnakého pohlavia.

Článok 24 venuje osobitnú pozornosť deťom a ich nediskriminácii. Dáva právo na meno a štátnu príslušnosť.

Článok 25 poskytuje okrem iného právo vstúpiť za rovnakých podmienok do verejných služieb svojej krajiny.

Článok 27 dáva práva etnickým, náboženským a jazykovým menšinám, aby si užívali svoju kultúru, vykonávať svoje náboženstvo a používať svoj jazyk.

Politické práva

Článok 3 poskytuje nediskriminačný princíp prístupu voči mužom a ženám. Vzťahuje sa iba na tento pakt.

Naopak však **článok 26** sa týka nediskriminácie aj nad rozsah samotného paktu. Chráni osoby pre prípady týkajúce sa rasy, farby, pohlavia, jazyka, náboženstva, politického alebo iného presvedčenia, národnostného alebo sociálneho pôvodu, majetku a rodu.

Opčné protokoly

Existujú dva opčné protokoly. Prvý sa týka mechanizmu individuálnych sťažností voči Výboru pre ľudské práva k porušeniu práv. Toto viedlo k celému komplexu jurisprudencie a k výkladu uplatňovania paktu. V roku 2013 k prvému protokolu celkovo pristúpilo 114 krajín.

Druhý opčný protokol ruší trest smrti; avšak štátom bolo umožnené uplatňovať výnimky pre najvážnejšie kriminálne činy vojenského pôvodu, vykonané počas vojnových konfliktov. Tento protokol mal v roku 2013 77 zmluvných strán.

Výhrady

Mnohé krajiny uplatňujú výnimky k tomuto paktu. Napr. Rakúsko trvá na exile Habsburgovcov. Najviac ich majú USA, ktoré umožňujú obmedziť právo prejavu a združovania sa; výhradu majú aj v tom, že vláda USA môže uložiť trest smrti osobe, ktorá síce nie je tehotná, ale môže mať aj menej ako 18 rokov; že sa môže nahliadať na mladistvého ako na dospelého a preto môže prijať do vojenskej služby osobu mladšiu ako 18 rokov.

10. MEDZINÁRODNÝ PAKT O HOSPODÁRSKYCH, SOCIÁLNYCH A KULTÚRNYCH PRÁVACH

Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach (MPHSKP) je multilaterálna zmluva prijatá Valným zhromaždením Organizácie Spojených 16. decembra 1966 a jej účinnosť je od 3. januára 1976. Zaväzuje zmluvné strany pracovať smerom k zabezpečeniu hospodárskych, sociálnych a kultúrnych práv jednotlivcov, vrátane pracovných práv, práva na zdravie, práva na vzdelanie a práva na primeranú životnú úroveň. V roku 2013 mal tento pakt 160 zmluvných strán (štátov). Ďalšie ho podpísali, ale neratifikovali (vrátane USA). Slovensko ratifikovalo pakt v roku 2003, avšak bývalé Česko-Slovensko tak učinilo ešte v roku 1975.

Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach je súčasť Medzinárodnej listiny ľudských práv spolu so Všeobecnou deklaráciou ľudských práv a s Medzinárodným paktom o občianskych a politických právach a jeho dvoch opčných protokolov.

Pakt je monitorovaný a jeho plnenie je kontrolované osobitným *Výborom OSN pre hospodárske, sociálne a kultúrne práva*.

Vývoj paktu o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach

Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach vychádza pochopiteľne zo samotnej univerzálnej deklarácie ľudských práv. Myšlienka deklarácie zásadných práv človeka bola navrhnutá v San Franciscu v roku 1945 počas konferencii, ktorá priviedla na svet Organizáciu Spojených národov a jej Hospodárskej a sociálnej rade bola daná úloha ju navrhnúť. Hneď na počiatku boli práce na dokumente rozdelené medzi deklaráciu kladúcu základy ľudských práv a záväzné dohovory (*pakty*).

Počas prác nad paktom vznikol rozpor medzi členskými štátmi pokiaľ ide o význam pozitívnych a negatívnych hospodárskych, sociálnych a kultúrnych práv. to spôsobilo potrebu rozdeliť dohovor na dva samostatné dohovory. Jeden, ktorý sa bude venovať občianskym a politickým právam a druhý hospodárskym, sociálnym a kultúrnym právam. Obidva dohovory mali mať paralelne podobnú štruktúru a systém a mali byť predložené súbežne na ratifikáciu. Obidva mali aj obsahovať článok o práve na sebaurčenie.

Prvý z nich je označený ako *Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach* a druhý je *Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach*. Návrhy obidvoch boli predložené ešte v roku 1954 do Valného

zhromaždenia Organizácie Spojených národov na diskusiu a prijaté boli až v roku 1966.

Štruktúra paktu o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach

Pakt má podobnú štruktúru ako deklarácia a pakt o občianskych a politických právach. Má preambulu, 31 článkov v piatich častiach.

Časť 1 (článok 1) priznáva právo všetkým ľuďom na sebaurčenie, vrátane práva slobodne si určiť svoj politický status, slobodne uskutočňovať svoje hospodárske, sociálne a kultúrne ciele a spravovať svoje zdroje. Uznáva negatívne právo ľudí, že nesmú byť zbavení prostriedkov na obživu a ukladá povinnosť tým štátom, ktoré sú ešte zodpovedné za správu nesamostatných území, aby podporovali a rešpektovali právo na sebaurčenie.

Časť 2 (články 2 až 5) ustanovujú zásadu postupného naplňovania podmienok paktu. Určujú uznať práva bez akejkoľvek diskriminácie pokiaľ ide o rasu, farbu pleti, jazyk, náboženstvo, politické alebo iné zmýšľanie, štátnu príslušnosť, sociálny pôvod, majetok, narodenie, alebo iný status. Práva môžu byť obmedzené iba na základe zákona a to spôsobom, ktorý je v súlade s podstatou práv a iba z dôvodu podpory všeobecného prospechu demokratickej spoločnosti.

Časť 3 (články 6 až 15) vymenúva už samotné práva. Sem patria tieto práva:

- práca, v zmysle spravodlivosti a vhodnosti podmienok, s právom zakladať a zapojiť sa do odborovej organizácie (články 6, 7, a 8);
- sociálne zabezpečenie spolu so sociálnym poistením (článok 9);
- rodinný život, spolu s rodičovskou platenou dovolenkou a ochranou detí (článok 10);
- primeraná životná úroveň, spolu s dostatkom stravy, odievanie, bývanie a trvalé zlepšovanie životných podmienok (článok 11);
- zdravie, osobitne najvyššie možný a dosiahnuteľný štandard fyzického a duševného zdravia (článok 12);
- vzdelanie, spolu s povinným základným vzdelaním pre všetkých a všeobecne dostupným stredoškolským vzdelaním. To všetko má pomôcť k plnému rozvoju ľudskej osobnosti a ku dôstojnosti života a zároveň má umožniť plnú účasť na živote spoločnosti (články 13 a 14);
- účasť na kultúrnom živote (článok 15).

Mnohé tieto práva sú doplnené špecifickými opatreniami, ktoré sa musia vykonať na ich realizáciu.

Časť 4 (články 16 – 25) sa venuje monitorovaniu a plneniu tohto paktu a krokom, ktoré musia zmluvné strany vykonať na jeho implementáciu. Ustanovuje *Výbor pre hospodárske, sociálne a kultúrne práva* na posudzovanie paktu a pre pripravovanie poznania na jeho plnenie (článok 21).

Časť 5 (články 26 až 31) upravuje ratifikáciu, účinnosť a zmeny paktu.

Zásada postupného plnenia

Článok 2 paktu v prvom odseku ukladá povinnosti všetkým zmluvným stranám aby vykonali:

„...pri maximálnom využití svojich zdrojov,... hospodárske a technické kroky na postupné dosiahnutie plného uskutočnenia práv uznaných v tomto pakte, a to všetkými vhodnými prostriedkami, včítane prijatia zákonodarných opatrení.“

Toto je známe ako zásada postupného úplného implementovania. Zásada akceptuje, že niektoré práva (napr. právo na zdravie) sa môžu ťažšie v praxi dosiahnuť naplniť v krátkom čase a že môžu byť isté limity štátov v ich súčasných zdrojoch a možnostiach, ale vyžaduje od nich konať čo najlepšie s existujúcimi zdrojmi ktoré majú.

Táto zásada je odlišná od tej ktorá upravuje *Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach*, ktorý striktne žiada všetky zmluvné strany plne rešpektovať a zabezpečovať aby všetci obyvatelia na jeho území mali plné práva v zmysle paktu. Toto však neznehodnocuje záväzky sociálneho paktu. Požiadavka uskutočniť kroky, ukladá trvalú povinnosť usilovať o plnú realizáciu práv. Zásada dáva povinnosť konať na dosiahnutie cieľa. Výbor pre hospodárske, sociálne a kultúrne práva vysvetľuje túto zásadu tak, že vyžaduje minimálnu úroveň plnenia povinností, to je zabezpečiť aspoň základnú úroveň každého z práv. Ak nie je dostatok vhodných zdrojov pre všetkých, tak je potrebné použiť také programy, aby boli riešení najmä tí čo sú najzraniteľnejší.

Výbor pre hospodárske, sociálne a kultúrne práva uznáva zákony za nezameniteľné prostriedky pre realizáciu práv, ktoré nie sú obmedzované nedostatkom zdrojov. Ustanovenie antidiskriminačných opatrení a vymáhateľnosť práva národnými právnymi prostriedkami sa pokladá za primeraný postup. Niektoré z týchto opatrení, ako sú napr. antidiskriminačné zákony, sú vyžadované aj inými ľudskoprávnymi nástrojmi ako je partnerský Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach.

Pracovné práva

Článok 6 paktu uznáva právo na prácu v definícii ako možnosť každého získať zabezpečenie na život pomocou slobodne zvolenej práce. Zmluvné strany majú použiť primerané kroky na zabezpečenie tohto práva, vrátane zabezpečenie technického a odborného vzdelania a hospodárskych politik zameraných na trvalý hospodársky rozvoj a plnú zamestnanosť. Právo dáva povinnosť zmluvným stranám garantovať rovnaký prístup k zamestnaniu a chrániť pracujúcich pred nespravodlivou stratou práce. Štáty musia zabrániť diskriminácii na pracovisku a zabezpečiť prístup k práci hendikepovaným. Skutočnosť že práca musí byť slobodne zvolená alebo prijatá sa vykladá tak, že je zakázaná každá nútená práca a tiež detská práca.

Práca, ktorá je spomínaná v článku 6 musí mať charakter *dôstojnej práce*. Dôstojná práca („*Decent Work*“) je vysvetlená v **článku 7**, ktorý uznáva právo každého na spravodlivé a uspokojivé pracovné podmienky. Tieto sú definované ako spravodlivé odmeňovanie, rovnaká mzda za rovnakú prácu, príjem ktorý poskytne možnosť dôstojného života pracujúcich a ich rodinných príslušníkov; bezpečné pracovné podmienky; rovnaká kariérna príležitosť na pracovisku; primeraný čas na odpočinok, pracovné voľno, vrátane vhodnej pracovnej doby a pravidelnej platenej dovolenky.

Článok 8 priznáva pracujúcim vytvárať odbory, vstupovať do nich a dáva im právo na štrajk. Umožňuje toto právo obmedziť v prípade ozbrojených zločinov, polícii a správnych orgánov štátu. Niektoré štáty mávajú problém s týmto ustanovením napr. keď potrebujú rozšíriť toto obmedzenie na hasičské zbory.

Právo na sociálne zabezpečenie

Článok 9 paktu uznáva právo každého na sociálne zabezpečenie spolu so sociálnym poistením. Vyžaduje od zmluvných strán poskytovať určitú formu sociálneho poistenia na ochranu ľudí pred finančným a *sociálnym rizikom* spojeným s *chorobou, invaliditou, materstvom, pracovným úrazom, nezamestnanosťou alebo starobou*; pomôcť *pozostalým*, sirotám, tým čo si nemôžu dovoliť zdravotnú starostlivosť a zabezpečiť aby boli rodiny primerane podporené. Ide o niektoré *sociálne udalosti*, kedy môžu nastať isté problémy. Nazývať ich všetky ako riziká by bolo nekorektné. Staroba je prirodzená a narodenie dieťaťa by malo byť radostnou udalosťou. Iné je to ak ide o pracovný úraz, kedy je to naozaj nežiaduce a ide o rizikovosť v živote. Dávky, ktoré takéto systémy poskytujú musia byť bez akejkoľvek diskriminácie *primerané a dostupné* všetkým. Pakt nepredpisuje jeden konkrétny systém a preto je možný príspevkový („*zásluhový*“) aj nepríspevkový systém („*solidárny*“) je povolený, alebo aj komunitný svojpomocný systém a iné.

Výbor pre hospodárske, sociálne a kultúrne práva zaznamenáva problémy s implementáciou tohto práva z príčiny nízkeho osobného rozsahu (nízke pokrytie). V období krízy majú vlády tendenciu obmedzovať vecný aj osobný rozsah pokrytia tohto práva. Dočasná úspora sa môže veľmi skoro ukázať ako investičná strata nielen v sociálnom ponímaní.

Niektoré krajiny obmedzujú právo na sociálne zabezpečenie niektorým skupinám svojich rezidentov (napr. tým čo sú bez štátnej príslušnosti daného štátu). Výbor pre hospodárske, sociálne a kultúrne práva akceptoval výnimočne takéto obmedzenia iba pokiaľ sú primerané a odôvodniteľné.

Právo na rodinný život

Článok 10 paktu *uznáva rodinu ako prirodzenú a základnú jednotku spoločnosti* a žiada od zmluvných strán poskytnúť jej čo najširšie možnú ochranu a pomoc. Zmluvné strany musia zabezpečiť aby ich občania si mohli slobodne založiť rodiny a že sobáš je uzatváraný dobrovoľne bez násillia. Uznáva sa právo mužov a žien uzavrieť v primeranom veku manželstvo a založiť rodinu. Zmluvné strany musia tiež poskytnúť platené voľno alebo primerané sociálne zabezpečenie matkám pred a po pôrode. Táto povinnosť sa prekrýva s článkom 9. Zmluvné strany musia tiež poskytnúť osobitné opatrenia na ochranu detí pred hospodárskym a sociálnym zneužívaním, vrátane stanovenia minimálneho veku pre zamestnanie a zákaz práce detí v nebezpečných a škodlivých zamestnaniach.

Práva detí sú ľudské práva, ktoré kladú osobitnú pozornosť na ochranu a starostlivosť o neplnoletých, vrátane ich práva byť vo vzťahu s obidvoma rodičmi, právo na ľudskú identitu ako aj právo na základné potreby výživy, na všeobecné štátom platené vzdelanie, zdravotnú starostlivosť a osobitnú trestnoprávnú úpravu vhodnú s ohľadom na vek a primeranejšie pre rozvoj dieťaťa. Patrí sem ochrana občianskych práv detí, bez diskriminácie na základe rasy, pohlavia, sexuálnej orientácie, rodovej identity, národnosti, náboženstva, zdravotného postihnutia, farby pleti, etnicity alebo inej podstaty. Oblasť práv detí má dosah na problematiku práva, politiky, náboženstva a morálky. Vysvetlenie toho aký je rozsah detských práv vychádza od možnosti nezávislého pôsobenia dieťaťa po jeho ochranu preto aby nebolo telesne, mentálne a emočne zneužívané. Pojem zneužívanie môže byť rôzne interpretovaný. Niektoré definície zahrňujú do práv detí aj práva na opateru a na výchovu. Uplatňuje sa zásada najlepšieho záujmu dieťaťa, ktorá však môže byť nie vždy pozitívne prijímaná rodičmi, alebo aj inými zainteresovanými osobami.

Ako dieťa sa chápe (v zmysle *Dohovoru OSN o právach dieťaťa*) ľudská bytosť, ktorá nemá 18 rokov, pokiaľ ale v zmysle platného zákona nie je dospelosť priznaná aj skôr. Dieťa je plnohodnotná ľudská bytosť, žiadna iná forma nie je

akceptovateľná. Termín dieťa znamená zväčša neplnoletú osobu, ale môže to byť aj dospelé dieťa (vo vzťahu k rodičom) ako aj dospelé nevlastné dieťa. Nemáme žiadne iné definície na určenie mladých ľudí, neplnoletých, dospievajúcich alebo mládeže v medzinárodnom práve. Napriek tomu v praxi jednoznačne rozlišujeme hnutia za práva detí od hnutí za práva mladých.

Osobitne sa zmieňujeme aj o právach otcov. V európskej kultúre boli spravidla povinnosti za výchovu detí dávane do rúk matiek. **Hnutie za práva otcov** sa predovšetkým venuje otázkam rodinného práva, vrátane zverenia dieťaťa do opatrovania otcov a otázkam podpory dieťaťa zo strany otcov. Mnohí členovia takýchto hnutí majú záujem podieľať sa na výchove rovnocenne s ich matkami aj po rozvoze, alebo ide o nezosobášených otcov. Hnutie má medzi členmi nielen mužov, ale i ženy, často sú to nové manželky rozvedených otcov, alebo iných členov rodiny otca. Postavenie žien a mužov ako rodičov má výrazne kultúrno-tradičnú podstatu. Sú kultúry preferujúce otcov a otcovu rodinu. Štát samotný môže mať väčšie právo na dieťa ako jeho vlastní rodičia, ktorí sú z rôznych príčin zbavení práva starať sa o dieťa. Na prvom mieste by mal byť, ako sme uviedli, najlepší záujem dieťaťa. Vzťah a práva sa v tejto otázke menia a vyvíjajú, ako sa mení podoba rodiny.

Problémy môžu mať zmiešané rodiny, kde sú spojení manželskí partneri pôvodom z odlišných kultúr. Problémom môže byť výchova tradičným spôsobom z domovskej krajiny v novej krajine, kde sa rodina ocitla z rôznych príčin a prichádza tu k stretom v tom čo je primeraná rodinná výchova a opatera. Na to by mala sociálna práca pamätať a primerane pripraviť k tomu odborníkov.

Mnohí muži sa donedávna nie príliš starali o svoje otcovské práva v rodinnej politike. Posledný zmenený prístup podnietil aj ich záujem zmeniť bežnú prax súdov zverovania dieťaťa do výlučnej opatery matky. Treba vziať na vedomie, že najviac problémom trpia deti a malo by sa vychádzať prioritne ich potrebám a matky aj otcovia sa musia tomu podriaďovať.

Hnutie za práva otcov je sociálnym, ale aj ľudsko-právnym fenoménom. Toto hnutie nie je čisto sociálne, ale vychádza aj z predstavy diskriminácie otcov a z potreby zmeny rodinného práva v zmysle posledného vývoja v podobe rodiny. Hnutie dostalo výraznú mediálnu podporu, ale si získalo aj pozornosť od verejnosti, čo ho výrazne zviditeľnilo pri diskusiách o novej podobe rodinného práva.

Hnutie za práva matiek nie je ženskou verziou hnutia za práva otcov. Objavuje sa v iných súvislostiach. Napr. pri nutnosti zosúladenia povinností matky s pracovnými záväzkami (*pracovné právo*), umožnenie kojenia detí a rovnoprávne postavenie v rodine, ktorá často preferuje muža. Množstvo etablovaných

medzinárodných organizácii dlhodobo pracuje v tejto otázke. Sú medzi nimi subjekty napr. *Svetová zdravotnícka organizácia* (WHO), *Detský fond Organizácie Spojených národov* (UNICEF) a *Populačný fond Organizácie Spojených národov* (UNFPA), ktoré sa angažujú za zlepšenie práv matiek a za zníženie úmrtnosti matiek pri pôrode a aj úmrtností detí vo svete.

Reproduktívne práva sú zákonné nároky a slobody týkajúce sa reprodukcie a reproduktívneho práva. Svetová zdravotnícka organizácia definuje reproduktívne práva nasledovne takto, že reproduktívne práva spočívajú na uznaní základného práva každého páru a jednotlivca sa slobodne rozhodnúť o počte, mieste a čase narodenia ich detí, mať príslušné informácie, mať právo na sexuálne a reproduktívne zdravie. Zahrňuje aj právo vykonať slobodne rozhodnutia ktoré sa týkajú reprodukcie a to bez diskriminácie, donútenia a násilia.

Reproduktívne práva môžu byť chápané aj ako právo na legálnu alebo bezpečnú abortiu (potrat); právo na regulovanie pôrodov; slobodu pred nútenou sterilizáciou, abortiou alebo antikoncepciou; právo k prístupu ku kvalitnému reproduktívnemu zdraviu, právo na vzdelanie a prístup k informáciám za účelom byť schopný urobiť slobodné a zodpovedné rozhodnutie. Reprodukčné práva ponímané aj ako právo na príslušné vzdelanie o sexuálnych infekčných chorobách a iných otázkach sexuality a aj ochranu pred nevhodnými praktikami ako je ženská obriezka („*Female genital mutilation*“).

Reprodukčné práva sa začali rozvíjať ako časť ľudských práv v súvislosti s konferenciou OSN o ľudských právach v roku 1968 v Iráne. Výsledkom bola nezáväzná medzinárodná proklamácia z Teheránu, ktorá priznala jedno z týchto práv tým že uviedla v odseku č. 16, že rodičia majú základné ľudské právo slobodne sa rozhodnúť o počte a čase narodenia detí. Štáty postupujú rezervovane pri prijímaní takýchto práv do medzinárodne záväzných dokumentov Preto iba niektoré tieto práva sú uznané za *súčasť tvrdého jadra zákonov*, teda za také, ktoré sú právne záväzné medzinárodné ľudsko-právne nástroje, iné práva sú iba spomenuté v nezáväzných dokumentoch a preto majú v najlepšom prípade postavenie „*mäkkého medzinárodného práva*“ a ďalšie sú mimo aj tohto práva a zostávajú obľúbenou agendou rozmanitých nátlakových skupín.

Otázky týkajúce sa reprodukčných práv sú jedny z najviac diskutovaných, podporovaných a zatracovaných po celom svete, bez ohľadu na sociálno-ekonomické postavenie ľudí, náboženstvo, alebo aj kultúru. Pravidlá správania sa v tejto oblasti sú významné ovplyvnené dohodou v spoločnosti o tom čo je vhodné, čo nie je vhodné a čo je zakázané. Všetko sa v oblasti reprodukčného správania a postoj k nemu vyvíja tak ako sa mení spoločnosť. Reprodukčné práva tvoria súčasť sexuálneho a reproduktívneho zdravia.

Právo na primeranú životnú úroveň

Článok 11 v pakte priznáva každému *právo na primeranú životnú úroveň*. Toto zahŕňa nielen právo na primeranú výživu, ale aj ošatenie, bývanie a neustále zlepšovanie životných podmienok. Článok dáva povinnosť zmluvným stranám pracovať spolu na odstránení svetového hladu.

Právo na primeranú stravu znamená právo na jedlo a vykladá sa tiež ako prístup k potravinám v množstve a kvalite, ktorý uspokojuje potreby výživy jednotlivcov bez škodlivín a v podobe akceptovateľnej v danej kultúre. Strava musí byť dostupná pre všetkých, vrátane toho že sa uznávajú špecifické potreby (stravovacie potreby) niektorých skupín obyvateľstva napr. z dôvodu zdravia. Do tohto práva patrí aj rovnomerná distribúcia potravín vo svete vzhľadom na potrebu. Musí sa vziať v úvahu aj vzťah a problémy krajín dovážajúcich a krajín vyvážajúcich potraviny. Právo na stravu sa spája aj s právom na vodu.

Právo na stravu a jej variácie je ľudským právom, ktoré chráni ľudí a ktoré im umožňuje mať k dispozícii primerané množstvo potravín. Ľudia musia mať k potrave prístup, ktorá musí byť v primeranej štruktúre aj vzhľadom na diétne potreby jednotlivcov. Právo na stravu chráni všetky ľudské bytosti pred hladom, pred potravinovou neistotou a podvýživou. Právo na stravu neznamená povinnosť vlád poskytovať zdarma každému potraviny kto o ne požiada, alebo jednoznačnú povinnosť ich živiť. Avšak pokiaľ sú ľudia zbavení prístupu k potravinám z dôvodu, ktorý je mimo ich kontroly, napr. sú zadržaní, pri vojnových udalostiach, alebo ako následok živelnnej pohromy, potom toto právo vyžaduje od vlád poskytnúť potraviny priamo. V situácii kedy sú vyhadzované a znehodnocované potraviny v supermarketoch v množstvách, ktoré by dokázali odstrániť svetový hlad a to trojnásobne, nie je morálne akceptovať hlad. Hlad je systémová chyba spoločnosti a nie objektívny výsledok z nedostatku potravín.

Právo na stravu vychádza z uvedeného Medzinárodného paktu hospodárskych, sociálnych a kultúrnych práv, ktorého zmluvnými stranami v roku 2012 bolo 160 štátov. Štáty, ktoré pristúpili k paktu súhlasia vykonať všetko aby postupne plne realizovali právo na primeranú výživu na národnej i medzinárodnej úrovni. Celkovo vo viac ako 106 krajinách je právo na stravu garantované buď ústavou, alebo inými opatreniami priamo v zákonoch.

Na svetovom summite o potravinách v Ríme v roku 1996, vlády potvrdili právo na stravu a zaviazali sa znížiť hlad na polovicu a podvýživu z 840 na 420 miliónov do roku 2015. Ale toto číslo sa naopak za posledné roky navýšilo a dosiahlo smutné číslo v roku 2009, kedy celosvetovo viac ako 1 miliárd ľudí bolo podvyživených. Predpokladá sa, že ani do roku 2030 sa záväzok nesplní. Navyše počet tých čo trpia z dôvodu skrytého hladu, z nedostatku stopových

prvkov, ktorý môže spôsobiť zlý telesný a duševný vývoj detí, je vyše 2 miliárd ľudí vo svete.

Zatiaľ čo medzinárodné právo zaväzuje štáty chrániť a plniť právo výživy, existujú praktické a systémové ťažkosti pri plnení tohto ľudského práva, ktoré vidíme v potravinovej neistote vo svete. Na kontinentoch s najväčšími problémami s nedostatkom potravín - Afrika, Ázia a Latinská Amerika – nie je len nedostatok potravín, alebo chýbajúca infraštruktúra ich produkcie, ale aj nedostatočná distribučná sieť a nedostatočná dostupnosť k nim.

Nedostatok potravín má aj svoju etickú stránku. Príčinou je neúprimný záujem vlád, korupcia a chamtivosť. Neustále ochudobňovanie veľkých skupín obyvateľstva vo vyspelých štátoch, pri obrovskom plytvaní potravinami, vedie k potravinovej neistote i na tomto kontinente. Existujú iniciatívy pre riešenie potravinovej neistoty v Európe (vznikol *„Fond európskej pomoci pre najodkázanejšie osoby“*). Zlá nutričná skladba (orientovaná na tzv. rýchle potraviny) je zrejme pôvodcom mnohých zdravotných problémov a civilizačných chorôb. Okolo 43,5 milióna Európanov má ťažké materiálne problémy. Slovensko (*krajina kde jedna pätina obyvateľov si nemôže dovoliť obvyklú stravu*) nebolo „schopné“ doručiť potravinovú pomoc a táto z tohto dôvodu bola následne Európskou komisiou v roku 2012 zastavená.

V súčasnosti máme sformalizované medzinárodné ľudské právo, ktoré priznáva ľuďom **právo na vodu, hygienu a sanitáciu**. 28. júla 2010 po rokoch rokovania (negociovania) a diskutovania 122 štátov schválilo rezolúciou „*právo na vodu*“ na Valnom zhromaždení Organizácie Spojených národov. O dva mesiace neskôr 24. septembra 2010 Rada Organizácie Spojených národov pre ľudské práva prijala záväznú rezolúciu, ktorá schválila ľudské právo na vodu a sanitáciu ako súčasť práva na primeranú životnú úroveň. Vieme že aj na Slovensku neexistuje bezproblémovosť s týmto právom. Existuje opatrenie, že i keď existuje medzinárodné právo na vodu, ľudské právo na vodu je vymáhateľné na štátnej úrovni iba v prípade, že je toto právo súčasťou vnútroštátnej legislatívy. Všetky vyspelé štáty, také ako sú členovia Organizácie pre hospodársku spoluprácu a rozvoj (OECD), by zrejme nemali mať problém a dôvod neplniť toto právo. Napĺňanie tohto práva je základom na predchádzanie epidémií a predstavuje preto neobíditeľnú investíciu.

Rezolúcia Organizácie Spojených národov pokladá ľudské právo na bezpečnú pitnú vodu a sanitáciu za právo odvodené z práva na primeranú životnú úroveň a je neoddeliteľne prepojené s právom na dosiahnutie udržateľného štandardu fyzického a duševného zdravia, ako aj s právom na život a s ľudskou dôstojnosťou.

Ľudské právo na vodu ukladá určité povinnosti vládám, na to aby zabezpečili bez diskriminácie podmienky pre ľudí k tomu aby mali dostatočné množstvo neškodnej a dostupnej vody. Očakáva sa od vlád, že vykonajú potrebné kroky na zabránenie kontaminácie vody a na odstránenie diskriminácie a problémov pri jej dostupnosti pre občanov.

Právo na primerané bývanie (označované aj ako právo na bývanie) je právom bývať niekde v bezpečí, v pokoji a v dôstojnosti. Právo si vyžaduje mať primerané súkromie, primeraný priestor, primeranú bezpečnosť, primerané osvetlenie, ventiláciu, primeranú základnú infraštruktúru a primeranú lokalizáciu vo vzťahu k práci a k základnému vybaveniu a to všetko za prijateľné náklady. Zmluvné strany musia poskytnúť istotu mať takého bývanie a mať prístup k nemu bez diskriminácie. Zmluvné strany sa musia snažiť postupne odstrániť bezdomovectvo. Nútené vystaňovanie, definované ako trvalé, alebo dočasné premiestnenie proti vôli jednotlivcov, rodín alebo komunít z domova, alebo miesta, kde bývajú, bez možnosti primeranej právnej obrany je hneď na prvý pohľad („*prima facie*“) porušením tohto paktu.

Právo na bývanie je uznané mnohými medzinárodnými právnymi nástrojmi. Aj článok 25 Všeobecnej deklarácie ľudských práv pokladá bývanie za časť práva na primeranú životnú úroveň, uvádza:

*„Každý má právo na životnú úroveň zabezpečujúcu jemu i jeho rodine zdravie a blahobyť vrátane potravy, šatstva, **bývania**, lekárskej starostlivosti a nevyhnutných sociálnych opatrení; má právo na zabezpečenie v nezamestnanosti, v chorobe, pri pracovnej nespôsobilosti, pri ovdovení, v starobe alebo v ostatných prípadoch straty zárobkových možností, ktoré nastali okolnosťami nezávislými od jeho vôle.“*

Článok 11(1) Medzinárodného paktu o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach rovnako tiež garantuje právo na bývanie ako súčasť práva na primeranú životnú úroveň.

V medzinárodnej legislatíve ľudských práv je bývanie pokladané za samostatné právo. Toto bolo ustanovené v roku 1991 vo vyjadrení č. 4 k primeranému bývaniu vydanému Výborom Organizácie Spojených národov pre hospodárske, sociálne a kultúrne práva. Vyjadrenie poskytuje jednoznačné vyjadrenie práva na bývanie v zmysle medzinárodného práva.

Jogjakartské princípy k uplatňovaniu medzinárodného ľudského práva vo vzťahu k sexuálnej orientácii a k rodovej identite (2011), potvrdzujú v 15. princípe, že každý má právo na primerané bývanie, vrátane ochrany pred deložáciou, bez diskriminácie a že štát by mal použiť všetky potrebné právne kroky, správne

opatrenia a iné postupy aby bola zabezpečená istota bývania a prístup k dostupnému, primeranému, kultúrne vhodnému a bezpečnému bývaniu, vrátane útulkov a iných núdzových ubytovaní, bez diskriminácie na základe pohlavia, rodovej orientácie alebo rodinného postavenia. Štát využije všetky právne, správne a iné opatrenia zakázať deložácie, ktoré nie sú v súlade s medzinárodným právom ľudských práv. Štát musí poskytnúť primeranú právnu a inú ochranu osobám, ktoré sa sťažujú pre násilné vysťahovanie, alebo sú ohrozovaní násilným vysťahovaním, vrátane možnosti presťahovania sa, spolu s právom na alternatívne bývanie v lepšej, alebo rovnakej kvalite a to bez diskriminácie.

Právo na bývanie je tiež umiestnené v článku 28 Dohovoru o právach osôb so zdravotným postihnutím, v článku 16 Európskej sociálnej charty (článok 31 revidovanej Európskej sociálnej charty) a v Africkej charte ľudských a národných práv. Podľa Výboru Organizácie Spojených národov pre hospodárske, sociálne a kultúrne práva, otázky práv bývania podľa Medzinárodného paktu hospodárskych, sociálnych a kultúrnych práv zahŕňa právnú istotu v nájme (v držbe); dostupnosť služieb, vybavenie a infraštruktúru; dostupnosť a obývateľnosť; využiteľnosť; vhodnú lokalizáciu a kultúrnu vhodnosť. Za politický cieľ bolo právo na bývanie deklarované F. D. Rooseveltom v roku 1944 v návrhu Druhej listiny práv.

Právo na primerané oblečenie, možno označiť aj ako právo na ošatenie, nebolo presne definované a nemá veľa odborného záujmu a ani nebolo predmetom medzinárodných diskusií. To čo sa pokladá za primerané bolo skúmané iba v špecifických súvislostiach, ako sú utečenci, zdravotne postihnutí, starší, alebo zamestnanci.

Právo na primerané oblečenie, alebo právo na ošatenie je akceptované ako ľudské právo v niektorých ľudskoprávných dokumentoch. Právo na ošatenie, spolu s právom na stravu a s právom na bývanie sú súčasťou práva na primeranú životnú úroveň, čo je uvedené v článku 11 Medzinárodného paktu hospodárskych, sociálnych a kultúrnych práv, právo na ošatenie je tiež uznané v článku 25 Všeobecnej deklarácie ľudských práv (vyššie).

Právo na zdravie

Právo na zdravie znamená hospodárske, sociálne a kultúrne právo na univerzálnu minimálnu zdravotnú ochranu, na ktorú majú všetci právo. Koncepcia na minimálnu zdravotnú ochranu je obsiahnutá v medzinárodných dohovorech ako je Všeobecná deklarácia ľudských práv, Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach a v Dohovore Organizácie Spojených národov o právach zdravotne postihnutých osôb. Zostávajú určité medzinárodné rozdiely

vo vysvetlení aplikácie práva na zdravie, je otázný rozsah minima práva na zdravie a ktoré inštitúcie sú zodpovedné za právo na zdravie.

Článok 12 paktu priznáva každému **právo na najvyššie možné dosiahnuteľný štandard fyzického a mentálneho zdravia**. Zdravie nie je chápané iba ako právo byť zdravý, ale aj ako právo kontroly svojho zdravia a telesnej schránky (aj s reprodukciou), byť uchránený od vonkajších zásahov ako je mučenie alebo zdravotné pokusy. Štáty musia chrániť toto právo, tak že každá osoba v ich jurisdikcii má prístup k základným prvkom pôsobiacim na zdravie, ako je čistá voda, sanitácia, potraviny a bývanie pomocou účinného systému ochrany zdravia, ktoré je **k dispozícii každému bez diskriminácie a je ekonomicky dostupné** každému.

Článok 12.2 vyžaduje od zmluvných strán vykonať **konkrétne kroky na zlepšenie zdravia** svojich občanov vrátane poklesu dojčenskej mortality a zlepšenia zdravia detí, zlepšenia životného a pracovného prostredia, prevenciu, kontrolu a liečenie epidemických chorôb, vytvárať podmienky zabezpečujúce rovnaký a správny prístup k zdravotným službám pre každého. Toto sa chápe iba ako nevyčerpávajúci príklad toho čo zmluvné strany musia vykonávať.

V rámci práva na zdravie sa má akceptovať právo žien na reprodukčné práva, neobmedzeným prístupom k antikoncepcii a na práva na informácie o sexuálnom zdraví. Musia byť zabezpečené práva žien, ktoré ich chránia pred bolestivými tradičnými praktikami ako bola už uvedená ženská obriezka.

Právo na vzdelanie

Článok 13 paktu priznáva **právo** každému **na bezplatné vzdelanie** (zdarma základné vzdelanie a postupne aj bezplatné vzdelanie na druhom a vyššom stupni). Toto je za účelom plného rozvinutia ľudskej osobnosti a dôstojnosti, tak aby sa ľudia mohli plne zapojiť do života spoločnosti. Vzdelanie sa chápe ako ľudské právo a ako prostriedok na realizáciu iných ľudských práv. Právo na vzdelanie predstavuje najdlhší a jeden z najdôležitejších článkov paktu.

Článok 13.2 uvádza zoznam špecifických krokov, ktoré musia zmluvné strany zabezpečiť na realizáciu tohto práva. Toto zahŕňa poskytnutie bezplatného, všeobecného a povinného základného vzdelania univerzálne dostupného v rozmanitých formách (vrátane technického a učňovského vzdelávania) a rovnomerne dostupné vyššie vzdelanie. Všetko toto musí byť dostupné k dispozícii bez diskriminácie. Zmluvné strany musia vybudovať školský systém (ktorý môže byť verejný, súkromný alebo zmiešaný), musia podporovať, alebo poskytovať školské výdaje pre marginalizované skupiny. Zmluvné strany musia zabezpečiť vzdelávanie na všetkých úrovniach, buď okamžite, alebo postupne;

elementárne vzdelanie musí byť povinné a dostupné pre každého; druhý stupeň má byť všeobecne dostupný pre každého a postupne podľa možností bezplatný. Podobne aj vyššie vzdelanie má byť tiež voľne dostupné a podľa možností postupne bezplatné.

Objavujú sa názory o nespravodlivosti sponzorovania cudzích detí a o oprávnenosti spoplatnenia aj základného vzdelania. Toto je pochopiteľne v príkrom rozpore s medzinárodným právom a v rozpore so záujmom o harmonický nediskriminovaný rozvoj spoločnosti. Zrejma nevzdelanosť spôsobila možnosť takéhoto uvažovania, ktoré je z pohľadu štandardného prístupu chápané ako extrémistické.

Články 13.3 a 13.4 požadujú od zmluvných strán rešpektovať právo rodičov slobodne vybrať vzdelávanie, alebo aj založiť súkromné vzdelávacie inštitúcie pre ich deti. Uznáva sa právo rodičov na zabezpečenie náboženského a morálneho vzdelania ich detí v súlade s ich presvedčením. Toto sa chápe tak, že vo verejných školách sa rešpektuje sloboda vyznania a svedomia ich študentov a je zakázané vzdelávanie iba v určitom náboženstve alebo viere, pokiaľ nie sú zabezpečené nediskriminačné výnimky a alternatívy. Niektoré skupiny vyžadujú výlučný prístup do etnicky alebo vieroučne definovaných vzdelávacích zariadení.

Výbor pre hospodárske, sociálne a kultúrne práva vysvetľuje význam slov paktu tak, že zmluvné strany musia rešpektovať akademické slobody učiteľov a študentov z dôvodu zásadného významu pre vzdelávací proces. Výbor pokladá telesné tresty na školách ako nekonzistentné s paktom, ktorý zdôrazňuje ľudskú dôstojnosť jednotlivca. Európske krajiny v súčasnosti zakazujú telesné tresty na školách i keď niektoré štáty ich tolerujú v domácnosti.

Akademická sloboda znamená že neprenasledovanie členov akadémie je základnou podmienkou pre pôsobenie vzdelávateľov. Učitelia majú slobodu učiť, alebo šíriť myšlienky a fakty (aj tie ktoré nie sú v súlade so záujmami a predstavami politických skupín, alebo vonkajších autorít) bez toho, že by boli predmetom represíí, straty zamestnania, alebo by boli uväznení.

Akademická sloboda je často spornou otázkou a preto má niektoré obmedzenia v praxi. Akademické posty chránia akademickú slobodu, v tom že učitelia môžu byť prepustení iba pre hrubú odbornú nekompetentnosť alebo pre správanie, ktoré spôsobuje všeobecné odmietnutie samotnou akademickou komunitou.

Článok 14 vyžaduje od zmluvných strán, ktoré nemajú zatiaľ funkčný bezplatný základný povinný vzdelávací systém, že majú tak urobiť v primeranom časovom období.

Právo participácie

Článok 15 paktu uznáva **právo každého participovať na kultúrnom živote**, mať úžitok s vedeckého pokroku, mať prospech s duchovného a materiálneho majetku, ktorý vytvoril. Toto sa chápe ako ochrana duchovného vlastníctva, ale Výbor pre hospodárske, sociálne a kultúrne práva to vysvetľuje ako morálne právo autorov a proklamovanie personálneho charakteru každého ľudského pôsobenia. Výbor vyžaduje od zmluvných strán rešpektovať právo autorov ako tvorcov. Materiálne práva sa chápu ako súčasť práva na primeraný štandard života a nemusí to znamenať právo na celý život autora.

Zmluvné strany musia tiež podporovať ochranu, rozvoj a šírenie vedy a kultúry, rešpektovať nezávislosť ako nutnú súčasť vedeckého výskumu a tvorivej aktivity a podporovať medzinárodné kontakty a spoluprácu v tejto oblasti.

Právo podieľať sa na vede a kultúre patrí medzi hospodárske, sociálne a kultúrne práva Všeobecnej deklarácie ľudských práv a príbuzných dokumentov, ktoré uvádza právo každého podieľať sa na kultúre, mať úžitok z vedeckého pokroku, a mať podiel na rozvoji vedy a kultúry. Vyjadrené to je v článku 27 Všeobecnej deklarácie ľudských práv:

- 1. Každý má právo slobodne sa zúčastňovať kultúrneho života v spoločnosti, užívať plody umenia a podieľať sa na vedeckom pokroku a jeho výdobytkoch.*
- 2. Každý má právo na ochranu morálnych a materiálnych záujmov, ktoré vyplývajú z jeho vedeckej, literárnej alebo umeleckej činnosti.*

Podobný text nachádzame v článku 15 Medzinárodného paktu hospodárskych sociálnych a kultúrnych práv:

- 1. Štáty, zmluvné strany paktu, uznávajú právo každého:*

a) zúčastniť sa na kultúrnom živote;

b) užívať plody vedeckého pokroku a jeho využitia;

c) požívať ochranu morálnych a materiálnych záujmov, ktoré vyplývajú z jeho vedeckej, literárnej alebo umeleckej tvorby.

Koncepcia práva na vedu a kultúru dostala relatívne slabú pozornosť od právnych vedcov a aktivistov ľudských práv. Neexistuje ani všeobecne akceptované vysvetlenie čo to znamená v praxi. Odborníci na ľudské práva a členovia organizácií na podporu prístupu k vzdelaniu argumentujú, že právo na vedu a kultúru je dávané do súvislosti so všeobecne akceptovaným právom na duševné vlastníctvo, ktoré determinuje podieľanie sa na kultúrnom živote a súvisí

s právom mať prospech z vedeckého rozvoja. V roku 2000 napr. subkomisia Hospodárskej a sociálnej rady Organizácie Spojených národov pre ľudské práva upozornila na to že Dohoda Svetovej obchodnej organizácie o obchodných aspektoch práv na duševné vlastníctvo (z roku 1994), nie je zrejme v súlade s medzinárodným právom ľudských práv. Obmedzujúce patentové práva totiž znemožňujú plné uplatnenie podieľania sa na výsledkoch rozvoja.

Právo na rozvoj bolo uznané v roku 1981 v článku 22 Africkej charty práv človeka a ľudských práv ako individuálne i kolektívne právo. Odsek 22(1) uvádza, že všetci ľudia majú právo na hospodársky, sociálny a kultúrny rozvoj s ohľadom na ich slobodu a osobnosť a v rovnom práve užívať výsledky spoločného dedičstva ľudstva.

Právo na rozvoj bolo následne vyhlásené Organizáciou Spojených národov v roku 1986 v Deklarácii práva na rozvoj, ktorá bola prijatá Valným zhromaždením Organizácie Spojených národov rezolúciou číslo 41/128. Právo na rozvoj je skupinovým právom ľudí a bolo potvrdené v roku 1993 Viedenskou deklaráciou a jej akčným plánom. Samotná koncepcia práva na rozvoj má doteraz svojich oponentov. Napriek tomu sa toto právo dostalo do zamerania mnohých inštitúcií v rámci Organizácie Spojených národov.

Preambula Deklarácie práva na rozvoj definuje rozvoj ako komplexný hospodársky, sociálny, kultúrny a politický proces, ktorý usiluje o trvalé zlepšenie postavenia všetkého obyvateľstva na základe aktívnej, dobrovoľnej a zmysluplnej participácie na rozvoji a na spravodlivom podiele prospechu, ktorý produkuje.

Viedenská deklarácia a Akčný program prijaté vo Viedni na Svetovej konferencii o ľudských právach (1993) predstavujú zásadný príspevok k vytvoreniu nového globálneho systému ochrany ľudských práv. Vyhlásením univerzálnosti, nedeliteľnosti a vzájomnej prepojenosti ľudských práv potvrdili rovnaké postavenie všetkých ľudských práv. Na základe výsledkov svetovej konferencie bol vytvorený Úrad vysokého komisára OSN pre ľudské práva ako hlavného predstaviteľa OSN v oblasti ochrany ľudských práv.

Viedenská deklarácia a akčný program v článku 10 uvádza, že Svetová konferencia ľudských práv potvrdzuje právo na rozvoj, ako je uvedené v Deklarácii práva na rozvoj, ako univerzálne neodňateľné právo a je integrálnou časťou základných ľudských práv. Ako je uvedené v Deklarácii práva na rozvoj, ľudská bytosť je hlavným objektom rozvoja. Rozvoj zlepšuje možnosť užívať ľudské práva. Nedostatok rozvoja nemôže byť akceptovaný z dôvodu podpory ďalších ľudských práv. Štáty majú vzájomne spolupracovať k odstráneniu obmedzení rozvoja. Aj medzinárodné spoločenstvo musí podporovať spoluprácu pri realizácii práva na rozvoj a pri odstraňovaní jeho prekážok. Trvalý progres

smerom k implementácii práva na rozvoj vyžaduje účinnú rozvojovú politiku na národnej úrovni, a zároveň rovnomerné medzinárodné ekonomické vzťahy a vhodné ekonomické prostredie.

Deklarácia z Rio de Janeiro o životnom prostredí a rozvoji (známa ako Deklarácia z Ria) priznáva právo na rozvoj ako jeden z jej 27 princípov. Princíp číslo 3 deklarácie uvádza, že právo na rozvoj musí byť napĺňané tak aby boli dosiahnuté rozvojové a environmentálne potreby súčasnej i budúcich generácií.

Deklarácia práv pôvodných ľudí uznáva právo na rozvoj pôvodných obyvateľov. Deklarácia uvádza v preambule že Valné zhromaždenie Organizácie Spojených národov je si vedomé že pôvodné obyvateľstvo trpelo v histórii nespravodlivosťou ako dôsledok kolonizácie, z dôvodu zbavenia práv na ich územie (teritórium) a zdrojov, ktoré im bolo zabránené využívať, osobitne ide o právo na rozvoj v súlade s ich vlastnými potrebami a záujmami.

Článok 23 uvádza, že pôvodní obyvatelia majú právo určiť si rozvojové priority a stratégie pre vykonávanie práva na rozvoj. Osobitne pôvodní obyvatelia majú právo byť priamo zapojení do rozvoja a formovania zdravotníctva, bývania a iných hospodárskych a sociálnych programov, ktoré ovplyvňujú ich život. Do najväčšej miery majú mať možnosť spravovať tieto programy vlastnými inštitúciami.

Johannesburská deklarácia o trvalo udržateľnom rozvoji prijatá v roku 2002 na Svetovom summite o trvalo udržateľnom rozvoji. Najdôležitejšou témou Svetového summitu o trvalo udržateľnom rozvoji bolo zlepšenie kvality života a ochrana prírodných zdrojov vo svete, ktorý je v konfrontácii s rastúcou populáciou a rastúcimi nárokmi na potraviny, vodu, bývanie, infraštruktúru, energiu, zdravotnú starostlivosť a ekonomickú bezpečnosť.

V deklarácii sa konštatuje potreba plniť záväzky z Ria de Janeira o tom, že pre trvalo udržateľný rozvoj je sociálny i hospodársky rozvoj. Schvaľuje víziu trvalo udržateľného rozvoja a dosiahnutie celosvetového konsenzu a partnerstva v tomto smere medzi ľuďmi na našej planéte.

Verejná participácia (spolupodieľanie sa) je politickou zásadou, alebo praxou, ktorá môže byť tiež chápaná ako právo (*právo na verejnú participáciu*). Tento pojem môžeme vysvetľovať synonymne s koncepciou podieľania sa, účasti na správe, rozhodovaní, konaní, alebo na verejnom živote.

Vo všeobecnosti verejná participácia pomáha a umožňuje podieľať sa na niečom, čo nás potenciálne, alebo aktuálne zaujíma, alebo nás ovplyvňuje. Táto zásada verejnej participácie umožňuje dotknutej osobe mať právo podieľať sa na

rozhodovaní. Verejná participácia umožňuje verejnosti ovplyvňovať spoločné rozhodnutia.

Participácia na veciach verejných môže byť chápaná ako spôsob posilňovania a ako vitálnu časť demokratickej verejnej správy a osobitne jej sociálnej správy.

V súvislosti so znalostnou spoločnosťou (správou) a dobre spravovanou spoločnosťou, zavádzanie participácie spôsobuje zlepšenie kolektívnej vedomostnej úrovne a zlepšuje inklúziu. Participácia je sprevádzaná zámerom zapojiť do nej celú komunitu, alebo aj spoločnosť. Napr. spoluúčasť na rozhodovaní formou referenda v Írsku počas predvstupových referend značne zvýšila všeobecné poznanie o fungovaní Európskej únie.

Verejná participácia je súčasť politík orientovaných na ľudí, na humanizáciu, ktoré sa začali objavovať v posledných tridsiatich rokoch. Má vplyv na vzdelávanie, podnikanie, verejnú politiku, medzinárodnú pomoc a spoluzodpovednosť. Participatívne úsilie je podporované radom humanistických hnutí. Verejná participácia môže byť videná ako časť úsilia o zavedenie paradigmy uprednostňujúcej záujmy bežných ľudí. V tomto prístupe je participácia v protiklade s centralizovanými správami a podporuje kolektívne rozhodovanie, ktoré vytvára udržateľnejšie riešenia.

Postavenie verejnej participácie na hospodárskom a ľudskom rozvoji bolo prvýkrát zakotvené v roku 1990 v Africkej charte participácie ľudí na rozvoji a transformácii, prijatej regionálnou komisiou OSN.

V niektorých krajinách sa stala participácia **základným princípom verejnej politiky**. Môže mať podobu širokej diskusie, konzultácie, pôsobenie „on-line“ diskusných klubov, alebo rozhodovanie občanov v rozmanitom spôsobe. Uplatňuje sa veľké množstvo modalít pre participáciu občanov.

Verejná participácia je videná ako nástroj, ktorý má za cieľ napr. informovať k plánom, k organizovaniu alebo na financovanie aktivít. Verejná participácia môže byť tiež využitá na hodnotenie dosiahnutých cieľov, hodnotenie dopadu a poskytnúť poučenie pre budúce kroky.

Verejná participácia v administratíve predstavuje aj verejné posudzovanie postupov. Verejná participácia je obvykle obligatórna (povinná) zo zákona. Rozhodovanie na rôznych úrovniach verejnej správy zahŕňa rozmanité uskutočňovanú verejnú participáciu.

Participatívny rozpočet je proces demokratického posudzovania a rozhodovania, v ktorom bežní občania rozhodujú o tom ako alokovať časť miestneho, alebo verejného rozpočtu. Participatívny rozpočet sa obvykle charakterizuje pomocou

niekoľkých základných vlastností ako je identifikácia výdavkových položiek členmi komunity, výber delegátov pre reprezentovanie jednotlivých komunit, technická pomoc od verejných zamestnancov, lokálne zhromaždenia na posúdenie a hlasovanie o prioritách financovania a implementácia miestnych komunitných projektov. Participatívny rozpočet sa môže využiť v mestách po celom svete. Pôvodne bol zavedený po prvýkrát v brazílskom Porto Alegre v roku 1989.

V posledných rokoch sa strata dôvery vo verejné orgány a k politikom stala všeobecne rozšírená v mnohých demokratických krajinách. Verejná participácia sa chápe ako jedno z možných riešení krízy verejnej dôvery a nedôvery v spravovaní vecí verejných. Myšlienka, že verejnosť by mala byť viac zainteresovaná do politického rozhodovania, vyžaduje od administratívy iný náhľad na verejnosť. Verejnosť nie je iba pasívny príjemca politických rozhodnutí.

Základnou predstavou politológov, sociálnych komentátorov a dokonca aj politikov je to že, verejná participácia zvýši verejnú dôveru, posilní demokratické ideály a dokonca aj zlepši kvalitu politických rozhodnutí. Skutočný prínos a trvácnosť tohto prístupu je však potrebné ešte posudzovať.

Verejná participácia umožňuje aj zlepšenie verejnej zodpovednosti pri skladaní účtov. Používa sa preto tvrdenie, že verejná participácia *zlepšuje* u komunit *transparentnosť* a *férovosť* pri implementácii projektov.

Niektoré právne systémy uznávajú právo na participáciu verejnosti zákonom. **Právo na verejnú participáciu** možno pokladať za ľudské právo, alebo ako vyjadrenie práva na slobodu vyjadrovania a naslobodu zhromažďovania. Takéto právo je zakotvené v legislatíve Holandska, Nemecka, Dánska a Švédska už mnoho stáročí. Demokracia a participácia verejnosti je úzko prepojená v demokratickej spoločnosti a garantovaná dlhodobo v zákonoch. Napr. v USA je petičné právo súčasťou prvého dodatku ústavy od roku 1791. Oveľa neskôr na Novom Zélande od roku 1970 mnohé zákony (napr. o zdraví, o miestnej samospráve, o životnom prostredí) vyžadujú od vládnych zástupcov „konzultovať“ so zainteresovanými (dotknutými) subjektmi a brať do úvahy ich názor pred uskutočnením rozhodnutia.

Efektívna participácia verejnosti závisí od prístupu k adekvátnym a k úplným informáciám. Preto zákony, ktoré sa týkajú participácie verejnosti, venujú sa otázkam práva byť informovaný, dostupnosti informácií a slobode informácií.

Právo na participáciu možno tiež ponímať ako pokrok v rovnosti a v právach skupín, v tom zmysle, že poskytuje spravodlivú a plnú participáciu jednotlivých

skupín na chode spoločnosti. Napr. v prípade zdravotne postihnutých občanov, alebo iných skupín.

Deklarácia z Rio de Janeiro z roku 1992 zakotvila verejnú participáciu medzi svojich 27 zásad. Zásada 10 stanovuje, že otázky životného prostredia sú najlepšie riešené pri plnej participácii dotknutých osôb na príslušnej úrovni. Deklarácia z Ria, uvádza blízku súvislosť medzi dostupnosťou k informáciám a verejnou participáciou.

V zmysle deklarácie na štátnej úrovni musí mať každý jednotlivec primeraný prístup k informáciám od verejných orgánov a aktivít v ich komunitách. Každý jednotlivec musí mať právo podieľať sa na rozhodovacom procese. Štáty musia uľahčovať a podporovať vedomie a participáciu verejnosti pomocou široko dostupných informácií. Musia zabezpečiť dostupnosť k právnym a správnym konaniam, vrátane kontroly, odškodnenia a náprav.

Dohovor o právach osôb so zdravotným postihnutím z roku 2006 uznáva že postihnutie vyplýva z pôsobenia znevýhodnení a prekážok, ktoré znemožňujú, alebo znižujú účinnú participáciu v spoločnosti rovnocennú s inými členmi spoločnosti. Dohovor určuje, že participácia zdravotne postihnutých je jedna zo zásad v podobe plnej a účinnej účasti a inklúzie na živote spoločnosti, politickom aj verejnom, kultúre, voľnom čase i v športe.

Výhrady k paktu o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach

Mnohé zmluvné strany mali výhrady k niektorým častiam uplatňovania paktu. Tieto sa týkajú neposkytovania rovnakých práv pre cudzincov (Belgicko, Francúzsko), k štrajkom (Nórsko), k pozitívnej diskriminácii jazyka (Írsko), k obyvateľom zámorských území (Veľká Británia). Spojené štáty americké napriek podpisu tohto paktu ho neratifikovali a nemajú ho v pláne v súčasnosti prijať čo je značným problémom aj pre samotnú sociálnu prácu v USA.

Opčný protokol a monitorovanie

Opčný protokol významne dopĺňa pakt, pretože určuje význam a úlohu Výboru hospodárskych, sociálnych a kultúrnych práv pre zvažovanie sťažností od jednotlivcov voči zmluvným stranám.

Opčný protokol bol prijatý Valným zhromaždením Organizácie Spojených národov 10. decembra 2008. V súčasnosti ho podpísalo 40 krajín a ratifikovalo iba 10. Slovensko ratifikovalo opčný protokol 7. marca 2012.

Výbor hospodárskych, sociálnych a kultúrnych práv je zložený z expertov pre ľudské práva zameraný na monitorovanie implementácie paktu. Skladá sa

z 18 nezávislých expertov. Výbor bol zriadený Hospodárskou a sociálnou radou Organizácie Spojených národov.

Všetky zmluvné strany sú zaviazané pravidelne poskytovať svoje správy o legislatívnych, právnych, politických a iných opatreniach, ktoré vykonali na implementovanie paktu. Výbor vyhodnocuje každú správu a vyjadruje svoj postoj a závery voči zmluvným stranám v podobe záverečných zistení.

11. EURÓPSKY DOHOVOR O OCHRANE ĽUDSKÝCH PRÁVACH A ZÁKLADNÝCH SLOBÔD

Európsky dohovor o ochrane ľudských právach a základných slobôd (EDLP) je medzinárodná zmluva na ochranu ľudských práv a základných slobôd v Európe. Pripravený bol v roku 1950 novozaloženou Radou Európy. Dohovor vstúpil v účinnosť 3. septembra 1953. Všetky členské krajiny Rady Európy sú zmluvnými stranami dohovoru a od možných budúcich členov sa rovnako očakáva jeho skorá ratifikácia.

Dohovor dal základ pre *Európsky súd pre ľudské práva* (ESLP). Ktorákoľvek osoba, ktorá zistí že jej práva boli porušené a sú v protiklade s dohovorom, môže predložiť sťažnosť súdu. Zistenia súdu o narušení práv sú pre dotknuté zmluvné strany (štáty) záväzné a sú povinné ich vykonať. *Výbor ministrov Rady Európy* monitoruje plnenie rozsudkov, osobitne vyplácanie finančných náhrad, ktoré boli priznané súdom ako kompenzácia sťažovateľom za spôsobenú ujmu. Vznik súdu na ochranu jednotlivcov v prípadoch porušenia ich ľudských práv je novinkou, pretože dal osobám aktívnu úlohu na medzinárodnej aréne (tradične iba štáty boli chápané za aktérov (za subjekt) medzinárodného práva). Európsky dohovor je dodnes *jediný medzinárodný nástroj ľudských práv*, ktorý poskytuje takýto vysoký stupeň ochrany jednotlivca. Štáty ako zmluvné strany dohovoru môžu tiež vzniesť sťažnosť na súd voči druhému zmluvnému štátu, aj keď toto býva málokedy využívané. Dohovor je doplnený viacerými doplňujúcimi protokolmi, ktoré menia jeho rámec.

Dejiny dohovoru

Európsky dohovor o ochrane ľudských právach a základných slobôd zohral významnú úlohu v rozvoji a šírení povedomia o ľudských právach v Európe. Rozvoj regionálneho systému ochrany ľudských práv, ktorý pôsobí v celej Európe, môžeme vysvetliť z dvoch príčin. Po prvé to bol strach z dôsledkov opakovanej svetovej vojny. Návrh dohovoru, ktorý bol inšpirovaný Všeobecnou deklaráciou ľudských práv, možno chápať ako presadzovanie ľudských práv spojencami vo vojne, pretože pevne verili že to zabráni novému výskytu hrubého porušovania najzákladnejších ľudských práv, čo sa dialo počas druhej svetovej vojny. Po druhé, dohovor mal byť odpoveďou na nárast komunizmu v strednej a východnej Európe a mal pomôcť uchrániť členské krajiny Rady Európy od totalitných vplyvov. Toto vysvetľuje výrazne kladený dôraz na hodnoty a zásady ktoré sú potrebné v demokratickej spoločnosti v celom texte dohovoru, napriek faktu, že tieto zásady nie sú nikde v dohovore samostatne definované.

Dohovor bol vytvorený Radou Európy po druhej svetovej vojne ako reakcia na žiadosť Európanov, zastupujúcich rozmanité skupiny, ktorí sa zišli na kongrese

v Hágu 7. – 11. mája 1948. Vyše sto zástupcov parlamentov z 12 členských krajín Rady Európy sa stretlo v Štrasburgu v lete 1949 na vôbec prvom poradnom zhromaždení aby navrhli „*chartu ľudských práv*“ a vytvorili súdny dvor na jej chránenie. Člen britského parlamentu a právnik David Maxwell-Fyfe (1900 – 1967), ktorý bol predsedom výboru zhromaždenia k právnym a k administratívnym otázkam, bol jeden z rozhodujúcich členov ktorý zároveň riadil navrhovací proces. Ako skúsený právnik, bol žalobca počas Norimberského procesu, vedel ako je možné účinne využiť medzinárodné právo. S jeho pomocou bývalý francúzsky minister a bojovník za slobodu Pierre-Henri Teitgen (1908 – 1997) predložil zhromaždeniu správu, ktorá navrhovala zoznam práv, ktoré by mali byť chránené, využil mnohé poznanie zo Všeobecnej deklarácie ľudských práv, ktorá bola vtedy nedávno odsúhlasená v New Yorku a ktorá definovala právny systém na ich fungovanie. Po rozsiahlych diskusiách, zhromaždenie poslalo definitívny návrh Výboru ministrov Rady Európy, ktorý vytvoril skupinu odborníkov na napísanie návrhu dohovoru samotného.

Dohovor bol navrhnutý tak aby obsahoval základné občianske slobody na zabezpečenie účinnej politickej demokracie, vychádzal z tradícií Veľkej Británie, Francúzska a iných členov novovzniknutej Rady Európy. Dohovor bol 4. novembra 1950 daný v Ríme na podpis. Po jeho ratifikácii, vstúpil v účinnosť 3. septembra 1953. Jeho plnenie je dozorované Európskym súdom pre ľudské práva v Štrasburgu a Radou Európy. Až do procedurálnej reformy v roku 1998 sa museli jednotlivci obracať so sťažnosťami na Európsku komisiu pre ľudské práva. Toto je v súčasnosti zrušené a fyzické osoby sa môžu obracať priamo na európsky súd.

Dohovor bol pripravovaný vo všeobecnosti podobne (hoci o niečo modernejšie) ako anglická a americká listina práv, francúzska deklarácia práv človeka, alebo prvá časť nemeckého základného zákona. Vyhlásenia nie sú ale v zásade jasné a vyžadujú rozsiahle výklady súdmi na získanie odpovede na ich význam a použitie v konkrétnych situáciách.

Články dohovoru

Po doplnení protokolom č. 11 sa dohovor skladá z troch častí. Hlavné práva a slobody sú v Hlave I., ktorú tvoria články 2 až 18. Hlava II. (články 19 až 51) sa venuje ustanoveniu súdu a pravidlám jeho fungovania. Hlava III. obsahuje záverečné ustanovenia.

Mnohé články v Hlave I. sú delené do dvoch odsekov: prvý uvádza základné právo, alebo slobodu (napr. článok 2(1) – právo na život) a druhý odsek obsahuje rôzne výhrady, obmedzenia alebo výnimky základného práva (ako je článok 2(2) – ktorý umožňuje použitie určitého násillia vedúceho k smrti).

Článok 1 – dodržiavanie práv: zaväzuje zmluvné strany chrániť práva uvedené v ďalších článkoch dohovoru v rámci svojho právneho systému. Vo výnimočných prípadoch sa ich právomoc nemusí vzťahovať iba na ich vlastné územie; ale povinnosť chrániť práva dohovoru sa môže týkať aj cudzieho územia, ako je napr. okupované územie, kde zmluvná strana vykonáva svoju správu ako dôsledok vojenskej činnosti. Prípád „*Loizidouová proti Turecku*“ potvrdil v roku 1995 zodpovednosť Turecka za okupované územie severného Cypru.

Článok 2 – život: chráni právo každého jednotlivca na jeho život. Právo na život sa týka každej ľudskej bytosti, nie zvierat, alebo právnych osôb ako sú napr. korporácie. V prípade „*Evansová proti Veľkej Británii*“, súd v roku 2007 rozhodol, že právo na život nezahrňuje ľudské embryo. V prípade „*pani Vo proti Francúzsku*“, súd v roku 2004 zamietol rozšíriť právo na život na nenarodené dieťa, ale zároveň uviedol že je presvedčený, že nie je ani žiaduce a ani možné v súčasnosti dať odpoveď na otázku, či nenarodené dieťa je osobou v zmysle článku 2.

Súd rozhodol že štáty majú tri hlavné povinnosti v zmysle článku 2:

1. povinnosť zabrániť neoprávnenému zabitiu,
2. povinnosť prešetriť podozrivé úmrtia,
3. za určitých okolností majú pozitívnu povinnosť zabrániť predvídateľnej strate na živote.

Prvý odsek článku obsahuje výnimku umožňujúcu zákonné popravy, avšak táto výnimka bola zväčša nahradená Protokolmi 6 a 13. Protokol 6 zakazuje uloženie trestu smrti v mierových časoch a Protokol 13 rozširuje tento zákaz všeobecne (viacej o protokoloch 6 a 13 neskôr).

Druhý odsek článku 2 uvádza, že zbavenie života sa nepovažuje za spôsobené v rozpore s týmto článkom, ak vyplýva z použitia sily, ktoré je bezpodmienečne nevyhnutné pri obrane osoby proti nezákonnému násiliu, pri vykonávaní zákonného zatknutia alebo pri zabránení úteku osoby zákonne zadržanej a zákonnom potlačení nepokojov alebo povstania. Zmluvné strany môžu odstúpiť od práv obsiahnutých v dohovore v článku 2 v prípade legálne oprávnených vojnových činov.

Európsky súd pre ľudské práva nerozhodoval o práve na život do roku 1995, keď v prípade teroristu „*McCann proti Veľkej Británii*“ rozhodol, že výnimka v druhom odseku neumožňuje situácie pre usmrtenie, ale iba situácie kedy je povolené použiť násilie, ktoré môže viesť k ukončeniu života. Vtedy Veľká

Británia z dôvodu zabránenia plánovaného zločinu predpokladaných páchatel'ov zabila namiesto snahy o zabránenie samotného zločinu.

Článok 3 – mučenie: nikoho nemožno mučiť, podrobovať neľudskému, ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestaniu. Neexistujú výnimky, alebo obmedzenia tohto práva. Toto opatrenie sa uplatňuje okrem mučenia aj v prípadoch vážneho policajného násillia a zlého zaobchádzania počas zadržania.

Súd zdôraznil fundamentálnu podstatu článku číslo 3 absolútne, bez ohľadu na správanie obete. Súd potvrdil tiež, že štáty nemôžu deportovať alebo vydať jednotlivcov, ktorí by mohli byť vystavení mučeniu, neľudskému a ponižujúcemu zaobchádzaniu v prijímajúcom štáte.

V počiatku súd zaujal zúžený pohľad na to čo je mučenie a preferoval obviniť štáty z toho že použili neľudské a ponižujúce správanie. Takto súd nepovažoval praktiky ako neumožnenie spánku, vystavenie mimoriadnemu hluku a nútené státie oproti stene so zdvihnutými údmi po dlhý čas za mučenie. V skutku súd prvýkrát uznal štát vinným z mučenia v roku 1996, kedy bola zadržaná osoba zavesená za končatiny so zviazanými rukami za chrbtom. Odvtedy súd bol viacej otvorený k uznaniu zistení ako mučenie a pretože dohovor je „živý“ dokument, môže spätne pokladať to čo bolo v minulosti ako neľudské a ponižujúce správanie dnes ako mučenie. Precedens v prípade európskeho súdu nie je nemenným pravidlom.

Článok 4 – otroctvo a nútená práca: zakazuje otroctvo, nevoľníctvo a nútenú prácu, ale dáva výnimku pre určitú prácu:

- vykonávanú ako bežnú súčasť doby pozbavenej slobody,
- v podobe povinnej vojenskej služby, alebo práce vykonávanej ako jej alternatíva vykonávanú ľuďmi, ktorí sa nezúčastňujú vojenskej služby z dôvodu svedomia,
- vyžadovanú počas mimoriadnych udalostí,
- a prácu považovanú ako súčasť bežných občianskych povinností jednotlivca voči spoločnosti.

Článok 5 – sloboda a bezpečnosť: určuje, že každý má právo na osobnú slobodu a bezpečnosť. Sloboda a bezpečnosť jednotlivca je chápaná ako komponent, alebo prepojený koncept. Sloboda a bezpečnosť nebola doposiaľ predmetom samostatnej interpretácie súdom.

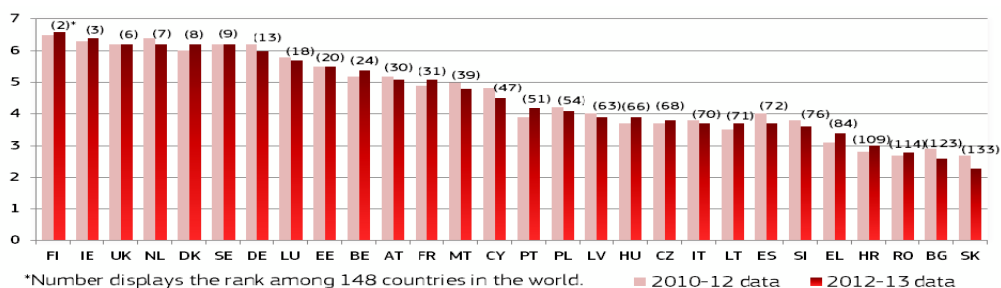
Článok 5 poskytuje právo slobody, s výnimkou iba ak ide o oprávnené zadržanie, alebo premiestnenie za určitých okolností, ako je zatknutie z dôvodu oprávneného

podozrenia z kriminálneho činu, alebo vykonávania trestu. Článok zároveň poskytuje zadržanému právo byť informovaný v jazyku, ktorému rozumie, o dôvodoch prečo je zadržaný, alebo o obvineniach, ktoré sú voči nemu vznesené, o právnych krokoch ktoré zistia oprávnenosť zadržania a väzby, právo na súdne konanie v primeranom čase a právo na kompenzáciu v prípade narušenia práv tohto článku.

Článok 6 – spravodlivé súdne konanie: poskytuje právo na spravodlivé súdne konanie, vrátane práva na verejné konanie na nezávislom, nestrannom súdnom dvore v primeranom čase; prezumpciu neviny a iné minimálne práva pre obvinených z trestných činov (primeraný čas a podmienky na prípravu svojej obhajoby, prístup k právnej ochrane, právo vypočúvať a svedčiť a právo na bezplatnú pomoc tlmočníka, ak je to potrebné.

Väčšina porušení dohovoru, ktoré dnes zisťuje súd sú z dôvodu mimoriadne dlhých prieťahov, čo je porušením požiadavky primeraného času v občianskom a trestnom súdnom konaní, prevažne sa to týka Talianska a Francúzska. Pokiaľ ide o požiadavku nezávislosti súdov, bolo skonštatované, že vojenský sudcovia v tureckých bezpečnostných orgánoch nie sú v súlade s článkom 6. Preto neskôr Turecko zrušilo takéto súdne tribunály. Súdne prieťahy sú častým prípadom sťažností zo Slovenska. Súdna nezávislosť je na Slovensku spochybňovaná v extrémnej miere (viď graf).

Pocitovaná nezávislosť súdov (vyššie hodnoty znamenajú vyššia miera nezávislosti):

Zdroj: World Economic Forum *Global Competitiveness Rate 2013 - 2014*

Stav nezávislosti súdov na Slovensku subjektívne nedáva záruku ochrany základných práv.

Ďalšie časté porušovanie sa vyskytuje vo vzťahu k vypočúvaniu svedkov v článku 6 (t.j. právo vypočúvať, alebo byť vypočutý). V tejto súvislosti sa vyskytujú problémy súladu s článkom 6 vtedy, keď právo umožňuje svedectvo v neprítomnosti, anonymne alebo od nedôveryhodných a labilných svedkov. V prípade *Othman (Abu Qatada) proti Veľkej Británii* (2012) bolo potvrdené že

Abu Qatada nemôže byť deportovaný do Jordánska, z dôvodu že by to znamenalo porušenie článku 6, pretože je reálne nebezpečenstvo mučenia. Bol to prvý prípad čo súd rozhodol, že takáto deportácia by bola porušením tohto článku.

Článok 7 – retroaktivita: zakazuje retroaktívne trestanie skutkov a omylov. Žiadna osoba nesmie byť potrestaná za čin, ktorý nebol v čase uskutočnenie trestným činom. Článok však nie je absolútny, pretože kriminálny čin, ktorý bol zakázaný medzinárodným právom v čase spáchania, aj keď nepostihnuteľný podľa domáceho práva, môže byť následne potrestaný. To umožňuje medzinárodné súdenie vojnových zločinov. Článok rovnako zakazuje trestať prísnejšie než bolo možné v čase spáchania kriminálneho aktu.

Článok číslo 7 zavádza právny princíp „*nullum crimen, nulla poena sine lege*“ do dohovoru. Latinská zásada, „*ak zákon nejaký čin nepovažuje za trestný čin, nemôže ísť o trestný čin*“ je základom európskeho legislatívneho myslenia. Bola uvedená nemeckým právnikom Paulom Johannom Anselmom Ritter von Feuerbach (1775 – 1833) v bavorskom trestnom zákonníku v roku 1813.

Článok 8 – súkromie: poskytuje právo na rešpektovanie súkromného a rodinného života a korešpondencie, za určitých obmedzení, ktoré sú v súlade so zákonom a sú nevyhnutné pre chod demokratickej spoločnosti. Tento článok jednoducho poskytuje právo byť chránený pred protiprávnym zasahovaním a skúmaním. Súd dal širokú interpretáciu zmyslu ochrany súkromného a rodinného života. Napríklad zákaz homosexuálnej činnosti v domácnosti pri obojstrannom súhlase chápe ako porušenie tohto článku. Existuje obdoba v rozsudku najvyššieho súdu v USA, ktorý tak isto širšie akceptuje právo na súkromie. Článok 8 niekedy obsahuje aj pozitívne povinnosti, zatiaľ čo klasické ľudské práva sú formulované voči štátu zakazujúco, aby nenarúšal tieto práva a teda aby niečo nerobil (napr. nerozdeľovať rodinu v prípade jej ochrany), teda účinné užívanie takýchto práv môže zahrňovať aj to že štát musí aj konať (napr. umožní rozvedenému rodičovi prístup k jeho/jej dieťaťu).

Článok 9 – myslenie a náboženstvo: poskytuje právo na slobodu myslenia, svedomia a náboženstva. Toto zahrňuje slobodu pre zmenu náboženstva a viery, slobodu priznania sa k náboženstvu, alebo k viere účasťou na bohoslužbe, vzdelávaní, vykonávaní, dodržiavaní obradov s určitými výhradami, ktoré sú v súlade so zákonom alebo sú nutné v demokratickej spoločnosti.

Článok 10 – sloboda prejavu: poskytuje právo na slobodu prejavu, s výhradou niektorých obmedzení, ktoré sú v súlade so zákonom a sú potrebné v demokratickej spoločnosti. Toto právo zahrňuje slobodu mať názor a právo na nezaujaté informácie a myšlienky s určitými obmedzeniami s ohľadom na:

- záujmy národnej bezpečnosti,
- územnú integritu a verejnú bezpečnosť,
- ochranu pred nepokojmi a kriminalitou,
- ochranu zdravia a morálky,
- ochranu povesti a práv iných,
- zabránenia úniku dôverných informácií,
- zachovania autority a nestrannosti súdnej moci.

Článok 11 – združovanie: chráni právo slobody zhromažďovania a združovania, vrátane práva na vytváranie odborových organizácií, s určitými výnimkami ktoré sú v súlade so zákonom a s potrebami demokratickej spoločnosti.

Článok 12 – sobáš: poskytuje právo ženám a mužom v primeranom veku uzavrieť manželstvo a založiť rodinu.

Napriek množstvu žiadostí, súd doposiaľ *odmietol uplatniť ochranu tohto článku na sobáše rovnakých pohlaví*. Súd sa odvoláva na to, že základom tohto článku bol zámer uplatniť ho iba na sobáše jedincov s odlišným pohlavím a že je potrebné aby bola uplatnená veľká miera porozumenia v tejto oblasti.

Článok 13 – účinná náprava: poskytuje právo na účinný opravný prostriedok od vnútroštátnych orgánov v prípade potvrdeného porušenia práv v zmysle dohovoru. Neschopnosť dostať nápravu za porušenie práv vnútroštátnymi orgánmi je takto samostatne stojacím porušením a preto sa osobitne rieši pre súdom.

Článok 14 – diskriminácia: obsahuje zákaz diskriminácie. Tento zákaz môže byť chápaný v širšom i v užšom zmysle. Je širší v prístupe k dôvodom diskriminácie, ktoré sú potenciálne neobmedzené. Zatiaľ čo článok priamo zakazuje diskrimináciu na základe pohlavia, rasy, farby pokožky, jazyka, náboženstva, politického a iného názoru, národnostného alebo sociálneho pôvodu, príslušenstva k menšine, na základe majetku, rodu alebo iného *statusu*. Posledný dôvod umožnil súdu rozšíriť ochranu z iných dôvodov, ktoré nie sú osobitne uvedené ako je napr. diskriminácia na základe sexuálnej orientácie.

Sociálny status (postavenie) je pozícia alebo miesto osoby, alebo skupiny v rámci spoločnosti a môžeme ho určiť dvoma spôsobmi. Jeden spôsob nadobudnutia sociálneho statusu je dosiahnuté postavenie ako výsledok konania - získaný status. Alternatívou je umiestnenie v hierarchii skupiny zdedením postavenia. Tento priznaný status sa získava už v čase individuálneho narodenia. Priznaný status existuje vo všetkých spoločnostiach pokiaľ posudzujeme rod, vek, rasu, etnicitu

alebo rodinu. Napr. osoba, ktorá sa narodí v bohatej rodine, ktorá je aj populárna a podporuje nadanie a hodnoty, bude mať aj šancu byť takto hodnotená v budúcnosti v procese dospievania (*pochádza z dobrej rodiny*). Preto takáto osoba bude vopred pripravovaná na mnohé sociálne role dané jej rodine v spoločnosti. Nadobudnutý status znamená tiež všetko to, čo jednotlivec získa počas svojho života s využitím svojich znalostí, schopností, skúsenosti a úsilia. Zamestnanie, pracovné postavenie, poskytuje príklad kedy toto môže byť získané vlastným úsilím, alebo aj zdedením. Vysoké pracovné postavenie býva prepojené aj so spoločenským statusom. Sociálny status je známy vo svete všeobecne. Sociálna spravodlivosť v prípade dedenia statusu je otázna. Dedenie chudoby je jeden z ťaživých problémov v súčasnom svete.

Rola (z francúzskeho „rôle“), alebo sociálna rola, predstavuje sadu prepojených správaní, práv, povinností, presvedčení a noriem realizovaných subjektom v konkrétnej sociálnej situácii. Je to očakávané, slobodné, alebo neustále sa meniace správanie. Môže mať dané individuálne postavenie alebo status. Rola je základom pre štrukturálny funkcionalizmus a aj pre interaktívne chápanie spoločnosti. V sociológii interaktivizmus je teoretická perspektíva, ktorá vychádza zo sociálnych procesov (ako sú konflikt, spolupráca, formovanie identity) ľudskej interakcie. Je to poznanie, ako jednotlivci konajú v rámci spoločnosti. Sociálne roly vplývajú na sociálne správanie:

- V del’be práce v spoločnosti poznáme súčinnosť mnohých špecializovaných pozícií.
- Sociálne roly predstavujú primerané a povolené formy správania ovplyvnené sociálnymi normami, ktoré sú všeobecne známe a preto determinujú ich očakávané chovanie.
- Role vykonávajú jednotlivci a sú označení ako aktéri.
- Ak je rola uznaná ako sociálna (legitímna a potrebná), tak je akceptované úsilie a náklady s ňou spojené, ako aj opačný postup v prípade jej narušenia.
- Zmenené podmienky môžu vplývať na aktuálnosť a oprávnenosť rol, v tom prípade môže vzniknúť tlak na ich zmenu.
- Očakáva sa odmena, alebo trest, ako aj ocenenie, uspokojenie ak je postup prosociálny, čo je príčinou, že jednotliví aktéri sú ochotní podriaďovať sa požiadavkám roli.

Sociálna pozícia je konkrétna pozícia v danej spoločnosti a kultúre. Daná pozícia (napr. povolanie kňaza) môže byť obsadená mnohými jednotlivcami. Sociálna

pozícia ovplyvňuje sociálny status. Môže byť prípad, keď jednotlivec má viacej sociálnych pozícií, ale iba jeden sociálny status.

Sociálna pozícia, ktorú má jednotlivec môže patriť do kategórie povolania (lekár, vzdelávateľ), profesijná príslušnosť (člen asociácií a organizácií), rodina (rodič, príbuzný a pod.), záľuba (člen rozmanitých klubov a organizácií) a mnoho iných. Jednotlivec si zvykne vytvoriť osobnú hierarchiu takýchto pozícií, kde jedna môže byť ústredná a ostatné sú iba pomocné, podružné, alebo okrajové.

Sociálna pozícia môže byť navonok viditeľná, ak si vyžaduje nosenie napr. uniformy, alebo iný identifikovateľný znak. Často oblečenie, alebo iný znak oznamujú momentálnu sociálnu pozíciu. Existujú aj skryté sociálne pozície. Pozícia, ktorá je pokladaná za najdôležitejšiu, sa zvykne označovať ako ústredná a ostatné ako periférne. Ak je potrebný súsledný rad pozícií na získanie konkrétnej pozície môžeme to definovať ako kariéru. Zmena sociálnej pozície v tomto kontexte znamená postup, alebo pokles. Niektoré získané pozície uľahčujú nadobudnutie ďalších pozícií. Pri iných sociálnych pozíciách môžeme zistiť, že sú výlučne rezervované pre určitý typ jednotlivcov. Alebo sa vyžaduje určitá nenaučená schopnosť, napr. empatia.

Sociálna pozícia spolu so sociálnou rolou určuje miesto jednotlivca v sociálnom prostredí a v spoločenskej organizácii. Skupina sociálnych pozícií môže predstavovať sociálnu triedu alebo sociálny kruh.

Sociálny konflikt spôsobený presahom medzi sociálnymi pozíciami sa nazýva pozičný konflikt.

Články dohovoru chránia pred diskrimináciou s ohľadom na rozsah uvedený v dohovore. Preto sťažovateľ musí poukázať na diskrimináciu práva, ktoré je uvedené a garantované kdekoľvek v dohovore (napr. diskriminácia na základe pohlavia – článok č. 14, alebo v prípade slobody prejavu článok č. 10).

Protokol č. 12 rozširuje zákaz diskriminácie na ktorékoľvek právo, ktoré aj keď netvorí súčasť dohovoru, ale je poskytované národnou legislatívou.

Článok 15 – výnimky: umožňuje zmluvným stranám prijať opatrenia smerujúce k odstúpeniu od záväzkov vyplývajúcich z tohto dohovoru v rozsahu takom ako to bezprostredne vyžaduje naliehavosť situácie a za predpokladu, že tieto opatrenia sú zlučiteľné s jej inými záväzkami podľa medzinárodného práva v čase vojny, alebo iných udalostí ohrozujúcich verejnú bezpečnosť. Povolené výnimky v zmysle článku číslo 15 musia splniť tri základné podmienky:

- musí byť ohrozená bezpečnosť života v krajine;

- akýkoľvek krok musí byť prísne v súlade so vzniknutou situáciou,
- opatrenia na nápravu musia byť prísne v súlade s povinnosťami vyplývajúcimi z národného a medzinárodného práva.

Okrem toho je požiadavka aby postup bol jednoznačný a správny. Musí existovať oficiálne oznámenie o výnimke, informácia o každom odlišnom postupe a o ukončení, čo musí byť uvedené v komunikácii s generálnym tajomníkom Rady Európy.

Súd je vcelku ústretový voči oznámeným výnimkám, ale je viacej opatrný pri posudzovaní postupov a prostriedkov výnimky pokiaľ ide o ich oprávnenosť a mieru potrebnú za daných okolností, v zmysle slov článku číslo 15, či sú v rozsahu takom ako to bezprostredne vyžaduje naliehavosť situácie. Nato aby výnimka bola oprávnená, situácia, ktorá ju oprávňuje musí byť:

- reálna a okamžitá, ale štáty nemusia čakať na dôsledky než uskutočnia prevenciu,
- týka sa celého štátu, hoci aj hrozba pre konkrétny región môže byť pokladaná za ohrozenie celého štátu,
- hrozba vplývajúca na organizovaný život spoločnosti,
- s výnimkou, že takéto opatrenia a obmedzenia nie sú nevyhnutné na riešenie krízovej situácie.

Medzi takéto príklady môžeme uviesť „Operáciu Demetrius“ v roku 1971 keď boli v Severnom Írsku internovaní ľudia bez súdneho príkazu, čo nebolo v rozpore s článkom 5, pretože Veľká Británia oznámila postup Rade Európy, že išlo o stav ohrozenia verejnosti v zmysle článku 15(1) tohto dohovoru. Internované osoby boli však podrobené nehumánnemu zachádzaniu a mučeniu, čo bolo porušením článku 3, ktorý neumožňuje výnimky.

Článok 16 – cudzinci: umožňuje štátom obmedziť politické aktivity cudzincov. Súd rozhodol, že členské štáty Európskej únie nemôžu pokladať občanov iných krajín Európskej únie za cudzincov.

Článok 17 – zneužitie práv: zabezpečuje aby nikto nemohol využiť práva garantované dohovorom na obmedzenie alebo zrušenie iných práv v ňom zaručených. Týka sa to prípadov, keď sa štáty snažia obmedziť ľudské práva menom iných ľudských práv, alebo kde sa jednotlivci odvolávajú na ľudské práva s cieľom potlačiť iné ľudské právo (napr. keď ich postupy ohrozujú život iných).

Článok 18 – povolené obmedzenia: zaručuje že akékoľvek obmedzenia práv uvedených v dohovore smú byť využité iba pre uvedené dôvody. Napr. článok číslo 5 garantuje osobnú slobodu, smie byť obmedzený iba v prípade, že podozrivá osoba má byť predvedená na súdne konanie. Predbežné zadržanie na základe neoprávneného podozrenia je preto obmedzenie slobody a nemôže byť akceptované (ak nejde o predvedenie na súd) a preto je to v nesúlade s článkom 18. Mnohé totalitné režimy využívajú prax predbežného zadržania opozičných osôb pri rôznych udalostiach bez zjavnej príčiny.

Protokoly dohovoru

K januáru 2010 mal dohovor 15 protokolov, ktoré boli otvorené pre podpis. Môžeme ich rozdeliť do dvoch hlavných skupín: na tie ktoré pozmeňujú rámec dohovoru a tie ktoré rozširujú práva, ktoré by mali byť chránené. Prvá skupina vyžaduje jednotné rozhodnutie všetkých zmluvných strán, zatiaľ čo druhá skupina potrebuje iba istý počet podpisov, aby vstúpil protokol v právnu účinnosť.

Protokol 1 (dodatkový) obsahuje tri rôzne práva na ktorých sa zmluvné strany nevedeli zjednotiť ako súčasť dohovoru. Monako a Švajčiarsko neratifikovali tento protokol.

Článok 1 – majetok: zabezpečuje právo na pokojné užívanie majetku. Nikoho nemožno zbaviť jeho majetku s výnimkou verejného záujmu a za podmienok, ktoré stanovuje zákon a všeobecné zásady medzinárodného práva. Predchádzajúce ustanovenie však nebráni právu štátu prijímať zákony, ktoré považuje za nevyhnutné, aby upravid užívanie majetku v súlade so všeobecným záujmom, zabezpečil platenie daní, iných poplatkov alebo pokút.

Článok 2 – vzdelanie: poskytuje právo na neodopretie vzdelania a dáva právo rodičom, aby ich deti boli vzdelávané a vychovávané v zhode s ich vlastným náboženským a filozofickým presvedčením. Nezabezpečuje konkrétnu úroveň, alebo kvalitu vzdelania.

Hoci je článok uvedený ako negatívne právo, v prípade *pani Leyla Şahin proti Turecku* (2005) súd rozhodol že iba veľmi ťažko si možno predstaviť inštitúciu vyššieho vzdelávania, ktorá by nebola v súlade s článkom 2 protokolu 1. Spor sa týkal zákazu nosenia šatky (hidžábu) moslimkou na univerzite, ktorý ona chápala ako diskriminačný. Súd jej nevyhovel z dôvodu, že sloboda vierovyznania nedáva právo správať sa vždy na verejnosti podľa príkazov jeho viery. Hoci článok neukladá povinnosť ustanoviť vzdelávaciu inštitúciu, každý štát ktorý tak vykoná, musí zabezpečiť do nej účinný prístup. V demokratickej spoločnosti je právo na vzdelanie tak dôležité, že interpretácia článku 2 protokolu 1 nemusí byť plne jednoznačná. Súd vtedy povolil zákaz nosenia islamskej šatky na univerzite

a odobril krok školy. Právo na vzdelanie vo svojej viere neznamená právo nosiť vonkajšie znaky demonštrujúcu určité presvedčenie.

Článok 3 – voľby: poskytuje právo na pravidelné, slobodné a spravodlivé voľby.

Protokol 4 – väznenie pre dlh, slobodný pohyb a vyhostenie v 1. článku zakazuje väznenie ľudí za porušenie zmluvy. Článok 2 poskytuje právo slobodného pohybu v krajine pokiaľ je v nej legálne a má aj právo opustiť krajinu. Článok 3 zakazuje vyhostenie a poskytuje právo vstúpiť do domovskej krajiny v ktorej má občianstvo. Článok 4 zakazuje hromadné vyhostenie cudzincov čo sa pomerne často objavuje v návrhoch radikálnych xenofóbných hnutí..

Protokol 6 – zrušenie trestu smrti: vyžaduje od zmluvných strán uplatňovať trest smrti iba v čase vojny alebo bezprostredného vojnového nebezpečenstva. Každý člen Rady Európy podpísal a ratifikoval Protokol číslo 6, okrem Ruskej federácie.

Protokol 7 – trestné konanie a rodina:

- Článok číslo 1 poskytuje procesné záruky na spravodlivé konanie v prípade vyhostenia cudzincov.
- Článok číslo 2 dáva právo na odvolanie v trestných veciach.
- Článok číslo 3 zaručuje právo na odškodnenie v prípadoch justičných chýb.
- Článok číslo 4 zakazuje nové súdne konanie ak niekto už bol raz za rovnaký čin oslobodený, alebo potrestaný.
- Článok číslo 5 garantuje rovné práva medzi manželmi. Pri uzavieraní manželstva, počas manželstva a v prípade jeho zániku majú manželia rovnaké práva a povinnosti občiansko-právnej povahy medzi sebou a vo vzťahoch ku svojim deťom. Tento článok nebráni štátom prijať opatrenia, ktoré sú nevyhnutné v záujme detí.

Protokol 12 – diskriminácia: potvrdzuje právo na nediskrimináciu z rozmanitých dôvodov uvedené v článku 14 aj na verejné orgány.

Protokol 13 – úplné zrušenie trestu smrti: zavádza totálne zrušenie trestu smrti. V súčasnosti to potvrdili všetky členské krajiny Rady Európy okrem štyroch. Arménsko a Poľsko iba podpísali protokol, ale ho neratifikovali a Rusko a Azerbajdžan ho ani nepodpísali. Zrušenie trestu smrti je dodnes diskutovanou témou a toto rozhodnutie býva spochybňované.

Procedurálne a inštitucionálne protokoly, ktoré obsahujú opatrenia týkajúce sa inštitucionálnych a procedurálnych záležitostí, boli prijaté niekoľkokrát pomocou protokolov. Tieto protokoly s výnimkou protokolu číslo 2 zmenili text dohovoru. Protokol 2 nemenil text dohovoru, ale sa chápe ako integrálna súčasť textu. Všetky tieto protokoly vyžadujú jedomyseľný súhlas, než vstúpia v účinnosť.

Protokol 11 nahrádzajúci protokoly 2, 3, 5, 8, 9 a 10 vstúpil v platnosť 1. novembra 1998. Protokol znamená základnú zmenu v uplatňovaní dohovoru. Zrušil komisiu, umožnil jednotlivcom priamo podávať sťažnosti na súd a jeho rozhodnutia sa stali záväznými. Predtým mohli členské štáty mohli ratifikovať dohovor bez potreby akceptácie rozhodnutí súdu pre ľudské práva. Tým dostalo medzinárodné právo silnejšiu pozíciu oproti vnútroštátnemu, ktoré tak stratili časť svojej štátnosti v prospech európskeho celku. Protokol zrušil súdnu právomoc Výboru ministrov.

Protokol 14 vychádza z Protokolu 11 a navrhuje ďalšie zlepšenie činnosti súdu. Má za cieľ vylúčiť kauzy, ktoré nemajú šancu uspieť a definovať tie ktoré sú vo všeobecnosti podobné prípadom, ktoré už boli v minulosti vedené proti tomu istému členskému štátu. Okrem toho, prípad nebude posudzovaný, pokiaľ žiadateľ nemal zásadnú ujmu. Je to v prípade ak nie je nutné posudzovať dôsledky a vtedy keď to už bolo zvážené národným súdom.

Protokolom č. 14 bol zavedený nový mechanizmus na pomoc vymožitelnosti rozsudkov Výboru ministrov. Výbor môže požiadať súd o výklad rozsudku a môže dokonca dať štát na súd, ak nezohľadnil rozhodnutie súdu v krajine. Protokol 14 dokonca umožňuje Európskej únii byť zmluvnou stranou dohovoru. Protokol bol ratifikovaný každým členským štátom Rady Európy. Ruská federácia tak vykonala ako posledná vo februári 2010. Protokol vstúpil v účinnosť 1. júna 2010.

Tým predošlý dočasný (provizórny) Protokol 14bis stratil na účinnosti („*raison d'être*“). Tento bol určený na plnenie protokolu pred jeho účinnosťou v dotknutých štátoch.

12. CHARTA ZÁKLADNÝCH PRÁV EURÓPSKEJ ÚNIE

Ľudské práva okrem vecnej klasifikácie môžeme hodnotiť aj z pohľadu ich teritoriálnej pôsobnosti. Spravidla celosvetové meradlo poskytuje najvšeobecnejšie dokumenty uplatniteľné kdekoľvek vo svete. Kontinentálne nástroje sú viacej špecifické. V prípade Európy spravidla tieto nástroje poskytujú silnejšiu ochranu. Tak by to malo byť aj vo vzťahu Európskej únie voči dokumentom Rady Európy. Uplatňuje sa všeobecné pravidlo zákazu minimálnych práv s možnosť ich navýšiť podľa možností a potrieb daného subjektu. Preto Charta základných práv Európskej únie by mala byť ľudsko-právne priaznivejšia ako doteraz hodnotené nástroje.

Charta základných práv Európskej únie vkladá niektoré politické, sociálne a hospodárske práva občanov a rezidentov Európskej únie do práva Európskej únie („*acquis communautaire*“). Charta vznikla s pomocou Európskeho konventu a bola slávnostne vyhlásená Európskym parlamentom, Európskou radou a Európskou komisiou 7. decembra 2000. Avšak jej postavenie bolo následne neisté a nemala právnu silu až do vstupu Lisabonskej zmluvy do účinnosti 1. decembra 2009.

Podľa charty, Európska únia musí sústavne konať a prijímať zákony v súlade s chartou a Európsky súdny dvor musí zrušiť každú legislatívu prijatú inštitúciami Európskej únie, ktorá je s ňou v rozpore. Charta sa *uplatňuje v inštitúciách Európskej únie a jej členských štátoch*, ale iba vtedy ak implementujú európske právo. Charta nesiahá za rámec kompetencií Európskej únie.

Vývoj charty

Zmluva zakladajúca *Európske hospodárske spoločenstvo* (1958) ešte nezahrňovala odkaz na základné ľudské práva. Avšak myšlienka o čisto ekonomickom základe spoločenstva (EHS), ktoré sa nebude musieť venovať základným ľudským právam, sa skoro ukázala ako nerealizovateľná.

Veľmi skoro po zavedení zmluvy o Európskom hospodárskom spoločenstve v účinnosť, sa spoločenstvo zmenilo vo významnú politickú jednotku s potrebami a úlohami presahujúcimi hospodárske zámery. V roku 1964 Európsky súdny dvor vydal svoje rozhodnutie v spore *Flaminio Costa verus ENEL* (1964), v ktorom súd rozhodol, že európske právo má prednosť nad odporujúcim národným právom. To znamenalo, že národné vlády sa nemôžu vyhnúť plneniu toho načo sa zaviazali na európskej úrovni pomocou rozporujúceho domáceho práva, a dokonca dal oprávnenie zákonodarcom Európskeho hospodárskeho spoločenstva prijímať právo bez ohľadu na obmedzenia ustanovené základnými ľudskými právami v ústavách jednotlivých členských krajín.

To sa dostalo na posúdenie v roku 1970 v prípade „*Internationale Handelsgesellschaft mbH versus Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel*“, keď nemecký súd rozhodol, že časť legislatívy Európskeho hospodárskeho spoločenstva porušuje nemecké základné právo. Na žiadosť nemeckého súdu, Európsky súdny dvor rozhodol, že zatiaľ čo uplatňovanie európskeho práva nemusí byť v súlade s národnými ústavami, základné práva však tvoria integrálnu súčasť základných princípov práva Európskeho spoločenstva a nesúlad so základnými právami môže predstavovať základ pre napadnutie pre porušenie európskeho práva. V tomto rozhodnutí v prípade „*Handelsgesellschaft*“ Európsky súdny dvor v zásade vytvoril pravidlo o nepísaných právach, ktorými sú zaviazané inštitúcie spoločenstva. Základné ľudské práva boli schválené európskymi inštitúciami v roku 1977 a vyhlásenie k tomuto bolo vložené do Maastrichtskej zmluvy (1992), ale až v roku 1999 Európska rada formálne pristúpila k činnosti navrhovania a prijímania katalógu základných ľudských práv pre Európsku úniu.

V roku 1999 Európska rada navrhla, aby orgán zložený z predstaviteľov hláv štátov a vlád a predseda Európskej komisie, spolu s členmi Európskeho parlamentu a národných parlamentov, by mal vytvoriť návrh charty základných práv. Po vytvorení tohto orgánu v decembri 1999 bol tento pomenovaný ako Európsky konvent.

Európsky konvent prijal návrh 2. októbra 2000. Tento bol slávnostne vyhlásený spoločne Európskym parlamentom, Európskou radou a Európskou komisiou 7. decembra 2000. Zároveň bolo však rozhodnuté o odložení rozhodnutia o jej právnom postavení. Charta však mala svoju politickú silu z dôvodu podpory troch významných orgánov a preto bola často spomínaná Európskym súdnym dvorom ako zdroj základných práv.

Právne postavenie

Modifikovaná charta tvorila nedávno súčasť neúspešnej európskej ústavy. Po neúspechu tohto ústavného pokusu, jeho náhrada - Lisabonská zmluva sfunkčnila chartu, hoci iba odkazom ako na samostatný dokument a nie ako na integrálnu súčasť zmluvy samotnej. Napriek tomu obidve verzie, či už tá čo bola vložená do návrhu ústavy, alebo tá čo tvorí odkaz sú tie isté novelizované podoby charty.

V súvislosti so vstupom Lisabonskej zmluvy v účinnosť 1. decembra 2009, európska komisárka pre spravodlivosť Viviane Redingová navrhla, aby komisári skladali sľub, že budú dodržiavať všetky zmluvy EÚ a aj jej chartu. 3. mája 2010, Európska komisia zložila slávnostné vyhlásenie pred Európskym súdnym dvorom v Luxemburgu, zaväzujúc sa rešpektovať zmluvy Európskej únie a byť úplne nezávislým pri výkone svojich povinností počas svojho mandátu. Po prvý krát

európski komisári sa jednoznačne zaviazali rešpektovať aj novú chartu základných práv. Niekoľko členských štátov trvalo na možnosti vyňatia z uplatňovania charty.

Potom ako vstúpila v účinnosť Lisabonská zmluva v roku 2009, si charta základných práv získala rovnaké právne postavenie ako zmluvy Európskej únie. Charta na ktorú sa odvoláva Lisabonská zmluva je novelizovaná podoba charty z roku 2000. Táto bola slávnostne vyhlásená tými istými inštitúciami deň pred podpisom samotnej Lisabonskej zmluvy.

Článok 51(1) charty prenáša jej pôsobnosť na inštitúcie Európskej únie, orgány ustanovené v zmysle práva Európskej únie a pri implementácii európskeho práva aj na členské krajiny. Okrem toho článok 6 novelizovanej zmluvy o Európskej únii a článok 51(2) charty samotnej nedáva možnosť rozširovania práv nad kompetencie Európskej únie. Dôsledkom toho je to, že Európska únia nemôže chrániť práva nad rámec daných samotnými zmluvami o Európskej únii. Navyše, **jednotlivci nemôžu podať sťažnosť na členský štát na európsky súd pre porušenie práv v charte, pokiaľ členský štát neuplatňoval európske právo.** Tento bod bol predmetom rozsiahlych diskusií.

Charta nebola prvým pokusom na umiestnenie zásad ľudských práv do základov práva Európskej únie. Od všetkých členských krajín Európskej únie aj jej kandidátskych krajín sa vyžaduje byť signatármi Dohovoru Rady Európy o ľudských právach, takže mnohé princípy dohovoru, ako je napr. právo na spravodlivé súdne konanie, boli vzaté ako základ pre rozhodovanie (pre jurisprudenciu) Európskeho súdneho dvora v Luxemburgu už pred formálnym ustanovením charty. Pri interpretácii ochrany ľudských práv v súvislosti so zásadami práva Európskej únie (uvedených v kauzách už v predošlej časti), sa Európsky súdny dvor už zaoberal tým či tieto práva chrániť v aplikácii voči členským štátom. Keďže rozhodol v spore „*Johnstonová proti vedúcemu kráľovskej ulsterskej polície*“ (1986) o práve na spravodlivé súdne konanie, ako jeden zo základných princípov práva Európskej únie, mal v spore „*Kremzow verzus Rakúska republika*“ (1997) rozhodnúť či bol alebo nebol členský štát povinný použiť túto zásadu vo vzťahu k nespravodlivému obvineniu z vraždy. Kremzowoví advokáti argumentovali, že tento prípad patrí do jurisdikcie práva Európskej únie, pretože jeho nespravodlivé obvinenie a uväznenie porušilo právo na voľný pohyb osôb v rámci Európskej únie. Európsky súdny dvor v roku 1997 rozhodol, že keďže zákony podľa ktorých bol Kremzow súdený neboli realizáciou práva Európskej únie, ich dopad na neho nepatrí do pôsobnosti práva Európskej únie. Citácia v prípade „*Kremzow proti Rakúskej republike*“, ktorý sa odvoláva na oblasť aplikácie práva Európskej únie je odlišná od textu charty, ktorý sa viaže na implementáciu práva Európskej únie. Upravené vysvetľujúce memorandum

k charte z roku 2007 poukazuje na to, že charta odráža predošlé rozhodnutia Európskeho súdneho dvora, teda sa „vyvíja“.

Protokoly

Britský a poľský protokol: tieto krajiny na ktoré sa protokol sa v súčasnosti uplatňuje mali odlišné dôvody pre presadzovanie tohto protokolu. Veľká Británia pôvodne namietala právnu záväznosť charty z dôvodu množstva britských občanov, ktorí sa budú obracať na Európsky súdny dvor aby sa domohli práv daných chartou aj vo Veľkej Británii a z dôvodu zvýšených nákladov na riešenie. Zatiaľ čo v prípade legálnej záväznosti charty v prípade rokovania o neúspešnej európskej ústave, Veľká Británia nemala námietky, v prípade lisabonských rokovaní požadoval britský minister pre Európu vyňatie Spojeného kráľovstva z právomoci Európskeho súdneho dvora v prípade charty.

Napriek tomu, že boli odstránené obavy s príliš liberálneho prístupu k sociálnym otázkam v septembri 2007 poľská vláda oznámila úmysel pripojiť sa k britskému protokolu výnimky. V prípade Poľska išlo ale o otázky z oblasti rodiny.

Existuje rozsiahla diskusia právneho dosahu tohto protokolu. Podľa jedného názoru protokol plne vyníma uplatnenie charty v Poľsku a vo Veľkej Británii. Iný názor je že má iba obmedzenú, ba dokonca len nezávislú deklaratívnu silu. Prax a rozhodnutia Európskeho súdneho dvora môžu priniesť lepšie objasnenie.

Navrhovaný český protokol: počas ratifikácie Lisabonskej zmluvy český prezident Václav Klaus vyjadril obavy z toho, že charta by mohla umožniť súdne spory pred Európskym súdnym dvorom rodinám Nemcov, ktoré boli vysídlené z územia terajšej Českej republiky po druhej svetovej vojne. Hoci právni experti uistovali, že zákony podľa ktorých boli Nemci „odsunutí“ (Benešove dekréty) nespádajú pod jurisdikciu práva Európskej únie česká výhrada pretrvala. Potom ako Klaus odmietol podpísať Lisabonskú zmluvu, kým nebude Česká republika vyňatá podobne ako Poľsko a Veľká Británia, sa hlavy Európskej únie zhodli v októbri 2009 kompromise, že Česká republika bude v upravenom protokole pri budúcej novele zmluvy. Následne zmluvu vtedajší prezident podpísal. Ďalší politický vývoj v Česku zmenil postoj k zmluve. V októbri 2011 český senát prijal rezolúciu proti prijatiu protokolu. Neskôr počas ratifikácie pristúpenia Chorvátska k Európskej únii Českom na jar 2012 sa táto otázka otvorila, ale bez jednoznačného záveru.

Text charty

Charta obsahuje 54 článkov rozdelených do siedmych kapitol (hláv). Prvých šesť hláv sa venuje základným právam podľa členenia - dôstojnosť, slobody, rovnosť, občianske práva, spravodlivosť a posledná sa hlava sa venuje výkladu a použitiu

charty. Veľká časť charty vychádza z Európskeho dohovoru o ľudských právach (EDLP), Európskej sociálnej charty (ESCH), rozhodnutí Súdneho dvora Európskej únie a predošlých ustanovení práva Európskej únie.

- Prvá hlava – **Dôstojnosť** - garantuje ľudskú dôstojnosť, právo na osobnú integritu, právo na život, zakazuje mučenie a neľudské alebo ponižujúce zaobchádzanie alebo trestanie, otroctvo a nútené práce, trest smrti, eugenické praktiky a klonovanie ľudí. Jej upravenie zodpovedá v podstate Európskemu dohovoru o ľudských právach a niektorým základným zákonom európskych štátov.
- Druhá hlava – **Slobody** - pokrýva právo na osobnú slobodu a bezpečnosť, osobnú integritu, rešpektovanie osobného a rodinného života, ochranu osobných údajov, právo na manželstvo a rodinu, slobodu myslenia, svedomia a náboženstva, slobodu vyjadrovania a informácií, slobodu združovania a zhromažďovania, slobodu umení a vied, právo na vzdelanie, slobodu výberu povolania a právo na výkon práce, slobodu podnikania a právo na majetok (okrem prípadov verejného záujmu), právo na azyl, a ochranu v prípade vyst'ahovania, vyhostenia alebo vydania (kolektívne vyhostenie je zakázané).
- Tretia hlava – **Rovnosť** – je venovaná rovnosti pred zákonom, zákazu diskriminácie (na základe pohlavia, rasy, farby pleti, etnického alebo sociálneho pôvodu, genetických charakteristík, jazyka, náboženstva alebo viery, politického alebo iného názoru, príslušnosti k národnostnej menšine, **majetku, narodenia, postihnutia, veku** alebo sexuálnej orientácii) a v rámci Európskej únie aj štátnej príslušnosti. Európska únia rešpektuje kultúrnu, náboženskú a jazykovú rôznorodosť.

Rovnosť mužov a žien musí byť zabezpečená vo všetkých oblastiach, vrátane zamestnania, práce a mzdy. Zásada rovnosti však nebráni uplatňovaniu alebo prijímaniu opatrení na zabezpečenie osobitných výhod pre pohlavie s nižším zastúpením (*pozitívna diskriminácia*). Pozitívna diskriminácia je možná aj v iných oblastiach diskriminácie. Tu sa stretávame s rozporom medzi tým čo umožňujú európske práva a tým čo nechce napr. miestne obyvateľstvo poskytnúť imigrantom, alebo národnostnej menšine.

Deti majú právo na takú ochranu a starostlivosť, ktorá je potrebná pre ich blaho. Môžu slobodne vyjadrovať svoje názory. Tieto názory sa berú do úvahy pri otázkach, ktoré sa ich týkajú v súlade s ich vekom a vyspelosťou. Pri všetkých krokoch týkajúcich sa detí, ktoré uskutočnia verejné orgány alebo súkromné inštitúcie, sa musí brať predovšetkým do

úvahy záujem dieťaťa. Každé dieťa má právo na pravidelné udržiavanie osobného vzťahu a priameho kontaktu s obidvoma svojimi rodičmi, ak to nie je v rozpore s jeho záujmom.

Európska únia uznáva a rešpektuje práva starých ľudí na dôstojný život a nezávislosť a na účasť na spoločenskom a kultúrnom živote.

Európska únia uznáva a rešpektuje právo postihnutých osôb využívať opatrenia určené na zabezpečenie ich nezávislosti, integrácie v zamestnaní a spoločnosti a účasti na živote.

- Štvrtá hlava – **Solidarita** – uvádza sociálne a pracovné práva (právo pracujúcich na informácie a konzultáciu v rámci podniku, právo na kolektívne vyjednávanie a opatrenia, právo na prístup k sprostredkovaniu pracovného umiestnenia, ochrana v prípade neoprávneného prepustenia, primerané a spravodlivé pracovné podmienky, zákaz detskej práce a ochrana mladých ľudí pri práci).

Rodina má zabezpečenú právnu, ekonomickú a sociálnu ochranu. Za účelom zosúladenia rodinného a pracovného života má každý právo na ochranu pred prepustením z práce z dôvodu spojeného s materstvom a právo na platenú materskú dovolenku alebo rodičovskú dovolenku po narodení alebo adoptovaní dieťaťa.

Európska únia uznáva a rešpektuje **právo na dávky sociálneho zabezpečenia a sociálne služby**, ktoré poskytujú ochranu v prípade materstva, choroby, pracovných úrazov, nevyhnutnosti starať sa o rodinných príslušníkov alebo staroby, ako aj v prípade straty zamestnania v súlade s právom únie a s národnými zákonmi a postupmi. Každý, kto má pobyt alebo sa legálne pohybuje v rámci Európskej únie, má právo na dávky sociálneho zabezpečenia a sociálne výhody v súlade s právom únie a s národnými zákonmi a postupmi.

Za účelom boja **proti vylúčeniu** zo spoločnosti a **chudobe** únia uznáva a rešpektuje právo na sociálnu pomoc a pomoc pri bývaní s cieľom zabezpečiť slušnú existenciu všetkých osôb, ktoré majú nedostatok zdrojov v súlade s právom únie a s národnými zákonmi a postupmi.

Každý má právo na prístup k preventívnej zdravotnej starostlivosti a právo využívať lekársku starostlivosť za podmienok ustanovených národnými zákonmi a postupmi. Pri definovaní a vykonávaní všetkých postupov a činností Európskej únie je potrebné zabezpečiť vysokú úroveň ochrany zdravia ľudí.

Európska únia uznáva a rešpektuje prístup k službám všeobecného záujmu ustanoveným národnými zákonmi a postupmi v súlade so Zmluvou o založení Európskeho spoločenstva s cieľom podporovať sociálnu a územnú súdržnosť únie.

Do postupov únie musí byť zahrnutá vysoká úroveň ochrany životného prostredia a zlepšovanie kvality životného prostredia, ktorá musí byť zabezpečená v súlade s princípmi udržateľného rozvoja. Postupy Európskej únie majú zabezpečiť vysokú úroveň ochrany spotrebiteľa.

- Piata hlava – **Občianske práva** - pokrýva práva občanov Európskej únie ako je právo voliť a kandidovať do Európskeho parlamentu, v miestnych voľbách, mať právo na dobrú správu, právo na prístup k dokumentom, právo na ombudsmana, právo na petíciu, slobodu pohybu a pobytu a právo na spoločnú diplomatickú a konzulárnu ochranu. Každý občan únie na území tretej krajiny, v ktorej členský štát ktorého je občanom nemá zastúpenie, má právo na ochranu diplomatických alebo konzulárnych orgánov u ktoréhokoľvek členského štátu za rovnakých podmienok ako občania tohto členského štátu.
- Šiesta hlava – **Spravodlivosť** - rozoberá právne otázky ako je právo na efektívny opravný prostriedok a spravodlivý proces, prezumpcia nevinu a právo na obhajobu, právo nebyť v trestnom konaní súdený alebo potrestaný dvakrát za ten istý trestný čin a určuje zásady zákonnosti a proporcionality trestných činov a trestov.
- Siedma hlava – **Všeobecné ustanovenia** – sa týka interpretácie a uplatňovania charty. Rozsah práv môže byť širší a nad rámec tejto charty.

Žiadne ustanovenie charty sa nesmie interpretovať tak, že obmedzuje alebo nepriaznivo ovplyvňuje ľudské práva a základné slobody uznané v príslušných oblastiach ich uplatňovania právom Európskej únie, medzinárodným právom a medzinárodnými zmluvami, ktorých zmluvnou stranou je únia alebo všetky členské štáty, vrátane Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd ako aj ústavami členských štátov.

Žiadne ustanovenie tejto charty sa nesmie interpretovať tak, že poskytuje právo zaoberať sa akoukoľvek činnosťou alebo vykonať akýkoľvek čin zameraný na poškodenie práv a slobôd uznaných v tejto charte alebo na ich obmedzenie vo väčšom rozsahu, ako je ustanovený v tejto charte.

Zvyšovanie sily a povedomia charty

Európska únia usiluje o zvýšenie poznania tejto charty občanmi, tak aby si boli viacej vedomí svojich práv. Napr. *Agentúra Európskej únie pre základné práva* (FRA) zhotovila softvérovú aplikáciu s textom charty a relevantných informácií vo všetkých jazykoch Európskej únie. Voľne je tiež dostupná miniatúrna verzia charty vo všetkých jazykoch Európskej únie.

13. SOCIÁLNA SPRAVODLIVOSŤ

Sociálna spravodlivosť sa týka možnosti ľudí uplatňovať sa v spoločnosti v ktorej žijú. Spravodlivosť ako taká (osobitne *korektívna* a *distributívna spravodlivosť*) sa klasicky venuje zabezpečovaniu toho, že jednotlivci si plnia svoje povinnosti a dostávajú to na čo majú nárok v interakcii s ostatnými ľuďmi. Distributívna spravodlivosť sa týka podstaty sociálnej spravodlivosti pri deľbe produktov a výsledkov spoločnosti. V spoločnosti, kde sa vyskytujú systémové nerovnosti sa zvyknú uplatňovať zásady distributívnej spravodlivosti.

Sociálna spravodlivosť sa chápe obvykle širšie vo vzťahu k radu inštitúcií a nástrojov, ktoré umožňujú ľuďom viesť a naplňovať si život aktívne a umožňuje im aj byť aktívnou súčasťou spoločnosti. Cieľ sociálnej spravodlivosti je v zásade ten istý ako ľudský rozvoj a popritom aj podobné inštitúcie sa obvykle užívajú, a to v oblasti vzdelanie, zdravotná starostlivosť, sociálne zabezpečenie, pracovné práva, systém verejných služieb, progresívne zdaňovanie a regulácia trhu na zabezpečenie spravodlivej distribúcie blahobytu, rovnosti príležitostí a relatívnej rovnosti (zabránenie príliš veľkým rozdielom).

Rôzne koncepcie spravodlivosti boli diskutované v antickej filozofii Európy, ktoré boli zamerané na jednotlivca a na možnú nespravodlivosť. Platón napísal v diele „*Ústava*“ (370 p.n.l.), že by bolo dokonalé, ak by každý člen komunity bol súčasťou triedy, pre ktorú sa najlepšie hodí. Aristoteles veril, že práva existujú iba medzi slobodnými ľuďmi a právo by malo vziať v úvahu na prvom mieste vzťahu nerovnosti, kde jednotlivci sú hodnotení v súlade s ich hodnotou a až na druhom mieste vo vzťahu k rovnosti. Svätý Pavol v liste Efezským písal, že každý by si mal plniť svoje povinnosti v súlade s triedou v ktorej sa narodil. V čase keď otroctvo a podriadené postavenie žien bolo bežné, antický pohľad na spravodlivosť vychádzal z rigidného triedneho systému, ktorý prevažoval. Na druhej strane, však pre privilegované skupiny existovali silné koncepcie spravodlivosti a spolupatričnosti. Distributívna spravodlivosť u Aristotela znamenala rozdeľovanie tovaru a majetku podľa zásluh. Sokratesovi sa pripisuje rozvinutie idey o spoločenskej zmluve, podľa ktorej ľudia musia plniť pravidlá spoločnosti a znášať ťažkosti, pretože dostávajú za ne pôžitky od spoločnosti. Počas stredoveku cirkevní učenci ako napr. Tomáš Akvinský pokračovali v rozprave o spravodlivosti, ale dobro občana tu bolo z dôvodu služby k Bohu.

Pokiaľ môžeme sledovať koncepciu sociálnej spravodlivosti počas dejín vo filozofii od antiky po renesanciu u Sokratesa (469 – 300 p.n.l.), Tomáša Akvinského (1224 – 1274), Barucha Spinozu (1632 – 1677) a Thomasa Paina (1737 – 1809), termín „sociálna spravodlivosť“ sa začal priamo používať v polovici 19. storočia (prvá zásluha je pripisovaná jezuitovi Luigi Taparellimu).

Sociálna spravodlivosť bola tiež dôležitá pre judaizmus. V judaizme je dôležitá koncepcia etiky a zodpovednosti vo vzťahu k šťastiu, k povinnosti konať dobro, láskavosť a povinnosti nápravy sveta.

Prvé moderné použitie sociálnej spravodlivosti sa pripisuje katolíckym mysliteľom (uviedli sme už L. Taparelliho). Argumentovali, že kapitalistické a socialistické teórie podtínajú jednotu spoločnosti a nie sú vhodné v súvislosti s etickou filozofiou.

Počiatkom 20. storočia pojem začal byť užívaný v súvislosti medzinárodným právom a jeho inštitúciami. Versaillská zmluva z roku 1919 bola prvá. V preambule ustanovujúcej Medzinárodnú organizáciu práce, založenej ako nástroj na zabránenie ďalšej vojne, je uvedené že všeobecný a trvalý mier môže byť založený iba na základe sociálnej spravodlivosti. Odvtedy sa diskusia o sociálnej spravodlivosti stala ústrednou pre hlavný prúd právnej a vedeckej rozpravy.

Koncom 20. storočia sa sociálna spravodlivosť stala centrálnou pre filozofiu spoločenskej zmluvy (Rawls, 1971). V roku 1993 sa uvádza sociálna spravodlivosť vo Viedenskej deklarácii a v jej akčnom programe v súvislosti so vzdelávaním ľudských práv.

Katolicizmus

Katolícka sociálna náuka sa venuje rímsko-katolíckej doktríne, ktorá sa týka individuálneho ľudského života. Osobitnou črtou katolíckej sociálnej náuky je starostlivosť o najchudobnejších a najzraniteľnejších členov spoločnosti. Dve zo siedmich kľúčových oblastí sa venujú sociálnej spravodlivosti:

- Život a dôstojnosť ľudskej osoby: Základnou myšlienkou celej katolíckej sociálnej náuky je posvätnosť ľudského života a inherentná dôstojnosť každej ľudskej bytosti od počatia až po smrť. Ľudský život musí byť hodnotený nadovšetko nad hmotný majetok.
- Preferenčné správanie voči chudobným a zraniteľným (pozitívna diskriminácia?): Katolíci veria, že Ježiš učil, že v súdny deň sa bude Boh bude pýtať každej osoby, či pomohla chudobnému a ľuďom v núdzi: *„Amen, vravím vám, čokoľvek si urobil pre jedného z týchto mojich najslabších bratov, si urobil pre mňa“*. Katolícka cirkev verí, že pomocou slov, modlitieb a skutkov musí každý preukázať solidaritu a súcit s chudobnými. Morálnym testom každej spoločnosti je *„ako sa stará o svojich najviac postihnutých“*. Chudobní si najviac zaslúžia pozornosť národa a štátu. Ľudia sú vyzývaní aby si všímali ako politické rozhodovania ovplyvňujú život chudobných.

Aj predtým, než bola sociálna spravodlivosť hodnotená v katolíckej sociálnej náuke, táto sa veľmi skoro objavovala počas histórie katolíckej cirkvi:

- Pápež Lev XIII., ktorý študoval u Taparelliho, uverejnil v roku 1891 encykliku „*Rerum Novarum*“ (O robotníckej otázke), odmietol ako socializmus, tak aj kapitalizmus, pričom ale obraňoval odborové organizovanie sa a súkromný majetok. Uvádzal, že **spoločnosť by mala byť postavená na spolupráci** a nie na triednom konflikte a na konkurencii. V tomto dokumente Lev XII. vyjadril odpoveď katolíckej cirkvi k sociálnej nestabilite a k pracovným nezhodám, ktoré vznikli v súvislosti s industrializáciou a s nárastom socializmu. Pápež podporil úlohu štátu v oblasti posilňovania sociálnej spravodlivosti, ochrany práv; pričom cirkev sa musí vyjadrovať k sociálnym otázkam, preto aby boli správne chápané sociálne princípy a triedna harmónia.
- Encyklika „*Quadragesimo Anno*“ (O obnovení spoločenského poriadku podľa evanjelia, v doslovnom preklade „v štyridsiatom roku“) z roku 1931 od pápeža Pia XI, podporuje mzdu pre živobytie, subsidiaritu, podporuje sociálnu spravodlivosť pre spoločenský poriadok, uvádza, že spoločnosť môže byť spravodlivá iba vtedy ak jej jednotlivci a inštitúcie sú spravodlivé.
- Pápež Ján Pavol pridal veľmi veľa do obsahu (korpusu) katolíckeho sociálneho učenia, vytvoril tri encykliky, ktoré sa venujú ekonomike, politike, geopolitickej situácii, vlastníctvu výrobných prostriedkov, vlastníctvu majetku, a „sociálnej hypotéke“ a súkromnému majetku. „*Sollicitudo Rei Socialis*“ (Sociálna encyklika vydaná pri príležitosti 20. výročia encykliky *Populorum Progressio*) a „*Centesimus Annus*“ (Encyklika k stému výročiu encykliky *Rerum Novarum*) sú iba čiastkou toho čím prispel do katolíckej sociálnej náuky.

Pápež Ján Pavol II. výrazne podporoval ľudské práva a spravodlivosť a zastával sa chudobných. Venoval sa aj otázkam technického pokroku, ktorý môže byť zneužitý. Pokrok, ktorý degraduje hodnoty ľudí, nie je pokrokom. „*Sociálna hypotéka*“ podmieňuje využívanie produktov v súlade s humanitou. Použitie súkromného majetku nemôže byť absolútne, obzvlášť keď škodí ostatným v rozvoji. Toto je plne vystihnuté v encyklike „*Laborem Exercens*“ (O ľudskej práci). Kresťanská tradícia nikdy neuznala právo na súkromné materiálne bohatstvo za absolútne a nedotknuteľné. Právo na súkromný majetok je vždy podriadené spoločnému blahu pre všetkých. Pojem sociálna hypotéka má v cirkvi predovšetkým sociálnu funkciu. Tovar a výsledky ľudskej práce nemajú byť nahradené a skladované pre niekoho, ale majú byť na úžitok všetkým.

- Encyklika pápeža Benedikta XVI. „*Deus Caritas Est*“ („O kresťanskej láske“) z roku 2006 tvrdí, že spravodlivosť je hlavným problémom štátu a ústrednou témou politiky. Pri cirkvi je centrálnym sociálnym problémom charita. Uvádza, že laici majú osobitnú zodpovednosť za udržanie sociálnej spravodlivosti v občianskej spoločnosti. Aktívna úloha cirkvi v sociálnej spravodlivosti sa týka informovania o prirodzenom práve a poskytovania morálnych a duchovných rámcov pre zainteresovaných.
- Kompletná katolícka doktrína k sociálnej spravodlivosti sa nachádza v knihe „*Kompendium sociálnej náuky Cirkvi*“, ktoré vyšlo na Slovensku v roku 2008 (originál vydala Pontifikálna rada pre spravodlivosť a mier). Kompendium sociálnej náuky Cirkvi je celistvým a prehľadným spracovaním katolíckeho sociálneho učenia. Tento dokument sa venuje spoločenským oblastiam, ako sú rodina, ľudská práca, ekonomický a politický život, medzinárodné vzťahy, ochrana životného prostredia, podpora mieru a úloha Cirkvi v spoločnosti. Cirkev tu ponúka svoju pomoc pri riešení problémov súčasnej spoločnosti. Adresáti Kompendia sú tí, ktorí pôsobia vo verejnom živote, tí, ktorí spoluvytvárajú verejnú mienku – politici, ekonómovia, právnici, zamestnávateľia, pracovníci médií, predstavitelia neziskového sektoru a ďalší zástupcovia občianskej spoločnosti. Ďalšie informácie o katolíckom náhlade na sociálnu spravodlivosť poskytuje katechizmus katolíckej cirkvi.

Protestantizmus

Od svojho založenia boli protestantské hnutia kresťanským reformným a sociálnym hnutím. Pôvodne vznikli ako reakcia na nevhodné sociálne pomery v spoločnosti. Popudom bola aj márnivosť, materializmus a svetskosť, či niekedy až nehodnosť cirkevných predstaviteľov a všeobecná korupcia. Mnohé jeho časti usilovali o dosiahnutie často utopicky spravodlivého sociálne spravodlivého usporiadania sveta (novokrstenci, huteriti a pod.)

M. Kovaľová (2012) uvádza protestantské aspekty etiky Martina Luthera predovšetkým z jeho „Učenia o dvoch svetoch“, v ktorom hovorí M. Luther o Božej ríši s „*iustitia Dei*“ (spravodlivosťou Božou) a svetskej ríši, kde platí „*iustitia civilis*“ (spravodlivosť občanov). Ďalej uvádza etiku ochrany života od Karla Bartha (1886-1968) a etiku dobra Dietricha Bonhoeffera (1906-1945) podľa ktorého právo na telesný život je jedným z podstatných práv človeka. K telesnosti však patria aj problémy bývania, stravy, obliekania, odpočinku, hier, pohlavia, ako aj právo na telesných priateľov. Pritom bývanie človeka nie je orientované na účel ako pri zvieratách, ale je to priestor, v ktorom si človek môže užívať radosti osobného života v bezpečnosti svojho majetku. Barthova etika ovplyvnená

Albertom Schweitzerom (1875-1965, úcta k životu), ale aj Bonhoefferova etika je plná sociálnych aspektov, ktoré treba študovať jednotlivo, pretože ukazujú každému kresťanovi cestu, po ktorej by mal kráčať.

Hinduizmus.

Stará hinduistická spoločnosť bola postavená na rovnosti všetkých bytostí. Indická spoločnosť bola však rozdelená do stovák kmeňov („*jati*“). Z dôvodu, že India bola od 8. storočia podrobená vládnucej vrstve, ktorá nemala hinduistickú vieru došlo k narušeniu pôvodnej štruktúry. Slovo *kasta* (samotné slovo je portugalského pôvodu) a kastovníctvo ako definovanie postavení jednotlivých *jati* sa objavilo v indickej spoločnosti iba pred 500 rokmi. Značné zmeny v sociálnej štruktúre prinieslo britské ovládanie Indie. Vznikli nerovnosti medzi jednotlivými *jati*, keď sa niektoré začali sami považovať za nadradené. V súčasnosti spoločnosť prechádza aj z dôvodu sociálnej spravodlivosti zmenami, ktoré menia postavenie kást a to má významný politický vplyv na život demokratickej Indie. Je to jeden z mnohých príkladov negatívnych zmien v spoločnosti prinesených z vonka ako cudzorodý prvok, ktorý sa následne chápe ako domáci a tradičný. Inštitucionalizovanie pozitívne diskriminačných postupov vyvoláva v krajine napätie. Nerovnosť v postavení jednotlivých kást (*jatis*) vyvoláva vznik reformných hnutí za nápravu vecí verejných. Zatiaľ čo systém kást je v súčasnosti nelegálny, stále má veľký vplyv na sociálne postavenie a zamestnanosť to, v ktorej kaste sa kto narodil.

Islam

Korán obsahuje mnoho častí, ktoré sa odvolávajú na sociálnu spravodlivosť. Napríklad jeden z piatich pilierov islamu je poskytovanie almužny („*Zakat*“). Je to úkon, ktorý očisťuje, je to povinnosť moslima pomôcť druhému a znížiť ekonomické a sociálne nerovnosti. Charita a pomoc chudobným sú centrálnou koncepciou sociálnej spravodlivosti a sú historicky dôležitou časťou islamskej viery.

Počas vzniku histórie islamu, bola jeho vláda spojená so sociálnou spravodlivosťou. Vytvorenie sociálnej spravodlivosti, bolo jednou z hlavných faktorov vzniku Abbásovskej revolty proti Ummajovcom. „*Šiiti*“ (jeden z hlavných prúdov v isláme) veria, že návrat „*Mahdího*“ prinesie „mesiášovu dobu spravodlivosti“ a *Mahdí* spolu s mesiášom (Ježišom) ukončí drancovanie, krutosti, útlak a diskrimináciu.

Pre Moslimské bratstvo v súčasnosti implementácia sociálnej spravodlivosti vyžaduje odmietnuť konzumnú spoločnosť a komunizmus. Bratstvo uznáva právo na súkromný majetok a rozdiely v majetku z dôvodu tvrdej práce. Bratstvo však

tvrdí, že moslimovia majú povinnosť pomáhať iným veriacim v núdzi. Uvádzajú, že dávanie almužny („*Zakat*“) nie je dobrovoľnou charitou, ale ide skôr o právo chudobných na pomoc od bohatších. Väčšina moslimských vlád podporuje *Zakat* pomocou daní, čo sa systémovo podobá sociálnej pomoci.

Aj keď finančná pomoc je najčastejšie sa vyskytujúcou praxou výkonu *Zakatu*, islam má výrazne rozvinutú prax dobrovoľníctva a sociálneho aktivizmu. Oblasti potrieb komunity sú u moslimov na vyššom mieste než individuálne záujmy. Napríklad ekologický stav planéty (*ako je právo zvierat, globálne otepľovanie, degradácia prírodných zdrojov*) a to miestne, národne a globálne sú oblasti, ktoré má podporovať každý moslim. Mnohí moslimovia sa usilujú dnes nevyrábať veľa odpadu, poskytujú druhým čo nepotrebujú a trávia čas modlitbami a úvahami o racionálnom využívaní prírodných zdrojov poskytnutých Alahom. Iné oblasti ich záujmu bývajú ochrana menšín: žien, ľudí s inou farbou pokožky, detí, starších, telesne a mentálne postihnutých, zvierat a pod. Sociálna spravodlivosť je zásadou každej moslimskej spoločnosti, bez ktorej by bol život prázdny a nemohla by sa naplniť jeho spiritualita a prepojenie s Bohom.

Organizácia Spojených národov

Dokument OSN z roku 2006 „*Sociálna spravodlivosť v otvorenom svete: Postavenie OSN*“ (Social Justice, 2006) uvádza, že sociálna spravodlivosť v širokom význame znamená spravodlivú a spolupatričnú distribúciu výsledkov ekonomického rastu. Ten istý dokument tvrdí že z pohľadu Charty OSN a Všeobecnej deklarácie ľudských práv, odmietanie sociálnej spravodlivosti vo všeobecnosti, znamená de facto akceptovanie budúcnosti plnej násilia, represii a chaosu. V správe sú závery, že sociálna spravodlivosť nie je možná bez silnej, koherentnej a distributívnej politiky praktizovanej verejnými agentúrami.

Ten istý dokument aj hutne obsahuje históriu pojmu sociálna spravodlivosť. Popisuje (na str. 11 – 12), že je to relatívne nový pojem, pretože žiadny z veľkých mysliteľov ako Platón (428 – 347 pred Kristom), Aristoteles (384 – 322 pred Kr.), Konfucius (552 – 479 p.n.l.), Averroes (Ibn Rušd, 1126 – 1198), Jean-Jacques Rousseau (1712 – 1778) alebo Immanuel Kant (1724 – 1804) nepotrebovali zvažovať sociálnu spravodlivosť, alebo posudzovať nespravodlivosť zo sociálnej perspektívy. Koncept sa prvý krát objavil až po začiatku industriálnej revolúcie paralelne so vznikom socialistického myslenia. Koncept vznikol ako protest proti pociťovanému kapitalistickému vykorisťovaniu pracujúcich a ako základný bod pre zlepšenie podmienok života ľudí. Vznikol tiež ako revolučné heslo v súvislosti s ideami pokroku a bratstva (súdržnosti). Následne v Európe po revolúciách z polovice 19. storočia sa sociálna spravodlivosť stala súčasťou terminológie progresívnych mysliteľov a politických aktivistov. Do polovice 20. storočia sa

myšlienka sociálnej spravodlivosti stala hlavným motívom pre ideológie v podstate všetkých ľavicových a stredových politických strán po celom svete.

Hnutia sociálnej spravodlivosti

Sociálna spravodlivosť je tiež koncepcia používaná sociálnymi hnutiami za spravodlivý svet. V tejto súvislosti sociálna spravodlivosť a rovnosť môže byť definovaná ako spôsob akým sa každá ľudská bytosť realizuje v každodennom živote v spoločnosti. Existuje veľké množstvo hnutí čo o toto usiluje. Tieto hnutia sa snažia o svet kde všetci členovia spoločnosti bez ohľadu na ich pôvod a postavenie majú základné ľudské práva a rovnaký prístup k výsledku a blahobytu dosiahnutom v spoločnosti. V tejto oblasti pôsobí aj rad medzinárodných mimovládnych organizácií s členstvom prepojeným na sociálnu prácu. Mnohé takéto organizácie sociálnych pracovníkov konajú v súčinnosti aj so širšími nestraníckymi, nezávislými občianskymi iniciatívami.

14. SOCIÁLNA OCHRANA

Sociálna ochrana tak ako ju definuje Výskumný ústav OSN pre sociálny rozvoj sa zaoberá prevenciou, zvládaním a prekonávaním situácií, ktoré negatívne vplývajú na život (blaho) ľudí.

Sociálna ochrana zahŕňa politiky a programy určené na zníženie chudoby a sociálneho ohrozenia podporou fungujúcich pracovných trhov, posilnenia zníženia ohrozenia ľudí chudobou a na podporu kapacít na riešenia hospodárskych a sociálnych rizík, ako je nezamestnanosť, vylúčenie, choroba, invalidita, staroba a pod.

Najbežnejšie typy sociálnej ochrany:

- **Opatrenia na trhu práce** (aktívna politika zamestnanosti) sú to politiky a programy zamerané na podporu zamestnanosti, účinné fungovanie trhu práce a ochranu práv pracujúcich.
- **Sociálne poistenie** znižuje riziká spojené s nezamestnanosťou, chorobou, zdravím, telesným postihnutím, pracovnými úrazmi a starobou, pomocou napr. zdravotného poistenia a poistenia pre prípad nezamestnanosti.
- **Sociálna pomoc** vzniká vtedy, keď sú zdroje, buď v hotovosti alebo vo vecnej podobe transferované (dané) potrebným jednotlivcom alebo domácnostiam, ktoré trpia na nedostatok iných potrebných prostriedkov, patria sem neúplné rodiny, bezdomovci, telesne alebo mentálne postihnutí a iné ohrozené skupiny.

História sociálnej ochrany

Tradične sociálna ochrana bola využívaná v európskych sociálnych štátoch a inde v rozvinutom svete na udržanie životného štandardu a na riešenie vzniknutej chudoby.

Európsky sociálny model je spoločná vízia mnohých európskych štátov o spoločnosti, kde je skombinovaný ekonomický rast s vysokým životným štandardom a s dobrými pracovnými podmienkami. Európsky sociálny model odlišuje Európu od iných existujúcich možností spôsobu života (*americký spôsob života, ázijský model a pod.*).

Európske štáty neuplatňujú úplne jednotný sociálny model, ale napriek tomu majú jednotlivé prístupy v zásade spoločné všeobecné črty. Tieto vlastnosti vo všeobecnosti zahŕňujú záväzok plného zamestnania, sociálnej ochrany pre všetkých občanov, cieľ dosiahnuť sociálnu inklúziu a udržiavať demokraciu. Zmluva o Európskej únii stanovila niekoľko sociálnych cieľov: *podpora*

zamestnanosti, zlepšené životné a pracovné podmienky, primeraná sociálna ochrana, dialóg zamestnancov a zamestnávateľov, rozvoj ľudských zdrojov s výhľadom na trvalú vysokú zamestnanosť a odstránenie sociálneho vylúčenia. Pretože sa jednotlivé európske štáty variabilne zameriavajú na sociálny model, bola vytvorená klasifikácia týchto špecifických modalít európskeho sociálneho modelu – napr. severský, anglosaský, stredozemný a kontinentálny. Môžu jestvovať aj iné klasifikácie. Posledne pribudol *stredoeurópsky – zmiešaný model*.

Všeobecné charakteristiky európskeho sociálneho modelu majú svoj základ po skončení druhej svetovej vojny v období hospodárskeho rastu. Toto obdobie bolo dobou odstraňovania protekcionizmu, nárastu pôrodnosti, lacnej energie a úsilia o dosiahnutie životnej úrovne blízkej tej čo bola v USA. Európsky sociálny model nemal v rozdelenom svete vonkajšieho súpera, pretože celý sovietsky blok, Čína, alebo aj India neboli plne integrované do globálnej ekonomiky. V súčasnosti však európsky sociálny model je svedkom spoločných výziev ako je nízka miera rodivosti (demografická negatívna revolúcia následkom, ktorej je nárast podielu starších – starnutie), globalizácia, pokračujúca „europeizácia“ a nástup nových hospodárskych veľmocí (Čína, India, Brazília a pod.). Otvorila sa diskusia k otázke, či tento model poskytuje trvalo udržateľný model v dnešnej dobe.

Europeizácia – predstavuje proces obsahujúci tvorbu, šírenie aj inštitucionalizáciu formálnych aj neformálnych pravidiel, postupov, politických smerov, nasmerovaní, riešení, zdieľaných hodnôt a noriem, ktoré sú po prvý krát definované a upravené v rámci európskych politík (politik EÚ) a až potom následne zahrnuté do štátnych (národných, vnútroštátnych, regionálnych) rámcov. Je to preberanie jednotných (spoločných) nástrojov a hodnôt do jednotlivých štátov, ktoré sa takto postupne stávajú menej odlišnými, sú viacej podobné jednému „európskemu modelu“.

Jeden z príkladov štátom poskytovanej sociálnej ochrany poskytla v antike vláda rímskeho cisára Trajána, ktorý rozšíril program voľného poskytovania obilia na širokú skupinu chudobných v jeho ríši. Navyše zriadil verejné fondy na podporu chudobných detí. Organizované poskytovanie sociálnej ochrany nebolo bežné ešte koncom 19. storočia a aj na začiatku 20. storočia. V tomto období v Nemecku a vo Veľkej Británii vznikol inštitucionalizovaný systém sociálnej ochrany iba pre potreby pracujúcich obyvateľov. Ich hlavným podnetom bola však potreba zachovania sociálneho zmieru a nie zachovanie sociálne únosného života pre každého.

Spojené štáty americké zaviedli obdobný systém o niečo neskôr, predovšetkým ako odpoveď na veľkú krízu tridsiatych rokov 20. storočia. Zavedenie systému sociálneho poistenia tam bolo sprevádzané jednými z najradikálnejších opatrení na „záchranu“ ekonomiky, spoločnosti a najviac trpiacich skupín obyvateľstva.

Bol to čas úplného odklonu od liberalizmu. Moderná sociálna ochrana sa odvtedy rozvinula do širokých a rozsiahlych systémov, ktoré v súčasnosti trpia opäť novou ekonomickou a finančnou krízou. Rozvojové krajiny zavádzajú systémy sociálnej ochrany ako nástroje riešenia ťaživej chudoby a pretrvávajúcich sociálnych disproporcií. Ich cieľom v dnešnej spoločnosti už nie je iba pasívna ochrana pred rizikovými udalosťami, ale aj návrat do akceptovaného štandardu, resp. zlepšenie situácie chudobných a prevencia.

Sociálna ochrana sa týka množstva dávok (peňažných aj nepenažných) štátom, trhom, občianskou spoločnosťou, domácnosťami alebo ich kombináciou určených jednotlivcom/domácnosti/rodine na zníženie ich problémov. Tieto deprivácie môžu vplývať na ľudí s objektívne obmedzenými možnosťami (ako sú starší, alebo postihnutí) a druhí, ktorí majú obmedzené možnosti z vonkajších dôvodov (ako sú nezamestnaní).

Široká koncepcia sociálnej ochrany, je pre rozvojové štáty lepšia ako sociálne zabezpečenie. Sociálne zabezpečenie je viacej použiteľné za podmienok, keď veľké skupiny obyvateľov sú zapojené do formálnej ekonomiky, ktorá im umožňuje zabezpečovať si prostriedky pre život. Pomocou pravidelných príspevkov je možné takýto koncept udržiavať.

V prípade prevahy neformálnej ekonomiky je realizácia sociálneho zabezpečenia nemožná z dôvodu, toho, že prevaha pracujúcich nemôže byť jeho členom. Okrem toho môžu byť možnosti rozvojového štátu obmedzené pre realizáciu univerzálneho systému, z dôvodu nedostatku kapacít. V tejto súvislosti je potrebná nutnosť existencie rozmanitých inštitúcií pre zabezpečenie sociálneho zabezpečenia.

15. SOCIÁLNE ZABEZPEČENIE

Celé dejiny sa ľudstvo zaoberá podstatou narodenia, mladost'ou, smrťou a pokračovaním života. Je zvláštne, že pred 19. storočím väčšina ľudí pracovala a aktívne žila až do smrti. Priemyselná revolúcia zmenila všetok predošlý život a jeho pravidlá. Zbadačení bývalí roľníci, oslobodení nevoľníci, každého veku na počiatku nástupu ranného kapitalizmu boli nútení hľadať prácu v mestách. Práca sa však ukázalo byť málo pre všetkých a pre každú vekovú kategóriu. Bola aj nedostatočne platená. Z cechov a manufaktúr kde zvykli ľudia pracovať do svojich 70. rokov i dlhšie, sa zmenili na továrne s fyzicky namáhavou pásovou výrobou, kde nebol kladený dôraz na kvalifikáciu.

Zamestnávateľia začali prepúšťať pracovníkov 50. ročných i 40. ročných. Väčšina prepustených ľudí bola odkázaná na chudobu. Reformy sociálneho zabezpečenia zlegitimizovali prepúšťanie starších zamestnancov zavedením štandardného veku odchodu do dôchodku. V danej situácii na objednávku pre vtedajšiu potrebu bola sformulovaná definícia „staroby“, tak ako sa až do súčasnosti chápe, čo spôsobuje v súčasnosti zásadné problémy. Táto definícia je totiž prekonaná.

Väčšina robotníkov v 19. storočí pracovala viac ako šesťdesiat hodín týždne, často v zlých podmienkach z hľadiska zdravotného a bezpečnostného. Mnohí zahynuli alebo boli zmrzačení už v mladom veku. Spôsob práce preferoval mladších pracovníkov. Remeslá ustúpili na význame pred továrenskou výrobou, ktorá sa stala najrozšírenejšou formou ekonomickej aktivity. Preto sa objavili teórie a štúdie o neproduktívnosti staršej populácie, ktorá začala byť legálne vyčleňovaná reformami sociálneho zabezpečenia. Pojem sociálne zabezpečenie zaviedol za iných okolností a v inom čase na počiatku devätnásteho storočia hrdina juhoamerického boja za nezávislosť od Španielska Simón Bolívar (1783 – 1830).

Britský ekonóm a sociálny reformátor barón William Beveridge (1879 – 1963) zaviedol teóriu o nepružnosti starších pracovníkov. Ďalší uvádzali, že starší robotníci sú menej pracovití. Programy sociálneho zabezpečenia zavedením dôchodkového veku, umožnili podnikateľom sa „humánne“ zbavovať tých čo neprinášali profit a udržiavať tak svojich zamestnancov „sviežich“. Dnes sa opäť stretávame s týmto „riešením“ v podobe návrhov povinného odchodu do dôchodku zo zákona, čo možno spochybniť pre diskrimináciu na základe veku. Napomáhal tomu aj zdravotnícky výskum, ktorý dokazoval vyčerpanosť a pokles schopností starších ľudí. Preto je nevyhnutné a vlastne prospešné pre nich samotných brániť im pracovať. Baronet William Osler (1849 – 1919), *zvaný aj ako otec modernej medicíny*, vo svojej známej prednáške 25. februára v roku 1905 hovoril o relatívnej *neužitočnosti ľudí nad 40 rokov*, o úplnej zbytočnosti ľudí vo

veku nad 60 rokov a zmenil sa dokonca i o eutanázii. Sám mal vtedy 55 rokov. V zdravotnom výskume sa staroba začala skúmať ako choroba, podobne ako tuberkulóza. Liečebné postupy vychádzali z predpokladov o slabosti a pracovnej neschopnosti starších ľudí. Preto im bol ordinovaný oddych, vyhýbanie sa pohybu a venovanie sa príprave na rad chorôb, ktoré „musia“ prísť. Tieto teórie pomáhali dostať podporu verejnosti pre reformy sociálneho zabezpečenia.

Podobne aj dnes sa skrýva pravá podstata zmien starobného poistenia. Iróniou je, že v období demografickej revolúcie predlžovania veku, sú starší ľudia, s úplne dobrým zdravím a často aj s výbornou fyzickou kondíciou, označení ako nefunkční a s nižšími schopnosťami.

Aj cirkev samotná v 19. storočí napomáhala svojimi kázňami a učením rozvíjať nové postoje k starobe. Starší ľudia sa mali pomaly lúčiť s pozemským životom a modlitbami sa pripravovať na smrť a spasenie. Cirkev podobne ako civilná spoločnosť tiež zavádzala vekové limity medzi laikov a aj kňazi nad 60 rokov boli vyradovaní zo služby, ako tí čo by si mali po zásluhe „oddýchnuť“.

Cirkev intenzívne napomáhala výstavbe nových inštitúcií a domov pre starších. Vtedajšie inštitúcie boli stavané ako zariadenia pre chorých starších. Mali podobu zdravotných zariadení, pretože starší sú „*pascou*“ na rôzne choroby a sú vlastne chorí. V tomto období to sa zriaďovali „*starobince*“, kde mali ísť starší ľudia, pretože sa predpokladalo, že musia byť chorí a smrť na nich už čaká. Starší ľudia v nich boli izolovaní a boli prevedení do stavu úplnej závislosti. V zásade takto sa začala segregácia na základe veku.

Po celé 20. storočie v priemyselných krajinách bola staroba výrazne prepojená s nezamestnanosťou. Z dôvodu trvalého nedostatku práce, viac menej povinné penzionovanie bolo používané na riešenie nezamestnanosti. Došlo k drastickému umelému zníženiu podielu robotníkov vo veku nad šesťdesiat rokov. Väčšina z nich odišla do dôchodku proti vlastnej vôli. Ľudia, ktorí boli poslaní do dôchodku boli prevažne schopní pracovať a chceli byť užitoční v práci. Zlé nastavenie systému bolo kompenzované núteným penzionovaním. Systém penzionovania v starobe, tak zabezpečil relatívny sociálny mier formou poskytovania nízkych starobných dávok nezamestnaným starším pracovníkom.

Zaujímavé je, že odborové hnutia, inteligencia ale i bežní ľudia boli pôvodne proti dobrovoľnému doživotnému zbaveniu sa ekonomickej činnosti. Tento postoj bol čoskoro nahradený obranou dôchodkov a dokonca právom na starobné penzionovanie. Akceptoval sa názor na neefektívnosť zamestnávania starších, nevyhnutnosť následnej nezamestnanosti a preto starobný dôchodok bol pre nich „*jediným*“ možným riešením. Ekonomické záujmy menšiny boli nadradené záujmom väčšiny ľudí. Verilo sa že rozvoj sociálneho zabezpečenia zlepší údel

starších a poskytne im dôstojný, ak nie celkom príjemný život v starobe. Nie je nič horšie pre duševnú pohodu a zdravie ako pocit zbytočnosti, ktorý spoločnosť predčasne vnútila starším osobám.

Staroba sa zmenila na sociálne geto. Reklama a podniková kultúra vstúpuje, že staroba a staré je niečo zlé a obnosené. Kultúra vyžaduje ako normu byť mladým a vyzerat' mladý. Väčšina ľudí, ktorá mala za povinnosť opustiť zamestnanie, akceptovala, že nemá viac čo ponúknuť a prijala bez váhania skutočnosť, že ich nadbytočnosť je logická a nevyvrátiteľná. Sprevádzal to aj nezáujem zdravotníctva. Starší ľudia bez prostriedkov a pre nízky status neboli atraktívni a výnosní pre liečbu. Prieskumy o podmienkach života v domovoch pre starších v päťdesiatych rokoch odhaľovali jeden etický škandál za druhým.

Až šesťdesiate a sedemdesiate roky minulého storočia začali s prvými pokusmi o zmenu. Po prvý krát sa Robert N. Butler (1927 – 2010), americký gerontológ, na seminári v roku 1983 venoval otázkam prerušeniu zmysluplnej práce v staršom živote človeka a zaviedol termín „produktívne starnutie“. Robert N. Butler písal ako prvý o „ageizme“ ako o diskriminácii starších (v *slovenskej realite sa ageizmus nechápe ako zdroj zlých medzigeneračných vzťahov*).

K zmene však v tomto období neprišlo. Väčšina starších osôb v priemyselných krajinách sa naďalej cítila byť osamelá a zbytočná. Starší ľudia vzácne opúšťali domov a väčšinu času „riešili“ sledovaním televízie (aj vyše 40 hodín týždenne). V období ekonomickej stagnácie od sedemdesiatych rokoch aj neskôr, takmer každá európska krajina zaviedla niektorú formu predčasného starobného dôchodku ako „núdzového“ nástroja politiky zamestnanosti. Tento krok bol vyvolaný z ekonomických príčin a nie z dôvodu zmien spôsobených starnutím jednotlivca. Ich účelom malo byť zníženie dopytu po práci a zníženie štatistiky nezamestnanosti zmenou príjmu dávok v nezamestnanosti na starobné dávky.

Reštrukturalizácie, racionalizácie, spružnenia a zoštlhľovanie, ktoré využívali nástroj predčasného penzionovania, umožnili v deväťdesiatych rokoch „vyradiť“ milióny ľudí a to často bez sociálnych problémov. Kombinácia predlžovania života a čoraz predčasnejšieho penzionovania mala za dôsledok zvýšené nároky na financovanie sociálnych systémov. Staroba bola chápaná ako stav, keď niekto žije príliš dlho za hranicu schopnosti zarobiť si na živobytie prácou a ako stav keď sa daná osoba len priživuje na druhých. Objavili sa experti varujúci spoločnosť pred egoizmom starších, ktorí ohrozujú budúcnosť mladej generácie („*chamtivosť šedín*“). Publikovali sa „vedecké“ názory na vekové ohraničenie práva na život, o tyranii generácií starších ľudí, ktoré mali početnú prevahu nad strednou generáciou. Prezentovali sa postoje o nemorálnosti zneužívania verejných peňazí v nemocniciach pre neohraničené udržiavanie starších pri živote.

Staroba je všeobecne chápaná ako sociálna kategória. Doterajšie úsilie bolo venované ochrane, segregácií ako riešeniu, ale len veľmi málo sa venovalo skúmaniu načo to je potrebné. Väčšina starších ľudí v rozvinutých krajinách ani dnes nemá dobrú starobu. Dochádza k drastickej zmene v ich životných štandardoch. Starší ľudia trpia osamelosťou a ťažkosťami spôsobenými predsudkami voči starobe. Odrezanie od práce znižuje ich sebavedomie. Dôchodcovia často hovoria o nedostatku zmyslu ich života a pociťujú ich vylúčenie zo spoločnosti.

Vznikol rad stredísk pre seniorov so zámerom udržania vzájomných kontaktov dlhšie žijúcich občanov. Tieto centrá však často spôsobujú ďalšie vydelenie starších ľudí. Špecializované komunity a programy pre starších osôb prispievajú k ich izolácii od života ostatnej populácie. Z demografickými zmenami sa mení aj pohľad na to kto je väčšinová populácia a kto menšinová. Pri hodnotení staroby ako kombinácie chudoby a odlúčenosti môžeme nájsť chápanie dôchodku ako „sociálnej smrti“. Táto depresívna budúcnosť vplyva na život tým spôsobom, že vo veku štyridsiatich rokov začína mať väčšina ľudí vážne obavy o svoje budúce príjmy v starobe a o to ako bude žiť bez práce.

Ľudia sa dnes rodia v inštitúciách, učia sa v inštitúciách, liečení sú v inštitúciách, a aj umierajú v inštitúciách („inštitucionalizovaný spôsob života“). Ak sú ľudia akýmkoľvek spôsobom odlišní od väčšinovej populácie (vek, postihnutie a pod.), sú izolovaní umiestnením do špecializovaných zariadení.

Všetky podoby a fázy života patrili v minulosti k štandardnému kolobehu života aj slovenskej spoločnosti a diali sa priamo na očiach rodiny. Spolu žili starí, mladí, zdraví, postihnutí, deti s problémami učenia a iní. Narodenie a smrť boli súčasťou štandardného života. Obmena generácií bola prirodzená a akceptovaná. Starí, mladí i postihnutí boli súčasťou spoločného života. Generácie rozumeli svojmu poslaniu a pomáhali si navzájom.

Starnutie je globálna demografická zmena, ktorá znamená iba určitý dočasný posun. Neznamená, že by ľudstvo mohlo byť neustále a nekonečne staršie a staršie, bez spomalenia, resp. bez stabilizovania tohto vývoja. Model spoločnosti, ktorá je nepriateľsky naklonená starším sa ale stáva stále globálnejším.

Pokiaľ rast hrubého domáceho produktu a hromadenie kapitálu zostane meradlom pre úspech rozvoja, tak budúcnosť starších nebude optimistická. Hospodársky rast by nemal byť cieľom rozvoja spoločnosti. Toto presvedčenie získava stále viac podporovateľov. Kandidát na prezidenta USA Robert F. Kennedy (1925 – 1968) 18. marca 1968 na univerzite v Kansase vo svojej mnohokrát citovanej reči povedal okrem iného: „*Ukazovateľ hrubého domáceho produktu meria všetko,*

okrem toho čo robí život hodnotným“. Podľa správy pracovnej skupiny, ktorú viedol Joseph E. Stiglitz patrí Slovensko medzi krajiny, kde úroveň hrubého domáceho produktu nekorešponduje s úrovňou príjmov ľudí. (Stiglitz, Sen, Fitoussi, 2001, s. 104). Čiže rast hrubého domáceho produktu nevytvára na Slovensku automaticky predpoklad pre lepšiu ekonomickú situáciu v domácnostiach.

Rozvoj by mal byť definovaný v podobe potrieb ľudí – osobitne ich potreby zmysluplnej práce a primeraného príjmu. Staršie osoby musia byť znovu zapojené do trhu práce, aby mohli prispieť spoločnosti svojimi poznatkami, skúsenosťami a svojou ľudskosťou. Starnutie nepredstavuje žiadnu výzvu systému sociálneho zabezpečenia, ale je len výzvou národným politikám zamestnanosti (Social Security, 2001).

Valné zhromaždenie Organizácie Spojených národov prijalo 10. decembra 1948 Všeobecnú deklaráciu ľudských práv pripravenú komisiou pre ľudské práva, ktorú viedla vdova po prezidentovi Franklin D. Rooseveltovi. Článok 22 tejto deklarácie vyhlasuje, že *každý človek ako člen spoločnosti má právo na sociálne zabezpečenie*. Ten deň vzniklo nové právo – právo na sociálne zabezpečenie. Dovtedy sa všeobecne nevedelo čo je to „sociálne zabezpečenie“. Pre väčšinu je neznámym faktom, že termín sociálne zabezpečenie zaviedol do praxe práve prezident USA Franklin D. Roosevelt v roku 1935 v zákone, ktorý nazval „*Social Security Act*“. Bolo to práve vtedy keď štát musel zachraňovať neregulovaný kapitalizmus, ktorý spôsobil veľkú krízu.

Článok 25 deklarácie poskytuje definíciu sociálneho zabezpečenia pomocou vymenovania sociálnych rizík (*„Každý má právo na takú životnú úroveň, ktorá by mohla zabezpečiť jeho zdravie a blahobyt, aj zdravie a blahobyt jeho rodiny, vrátane potravy, ošatenia, bývania, lekárskej starostlivosti a nevyhnutných sociálnych služieb; má právo na zabezpečenie v nezamestnanosti, v chorobe, pri pracovnej nespôsobilosti, pri ovdovení, v starobe alebo v ostatných prípadoch straty zárobkových možností, ktoré nastali okolnosťami nezávislými od jeho vôle“*).

Formálne bola deklarácia spresnená *Medzinárodným paktom o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach* 16. decembra 1966. Článok 9 paktu opakuje *právo každého na sociálne zabezpečenie, ale dodáva, aj vrátane sociálneho poistenia*. Tento text jasne určuje, že sociálna pomoc a odvodené dávky môžu byť súčasťou štátom poskytovaného sociálneho zabezpečenia, ale to nemusí byť dostatočné. Právo na sociálne zabezpečenie zahŕňa právo na sociálne poistenie, to znamená aj typ dávok založených na príspevkoch. Takéto právo je podobné právu na súkromný majetok.

Medzinárodná organizácia práce má výnimočné poslanie pri tvorbe medzinárodných štandardov okrem iného aj v oblasti sociálneho zabezpečenia. Medzinárodná organizácia práce prijala 28. júna 1952 Dohovor č. 102 k minimálnym štandardom sociálneho zabezpečenia. Dohovor bol kompromisom medzi „bismarckovským“ sociálnym poistením pre pracovníkov a „beveridgovským“ sociálnym zabezpečením pre všetkých. Dohovor vymenúva všetkých 9 oblastí (rizík) sociálneho zabezpečenia.

Pri stretávaní s expertmi na „sociálne zabezpečenie“, si často možno všimnúť neprítomnosť zmienky o štandardoch Medzinárodnej organizácie práce. Toto je v značnej miere prekryté prístupom, ktorej šíriteľom sa stala Svetová banka. Programy sociálneho zabezpečenia tvoria všade významnú časť verejných financií. V rokoch 1980 – 1990 sa presadzovala neudržateľná teória o vzťahu hospodárskej účinnosti a sociálneho zabezpečenia (najprv hospodársky rast, potom rozdeľovanie). Výskumy OECD ale dokázali priamu koreláciu medzi verejnými sociálnymi výdavkami a hodinovou produktivitou práce obdobne vo vzťahu k výdavkom zdravotníctva k produktivite práce podľa výskumu Medzinárodnej organizácie práce.

Podľa poznatkov Medzinárodnej organizácie práce potláčanie významu sociálneho zabezpečenia nevedie k zrýchleniu ekonomiky. Rezolúcia Medzinárodnej organizácie práce (2001) k sociálnemu zabezpečeniu uvádza, že výdavky na sociálne zabezpečenie nepredstavujú stratu, ale investíciu za účelom zrušenia (obmedzenia) chudoby, pre zlepšenie sociálnej súdržnosti a bezpečnosti (*Social Security*, 2001).

Uplynulé desaťročia podčiarkli význam sociálnych systémov pre ekonomickú stabilitu krajín a istoty ich starnúcej populácie. Reformy ukázali, že neexistuje prístup, ktorý by bol jednotný pre všetkých. Podľa preferencií jednotlivých krajín môže systém sociálneho zabezpečenia dostať vlastnú podobu. Objavil sa cieľ znižovania chudoby, odstraňovania rizika rapídne klesajúcich štandardov v starobe a tiež širší cieľ ochrany starších pred hospodárskymi a sociálnymi rizikami.

Európska únia si dala za cieľ zníženie chudoby do roku 2020. Európska únia odporúča riešenie nárastu starnutia populácie produktivitou, celkovým rastom a rastom zamestnanosti. Jednotný sociálny model Európskej únie nejestvuje. Každý členský štát má svoju vlastnú sociálnu politiku charakterizovanú národnou politikou sociálnej ochrany, dôchodkovou politikou, politikou zamestnanosti, atď. Toto je bezpochyby jedným z dôvodov nedostatočnej flexibility trhu práce v Európskej únii.

Sociálne modely členských štátov vychádzajú z rovnakých základných princípov Európskej únie definovaných po prvýkrát v Rímskej zmluve (1957), z princípov Sociálnej charty (1961) a z Charty základných práv (1989) atď.

V prípade sociálnej politiky je zrejмый trend smerom k tzv. mäkkému riadeniu orgánmi EÚ, resp. k posilňovaniu zodpovednosti EÚ. V sociálnej politike (ak ju budeme chápať v širšom slova zmysle, t.j. ako takú, ktorá zahŕňa okrem sociálnej ochrany aj politiku zamestnanosti a trhu práce, zdravotnú politiku a spotrebiteľskú politiku) je toto smerovanie zrejmé od 90. rokov. Amsterdamská zmluva (1997) zavádza tzv. otvorený koordinačný proces v politike zamestnanosti. Zasadnutia Európskej rady v Nice, Štokholme (2001) a Barcelone (2002) sa dohodli na otvorenom koordinačnom procese pre politiku sociálnej inklúzie.

Od polovice deväťdesiatych rokov sa začala sociálna politika riadiť akčnými programami (po prvýkrát v rokoch 1995-1997), tzv. Zelenou a Bielou knihou (1993-95), ktoré odporúčali určitú sociálnu „konvergenciu“, výsledkami Rady v Luxemburgu, princípmi zamestnanosti a sociálnej súdržnosti formulovanými v Amsterdamskej zmluve (1997) a napokon rozhodnutiami zasadnutia Rady, ktorá v roku 2000 v Lisabone rozhodla o Agende sociálnej politiky a v nasledujúcich rokoch o otvorenom koordinačnom procese pre sféru sociálnej inklúzie.

Amsterdamská dohoda (1997) postavila zamestnanosť do centra pozornosti, definovala deľbu zodpovednosti EÚ a členských štátov pri zabezpečovaní cieľov zvyšovania zamestnanosti a predstavovala i začiatok otvoreného koordinačného procesu vo sfére zamestnanosti. Nová fáza, ktorá bola spojená s formulovaním strednodobých akčných programov a Agendou sociálnej politiky (Lisabon 2000), ktorá kládla dôraz na budovanie európskeho trhu práce, na vzdelanie a zvyšovanie kvalifikácie, rovnosť príležitostí pre mužov a ženy a sociálnu ochranu.

Podľa Eurobarometra z mája 2002 skoro 90 percent obyvateľstva EÚ bolo za to, aby boj proti nezamestnanosti, chudobe a sociálnemu vylúčeniu bol prioritou politiky Európskej únie. Viac ako polovica obyvateľov Európskej únie pokladá sociálnu politiku Európskej únie z hľadiska dosahovania sociálnej spravodlivosti za nepostačujúcu.

V oblasti sociálnej politiky má Európska únia značne obmedzené práva. Preto bola na Európskej rade v Lisabone definovaná otvorená metóda koordinácie ako *„prostriedok na šírení najlepších poznatkov a skúseností a na dosiahnutie väčšieho zbližovania smerom k hlavným cieľom Európskej únie“*.

Od roku 2000 sa v rámci Európskej únie realizuje tzv. **otvorená metóda koordinácie**, ktorá ako dobrovoľný systém určuje spoločné plány a ciele

Európskej únie, obsahuje spoločné indikátory na porovnanie praxe, prenos stratégií do národných alebo regionálnych politík a vyhodnocovanie na základe monitoringu a analýz. Po určení predmetu je vecou členského štátu dôjsť k spoločne vymedzenému cieľu. V minulosti sa realizovali otvorené koordinačné metódy v Európskej stratégii zamestnanosti, v oblasti sociálnej ochrany prostredníctvom Výboru pre sociálnu ochranu (boj proti chudobe, sociálnemu vylúčeniu, dôchodkové systémy a migrácia).

Reformy Európskej únie sa v tejto dekáde realizujú prostredníctvom „Stratégie pre zamestnanosť a rast Európa 2020“. Európa 2020 je stratégiou EÚ na zabezpečenie inteligentného, udržateľného a inkluzívneho rastu. Z hľadiska aktuálnej sociálnej politiky je Stratégia Európa 2020 najaktuálnejším sociálnym a politickým dokumentom v súčasnosti. Táto stratégia nahradila predošlú tzv. Lisabonskú stratégiu (2000 - 2010). Stratégia Európa 2020 obsahuje niekoľko desiatok opakovaní slova hospodársky rast, ale ani jedenkrát sa tam nevyskytuje trvalo udržateľný dôstojný život. Pozitívom je výskyt hesla inklúzia. Inkluzívny rast znamená podľa stratégie podporovanie hospodárstva s vysokou mierou zamestnanosti, ktoré zabezpečí sociálnu a územnú súdržnosť. Vo zvyšovaní zamestnanosti vidí **východisko pre kohéziu**

Zabrániť je treba vylúčeniu zo spoločnosti tých, ktorí sú slabí a ktorí si nevedia vlastnou hospodárskou silou pomôcť a na druhej strane podporiť šance pre všetkých. Toto sú dva piliere sociálneho štátu. K tomu je potrebné primerané rozdelenie príjmu, ktoré musí fungovať cez štátny systém daní a odvodov. Každý pohľad do reality sveta ukazuje, že neexistuje systém sociálneho zabezpečenia, ktorý by nebol garantovaný priebežnými príjmami štátu. Je ilúzia myslieť si, že sociálna istota sa dá dosiahnuť čisto cez poisťovacie riešenia, resp. privatizáciou bez solidarity môže viesť k trvalej sociálnej istote.

Slovenský trh práce sa liberalizoval hlavne uvoľňovaním ochrany zamestnancov v pracovnej legislatíve. Spolu so znižovaním podpory v nezamestnanosti to vláda považuje za tlak, pomocou ktorého sa do pracovného procesu zaradí väčšie množstvo ľudí, čím sa zvýši celková zamestnanosť. Na jej mimoriadne nízku úroveň neupozorňuje len Európska únia, ale napríklad aj Svetová banka.

Vo vládnom postupe výrazne zaostáva proaktívna politika zamestnanosti – ľudia s nedostatočným vzdelaním, či žijúci v chudobnejších regiónoch, v ktorých nezamestnanosť presahuje aj 30%, sa tak nemajú reálnu možnosť zamestnať bez ohľadu na znižovanie podpory. Výsledkom tak má byť len zvyšovanie sociálnej vylúčenosti a miery chudoby, rovnako ako oslabovanie regionálnej a sociálnej kohézie.

Na Slovensku je médiami, politikmi a tzv. nezávislými analytikmi vnucované „pseudoučenie“, že sociálny dumping (*ktorý v podstate zaplatia najslabší*) umožní naštartovanie ekonomiky a dobehnutie vyspelých svetových ekonomík. V medzinárodnom porovnávaní celkovej výšky existujúceho daňovo-odvodového zaťaženia sa Slovensko objavuje medzi krajinami Európskej únie v ktorých je toto zaťaženie relatívne najnižšie a názory o potrebe ďalšieho znižovania odvodov sú v skutku extrémistické. V súčasnosti štát vyberie na daniach a povinných odvodoch do poisťných systémov približne 30 % vytvoreného HDP.

Európska únia používa ako medzinárodný štandard *Európsky zákonník sociálneho zabezpečenia*. Je úplne prirodzené, že by mal byť štandardom aj na Slovensku.

Solidarita ako základný fundament, ktorá sa tiahne celou európskou civilizáciou, by mala byť základom slovenského systému sociálneho zabezpečenia. Týka sa ako medzigeneračnej solidarity, medziregionálnej solidarity tak aj solidarity medzi bohatými a chudobnými.

Dobre navrhnuté prístupy v sociálnej ochrane prispievajú k hospodárskemu rastu a k rastu zamestnanosti. Usmernená metóda koordinácie umožní výraznejšie strategický prístup členských štátov pri riešení problémov ich systémov sociálneho zabezpečenia. Posilnenie sociálnej súdržnosti, hospodársky rast a zamestnanosť má rozhodujúci vplyv na odstraňovanie chudoby. Otvorená metóda koordinácie pomôže v reformnom úsilí v sociálnej ochrane, v sociálnej inklúzii a v naplňaní cieľov lisabonskej stratégie. Členské štáty by mali ďalej reagovať na globalizačné a demografické zmeny s ohľadom na potrebu starnúcej populácie, dôchodky a lepšiu rovnováhu medzi pracovným a rodinným životom

Sociálne zabezpečenie je koncept, ktorý je zakotvený v článku 22 Všeobecnej deklarácie ľudských práv, kde je uvedené že *„každý človek má ako člen spoločnosti právo na sociálne zabezpečenie a nárok na to, aby mu národným úsilím aj medzinárodnou súčinnosťou a v súlade s organizáciou a s prostriedkami príslušného štátu boli zaručené hospodárske, sociálne a kultúrne práva nevyhnutné pre jeho dôstojnosť a slobodný rozvoj jeho osobnosti.“*

V podstate signatári (zmluvné strany) súhlasia, že spoločnosť kde jednotlivec žije by mu mala pomôcť a umožniť mu užívať dosiahnuté výdobytky (kultúra, práca, sociálne zabezpečenie) ktoré sú im k dispozícii v danej krajine.

Dôstojnosť je výraz používaný v etickom, právnom, alebo právnom prostredí na určenie, že osoba má neodoberateľné právo mať primerané, dôstojné a etické zaobchádzanie. Je to rozšírenie koncepcie neodňateľných práv z obdobia osvietenectva. Dôstojnosť je často využívaná proskripčne a varovne napríklad v politike na kritizovanie prístupov k marginalizovaným a exkludovaným

skupinám a k ľuďom, používa sa aj vo vzťahu ku kultúram a subkultúram, v náboženstve, v oblasti práce so zvieratami chovanými pre produkciu potravín, alebo na výskum a pod. Dôstojnosť má tiež deskriptívny význam vo vzťahu k humánnej hodnote, i keď neexistuje presne definovaný význam tohto pojmu. Vo všeobecnosti tento pojem má množstvo významov a vysvetlení k tomu ako sa termín používa a v súvislosti s kontextom.

Dôstojnosť sa bežne spája s rešpektom a statusom a je často spájaná so situáciou, keď niekto nedostáva primeraný stupeň rešpektu, alebo keď samotní neposkytujú sami sebe primeraný prístup (*napr. sebadeštruktívne správanie*). Filozofia sa dlhodobo venovala tomuto pojmu. Napriek tomu je iba vzácné definovaná v politickom, právnom a vedeckom kontexte. Medzinárodné dokumenty nechávajú pojem dôstojnosť vo veľkej miere nedefinovaný.

Sociálne zabezpečenie je aj poskytovanie minimálnej životnej úrovne pre všetkých občanov, niekedy označované ako verejná pomoc. Vo väčšine rozvinutých krajín je sociálne zabezpečenie poskytované štátom a v menšom rozsahu charitami, neformálnymi sociálnymi skupinami, cirkvou a medzivládnyimi organizáciami.

Systém sociálneho zabezpečenia ako univerzálny koncept zahŕňa zdravotnú starostlivosť a nezamestnanecké poistenie.

História sociálneho zabezpečenia

V Rímskej ríši prvý raz cisár Augustus (63 p.n.l. – 14 n. l.) poskytoval tzv. „*kongiarium*“, alebo obilninovú pomoc pre občanov, ktorí si nemôžu dovoliť kúpiť potraviny. Sociálne zabezpečenie bolo rozšírené za cisára Trajána (53 – 117). Trajánov program dostal podporu od politika a štátnika Plínia mladšieho (63 – 112). Počas Rímskeho impéria sociálna pomoc pre chudobných bola zavedená za cisára Trajána, ktorý bol druhým zo skupiny tzv. „*piatich dobrých cisárov*“ ríše. Trajánov program bol privítaný napr. aj Plíniom Mladším, ktorý bol rímsky štátnik a spisovateľ v 1. storočí n. l.

V židovskej tradícii charita (predstavovaná termínom „*Tzedakah*“, ktorý znamená prvotne spravodlivosť) je skôr náboženskou povinnosťou než dobročinnosťou. Súčasná charita je pokladaná za pokračovanie biblického „*Maaser Ani*“, alebo jednoducho „*desiatku*“, ako aj biblickej tradície a praxe, ako je povolenie chudobným paberkovať na rohoch polí a zber počas „*Shmita*“ (siedmeho roka poľnohospodárskeho cyklu). Dobrovoľná charita, spolu s modlitbami a pokáním umožňuje uľahčiť dôsledky zlých skutkov.

Vláda dynastie Song (od 10 stor.) v Číne podporovala rozmanité formy sociálnych programov, vrátane domov dôchodcov, verejných kliník a cintorínov pre

chudobných. Takisto rímsko-katolícka cirkev prevádzkovala v stredoveku rozsiahly systém sociálnej podpory pre chudobných.

Koncepcia sociálneho rozvoja a dôchodkov bola realizovaná ranným islamským právom o forme „*Zakat*“ (charita), jedného z piatich pilierov islamu, od čias kalifa Umara ibn al-Chattába v 7. storočí. Dane (vrátane *Zakat* a *Ďžizji* (neboli vyberané od chudobných, slabých a pod.)) boli vyberané pokladňou islamskej vlády na zabezpečenie príjmu pre potreby odkázaných, vrátane chudobných, starších, sirôt, vdov a postihnutých. Podľa islamského právnika Al-Ghazálího (1058–1111), sa od vlády žiadalo mať sklady v každom regióne pre prípad pohrôm a neúrody.

Existuje málo štatistických údajov sociálnych transferoch z obdobia 11. – 12. stor. V stredoveku až po priemyselnú revolúciu fungovali sociálne transfery v Európe predovšetkým pomocou súkromných iniciatív alebo z dôvodu charity. V tých časoch bola do skupiny pokladaných za chudobných zahrňovaná oveľa širšia skupina ako v 21. storočí.

Prvé programy sociálneho zabezpečenia v Európe zahŕňujú aj anglické zákony o chudobných z roku 1601, ktorý dal farnostiam zodpovednosť za poskytovanie dávok sociálneho zabezpečenia chudobným. Tento systém bol zásadne zmenený novelou v 19. storočí, ktorá zaviedla pracovnú povinnosť v chudobincoch (*workhouse*).

V Anglicku a Walese tieto chudobince určené pre osoby, ktoré boli odkázané na cudziu pomoc, poskytovali ubytovanie a zamestnanosť. Po prvý krát takéto inštitúcie boli zavádzané už v 17. storočí. Život v týchto chudobincoch boli ťažký (robotárne), aby nelákal práceschopné obyvateľstvo v nich žiť, ale aby tam boli iba ľudia bez inej nádeje. Napriek tomu poskytovali niečo čo inde nebolo dostupné. Zdravotná starostlivosť v nich bola zadarmo a poskytovali vzdelanie deťom čo napr. nebolo mimo chudobincov voľne dostupné chudobným do začiatku 20. storočia. Situácia v týchto chudobincov spôsobila, že boli obsadené predovšetkým prestárlymi a chorými a menej chudobnou práceschopnou populáciou.

Až koncom 19. a začiatkom 20. storočia bol organizovaný systém štátnej sociálnej pomoci do mnohých krajín. Otto von Bismarck, nemecký kancelár, zaviedol prvý systém sociálnej ochrany pre pracujúcich v roku 1883. Vo Veľkej Británii liberálna vláda otvorila systém verejného poistenia v roku 1911.

Predovšetkým až od konca 19. storočia môžeme hovoriť o inštitucionalizovanom sociálnom zabezpečení v štátoch Európy. Otto von Bismarck (1815 -1898), bol nemeckým predsedom vlády, ktorý zaviedol prvý systém sociálneho zabezpečenia

pre zamestnancov. Veľká Británia zaviedla systém národného poistenia ako sme uviedli v roku 1911. Spojené štáty zdedili anglický systém starostlivosti o chudobných a následne ho nezávisle rozvíjali. Počas hospodárskej krízy (po krachu burzy 29. októbra 1929), keď boli zavedené núdzové opatrenia. V Spojených štátoch neexistoval žiadny systém sociálnej ochrany až do veľkej krízy v prvej polovici 20. storočia, keď boli realizované núdzové opatrenia prezidenta Franklina D. Roosevelta. Ale aj potom „Nový údel“ („*New Deal*“) bol hlavne orientovaný na program poskytovania práce a podpory ekonomiky pomocou verejných výdavkov a projektov než pomocou finančných transferov.

V islamskom svete slovo „*Zakat*“ (charita) ako jeden z piatich pilierov viery, bol vybraný od čias voleného kalifa Umara v 7. storočí.. Daň bola využívaná na poskytnutie pomoci pre chudobných, starších, sirôt a postihnutých. Vlády tiež tu v stredoveku odkladali zásoby na poskytovanie pomoci v prípade pohrôm a hladu.

Formy sociálneho zabezpečenia

Sociálne zabezpečenie sa môže realizovať rôznymi formami, ako sú napr. finančné platby, dotácie a poukážky alebo dávky na pomoc pri bývaní. Systémy sociálneho zabezpečenia sa líšia od krajiny ku krajine, ale v zásade sa poskytuje pomoc nezamestnaným, nemocným, alebo telesne/mentálne postihnutým, starším, nezaopatreným deťom a veteránom. Oprávnenosť nároku na sociálne zabezpečenie, môže byť ovplyvnená zisťovaním potrebnosti, alebo inak. Zisťovanie hmotnej situácie je určenie, či jednotlivec, alebo rodina je oprávnená pre verejnú pomoc, na základe toho, že jednotlivec, či rodina nemá prostriedky aby sa mohla sama o seba postarať.

Poskytovanie a financovanie

Sociálne zabezpečenie je poskytované vládami, alebo pomocou nimi vytvorených agentúr, súkromnými organizáciami, alebo ich kombináciami. Financovanie sociálneho zabezpečenia zvykne byť financované so všeobecných daní, v prípade charity alebo mimovládneho sektoru sú to často dary/donácie. Môže aj existovať podmienené poskytovanie platieb v systéme sociálneho zabezpečenia, kde sú platby podmienené plnením podmienok.

Programy podmieneného transferu (poskytovania) hotovosti na redukovanie chudoby sú založené na plnení určitých predpokladov. Štát (prípadne aj charita) poskytne prostriedky iba v tom prípade, ak osoba/osoby splnia isté kritéria. Tieto kritéria môžu byť napr. návšteva školy deťmi, pravidelné kontroly u lekára, vakcinácia a iné. Tieto programy sú nezastupiteľné pri riešení chudoby súčasnej generácie, ako aj pre zrušenie zacyklovania chudoby (chudoba reprodukuje chudobu) pomocou rozvoja ľudského kapitálu. Toto sa nemôže vyžadovať

v prípade riešenia životných miním, ktoré sú nepodmienené inými službami a pod. Podmienený transfer sociálneho zabezpečenia sa týka možnosti získania dôstojnejšieho života (akejsi nadstavby životného minima) pomocou aktívneho prístupu príjemcu, ktorý je takto zainteresovaný na výsledku.

Sociálne zabezpečenie predstavujeme tiež ako súbor programov vlády zameraných na podporu sociálnej úrovne života populácie pomocou opatrení zabezpečujúcich prístup k dostatočným zdrojom potravín, bývanie a na podporu zdravia a blahobytu obyvateľstva všeobecne a pre potencionálne ohrozené skupiny ako sú deti, starší, nemocní a nezamestnaní. Služby, ktoré poskytujú sociálne služby sú často označované ako sociálne služby. Sociálne služby predstavujú verejné služby poskytované národnými a regionálnymi vládami pre svojich obyvateľov vrátane takých vecí ako je zdravotná starostlivosť, verejné bývanie a sociálne zabezpečenie.

Nie všetky služby sú sociálnymi službami. Niektoré spoločnosti používajú sociálne služby ako prostriedok pre nadobudnutie zisku, alebo aj ako prostriedok na úsporu daní.

Poznámka: Terminológia v tejto oblasti je v USA iná od zvyšku sveta. Všeobecne používaný termín pre program pomoci v sociálnej situácii obyvateľom v Spojených štátoch je „*welfare program*“ a bežný termín pre tieto programy zjednodušene „*welfare*“. V americkej spoločnosti má pojem „*welfare*“ obyčajne negatívne znenie. Termín „*Social Security*“ v Spojených štátoch sa viaže na osobitný poistný program pre penzionovaných a postihnutých.

Sociálne zabezpečenie môže znamenať:

- **Sociálne poistenie**, kde ľudia dostávajú dávky, alebo služby ako produkt vzniknutý z príspevkov do poisťovacieho programu. Tieto služby obvykle zahŕňujú zabezpečovanie dôchodkov pre penzionovaných, zdravotné poistné, pozostalostné a nezamestnanecké poistenie.
- **Služby** poskytuje vláda a určené agentúry oprávnené poskytovať sociálne zabezpečenie. V jednotlivých krajinách to môže zahŕňovať zdravotnú starostlivosť, finančnú podporu počas nezamestnanosti, nemoci, alebo starobné, ochranu zdravia pri práci, oblasť sociálnej práce alebo aj oblasť kolektívneho vyjednávania.
- **Základné zabezpečenie** bez podmienok účasti v osobitných poistných programoch, kde to inak bolo podmienkou pre získanie nárokov. Napríklad pomoc poskytnutá novo prichádzim utečencom v podobe základných potravín, ošatenie, bývanie, vzdelanie, finančnú hotovosť a zdravotná starostlivosť.

Príjmová istota

Politika sa uplatňuje obvykle pomocou rôznych programov, ktoré boli určené na zabezpečenie príjmu populácii v časoch, keď nie sú ľudia sami schopní sa o seba postarať. Príjmové zabezpečenie je založené na kombinácii piatich hlavných programoch:

- **Sociálne poistenie**, už posudzované
- **Meranie na základe potrebnosti**, kde sú dávky a finančná pomoc poskytovaná pre tých, ktorí nie sú schopní si zabezpečiť základné potreby, ako sú potraviny, oblečenie a bývanie z dôvodu chudoby, alebo nedostatku príjmu pre nezamestnanosť, nemoc, postihnutie, alebo z dôvodu starostlivosti o deti. Pomoc obvykle má podobu finančných dávok, ale zahŕňa aj voľný prístup k zdravotným a vzdelávacím službám bez poplatkov. Suma je dostatočná pre pokrytie základných potrieb a nárokovateľnosť je podmienená posudzovaním žiadateľovej sociálnej a finančnej situácii.
- **Nepríspevkové dávky**, ktoré fungujú v mnohých systémoch bez podmienky príspevkov a bez posudzovania potrebnosti, pre ľudí určitých kategórií, ako napr. veteránov, zdravotne postihnutých a veľmi starých ľudí.
- **Fakultatívne** (diskrečné) dávky, ktoré sú založené na posúdení príslušného subjektu napr. sociálneho pracovníka.
- **Univerzálne** alebo obligatórne dávky, tiež známe ako demogrant. Tieto nepríspevkové dávky sú poskytované celej skupine populácie bez hodnotenia potrebnosti, ako sú napr. rodinné dávky, alebo verejne spravované dôchodky po nadobudnutí určitého veku.

Typy sociálneho zabezpečenia

Aktívne opatrenia na trhu práce: intervencie na trhu práce obsahujú ako aktívne, tak i pasívne konanie. Poskytujú ochranu pred chudobou pre ľudí schopných práce a tým ktorí chcú pracovať.

Pasívne programy ako je poskytovanie nezamestnaneckého poistenia, podpora príjmu nezamestnaným a úpravy v pracovnej legislatíve zlepšujú finančné potreby, ale nemusia priamo zlepšiť zamestnateľnosť.

Naopak **aktívne programy** sa priamo venujú zlepšeniu pracovnej účasti nezamestnaných. Aktívna politika zamestnanosti sa využíva na zníženie rizika

nezamestnanosti a na zlepšenie úrovne kapacity byť zamestnaným. Táto politika má dva základné ciele:

- **hospodársky** - zlepšiť schopnosť nájsť prácu (zvýšiť zamestnateľnosť), zlepšiť produktivitu a zárobky.
- **sociálny** - zvýšiť inklúziu a participáciu na práci. Táto politika má schopnosť zlepšiť ponuku pracovných príležitostí a znížiť sociálne problémy, ktoré obvykle sprevádzajú vysokú nezamestnanosť.

Aktívne politiky trhu práce predstavujú spôsob ako zmeniť negatívne dopady reštrukturalizácie hospodárstva a ako integrovať ohrozené skupiny obyvateľstva, ktoré sú nezapojené do trhu práce. Aktívne politiky trhu práce sa často venujú problematike dlhodobo nezamestnaných, pracovníkom z chudobných rodín, osobitne skupín, ktoré sú rozmanito znevýhodnené na trhu práce. Tieto programy majú významné sociálne, ako aj hospodárske ciele. Aktívne politiky trhu práce zahŕňujú rozsiahly súbor činností, podporujú zamestnanosť a produktivitu, k tomu využívajú:

- **Služby zamestnanosti** - zahrňujú poradenstvo, pomoc pri pracovnom umiestňovaní, zosúlad'ovanie požiadaviek a potrieb trhu práce, vysielanie za prácou a iné podobné služby na zlepšenie fungovania trhu práce.
- **Školenia a vzdelávanie** - predstavujú preškolenia a prípravu pre nezamestnaných ľudí, pre pracovníkov v rámci hromadných prepúšťaní, pomoc pre mladých ľudí na zlepšenie ich kapacity zamestnateľnosti a atraktivity pre potenciálnych zamestnávateľov, alebo zlepšenie schopnosti samozamestnania a pod.
- **Priama tvorba pracovných možností** - pomocou podpory malých a stredných podnikov, alebo verejnými objednávkami a grantmi na zvýšenie výroby a dopytu. A tým sa zvýši záujem o ďalšiu pracovnú silu.

Spoločným problémom mnohých hlavne rozvojových krajín je otázka ako zapojiť neformálnu ekonomiku, ktorá zamestnáva významný podiel pracovnej sily. V rozvojových krajinách neformálne zamestnanie tvorí polovicu až tri štvrtiny nepoľnohospodárskej ekonomiky. Toto množstvo je ešte väčšie v prípade ak vezmeme do úvahy aj ľudí pracujúcich v pôdohospodárstve. V rozvinutom svete narastá problém s *prekarizovanou* (neplnohodnotnou) prácou, ktorá podobne ako neformálna ekonomika trpí problémom slabého personálneho pokrytia sociálneho poistenia, nízkou ochranou pre prípad pracovných úrazov, ochranou zdravia, nedostatkom regulovania pracovných podmienok, zlým zosúladením pracovného a rodinného života, má zhoršený prístup k zdravotným službám a k sociálnej ochrane všeobecne. Aktívna politika zamestnanosti sa zameriava na odstránenie

a zníženie zamestnaneckých, sociálnych rizík a nebezpečenstiev v neformálnej ekonomike. Jej prístupy zahŕňujú opatrenia na prevenciu a zníženie dopadu rizík. Preventívne opatrenia bývajú veľmi účinné a sú vhodnou sociálnou investíciou.

Systémy sociálneho poistenia bývajú postavené na príspevkovom systéme (na platení poistného), ktorý chráni účastníkov pred príliš vysokými výdavkami pomocou predošlých pravidelných platieb. Podobne ako keď si poistíme dom/auto a nastane poistná udalosť (požiar/krádež), tak nám je spravidla následne vyplatené finančné odškodnenie. Zdravotné náklady spojené s liečbou môžu byť často výrazne vysoké, preto systémy zdravotného poistenia sú obľúbený spôsob zníženia tohto rizika v prípade nepriaznivej udalosti. Môže byť v živote aj situácia, keď si jednotlivец s nízkymi príjmami nemôže dovoliť platiť poistné. Môže to byť z dôvodu nezamestnanosti, neistého príjmu, alebo z prostej krátkozrakosti a nedocenenia rizika budúceho vývoja ak bol systém dobrovoľný a osoba do neho nevstúpila z dôvodu rizika, ktorý nastane až v budúcnosti. Pre prípady možnej vzniknutej finančnej nedostatčnosti ako doplnok pôsobia systémy sociálnej pomoci. Niektoré pomocné zdravotné systémy dopĺňajú celoštátne systémy, ak sú tieto nedostatočné. Takéto systémy pôsobili tradične v menej rozvinutých štátoch, ale v súčasnosti so slabými systémami aj v rozvinutých štátoch, môžu byť doplnkové systémy významné. V systémoch postavených na solidarite, nie sú prepojené príspevky s výškou dávky, ale s potrebou (vyšší dôraz na solidaritu než na zásluhovosť).

Systémy sociálnej pomoci sú navrhnuté na pomoc najviac ohrozeným skupinám a jednotlivcom (t.j. takých čo nemajú prostriedky na život, ako sú napr. neúplné rodiny, obeť prírodných katastrof, občianskych nepokojov, zdravotne postihnutí ľudia alebo výrazne chudobné osoby), pomoc domácnostiam alebo komunitám aby mali aspoň základnú úroveň sociálneho minima alebo prípadne pre zlepšenie ich životných podmienok.

Systém sociálneho minima býva prvým stupňom ochrany v národných sociálnych systémoch. Tvorí ho súbor sociálnych práv odvodených z medzinárodných zmlúv o ľudských právach a predstavujú tiež prístup k základným službám (ako je zdravie, vzdelanie, bývanie, voda, hygiena a iné základné potreby definované danou spoločnosťou) Sú to sociálne transfery (prevody) v hotovosti alebo vo vecnej podobe, na zabezpečenie príjmovej istoty, potravinovej istoty, primeranej výživy a na umožnenie prístupu k základným službám.

Z dôvodu extrémnej chudoby bol zavedený a rozšírený systém sociálneho zabezpečenia od 19. storočia po celej Európe a vo svete. Systém býva implementovaný z verejnej, alebo zo súkromnej iniciatívy. Napriek tomu, však vo svete stále pretrváva chudoba. **Chudoba vo svete nemá objektívnu príčinu, je**

výsledkom sociálnej nespravodlivosti. Vyše miliardy ľudí i dnes žije v extrémnej chudobe v podobe, že žije s 1 amerického dolára denne a okolo 3 miliárd sa musí uskromniť s dvoma dolármi na deň.

Na zlepšenie, alebo odstránenie takýchto nespravodlivostí OSN vytvorilo koncepciu garantovaného sociálneho minima („*Social protection floor*“). Táto iniciatíva sa snaží o to aby hlavne vlády boli zodpovedné za podporu štyroch základných a univerzálnych záruk, ktoré môžu byť základom pre úplnejší systém sociálnej ochrany.

Programy sociálnej pomoci obsahujú všetky podoby pomoci od vlády, alebo nevládných subjektov, ktoré sú určené na prenos pomoci, či už v hotovosti, alebo vo vecnej podobe (napr. potravinová pomoc) pre postihnuté skupiny alebo osoby v núdzi. **Sociálna pomoc** môže byť v podobe:

- **Poskytovanie sociálnej pomoci a sociálnych služieb** osobitným skupinám, ako napr. hendikepované skupiny, ktoré sú telesne, alebo mentálne postihnuté, siroty, alebo drogový závislí a pod.
- **Finančná alebo vecná pomoc** napr. v podobe potravinových poukážok, alebo rodinných prídavkov a iné.
- **Dočasná podpora** v podobe nižších taríf (plyn, energia, vykurovanie a pod.), príspevkov na bývanie, alebo pomoc na zabezpečenie primeraného stravovania.

16. ROZHODOVACIE (RIADIACE) POSTUPY

Univerzalizmus alebo adresnosť

Existuje otvorená otázka, ktorý prístup je vhodnejší. Každý má svojich podporovateľov i nepriateľov. V zásade poznáme dva základné prístupy v poskytovaní sociálnej ochrany. Univerzalizmus vychádza z tvrdenia, že každá osoba iba na základe toho, že je občan, by mala mať právo na dávku z programu sociálnej ochrany. Takýto prístup neumožňuje žiadne posudzovanie potrebnosti, alebo zisťovanie splnenia podmienok, ako je napr. hľadanie si práce. Jedna z najväčších výhod takéhoto prístupu je sociálna solidarita, pretože každý prispieva spoločne do systému z ktorého má každý prospech. Sociálne zabezpečenie je jeden z takýchto príkladov. Navyše ekonómovia argumentovali, že univerzalizmus je investovanie do ľudského kapitálu, ktorý pomáha rozvoju spoločnosti (štátu) ako celku. Oponenti argumentujú a počas krízy úspešnejšie, že to je príliš finančne náročné a vzniknutá situácia bráni individuálnej iniciatíve. Tento argument oceňuje adresnosť ako lepší prístup. V takom prípade vyvstáva otázka, kto je cieľom, aká je cieľová populácia a kto je oprávnený aby dostával dávky zo sociálnych programov. Toto overovanie, však môže byť značne subjektívne a tiež finančne náročné a diskriminačné.

Čistý príjem je najjednoduchší spôsob ako zistiť potrebnosť alebo núdzu populácie. Niektoré štáty používajú systém garantovaného minimálneho príjmu, v ktorom všetci členovia alebo obyvatelia dostávajú od štátu primeraný príjem na život, pokiaľ splňujú niektoré základné podmienky. Oprávnenosť sa obvykle stanovuje splnením podmienky občianstva, alebo legálnym trvalým pobytom (rezident), hodnotením potrebnosti, ochotou sa zamestnať, alebo vôľou pracovať v rámci komunitných služieb. Tu je potrebné rozlišovať nútenú prácu od dobrovoľnej činnosti. Povinnosť vykonávať takéto činnosti na získanie práva na minimálne sociálne dávky (nie je to isté ako minimálny príjem alebo mzda) sú vo všeobecnosti v zmysle ľudských práva, chápané ako nútená práca a to je zakázané. Základným cieľom garantovaného minimálneho príjmu je boj s chudobou. Pokiaľ sa používa ako podmienka občianstvo (rezidentstvo) ide o univerzálny systém základného príjmu.

Systém garantovaného minimálneho príjmu môže obsahovať niekoľko prvkov, najčastejšie sú to:

- Minimálna mzda, daná buď zákonom, alebo je výsledkom rokovania medzi zamestnávateľmi a zamestnancami (ich zástupcami). Tento nástroj užívajú vo všetkých členských krajinách Európskej únie.
- Určením sociálneho minima, obvykle nižšieho ako je minimálna mzda.

- Záchranná sociálna sieť, ktorá pomáha občanom alebo rodinám bez dostatočných finančných prostriedkov prežiť na určitej sociálnej minimálnej úrovni. To môže byť pomocou transferov, alebo niekedy pomocou pôžičky, býva často podmienená ochotou pracovať, vykonávať komunitné služby, určitým programom, záväzkom pre reintegráciu.
- Podpora pre deti poskytovaná štátom.
- Študentské pôžičky a granty.
- Štátne dôchodky pre staršie osoby.
- Podpora/dôchodky/dávky pre osoby s určitým postihnutím.

Kapacitný prístup je ekonomickou teóriou z osemdesiatych rokov pre oblasť sociálneho zabezpečenia. V tomto prístupe vychádza Amartya Sen (indický ekonóm, nositeľ Nobelovej ceny za teóriu sociálnej voľby) z rôznych pohľadov, doposiaľ v štandardnom prístupe nepoznaných. Teória je postavená na tom čo daná osoba (jednotlivec) je schopná vykonať (akú má kapacitu, schopnosť).

Podporovatelia tohto prúdu postaveného na schopnostiach/možnostiach argumentujú, že príjem sa ľahko môže zneužiť a navyše ani nemusí riešiť príčiny chudoby. Preto odporúčajú zamerať sa na minimálnu úroveň základných schopností, ktoré môžu ovplyvniť kvalitu života, ako je napríklad zlepšenie zdravotnej situácie a vzdelanie. Niektoré takéto postupy podporuje aj idea garantovaného sociálneho minima.

Spôsoby poskytovania

Sociálna ochrana určite patrí medzi drahé a ťažšie uskutočniteľné záväzky; ostáva otázkou ako čo najlepšie ho vyplniť, ktoré programy sú najefektívnejšie pre ľudí v najväčšej núdzi. Poznáme rôzne postupy využívané v jednotlivých kultúrach. Tieto politiky a nástroje variujú podľa toho, ktorý štát skúmame. V niektorých štátoch sú vlády hlboko presvedčené o poskytovaní sociálnej ochrany v zmysle rozvoja. Poskytuje to základ, kde sociálna ochrana umožňuje/podporuje ekonomický rozvoj štátu. Existujú aj štáty s určitým dualizmom, kde je poskytovaná štátna sociálna ochrana pre pracujúcich vo formálnom sektore, ale slabá, alebo žiadna ochrana nie je poskytovaná pre pracujúcich v neformálnom sektore. V súčasnosti dochádza k narušovaniu jasných hraníc a k akémusi zahmlievaniu, čo je plnohodnotné zamestnanie (neplnohodnotné zamestnania), čo vytvára nové nebezpečie v oblasti sociálnej (ne)ochrany. V tradičných, hlavne prevažne poľnohospodársky zameraných spoločnostiach a tam kde väčšina pracuje v neformálnej ekonomike je inštitucionálna sociálna ochrana slabá. V krajinách kde je personálne pokrytie sociálnou ochranou iba reziduálne, kde je slabá štátna sociálna ochrana, je táto poskytovaná hlavne neštátnymi subjektmi

ako sú príbuzní, mimovládne organizácie, charita, cirkev, svojpomoc a tiež aj z príčin prevažujúcich hodnôt solidarity.

Národné programy

Vo svete ako príklad rozvojového prístupu možno uviesť príklady z južnej Kórei (Kórejská republika) alebo z Taiwanu (Čínska republika). Tu rozsiahle verejné programy sú považované za nástroj hospodárskeho rozvoja. V iných štátoch prevažuje dualizmus (Argentína, Brazília, a Juhoafrická republika). Tu dualistická štruktúra zabúda a marginalizuje neformálny sektor. V štátoch ako India a Tanzánia (prevažuje agrárna spoločnosť) sú obyvatelia odkázaní prevažujúco na neformálne poskytovanie sociálnej ochrany. Medzinárodné spoločenstvo je ovplyvnené globálnymi sociálnymi normami. Preto sa mnohé medzinárodné organizácie výrazne angažujú v pomoci - napr. Organizácia Spojených národov (OSN), Medzinárodná organizácia práce (MOP) a Svetová banka. Rovnako aj organizácia združujúca najvyspelejšie ekonomiky (OECD) sa venuje otázkam sociálnej ochrany. Rozvojová pomoc OECD sa zameriava na zníženie chudoby, podporu hospodárskeho rastu, rozvoju zameraného na ľudí a na prístup k dôstojnej práci (*naplňujúcej podmienky slobodnej voľby, rovnosti, bezpečnosti a humánnosti*).

Najvýznamnejšiu úlohu tu zohráva Medzinárodná organizácia práce, ktorá sa venuje rovnako ako sociálnemu zabezpečeniu, tak i ochrane práce. Medzinárodná organizácia práce je agentúra Organizácia Spojených národov zodpovedná za stanovenie noriem a štandardov v práci. V súčasnosti sa Medzinárodná organizácia práce zameriava okrem iného hlavne na takéto stratégie:

- Personálne pokrytie, rozšírenie sociálnej ochrany na všetky osoby.
- Podpora dôstojných pracovných podmienok.
- Poskytovanie ochrany pre neformálnych aj pre migrujúcich pracovníkov.

17. EURÓPSKA SOCIÁLNA CHARTA

Európska sociálna charta je zmluva Rady Európy, ktorá bola prijatá v roku 1961 a následne v roku 1996 zrevidovaná. *Európska sociálna charta (revidovaná)* vstúpila v účinnosť v roku 1999 a postupne nahrádza pôvodnú zmluvu z roku. Revidovaná charta dáva väčšie záruky a významnejšie sociálne práva. Charta stanovuje súbor ľudských práv a slobôd a poskytuje kontrolný mechanizmus, ktorý garantuje ich dodržiavanie zmluvnými stranami (krajinami).

Charta je zostavená tak aby zodpovedala Európskemu dohovoru o ľudských právach, ktorý je v zásade zameraný na občianske a politické práva. Charta tiež *garantuje pozitívne práva a slobody*, ktoré sa týkajú každého jednotlivca v jeho dennom živote. Základné práva, ktoré sú dané chartou sú nasledovné: bývanie, zdravie, vzdelanie, pracovné práva, plná zamestnanosť, rovnaká odmena za rovnakú prácu, rodičovská dovolenka, sociálne zabezpečenie, sociálna a právna ochrana pred chudobou a sociálnym vylúčením, slobodný pohyb osôb a nediskriminácia, ako aj práva migrujúcich pracovníkov a postihnutých osôb.

Európska sociálna charta (revidovaná) prijatá v Štrasburgu u 3. mája 1996 (ratifikovaná bola aj Slovenskou republikou) v preambule uvádza že cieľom Rady Európy je dosiahnutie väčšej jednoty (súdržnosti) svojich členov, podpora ich hospodárskeho a sociálneho napredovania a zabezpečenie svojim obyvateľom sociálne práva na zlepšenie ich životnej úrovne a sociálneho blahobytu, pripomína potrebu zachovať nedeliteľnosť všetkých ľudských práv, či už občianskych, politických, hospodárskych, sociálnych alebo kultúrnych. Európska sociálna charta (revidovaná) je najkomplexnejší dokument v oblasti práv a zásad sociálnej politiky a sociálnej ochrany s priamym dopadom na sociálnu prácu, preto ho uvedieme podrobnejšie.

Štruktúra charty

I. časť charty vymenúva základné práva a zásady z oblasti práce.

Každý má mať možnosť zarábať si na živobytie prácou, pre ktorú sa slobodne rozhodne.

Všetci pracovníci majú **právo na riadne podmienky práce**, majú **právo na bezpečné a zdravé pracovné podmienky**, majú **právo na primeranú odmenu**, ktorá im, ako aj ich rodinám postačí na zabezpečenie dôstojnej životnej úrovne. Všetci pracovníci majú bez ohľadu na pohlavie **právo na rovnaké pracovné príležitosti** a na rovnaké zaobchádzanie v zamestnaní.

Všetci pracovníci a zaměstnavatelé mají **právo slobodne sa združovať** vo vnútroštátnych a medzinárodných organizáciách na ochranu svojich hospodárskych a sociálnych záujmov a majú **právo kolektívne vyjednávať**.

Všetci pracovníci majú **právo na ochranu** v prípade výpovede zo zamestnania. Všetci pracovníci majú **právo na ochranu svojich nárokov** v prípade insolventnosti svojho zamestnávateľa. Všetci pracovníci majú **právo na dôstojnosť pri práci**.

Každá osoba, ktorá má rodinné záväzky a ktorá má alebo by chcela mať zamestnanie, **má právo vykonávať** ho bez toho, aby bola vystavená diskriminácii, a ak je to možné, bez konfliktu medzi zamestnaním a rodinnými záväzkami.

Všetci pracovníci majú **právo na informácie** a na konzultácie v prípade hromadného prepúšťania. Zástupcovia pracovníkov v podniku majú právo na ochranu pred skutkami, ktoré by ich mohli poškodiť, a musia mať výhody umožňujúce plnenie ich úloh.

Zamestnané ženy majú v prípade materstva **právo na osobitnú ochranu**.

Každý má **právo na vhodné poradenstvo pri voľbe povolania** s cieľom pomôcť mu pri výbere povolania v súlade s jeho osobnými schopnosťami a záujmami. Každý má **právo na vhodné podmienky na odbornú prípravu**.

Deti a mladiství majú právo na osobitnú ochranu pred fyzickými a morálnymi nebezpečenstvami, ktorým sú vystavení.

Pracovníci **majú právo na informácie** a na konzultácie v podniku. Pracovníci majú **právo podieľať** (participácia) sa na určovaní a zlepšovaní pracovných podmienok a pracovného prostredia v podniku.

Oblasť sociálna a zdravotná

Každý **má právo** na prospech zo všetkých opatrení **na dosiahnutie** čo najlepšieho **zdravotného stavu**. Každá osoba so zdravotným postihnutím má **právo na nezávislosť**, na sociálnu integráciu a na účasť na živote spoločnosti. Každá osoba bez primeraných zdrojov má **právo na sociálnu a lekársku pomoc**.

Všetci pracovníci a od nich závislé osoby majú **právo na sociálne zabezpečenie**. Každá staršia osoba má **právo na sociálnu ochranu**. Každý má **právo na prospech zo sociálnych služieb**.

Rodina ako základná jednotka spoločnosti **má právo** na primeranú sociálnu, právnu a hospodársku ochranu zabezpečujúcu jej plný rozvoj. Deti a mládež majú

právo na primeranú sociálnu, právnu a hospodársku ochranu. Každý má právo na ochranu pred chudobou a sociálnym vylúčením. Každý má právo na bývanie.

Voľný pohyb: štátni príslušníci jednej zo zmluvných strán majú právo vykonávať akúkoľvek zárobkovú činnosť na území inej zmluvnej strany na základe rovnosti so štátnymi príslušníkmi tejto inej zmluvnej strany s výhradou obmedzení závažného hospodárskeho alebo sociálneho charakteru. Migrujúci pracovníci, ktorí sú štátnymi príslušníkmi jednej zo zmluvných strán, a ich rodiny majú právo na ochranu a pomoc na území ktorejkoľvek zmluvnej strany.

II. časť rozoberá jednotlivé práva zásady.

Článkom 1 sa určuje právo na prácu, kde sa zmluvné strany zaväzujú prijať za jeden zo svojich hlavných cieľov a povinností **dosiahnutie a udržanie** podľa možnosti **čo najvyššej a najstabilnejšej úrovne zamestnanosti**, v záujme dosiahnutia plnej zamestnanosti, účinne chrániť právo pracovníka zarábať si na živobytie v slobodne zvolenom zamestnaní, zriadiť alebo udržiavať bezplatné služby zamestnanosti pre všetkých pracovníkov, poskytovať alebo podporovať vhodné poradenstvo pri voľbe povolania, primeranú odbornú prípravu a primeranú pracovnú rehabilitáciu.

Článok 2 upravuje právo na riadne podmienky práce, kde sa zmluvné strany zaväzujú ustanoviť primeraný denný a týždenný pracovný čas, **pracovný týždeň postupne skracovať v závislosti od zvyšovania produktivity** a od ďalších rozhodujúcich činiteľov, ustanoviť platené sviatky, zabezpečiť minimálne štyri týždne platenej dovolenky v roku, odstrániť riziká, ktoré môžu nastať pri nebezpečných alebo zdraviu škodlivých činnostiach, a ak tieto riziká nemohli byť zatiaľ odstránené alebo dostatočne znížené, zabezpečiť pracovníkom vykonávajúcim takéto činnosti buď skrátenie pracovného času, alebo dodatočnú platenú dovolenku, zabezpečiť odpočinok v týždni, ak je to možné, zhodný s dňom uznaným tradíciou alebo obyčajami, za deň odpočinku v príslušnej krajine alebo regióne, zabezpečiť, aby boli pracovníci písomne informovaní, hneď ako je to možné, a v každom prípade najneskôr do dvoch mesiacov od vzniku pracovného pomeru, o hlavných aspektoch pracovnej zmluvy alebo pracovného vzťahu, zabezpečiť, aby pracovníci, ktorí pracujú v noci, mali možnosť využívať opatrenia, ktoré zohľadňujú osobitnú povahu tejto práce.

Článok 3 definuje právo na bezpečné a zdravé pracovné podmienky kde sa zmluvné strany po konzultácii s organizáciami zamestnávateľov a pracovníkov zaväzujú stanoviť, realizovať a periodicky posudzovať súdržnú národnú politiku v oblasti bezpečnosti práce, zdravia pracovníkov a pracovného prostredia. Hlavným cieľom tejto politiky je zlepšiť bezpečnosť a zdravie pri práci a predchádzať úrazom a poškodeniam zdravia, ktoré vyplývajú z práce, sú na ňu viazané alebo pri nej nastanú, hlavne znížením rizík v pracovnom prostredí, vydať

predpisy o bezpečnosti a zdraví pri práci, prijať opatrenia na kontrolu plnenia týchto predpisov, podporovať postupné vytvorenie pracovných zdravotných služieb na pracovisku pre všetkých pracovníkov, ktoré budú mať hlavne preventívnu a poradnú funkciu.

Článok 4 sa venuje právu na primeranú odmenu kde sa zmluvné strany zaväzujú priznať pracovníkom *právo na odmenu, ktorá zabezpečí im a ich rodinám dôstojnú životnú úroveň*, priznať pracovníkom právo na zvýšenú odmenu za prácu nadčas s výnimkami v osobitných prípadoch, priznať mužom a ženám právo na rovnakú odmenu za rovnakú prácu, priznať všetkým pracovníkom právo na dostatočnú výpovednú dobu v prípade výpovede zo zamestnania, povoliť zrážky zo mzdy iba za takých podmienok a v takom rozsahu, ako to ustanovujú vnútroštátne zákony alebo iné predpisy, alebo ak je to v súlade s kolektívnymi zmluvami alebo s rozhodcovskými rozhodnutiami. Výkon týchto práv sa dosiahne slobodne uzavretými kolektívnymi zmluvami, právnym mechanizmom stanovenia miezd alebo inými prostriedkami primeranými vnútroštátnym podmienkam.

Článok 5 sa venuje právu organizovať sa a tu sa zmluvné strany zaväzujú, že vnútroštátne právo ani jeho aplikovanie v praxi nie sú na ujmu tejto slobody. Rozsah, v akom sa záruky ustanovené týmto článkom aplikujú na políciu, určia vnútroštátne zákony alebo iné predpisy.

Článok 6 rieši právo kolektívne vyjednávať, kde sa zmluvné strany zaväzujú podporovať vzájomné konzultácie pracovníkov a zamestnávateľov, podporovať tam, kde je to potrebné a vhodné, systém dobrovoľného vyjednávania medzi zamestnávateľmi alebo ich organizáciami na jednej strane a organizáciami pracovníkov na druhej strane s cieľom upraviť podmienky zamestnania kolektívnymi zmluvami, podporovať vytvorenie a využívanie primeraného systému zmierovacieho konania a dobrovoľného rozhodcovského konania na riešenie pracovných sporov a priznávajú pracovníkom a zamestnávateľom právo na kolektívne akcie v prípade konfliktu záujmov vrátane práva na štrajk, s výhradou záväzkov, ktoré by mohli vyplývať z platných kolektívnych zmlúv.

Článok 7 definuje právo detí a mladistvých na ochranu, v ktorom sa zmluvné strany zaväzujú ustanoviť minimálny vek na prijatie do zamestnania na 15 rokov veku s výnimkami pre deti zamestnané v určených ľahších prácach, ktoré nepoškodzujú ich zdravie, morálku ani výchovu. Určuje povinnosť ustanoviť minimálny vek na prijatie do zamestnania pre určené povolania pokladané za nebezpečné alebo škodlivé zdraviu na 18 rokov, ustanoviť, že osoby, ktoré podliehajú povinnej školskej dochádzke, nie sú zamestnávané takými prácami, ktoré by im bránili v plnom rozsahu sa vzdelávať. Stanovuje ustanoviť, že pracovný čas osôb, ktoré nedovŕšili 18 rokov veku, sa obmedzí v súlade s potrebami ich vývoja, najmä s potrebou ich odbornej prípravy, priznať mladým

pracovníkom a žiakom právo na primeranú mzdu alebo na iné príslušné príplatky. Článok určuje ustanoviť, že čas, ktorý mladiství venujú odbornej príprave v rámci riadneho pracovného času so súhlasom zamestnávateľa, sa považuje za súčasť pracovného dňa, ustanoviť, že zamestnané osoby, ktoré nedovršili 18 rokov veku, majú nárok najmenej na štyri týždne platenej dovolenky v roku, ustanoviť, že osoby, ktoré nedovršili 18 rokov veku, nevykonávajú prácu v noci, s výnimkou určitých povolání určených vnútroštátnymi zákonmi alebo inými predpismi, ustanoviť, že osoby, ktoré nedovršili 18 rokov veku, v povolaniach určených vnútroštátnymi zákonmi alebo inými predpismi, sa podrobia pravidelným lekánskym prehliadkam, zabezpečiť osobitnú ochranu detí a mladistvých pred fyzickými a morálnymi nebezpečenstvami, ktorým sú vystavené, najmä pred tými, ktoré priamo alebo nepriamo vyplývajú z ich práce.

Článok 8 stanovuje právo zamestnaných žien na ochranu materstva, kde sa zmluvné strany zaväzujú zabezpečiť zamestnaným ženám pred pôrodom a po ňom čerpanie celkovo najmenej štrnásťtýždňovej dovolenky formou platenej dovolenky, primeranými dávkami sociálneho zabezpečenia alebo dávkami z verejných fondov. Považuje za nezákonné, ak zamestnávateľ dá výpoveď žene v období začínajúcim sa dňom, keď oznámila svojmu zamestnávateľovi, že je tehotná, a končiacim sa koncom jej materskej dovolenky, alebo v čase, keď by výpovedná doba uplynula v čase takejto neprítomnosti; zabezpečiť dojčiacim matkám nárok na dostatočne dlhé prestávky na dojčenie; predpisom upraviť nočnú prácu tehotných žien, žien, ktoré nedávno porodili, a žien, ktoré dojčia svoje deti; zakázať prácu tehotných žien, žien, ktoré nedávno porodili, a žien, ktoré dojčia, v podzemných prácach v baniach a v iných nebezpečných, zdraviu škodlivých alebo ťažkých prácach, a prijať vhodné opatrenia na ochranu práv týchto žien v zamestnaní.

Článok 9 sa venuje právu na poradenstvo pri voľbe povolania kde sa zmluvné strany zaväzujú podľa potreby zabezpečiť alebo podporiť služby na pomoc všetkým osobám vrátane osôb so zdravotným postihnutím pri riešení problémov týkajúcich sa výberu povolania alebo postupu v ňom, so zreteľom na osobné predpoklady a na vzťah medzi nimi a možnosťami na trhu práce. Takáto pomoc by sa mala poskytovať bezplatne mladistvým vrátane školopovinných detí, ako aj dospelým.

Článok 10 rozoberá právo na odbornú prípravu v ktorom sa zmluvné strany zaväzujú zabezpečiť alebo podľa potreby podporovať technickú a odbornú prípravu všetkých osôb vrátane osôb so zdravotným postihnutím po konzultácii s organizáciami zamestnávateľov a s organizáciami pracovníkov a poskytnúť prostriedky, ktoré umožňujú prístup k vyššiemu technickému vzdelaniu a k univerzitnému vzdelaniu výlučne na základe individuálnych schopností,

zabezpečiť alebo podporovať systém prípravy žiakov a iné systémy prípravy chlapcov a dievčat na rozličné povolania, zabezpečiť alebo podporovať podľa potreby primerané a ľahko dostupné služby na vzdelávanie dospelých pracovníkov, osobitné služby na rekvalifikáciu dospelých pracovníkov nevyhnutne vyplývajúcu z technologického vývoja alebo z nových trendov na trhu práce a v zamestnanosti, podľa potreby zabezpečiť alebo podporovať osobitné opatrenia na rekvalifikáciu a reintegráciu dlhodobo nezamestnaných osôb, podporovať plné využitie služieb pomocou príslušných opatrení, ako sú zníženie alebo zrušenie akýchkoľvek poplatkov alebo úhrad nákladov, poskytovanie finančnej pomoci vo vhodných prípadoch, zahrnutie času stráveného pracovníkom na doškoľovaní na žiadosť zamestnávateľa a počas zamestnania do určeného pracovného času, zabezpečovanie účinnosti systému prípravy žiakov a iných systémov prípravy mladých pracovníkov primeranou kontrolou po konzultácii s organizáciami zamestnávateľov a s organizáciami pracovníkov a zabezpečovanie vo všeobecnosti primeranej ochrany mladých pracovníkov.

Článok 11 sa venuje právu na ochranu zdravia v ktorom sa zmluvné strany zaväzujú prijať vhodné opatrenia buď priamo alebo v spolupráci s verejnými alebo súkromnými organizáciami, určené okrem iného na odstraňovanie, ak je to možné, príčin zhoršovania zdravotného stavu, poskytovanie poradenských alebo vzdelávacích služieb na podporu zdravia a rozvoj osobnej zodpovednosti v otázkach zdravia, predchádzanie, ak je to možné, epidemickým, endemickým a iným chorobám, ako aj úrazom.

Článok 12 rozvádza právo na sociálne zabezpečenie kde sa zmluvné strany zaväzujú vytvoriť alebo *udržiavať systém sociálneho zabezpečenia, udržiavať systém sociálneho zabezpečenia na uspokojivej úrovni, najmenej na takej úrovni, akú si vyžaduje ratifikácia Európskeho zákonníka sociálneho zabezpečenia* (*paradoxne ho Slovensko len skúma, i keď sa zaviazalo ho plniť touto chartou*), usilovať sa o postupné pozdvihnutie úrovne systému sociálneho zabezpečenia, uzatváraním príslušných bilaterálnych alebo multilaterálnych dohôd alebo inými prostriedkami v súlade s podmienkami ustanovenými týmito dohodami podniknúť kroky, aby sa zabezpečilo rovnaké zaobchádzanie každej zmluvnej strany s ich vlastnými štátnymi príslušníkmi ako so štátnymi príslušníkmi ostatných zmluvných strán, ak ide o práva na sociálne zabezpečenie vrátane zachovania dávok vyplývajúcich zo zákonodarstva o sociálnom zabezpečení, bez ohľadu na akýkoľvek pohyb chránených osôb medzi územiami zmluvných strán, priznanie, zachovanie a opätovné nadobudnutie práv zo sociálneho zabezpečenia takými prostriedkami, ako je sčítavanie dôb poistenia (*pro rata*) alebo zamestnania získaných podľa zákonodarstva každej zo zmluvných strán.

Článok 13 rozvádza právo na sociálnu a lekársku pomoc kde sa zmluvné strany zaväzujú zabezpečiť, aby sa ktorejkoľvek osobe bez dostačujúcich finančných prostriedkov, ktorá nie je schopná si ich zabezpečiť či už vlastným úsilím, alebo z iných zdrojov, najmä *dávkami zo systému sociálneho zabezpečenia*, poskytla primeraná pomoc a v prípade choroby nevyhnutná starostlivosť, ktorú si jej stav vyžaduje, zabezpečiť, aby osoby, ktorým sa takáto pomoc poskytuje, neutrpejú z tohto dôvodu ujmu na svojich politických alebo sociálnych právach, ustanoviť, aby každý mohol dostať od príslušných verejných alebo súkromných služieb takú radu alebo osobnú pomoc, ktorú možno požadovať *na predchádzanie, odstránenie alebo zmiernenie núdze* jeho osoby alebo rodiny, aplikovať ustanovenia odsekov 1, 2, 3 tohto článku na základe rovnosti vlastných štátnych príslušníkov so štátnymi príslušníkmi ostatných zmluvných strán, ktorí sa zdržiavajú na ich území zákonne, v súlade so záväzkami z *Európskeho dohovoru o sociálnej a lekárskej pomoci* podpísaného v Paríži 11. decembra 1953.

Článok 14 rozvádza právo na prospech zo sociálnych služieb v ktorom sa zmluvné strany zaväzujú podporovať alebo organizovať služby **použitím metód sociálnej práce**, ktoré *pomôžu blahobytu a rozvoju jednotlivcov a skupín v spoločenstve a ich prispôsobeniu sa sociálnemu prostrediu, podporovať účasť jednotlivcov a dobrovoľných alebo iných organizácií pri zriaďovaní alebo poskytovaní takýchto služieb.*

Článok 15 definuje právo osôb so zdravotným postihnutím na nezávislosť, na sociálnu integráciu a na účasť na živote spoločnosti určuje k čomu sa zmluvné strany zaväzujú predovšetkým prijať potrebné opatrenia na poskytovanie poradenstva, vzdelávania a odbornej prípravy osobám so zdravotným postihnutím v rámci všeobecného systému všade, kde je to možné alebo, ak to nie je možné, prostredníctvom špecializovaných verejných alebo súkromných inštitúcií, podporiť ich prístup k zamestnaniu každým opatrením, ktoré nabáda zamestnávateľov zamestnať a udržať v zamestnaní osoby so zdravotným postihnutím v obvyklom pracovnom prostredí, a prispôbiť pracovné podmienky potrebám osôb so zdravotným postihnutím alebo, ak to nie je možné z dôvodu ich zdravotného postihnutia, snažiť sa o to úpravou alebo vytvorením chránených zamestnaní podľa stupňa zdravotného postihnutia. V určitých prípadoch to môže znamenať nutnosť obrátiť sa na *špecializované umiestňovacie a podporné služby, podporovať ich plnú sociálnu integráciu a účasť na živote spoločnosti* hlavne opatreniami vrátane technickej pomoci, ktoré sa snažia preklenúť komunikačné prekážky a prekážky mobility, a ktoré im umožnia prístup k dopravným prostriedkom, bývaniu, kultúrnym činnostiam a zábave.

Článok 16 sa venuje právu rodiny na sociálnu, právnu a hospodársku ochranu kde sa zmluvné strany zaväzujú podporovať hospodársku, právnu

a sociálnu ochranu rodinného života prostredníctvom sociálnych a rodinných dávok, finančnými opatreniami, *výstavbou bytov na bývanie rodín, pomocou mladým manželstvám* alebo inými vhodnými opatreniami.

Článok 17 rieši právo detí a mladistvých na sociálnu, právnu a hospodársku ochranu v ktorom sa zmluvné strany zaväzujú buď priamo, alebo v spolupráci s verejnými alebo súkromnými organizáciami prijať všetky potrebné a vhodné opatrenia na zabezpečenie potrebnej starostlivosti, pomoci, výchovy a vzdelania deťom a mladistvým, hlavne vytvorením alebo zachovaním adekvátnych a vhodných inštitúcií alebo služieb na tento účel, berúc do úvahy *práva a povinnosti rodičov, ochranu detí a mladistvých pred zanedbaním, násilím alebo zneužívaním*, zabezpečenie ochrany a osobitnej štátnej pomoci deťom alebo mladistvým, ktorí sú dočasne alebo trvalo ukrátení o rodinné zázemie, zabezpečenie bezplatného základného a stredoškolského vzdelania deťom a mladistvým a podporu ich pravidelnej školskej dochádzky.

Článok 18 sa venuje právu vykonávať zárobkovú činnosť na území ostatných zmluvných strán, kde sa zmluvné strany zaväzujú aplikovať existujúce predpisy v liberálnom duchu, zjednodušiť existujúce formality a znížiť alebo zrušiť správne a iné poplatky platené zahraničnými pracovníkmi alebo ich zamestnávateľmi, zmierniť predpisy pre jednotlivcov a skupiny, ktoré upravujú zamestnávanie zahraničných pracovníkov, a priznávajú právo svojim štátnym príslušníkom opustiť krajinu a vykonávať zárobkovú činnosť na území ostatných zmluvných strán.

Článok 19 sa venuje právu migrujúcich pracovníkov a ich rodín na ochranu a pomoc. V článku sa zmluvné strany zaväzujú udržiavať alebo presvedčiť sa o existencii vhodných bezplatných služieb, ktorými sa týmto pracovníkom poskytuje pomoc, predovšetkým presné informácie, a prijímať všetky potrebné opatrenia, ak to dovoľujú vnútroštátne zákony a iné predpisy, proti nepravdivej propagande týkajúcej sa vyst'ahovalectva a prisťahovalectva. Článok určuje prijať príslušné opatrenia v rámci svojej právomoci na uľahčenie odchodu, cestovania a prijímania týchto pracovníkov a ich rodín a zabezpečiť im v rámci svojej právomoci potrebné zdravotnícke a lekárske služby a dobré hygienické podmienky počas cesty, *podporovať podľa potreby spoluprácu medzi verejnými a súkromnými sociálnymi službami krajín*, z ktorých sa príslušné osoby vyst'ahovali alebo do ktorých sa prisťahovali. Článok zaväzuje zabezpečiť takýmto pracovníkom, zákonne sa zdržiavajúcim na ich území, ak tieto záležitosti upravujú zákony alebo iné predpisy alebo ak podliehajú kontrole správnych orgánov, nie menej priaznivé zaobchádzanie ako s ich vlastnými štátnymi príslušníkmi v týchto záležitostiach: v odmeňovaní, ďalších podmienkach zamestnávania a pracovných podmienkach, v členstve v odborových organizáciách a vo využívaní výhod

z kolektívneho vyjednávania, v ubytovaní, zabezpečiť, aby sa s týmito pracovníkmi zákonne sa zdržiavajúcimi na ich území zaobchádzalo nie menej priaznivo ako s ich vlastnými štátnymi príslušníkmi, ak ide o dane, poplatky alebo príspevky platené pracovníkmi z dôvodu zamestnania. Článok zaväzuje uľahčiť tak, ako je to možné, *spojenie rodiny migrujúceho pracovníka*, ktorý má povolenie usadiť sa na danom území a zabezpečiť takýmto pracovníkom zákonne sa zdržiavajúcim na ich území nie menej priaznivé zaobchádzanie ako s vlastnými štátnymi príslušníkmi v súdnych konaniach, ktoré sa týkajú záležitostí uvedených v tomto článku. Článok určuje zabezpečiť, aby pracovníkov zákonne sídliačich na ich území bolo možné vyhostiť len v prípade, ak ohrozia bezpečnosť štátu alebo porušia verejný poriadok alebo morálku, povoliť migrujúcim pracovníkom v rámci možností vymedzených zákonom prevod takých častí zárobkov a úspor, ako si želajú, rozšíriť ochranu a pomoc, ktorú zaručuje tento článok, na migrujúce samostatne zárobkovo činné osoby, ak na ne možno aplikovať tieto opatrenia: podporovať a uľahčovať vyučovanie štátneho jazyka prijímacieho štátu, a pokiaľ je ich viac, jedného z nich, pre migrujúcich pracovníkov a ich rodinných príslušníkov, pokiaľ je to možné, podporovať a uľahčovať vyučovanie materinského jazyka pre deti migrujúcich pracovníkov.

Článok 20 rozvádza právo na rovnaké príležitosti a na rovnaké zaobchádzanie vo veciach zamestnania a povolania bez diskriminácie na základe pohlavia kde sa zmluvné strany zaväzujú priznať toto právo a prijať príslušné opatrenia na zabezpečenie alebo podporu jeho uplatňovania v týchto oblastiach: prístup k zamestnaniu, ochrana pred prepustením a reintegrácia do pracovného procesu, poradenstvo pri voľbe povolania, odborná príprava, rekvalifikácia a pracovná rehabilitácia, podmienky zamestnania a pracovné podmienky vrátane odmeňovania a kariérny vývoj vrátane postupu.

Článok 21 sa venuje právu na informácie a na konzultácie tu sa zmluvné strany zaväzujú prijať alebo podporovať opatrenia v súlade s vnútroštátnym zákonodarstvom a praxou, ktoré umožnia pracovníkom alebo ich zástupcom: byť pravidelne alebo vo vhodnom čase a zrozumiteľným spôsobom informovaní o hospodárskej a finančnej situácii podniku, ktorý ich zamestnáva, pričom sprístupnenie určitých informácií, ktoré by mohli uškodiť podniku, sa môže odmietnuť, alebo sa môže vyžadovať, aby sa uvedené informácie pokladali za dôverné, byť včas prizvaní na konzultácie k navrhovaným rozhodnutiam, ktoré by sa mohli podstatným spôsobom dotknúť záujmov pracovníkov, a najmä k takým rozhodnutiam, ktoré by mohli mať vážny vplyv na zamestnanosť v podniku.

Článok 22 sa venuje právu zúčastňovať sa na určovaní a zlepšovaní pracovných podmienok a pracovného prostredia v podniku. Zmluvné strany zaväzuje prijať alebo podporovať opatrenia umožňujúce pracovníkom alebo ich

zástupcom v súlade s vnútroštátnym zákonodarstvom a praxou prispievať k určovaniu a zlepšovaniu pracovných podmienok, organizácie práce a pracovného prostredia, k ochrane bezpečnosti a zdravia v podniku, k organizácii sociálnych služieb, sociálno-kultúrnych služieb a zariadení v podniku a ku kontrole dodržiavania predpisov v týchto veciach.

Článok 23 rozoberá právo starších osôb na sociálnu ochranu kde sa zmluvné strany zaväzujú prijať alebo podporovať buď priamo, alebo v spolupráci s verejnými alebo súkromnými organizáciami, príslušné opatrenia zamerané najmä: na umožnenie starším osobám *zostať podľa možnosti čo najdlhšie plnohodnotnými členmi spoločnosti* prostredníctvom: príslušných zdrojov, ktoré im umožnia dôstojný život a aktívnu účasť na verejnom, spoločenskom a kultúrnom živote. Ďalej určuje poskytovanie informácií o službách a zariadeniach pre staršie osoby a o možnostiach ich využitia, na umožnenie starším osobám *slobodne si zvoliť spôsob života* a viesť nezávislý život v ich *zvyčajnom prostredí* tak dlho, ako si želajú a ako je to možné, prostredníctvom sprostredkovania: vhodných bytov vzhľadom na ich potreby a zdravotný stav alebo primeranej pomoci na úpravu bytu, zdravotnej starostlivosti a služieb, ktoré vyžaduje ich stav, na *zabezpečenie primeranej pomoci starším* osobám žijúcim v príslušných inštitúciách pri rešpektovaní ich súkromia a na zaručenie ich účasti na určovaní životných podmienok v danom zariadení.

Článok 24 rieši právo na ochranu v prípade prepustenia v ktorom sa zmluvné strany zaväzujú uznať: právo pracovníkov na neskončenie pracovného pomeru bez platného dôvodu týkajúceho sa ich schopností či správania alebo dôvodu súvisiaceho s fungovaním podniku, zariadenia alebo služby, právo pracovníkov, ktorých pracovný pomer bol skončený bez platného dôvodu na adekvátne odškodnenie alebo na inú primeranú náhradu. Na tento účel sa zmluvné strany zaväzujú zabezpečiť pracovníkovi, ktorý sa nazdáva, že bol jeho pracovný pomer skončený bez platného dôvodu, právo odvolať sa na nestranný orgán.

Článok 25 sa venuje právu pracovníkov na ochranu ich nárokov v prípade platobnej neschopnosti (insolventnosti) ich zamestnávateľa kde sa zmluvné strany zaväzujú stanoviť, aby nároky pracovníkov vyplývajúce z pracovných zmlúv alebo z pracovných vzťahov boli zaručené garančnou inštitúciou alebo inou vhodnou formou ochrany.

Článok 26 rieši právo na dôstojnosť pri práci tak, že sa zmluvné strany, po konzultácii s organizáciami zamestnávateľov a pracovníkov, zaväzujú: podporovať povedomie, informovanosť a prevenciu, pokiaľ ide o sexuálne obťažovanie na pracovisku alebo v súvislosti s prácou, a prijať všetky primerané opatrenia na ochranu pracovníkov pred takýmto správaním, podporovať povedomie, informovanosť a prevenciu, pokiaľ ide o opakované zavrhnutiehodné,

zreteľne nepravdivé alebo útočné činy namierené proti pracovníkovi na pracovisku alebo v súvislosti s prácou (mobbing, bossing, šikana a pod.) a prijať všetky primerané opatrenia na ochranu pracovníkov pred takýmto správaním.

Článok 27 upravuje právo pracovníkov s rodinnými záväzkami na rovnaké príležitosti a zaobchádzanie tak že sa zmluvné strany zaväzujú prijať primerané opatrenia s cieľom umožniť pracovníkom s rodinnými záväzkami vstúpiť do zamestnania, zotrvať v ňom alebo sa do neho vrátiť po neprítomnosti spôsobenej rodinnými záväzkami vrátane opatrení v oblasti poradenstva pri výbere povolania a odborného vzdelávania, brať do úvahy ich potreby, týkajúce sa podmienok zamestnania a sociálneho zabezpečenia, rozvíjať alebo podporovať verejné alebo súkromné služby, najmä služby na stráženie detí a iné opatrenia na starostlivosť o deti, pre každého rodiča stanoviť možnosť získať po období materskej dovolenky rodičovské voľno na starostlivosť o dieťa, ktorého dĺžka a podmienky by mali byť stanovené vnútroštátnym zákonodarstvom, kolektívnymi zmluvami alebo praxou, zabezpečiť, aby rodinné záväzky nepredstavovali platný dôvod na skončenie pracovného pomeru zo strany zamestnávateľa.

Článok 28 rieši právo zástupcov pracovníkov na ochranu v podniku a na udelenie výhod kde sa zmluvné strany zaväzujú, aby v podniku mali zabezpečenú účinnú ochranu pred činmi, ktoré by ich mohli poškodiť vrátane prepustenia, ktoré by boli motivované ich funkciou zástupcov pracovníkov v podniku alebo z toho vyplývajúcich činností a aby mali výhody, ktoré im umožnia rýchlo a účinne si plniť úlohy, berúc do úvahy systém pracovných vzťahov zaužívaný v krajine, rovnako ako potreby, dôležitosť a možnosti zainteresovaného podniku.

Článok 29 sa venuje právu na informácie a prerokovanie v prípade hromadného prepúšťania kde sa zmluvné strany zaväzujú zabezpečiť, aby zamestnávateľia včas pred hromadným prepúšťaním informovali zástupcov pracovníkov a prerokovali s nimi spôsoby a opatrenia, umožňujúce predísť hromadnému prepúšťaniu, alebo ho obmedziť a zmierniť jeho dôsledky, napríklad siahnutím k doplnkovým sociálnym opatreniam zameraným predovšetkým na pomoc pri pracovnom preradení alebo pri rekvalifikácii príslušných pracovníkov.

Článok 30 upravuje právo na ochranu pred chudobou a sociálnym vylúčením tu sa zmluvné strany zaväzujú *prijať opatrenia v rámci celkového a zosúladeného postupu na podporu efektívneho prístupu osôb v situácii sociálneho vylúčenia alebo chudoby či osôb vystavených riziku vzniku takejto situácie*, ako aj ich rodín, predovšetkým k zamestnaniu, bývaniu, odbornej príprave a vzdelávaniu, kultúre a k sociálnej a lekárskej pomoci, znovu preskúmať tieto opatrenia s cieľom ich úpravy v prípade potreby.

Článok 31 rozoberá právo na bývanie v ktorom sa zmluvné strany zaväzujú prijať opatrenia určené na podporu prístupu k bývaniu na dostačujúcej úrovni, na predchádzanie výskytu a zníženie počtu osôb bez prístrešia s cieľom postupného vyriešenia ich situácie, na sprístupnenie ceny bývania osobám bez dostatočných príjmov.

III. časť rieši povinnosti členských krajín tak aby mohli byť pokladaný za zmluvnú stranu charty.

IV. časť sa venuje kontrole plnenie charty. Každé dva roky zmluvné strany predkladajú generálnemu tajomníkovi Rady Európy správu o plnení prijatých ustanovení a v primeraných časových intervaloch a na žiadosť Výboru ministrov, zmluvné strany predložia generálnemu tajomníkovi Rady Európy správy o tých ustanoveniach, ktoré neprijali ani v momente jej ratifikácie alebo schválenia, ani dodatočným oznámením. Pri predložení správ každá zo zmluvných strán zašle jednu kópiu tejto správy vybraným vnútroštátnym organizáciám (spravidla zamestnávateľským a odborovým). Tieto organizácie zašlú svoje prípadné komentáre k správam zmluvných strán. Generálny tajomník zašle kópiu týchto komentárov na pripomienkovanie zmluvným stranám, ktorých sa to týka a ktoré môžu oznámiť svoje pripomienky. Generálny tajomník zašle jednu kópiu správ zmluvných strán tým medzinárodným mimovládnym organizáciám, ktoré majú postavenie konzultanta pri Rade Európy a ktoré majú kompetenciu v záležitostiach upravených touto chartou. Napr. Medzinárodnej federácii sociálnych pracovníkov (IFSW), Medzinárodnej rade pre sociálny rozvoj (ICSW) a pod. Správy a komentáre sú verejnosťí prístupné na požiadanie. Správy predložené generálnemu tajomníkovi posúdi výbor nezávislých expertov. Po posúdení výbor nezávislých expertov vypracuje správu so závermi. Výbor nezávislých expertov sa môže priamo obrátiť na zmluvné strany, aby si od nich vyžiadal dopĺňajúce a spresňujúce informácie. V tejto spojitosti sa v prípade potreby môže stretnúť so zástupcami zmluvnej strany buď z vlastnej iniciatívy, alebo na žiadosť zmluvnej strany. Od roku 1998 sa výbor nazýva *Európsky výbor sociálnych práv*.

Správy zmluvných strán, komentáre a informácie ako aj správy výboru nezávislých expertov sa predložia vládnuemu výboru. Tento výbor sa skladá z jedného zástupcu každej zo zmluvných strán. Výbor môže prizvať na konzultácie zástupcov medzinárodných mimovládnych organizácií, ktoré majú postavenie konzultanta pri Rade Európy a ktoré majú osobitnú kompetenciu v záležitostiach upravených touto chartou.

Výbor sa skladá z 15 nezávislých expertov, ktorí sú volení Výborom ministrov Rady Európy na obdobie šiestich rokov s možnosťou opätovnej voľby.

Európsky výbor pre sociálne práva (EVSP) je orgán, ktorý zodpovedá za súlad štátov s chartou. Výbor dáva rozhodnutia o súlade, primeranosti sociálnych opatrení s chartou. Posudzuje okrem iného úroveň minimálnej mzdy a primeranosť starobných dávok, pretože charta poskytuje rámce pre ich stanovenie.

Podľa dodatkového protokolu z roku 1995, ktorý zaviedol systém kolektívnych sťažností k porušeniu charty, je možné od roku 1998 podávať sťažnosti Európskemu výboru pre ľudské práva.

V. časť charty sa venuje výnimkám, nediskriminácii a doplňujúcim návrhom. **VI. časť** je procedurálna.

Príloha k Európskej sociálnej charte (revidovanej) rieši rozsah pôsobnosti Európskej sociálnej charty (revidovanej) na ňou chránené osoby a dáva určitý výklad článkov.

Niektoré organizácie sú oprávnené predkladať sťažnosti pred výbor (jestvuje osobitný zoznam mimovládnych organizácií, ktoré sú pridružené k Rade Európy). Európsky výbor pre sociálne práva posúdi formálne náležitosti, či boli splnené a potom rozhodne o ich ďalšom riešení.

18. SOCIÁLNA OCHRANA NA SLOVENSKU

Listina základných práv a slobôd je deklarácia ľudských práv schválená ešte počas Českej a Slovenskej Federálnej Republiky (ČSFR) jej Federálnym zhromaždením a to ústavným zákonom č.23/1991 Zb. zo dňa 9. januára 1991, ktorým sa uvádza Listina základných práv a slobôd (LZPS). Vychádza z medzinárodných dokumentov.

Listina základných práv a slobôd nadobudla účinnosť dňom vyhlásenia v Zbierke zákonov čiastka 6., t. j. dňa 8. februára 1991. Ústava SR prevzala do svojho textu väčšiu časť ustanovení Listiny základných práv a slobôd. Pritom však Listina základných práv a slobôd súbežne platí z Ústavou SR.

Ústava Slovenskej republiky (č. 460/1992 Zb.) je hierarchicky najvyššie postavený právny predpis platný v Slovenskej republike. Prijatá bola 1. septembra 1992. Jej výklad a kontrolu, či je dodržiavaná, má v právomoci Ústavný súd Slovenskej republiky. Novelizovaná bola viacerými ústavnými zákonmi.

Ústava Slovenskej republiky býva charakterizovaná ako písaná, rigidná, monolegálna, právna, unitaristická, republikánska a demokratická. Je ústavou písanou, pretože sa skladá z viacerých ústavných zákonov, ktoré na seba vecne a časovo nadväzujú. Rigidnou je preto, že na jej prijatie či zmenu je potrebný súhlas trojpäťinovej väčšiny všetkých poslancov NR SR (na rozdiel od nadpolovičnej väčšiny prítomných poslancov potrebných na prijatie obyčajného zákona). **Právnu ústavou** je preto, že sa v Slovenskej republike aj skutočne uplatňuje a skutočný právny stav zodpovedá ústave. Unitaristický charakter je vyjadrený v čl. 3 ods. 1, ktorý ustanovuje, že územie Slovenskej republiky je jednotné a nedeliteľné. **Demokratický charakter** je upravený najmä v čl. 1 a čl. 2 (Štátna moc pochádza od občanov, ktorí ju vykonávajú prostredníctvom svojich volených zástupcov alebo priamo). Republikánsky charakter je vyjadrený najmä tým, že v čl. 101 ustanovuje, že hlavou Slovenskej republiky je prezident. Ďalšie charakteristiky sú vyjadrené v čl. 1 ods. 1, ktorý charakterizuje Slovenskú republiku ako zvrchovaný, demokratický a právny štát, ktorý sa neviaže na nijakú ideológiu ani náboženstvo. Zvrchovanosť, či suverenita štátu v podstate znamená, že štátna moc je nezávislá od akejkoľvek inej moci, tak vo vnútri štátu ako aj mimo neho. Pojem právneho štátu obsahuje najmä chápanie ústavy ako právneho základu štátu, ktorým je viazaná všetka štátna moc. Zdôraznené to je najmä v čl. 2 ods. 2: **Štátne orgány môžu konať iba na základe ústavy, v jej medziach a v rozsahu a spôsobom, ktorý ustanoví zákon.** Ďalším princípom právneho štátu je deľba moci, ktorý je v našej ústave formálne vyjadrený aj rozdelením zákonodarnej, výkonnej a súdnej moci do piatej, šiestej a siedmej hlavy.

Text Ústavy Slovenskej republiky je členený na hlavy, oddiely, články, odseky a písmená. Skladá sa z preambuly a deviatich hláv.

Prvý oddiel druhej hlavy ustanovuje niektoré základné zásady týkajúce sa základných práv a slobôd (Ľudia sú slobodní a rovní v dôstojnosti i v právach. Základné práva a slobody sú neodňateľné, nescudziteľné, nepremlčateľné a nezrušiteľné.). **V druhom oddieli** nazvanom „Základné ľudské práva a slobody“ sú upravené napr.: právo na život, právo na súkromie, zákaz mučenia, právo vlastniť majetok, sloboda pohybu, sloboda myslenia, svedomia, náboženského vyznania a podobne.

Každý má právo na život. Ľudský život je hodný ochrany už pred narodením. Nikto nesmie byť pozbavený života. Trest smrti sa nepripúšťa. Nikoho nemožno poslať na nútené práce alebo nútené služby. Každý má právo na zachovanie ľudskej dôstojnosti, osobnej cti, dobrej povesti a na ochranu mena. Každý má právo na ochranu pred neoprávneným zasahovaním do súkromného a rodinného života. Obydlie je nedotknuteľné. Nie je dovolené doň vstúpiť bez súhlasu toho, kto v ňom býva. Iné zásahy do nedotknuteľnosti obydlia možno zákonom dovoliť iba vtedy, keď je to v demokratickej spoločnosti nevyhnutné na ochranu života, zdravia, na ochranu práv a slobôd iných alebo na odvrátenie závažného ohrozenia verejného poriadku. Listové tajomstvo a ochrana osobných údajov sa zaručujú.

Tretí oddiel upravuje politické práva ako napr.: sloboda prejavu, právo na informácie, petičné právo, zhromažďovacie právo, združovacie právo, či právo na odpor. Občania majú právo zúčastňovať sa na správe verejných vecí priamo (priama demokracia) alebo slobodnou voľbou svojich zástupcov.

Piaty oddiel upravuje **hospodárske, sociálne a kultúrne práva**, napr.: právo na slobodnú voľbu povolania, právo na ochranu zdravia, alebo právo na vzdelanie.

Každý má právo na slobodnú voľbu povolania a prípravu naň, ako aj právo podnikáť a uskutočňovať inú zárobkovú činnosť. Zákon môže ustanoviť podmienky a obmedzenia výkonu určitých povolaní alebo činností. **Občania majú právo na prácu** (článok 35). Štát v primeranom rozsahu **hmotne zabezpečuje občanov, ktorí nie z vlastnej viny nemôžu toto právo vykonávať**. Podmienky ustanoví zákon.

Občania majú **právo na primerané hmotné zabezpečenie** (článok 39) v starobe a pri nespôsobilosti na prácu, ako aj pri strate živiteľa. **Každý, kto je v hmotnej núdzi, má právo na takú pomoc**, ktorá je nevyhnutná na zabezpečenie základných životných podmienok.

Každý má **právo na ochranu zdravia** (článok 40). Na základe zdravotného poistenia majú občania právo na bezplatnú zdravotnú starostlivosť a na zdravotnícke pomôcky za podmienok, ktoré ustanoví zákon.

Manželstvo, rodičovstvo a rodina sú pod ochranou zákona. Zaručuje sa osobitná ochrana detí a mladistvých. Žene v tehotenstve sa zaručuje osobitná starostlivosť, ochrana v pracovných vzťahoch a zodpovedajúce pracovné podmienky. Deti narodené v manželstve i mimo neho majú rovnaké práva. Starostlivosť o deti a ich výchova je právom rodičov; deti majú právo na rodičovskú výchovu a starostlivosť. Práva rodičov možno obmedziť a maloleté deti možno od rodičov odlúčiť proti vôli rodičov len rozhodnutím súdu na základe zákona. **Rodičia, ktorí sa starajú o deti, majú právo na pomoc štátu** (článok 41).

Každý má právo na vzdelanie. Školská dochádzka je povinná. Občania majú **právo na bezplatné vzdelanie v základných školách a stredných školách**, podľa schopností občana a možnosti spoločnosti aj na vysokých školách (článok 42).

Šiesty oddiel upravuje právo na ochranu životného prostredia a kultúrneho dedičstva. Každý má právo na priaznivé životné prostredie (článok 44). Siedmy oddiel zase právo na súdnu a inú právnu ochranu.

Prvý oddiel tretej hlavy upravuje **základné princípy** hospodárstva Slovenskej republiky, ktoré sa zakladá na princípoch **sociálne a ekologicky orientovanej trhovej ekonomiky**.

Ústava v štvrtej hlave stanovuje, že základom územnej samosprávy je obec. Vo veciach územnej samosprávy rozhoduje obec samostatne; povinnosti a obmedzenia jej možno ukladať len zákonom. Územná samospráva sa uskutočňuje na zhromaždeniach obyvateľov obce, miestnym referendom alebo prostredníctvom orgánov obce. Územnú samosprávu tvorí obec a vyšší územný celok. Tiež sa tu špecifikuje, že orgánmi obce sú obecné zastupiteľstvo a starosta obce a orgánmi VÚC sú zastupiteľstvo vyššieho územného celku a predseda vyššieho územného celku. V tejto hlave sú tiež vymedzené pojmy samospráva a prenesená štátna správa.

V prvom oddieli ôsmej hlavy je upravené postavenie prokuratúry Slovenskej republiky, ktorá podľa ústavy chráni práva a zákonom chránené záujmy fyzických osôb a právnických osôb a štátu. V druhom oddieli je upravené postavenie verejného ochrancu práv, ten je charakterizovaný ako nezávislý orgán, ktorý sa v rozsahu a spôsobom ustanoveným zákonom podieľa na ochrane základných práv a slobôd fyzických osôb a právnických osôb pri konaní, rozhodovaní alebo

nečinnosti orgánov verejnej správy, ak je ich konanie, rozhodovanie alebo nečinnosť v rozpore s právnym poriadkom alebo princípmi demokratického a právneho štátu.

Ústavný zákon z 23. februára 2001 je najvýznamnejšou novelou ústavy Slovenskej republiky. Táto novela po vzore demokratických štátov v súvislosti s členstvom v EÚ zakotvuje, že Slovenská republika uznáva a dodržiava všeobecné pravidlá medzinárodného práva, medzinárodné zmluvy. Ústavný zákon č. 92/2006 Z.z. rozšíril právomoci ombudsmana, ktorému priznala právo podať návrh na Ústavný súd SR o súlade právnych predpisov. Táto zmena je významná vzhľadom na to, že občanom je priznaná možnosť obrátiť sa na verejného ochrancu práv (ombudsmana) vo veci nesúlady právnych predpisov.

Systém sociálnej ochrany na Slovensku

Pre prezentovanie zložitého slovenského systému sociálnej ochrany sme použili prístup používaný v rámci projektu Európskej únie pre porovnávanie systémov sociálnej ochrany MISSOC. V minulosti sa bývalý riaditeľ Medzinárodného inštitútu pre starnutie (INIA) Joseph Troisi vyjadril veľmi pozitívne o slovenskom systéme. Systém je síce komplexný ale trpí na nedostatok financií a nestabilitu. Zvolený prístup umožňuje porovnávať jednotlivé európske krajiny. Pre získanie najnovších kompletných informácií o systéme a o dávkach a ich hodnotách je vhodné využiť správy o stave sociálnej ochrany (Bednárik, 2014).

Systém sociálnej ochrany patrí do zmiešaného typu. Trpí na značnú nestabilitu. Napriek značnej sofistikovanosti jeho účinnosť nemožno pokladať za primeranú. Výsledok je ovplyvnený nedostatočnými sociálnymi transfermi. Predložený popis zodpovedá situácii v roku 2014. Pre konkrétne poznanie je vždy vhodnejšie poznať príslušnú platnú právnu normu, než akékoľvek zovšeobecnenie. Pred rokom 1989 bol systém univerzálny s výraznou mierou solidarity. Osobitná schéma existuje pre policajtov, vojakov a colníkov (čo predstavuje akýsi zamestnanecký systém).

Systém sociálnej ochrany v Slovenskej republike sa delí na štyri časti:

- zdravotná starostlivosť,
- sociálne poistenie,
- štátna sociálna podpora (najmä rodín),
- sociálna pomoc.

Zdravotná starostlivosť – predstavujú vecné dávky poskytované pod dohľadom Ministerstva zdravotníctva SR. Povinný systém zdravotného poistenia pokrýva

liečebné náklady v zariadeniach zdravotnej starostlivosti a časť nákladov na lieky. Tento systém je zabezpečovaný 3 zdravotnými poisťovňami (pričom najväčšia časť obyvateľov je poistená vo Všeobecnej zdravotnej poisťovni). V súčasnosti je výkon zdravotnej starostlivosti zverený obvodným zdravotným strediskám, nemocniciam, poliklinikám, sanatóriám a kúpeľom. Vo verejnom systéme sociálnej ochrany sa využívajú ako štátne, tak aj súkromné zdravotnícke zariadenia.

Systém sociálneho poistenia – tvoria peňažné dávky financované z príspevkov, kde má kompetenciu Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR (MPSVR SR), cez Sociálnu poisťovňu (verejnoprávnu inštitúciu). Do tohto poistenia (1. pilier), financovanom v režime priebežného systému, patrí poistenie pre starobu, invaliditu, pre pozostalých, pre chorobu, materstvo, nezamestnanosť a poistenie pre prípad pracovných úrazov a chorôb z povolania. Sociálna poisťovňa má centrálu (ústredie) a pobočky v regiónoch. V 2. pilieri sporenia v starobe, založenom od 1.1.2005 a financovanom v režime fondového (kapitalizačného) systému, pôsobí 6 súkromných penzijných fondov. Doplnkové dôchodkové sporenie (3. pilier) vykonávajú súkromné doplnkové dôchodkové sporiťne.

Štátna sociálna podpora – predstavuje peňažné dávky najmä pre rodiny, kde kompetenciu má Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR. Tieto dávky sú vyplácané príjmom prostredníctvom Úradu práce, sociálnych vecí a rodiny. Pre daňový bonus má kompetenciu Ministerstvo financií SR a výplata sa vykonáva cez daňové úrady a podniky.

Sociálna pomoc – to sú peňažné i vecné dávky, poskytované občanom cez štátnu správu (kde rozhodujúce kompetencie má Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR a Ministerstva zdravotníctva SR), ale aj cez samosprávu. Tieto dávky sú vyplácané osobám v hmotnej núdzi, osobám s poklesom schopnosti vykonávať zárobkovú činnosť a osobám ťažko zdravotne postihnutým. Sociálna pomoc je organizovaná cez regionálnu štátnu administratívu (najmä úrady práce, sociálnych vecí a rodiny), samosprávu a cez neštátne organizácie (tretí sektor).

Princípy financovania

- Choroba a materstvo (zdravotná starostlivosť a peňažné dávky) financované cez príspevky (poistencov a zamestnávateľov) a podpora štátu.
- Invalidita - cez príspevky (poistencov a zamestnávateľov) a podpora štátu.
- Staroba - cez príspevky (poistencov a zamestnávateľov) a podpora štátu.

- Pozostalí - cez príspevky (poistencov a zamestnávateľov) a štátna podpora.
- Pracovné úrazy a choroby z povolania - cez príspevky (zamestnávateľov) a podpora štátu.
- Nezamestnanosť - cez príspevky (poistencov a zamestnávateľov) a podpora štátu.
- Rodinné prídavky- cez štátny rozpočet.

Zdravotná starostlivosť

Legislatíva:

- Zákon č. 580/2004 Z.z. o zdravotnom poistení
- Zákon č. 576/2004 Z.z. o zdravotnej starostlivosti a službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti
- Zákon č. 577/2004 Z.z. o rozsahu zdravotnej starostlivosti uhrádzanej na základe verejného zdravotného poistenia a o úhradách za služby súvisiace s poskytovaním zdravotnej starostlivosti
- Zákon č. 363/2011 Z.z. o rozsahu a podmienkach úhrady liekov, zdravotníckych pomôcok a dietetických potravín na základe verejného zdravotného poistenia
- Zákon č. 578/2004 Z.z. o poskytovateľoch zdravotnej starostlivosti, zdravotníckych pracovníkoch, stavovských organizáciách v zdravotníctve
- Zákon č. 581/2004 Z.z. o zdravotných poisťovniach
- Zákon č. 579/2004 Z.z. o záchrannej zdravotnej službe
- Nariadenie vlády SR č. 722/2004 Z.z. o výške úhrady poistenca za služby súvisiace s poskytovaním zdravotnej starostlivosti

Zdravotná starostlivosť (a poskytovanie služieb súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti) je pre všetkých obyvateľov (založené na princípe bydliska). Financovanie je zabezpečené z povinného zdravotného poistenia a zo štátneho rozpočtu, keď sa vyžaduje spoluúčasť platenia poistencov (pri stomatologickej starostlivosti, za lieky, za pobyt na kúpeľnej liečbe). Používa sa systém vecných dávok.

Prijímatelia dávok sú všetky osoby, ktoré majú na území Slovenska trvalý pobyt, ktoré v SR vykonávajú samostatnú zárobkovú činnosť, alebo sú v SR zamestnané,

aj keď v SR nemajú trvalý pobyt. Nie je stanovená žiadna kvalifikačná lehota. Kvalifikačná doba znamená potrebný čas na vznik nároku.

Starostlivosť v chorobe – peňažné dávky (nemocenské)

Legislatíva:

- Zákon č. 461/2003 Z.z. o sociálnom poistení
- Zákon č. 462/2003 Z.z. o náhrade príjmu pri dočasnej pracovnej neschopnosti zamestnanca
- Zákon č. 238/1998 Z.z. o príspevku na pohreb
- Zákon č. 437/2004 Z.z. o náhrade za bolesť a náhrade za sťaženie spoločenského uplatnenia

Povinné je sociálne poistenie pre zamestnancov a samostatne zárobkovo činné osoby (SZČO) s dávkami zodpovedajúcimi zárobkom. Je možné dobrovoľné poistenie pre všetky osoby staršie ako 16 rokov. Náhradu príjmu zamestnanca počas prvých 10 kalendárnych dní jeho práceneschopnosti platia zamestnávateľia. Osobitná schéma existuje pre policajtov, vojakov a colníkov. Prijímateľmi sú všetci zamestnanci, samostatne zárobkovo činné osoby a dobrovoľne poistené osoby. Nie je povinné poistenie (opt-out) pre SZČO s ročným príjmom nižším ako 50% priemernej ročnej mzdy v národnom hospodárstve pred 2 rokmi.

Pre poberanie dávky sa vyžaduje lekárske potvrdenie o práceneschopnosti od ošetrojúceho lekára. Je potrebné od prvého dňa práceneschopnosti. Kontrola aspoň raz za 4 týždne. Kvalifikačná lehota sa uplatňuje iba u dobrovoľne poistených: 270 kalendárnych dní účasti v systéme nemocenského poistenia počas dvoch rokov predchádzajúcich ochoreniu. U zamestnancov a SZČO sa nevyžaduje. Podmienkou je nepoberať dávku „materské“. Nejestvuje čakacia lehota a preto sú dávky vyplácané od prvého dňa práceneschopnosti.

Poskytovanie „**náhrady príjmu**“ sa realizuje počas prvých 3 kalendárnych dní práceneschopnosti. Je to 25 % z vymeriavacieho základu (denného zárobku vypočítaného z príjmov predchádzajúceho roku a to maximálne zo sumy 1,5 násobku priemernej mesačnej mzdy). Od 4-tého dňa do 10-teho kalendárneho dňa práceneschopnosti je to 55 % z toho istého vymeriavacieho základu.

Dávka „**nemocenské**“ predstavuje u zamestnancov 55 % z vymeriavacieho základu (viď vyššie) od 11. kalendárneho dňa práceneschopnosti. U SZČO a u dobrovoľne poistených: od 1. dňa počas prvých 3 kalendárnych dní práceneschopnosti 25 % z vymeriavacieho základu (viď vyššie), následne 55 %, s tým istým ohrozením.

Len polovica dávky je vyplácaná, ak je choroba dôsledkom požitia alkoholu alebo drogy. Nárok na dávku zanikne pri odsúdení za trestný čin, ktorý spôsobil práceneschopnosť. Pri porušení liečebného režimu nie je nárok na dávku počas maximálne 30 dní. Dávka sa poskytuje maximálne 52 týždňov od začiatku dočasnej práceneschopnosti. Nezamestnaný nemá nárok na dávku.

Príspevok na pohreb je jednorazová suma vyplatená tomu, kto organizuje pohreb. Podmienkou je trvalý alebo dočasný pobyt (90 dní) aj zomretého aj prijímateľa dávky.

Ošetrovné sa vypláca v sume 55 % z vymeriavacieho základu (viď vyššie) maximálne 10 kalendárnych dní ak príbuzný je chorý a potrebuje ošetrovanie, alebo ak sa dotyčná osoba stará o dieťa do 10 rokov veku v prípade uzavretia školského zariadenia.

Náhrada za bolesť a dávka **Náhrada za sťaženie spoločenského uplatnenia** predstavuje 2 % z priemernej mesačnej mzdy v národnom hospodárstve SR za predchádzajúci rok za každý bod (podľa sadzobníka) uvedený v lekárskej správe.

Starostlivosť v materstve

Legislatíva:

- Zákon č. 461/2003 Z.z. o sociálnom poistení
- Zákon č. 576/2004 Z.z. o zdravotnej starostlivosti a službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti
- Zákon č. 580/2004 Z.z. o zdravotnom poistení
- Zákon č. 577/2004 Z.z. o rozsahu zdravotnej starostlivosti
- Zákon č. 578/2004 Z.z. o poskytovateľoch zdravotnej starostlivosti
- Zákon č. 581/2004 Z.z. o zdravotných poisťovniach
- Zákon č. 235/1998 Z.z. o príspevku pri narodení dieťaťa
- Zákon č. 311/2001 Z.z. Zákonník práce

Peňažné dávky sú zabezpečované prostredníctvom sociálneho poistenia financovaného z príspevkov zamestnávateľov, zamestnancov, SZČO a dobrovoľne poistených osôb, na základe vymeriavacieho základu, z ktorého sa platí poistné.

Vecné dávky sú zabezpečované prostredníctvom povinného zdravotného poistenia. Pre vojakov, policajtov a colníkov sa uplatňuje osobitná schéma. Tieto

dávky sú určené pre všetky obyvateľky. Podmienkou je trvalý alebo dočasný pobyt.

Dávka „materské“ a dávka „vyrovnávacia dávka“ (v materstve a tehotenstve) sa poskytuje iba poisteným osobám. Podmienkou pre peňažnú pomoc v materstve pre **materské** je 270 dní platenia do systému nemocenského poistenia počas dvoch rokov predchádzajúcich pôrodu a narodenie dieťaťa alebo náhradná starostlivosť o dieťa (v prípade náhradnej starostlivosti dávka prináleží osobe, ktorá prevzala dieťa do starostlivosti). Podmienkou pre **vyrovnávaciu dávku** je účasť v systéme nemocenského poistenia, preloženie na iné pracovné miesto v súvislosti s tehotenstvom alebo materstvom a zníženie zárobku ako dôsledok preloženia. Príspevok pri narodení dieťaťa patrí medzi rodinné dávky (nižšie).

Vecné dávky tvoria pravidelné mesačné gynekologické prehliadky počas tehotenstva a špeciálna starostlivosť v šestonedelí, nemocničná starostlivosť pri pôrode, osobitná pediatrická starostlivosť a preventívne prehliadky detí do 1. roku veku dieťaťa.

Materské sa poskytuje počas materskej dovolenky 6 – 8 týždňov uplatnených pred pôrodom, s celkovým trvaním:

- 34 týždňov za normálnych okolností,
- 37 týždňov ak ide o osamelú matku
- 43 týždňov, ak ide o viacnásobný pôrod,
- 28 týždňov (31 týždňov ak ide o osamelú osobu alebo 37 týždňov, ak ide o starostlivosť o 2 a viac novorodencov) v prípade náhradnej rodičovskej starostlivosti,
- ak dieťa zomrie je dĺžka trvania kratšia, ale nie menej ako 14 týždňov a nemôže sa skončiť skôr ako uplynie doba 6 týždňov po pôrode.

Vyrovnávacia dávka sa poskytuje v tehotenstve a materstve, najdlhšie do konca 9. mesiaca po pôrode

Materské tvorí 65 % z vymeriavacieho základu (zárobku vypočítaného z príjmov predchádzajúceho roku, maximálne zo sumy 1,5 násobku priemernej mesačnej mzdy v hospodárstve SR). Dávka „materské“ sa vypláca počas materskej dovolenky.

Vyrovnávacia dávka predstavuje 55 % sumy rovnajúcej sa rozdielu medzi zárobkami pred a po preložení na inú prácu.

Príplatok k dávke materského sa platí až do výšky sumy rodičovského príspevku v prípade, že dávka materské je nižšia než rodičovský príspevok. Príspevok pri narodení dieťaťa a rodičovský príspevok – je vysvetlený v rámci časti o rodinných dávkach.

Starostlivosť v invalidite

Legislatíva:

- Zákon č. 461/2003 Z.z. o sociálnom poistení
- Zákon č. 448/2008 Z.z. o sociálnych službách
- Zákon č. 447/2008 Z.z. o peňažných príspevkoch na kompenzáciu ťažkého zdravotného postihnutia
- Zákon č. 5/2004 Z.z. o službách zamestnanosti

Je to povinné sociálne poistenie zamestnancov a určitých skupín samostatne zárobkovo činných osôb, kde dávky závisia od zárobkov a od dĺžky účasti v systéme. Je možné aj dobrovoľné poistenie pre ostatné osoby staršie ako 16 rokov. Osobitná schéma existuje pre policajtov, vojakov a colníkov („silové zložky“).

Povinná účasť v systéme je pre zamestnancov povinne nemocensky poistených, samostatne zárobkovo činné osoby povinne nemocensky poistených, osoby starajúce sa o deti vo veku do 6 rokov (18 rokov, ak je zdravotne postihnuté), osoby, ktoré poberajú peňažný príspevok na opatrovanie osoby, ktoré vykonávajú osobnú asistenciu ŤZP osobe najmenej 140 hodín mesačne.

Dobrovoľná účasť je umožnená pre osoby staršie ako 16 rokov s trvalým alebo prechodným pobytom (zamestnaní v zahraničí, nezamestnaní, samostatne zárobkovo činné osoby s ročným príjmom nižším ako 50% ročnej priemernej mzdy v národnom hospodárstve).

Je umožnené dobrovoľné vystúpenie (*opt-out*) pre samostatne zárobkovo činné osoby s ročným príjmom nižším ako 50% ročnej priemernej mzdy v národnom hospodárstve pred 2 rokmi.

Poistenec je invalidný, ak pre dlhodobu nepriaznivý zdravotný stav má pokles schopnosti vykonávať zárobkovú činnosť o viac ako 40 % v porovnaní so zdravou fyzickou osobou. Úplná invalidita znamená pokles schopnosti vykonávať zárobkovú činnosť o viac ako 70 % v porovnaní so zdravou fyzickou osobou.

Kontrola posudzovania spôsobilosti na prácu sa vykonáva v lehotách určených posudkovým lekárom. Pri dočasnej práceneschopnosti sa vykonáva aspoň raz za

4 týždne, pri trvalej invalidite len ak sa predpokladá zmena vo vývoji pracovnej schopnosti. Nárok vzniká odo dňa, v ktorom bola invalidita diagnostikovaná, až kým trvá stav alebo až do doby poberania starobného dôchodku.

Potrebný počet rokov invalidného poistenia na vznik nároku na dávku závisí od veku poistenca. Vo veku do 20 rokov (je to menej ako 1 rok), 20 – 24 rokov (1 rok), 24 – 28 rokov (2 roky), 28 – 34 rokov (5 rokov), 34 – 40 rokov (8 rokov), 40 – 45 rokov (10 rokov) a viac ako 45 rokov (15 rokov).

U pracovného úrazu či choroby z povolania a u invalidov z mladosti sa neuplatňuje minimálna doba potrebná na vznik nároku na dávku.

Miera poklesu schopnosti vykonávať zárobkovú činnosť a výška zárobku prostredníctvom príspevkov platených v období výkonu zárobkovej činnosti vplýva na výšku dávky. Nárok na dávku zaniká ak je invalidita dôsledkom úmyselného trestného činu poistenca. Len polovica dávky, ak je invalidita dôsledkom požitia alkoholu alebo drogy.

Niektoré doby (náhradné doby poistenia) sa uplatňujú ako riadne doby pre výpočet poistenia: doba poberania dávky materského, dávky ošetrovného a obdobie medzi vznikom invalidity a dôchodkovým vekom. Štát platí príspevky za osoby počas poberania dávky „materské“, obdobia starostlivosti o malé deti do 6 rokov veku, obdobia starostlivosti o zdravotne postihnuté deti do 18 rokov veku, výkonu osobnej asistencie aspoň 140 hodín mesačne a poberania príspevku na opatrovanie.

Nejestvujú žiadne prídavky pre závislé osoby. Nie je stanovená maximálna a minimálna výška invalidného dôchodku.

Existujú formy kompenzácie obmedzenej schopnosti vykonávať nevyhnutné práce v domácnosti:

- sociálne služby: opatrovateľská služba, starostlivosť v zariadeniach sociálnych služieb,
- peňažné dávky: (uvedené v časti venujúcej sa „dlhodobej starostlivosti“).

Ďalej je možná jednorazová dávka „Náhrada za bolesť“ a „Náhrada za sťaženie spoločenského uplatnenia“ (vysvetlené v časti „Starostlivosť v chorobe – peňažné dávky“) a vianočný príspevok (uvedené v časti „Starostlivosť v starobe“).

V prípade súbehu so starobným dôchodkom alebo predčasným starobným dôchodkom sa priznáva len najvyšší dôchodok. Pri súbehu s odlišnými typmi dôchodkov (napr. pozostalostné dôchodky) sa priznáva najvyšší plus polovica

nižšieho dôchodku. Je možný aj súbeh s dávkami z osobitného systému (napr. s výsluhovým dôchodkom vojaka). Je možný aj súbeh so zárobkom.

Na umožnenie návratu do aktívneho života, resp. zlepšenia zamestnatel'nosti sa uplatňujú niektoré opatrenia.

Liečebná rehabilitácia sa uplatňuje v súlade so zdravotnými predpismi: špeciálna (kúpeľná) liečba, ambulantná kúpeľná liečba, špeciálna liečba na poukaz alebo povinná, rehabilitačná liečba na odporúčanie lekárov špecialistov.

Príspevky poskytované zamestnávateľovi: na zriadenie chránenej dielne alebo chráneného pracoviska, na udržanie občana so zdravotným postihnutím v zamestnaní, na činnosť pracovného asistenta, na úhradu prevádzkových nákladov chránenej dielne alebo chráneného pracoviska a nákladov na dopravu zamestnancov so zdravotným postihnutím do zamestnania.

Príspevky poskytované občanovi so zdravotným postihnutím: na prevádzkovanie alebo vykonávanie samostatnej zárobkovej činnosti, na činnosť pracovného asistenta, na úhradu prevádzkových nákladov chránenej dielne alebo chráneného pracoviska.

Informačno-poradenské služby, odborné poradenské služby a sprostredkovanie zamestnania. Poskytovanie ďalších príspevkov je uvedené v časti venujúcej sa starostlivosti o nezamestnaných.

Zamestnávateľ s počtom zamestnancov 20 a viac (s výnimkou silových zložiek, najmä štátnych) je **povinný zamestnávať** určité množstvo zdravotne postihnutých osôb z celkového počtu jeho zamestnancov (najmenej 3,2 %). Ak tomu tak nie je, zaplatí za rok stanovenú sumu na účet úradu práce, sociálnych vecí a rodiny za každého chýbajúceho zdravotne postihnutého. Povinnosť zamestnávať občanov so zdravotným postihnutím môže zamestnávateľ plniť aj zadaním zákazky vhodnej na zamestnávanie občanov so zdravotným postihnutím alebo zadaním zákazky občanovi so zdravotným postihnutím, ktorý prevádzkuje alebo vykonáva samostatnú zárobkovú činnosť.

Starostlivosť v starobe

Legislatíva

- Zákon č. 461/2003 Z.z. o sociálnom poistení
- Zákon č. 43/2004 Z.z. o starobnom dôchodkovom sporení

Na Slovensku sa uplatňuje terminológia používajúca výrazy ako sú piliere, ktoré sa začali používať v súvislosti s privatizáciou dôchodkových systémov

presadzovaných Svetovou bankou v strednej Európe. V západnej Európe je systém odlišný. Dôraz kladie na zamestnanecké systémy a používa výrazy ako je stupňovitosť namiesto pilierov.

Za tzv. 1. pilier je na Slovensku považovaný systém priebežného financovania („pay as you go“) založený na príspevkoch, kde výška dávky je odvodená od výkonu zárobkovej činnosti počas celého života a určitej solidarity. Osobitný systém existuje pre silové zložky (policajtov, vojakov a colníkov).

Ako tzv. 2. pilier bol zavedený systém kapitalizačného financovania, ktorý je založený na príspevkoch platených zamestnávateľmi a čiastočne zamestnancami a následnom zhodnocovaní uložených peňazí, kde výška dávky závisí od výšky vkladu a úročenia. Druhý pilier má problém s predvídateľnosťou a garantovateľnosťou príjmov v starobe. Z dôvodu obligatórnosti ho možno zaradiť do základného stupňa starobného zabezpečenia. Súkromný charakter ho umiestňuje skôr medzi podnikanie než medzi sociálne poistenie.

Jestvuje aj tzv. 3. pilier v podobe doplnkového dôchodkového sporenia, ktorý je dobrovoľný, financovaný poistencami a čiastočne zamestnávateľmi. Jeho atraktivita trpí na časté zmeny legislatívy v oblasti zvýhodnení a znevýhodnení pre jeho účastníkov.

Všetky zamestnané osoby a určité skupiny samostatne zárobkovo činných osôb sú povinne poistené v 1. pilieri. Poistené sú aj osoby starajúce sa o malé deti do 6 rokov veku (18 rokov ak ide o deti s dlhodobou nepriaznivým zdravotným stavom), osoby poberajúce peňažný príspevok na opatrovanie alebo osoby vykonávajúce osobnú asistenciu aspoň 140 hodín mesačne a ženy poberajúce dávku „materské“. Dobrovoľné poistenie v 1. pilieri je síce možné pre osoby staršie ako 16 rokov s trvalým alebo dočasným pobytom na území Slovenska, ale nie je primerane úspešné. Väčšina nezamestnaných osôb sa ho nezúčastňuje. Druhý pilier je ovplyvnený častými legislatívnymi zmenami v oblasti jeho obligatórnosti a parametrov. V súčasnosti je vstup do 2. piliera dobrovoľný pre osoby vo veku do 35 rokov. Je možné oslobodenie z povinnosti poistenia pre samostatne zárobkovo činné osoby s ročným príjmom nižším ako 50% priemernej mzdy. Rastúci počet nepoistených osôb vo všeobecnosti ohrozuje stabilitu systému.

Kvalifikačná doba je v súčasnosti rozdielna pre prvý a druhý pilier. V 1. pilieri je to 15 rokov platenia poistného a v 2. pilieri iba 10 rokov platenia poistného (pri platení kratšom sa prostriedky presúvajú do 1. piliera). To vytvára nekontabilitu „základného“ zabezpečenia.

Zákonom stanovený vek dôchodku je v súčasnosti 62 rokov. U žien sa uplatňuje individuálne postupné vyrovnávanie podľa veku a počtu detí do roku 2024. Od roku 2017 sa postupne môže zvyšovať vek odchodu do dôchodku podľa rastu veku dožitia populácie na Slovensku.

V rámci 1. piliera sa umožňuje predčasný starobný dôchodok, ak sú splnené určité podmienky, hlavne 15 rokov poistenia, v období kratšom ako 2 roky do dosiahnutia veku odchodu do dôchodku a nevykonávanie zárobkovej činnosti (z ktorej plynie povinné dôchodkové poistenie). V rámci 2. piliera je predčasný starobný dôchodok možný, ak dotyčný poberá tento dôchodok už v rámci 1. piliera a bude dosiahnutá určitá minimálna úroveň tejto dávky (v súčasnosti vyššia ako 0,6-násobok životného minima). Nástroj predčasného starobného dôchodku umožňuje riešenie neexistencie pracovnej možnosti, naopak ale zaťažuje systém a bráni zvýšeniu miery zamestnania. Tieto dôchodky sú krátené o 0,5 % za každých 30 dní, ktoré chýbajú do dovŕšenia dôchodkového veku.

V súčasnosti je možný odklad nástupu na starobný dôchodok i keď sú úvahy o možnosti povinného penzionovania po dosiahnutí dôchodkového veku, čo zrejme nie je v súlade s právom na nediskrimináciu z dôvodu veku. Odklad nástupu je v súčasnosti zvýhodňovaný sumou o 0,5 % za každých 30 dní platenia poistného po dovŕšení dôchodkového veku. Pohyby v pravidlách vplývajú na správanie sa ľudí v dôchodkovom veku v oblasti rozhodovania a ukončení práce. V súčasnosti je možný súbeh starobného dôchodku so zárobkom, ale nie je možný u predčasného starobného dôchodku.

Poskytovaná starobná dávka je závislá od predošlých odvodov do systému starobného zabezpečenia a prípadne aj od výsledkov zhodnocovania jeho úspor. Výsledná suma v prvom pilieri podlieha príjmovým aj výdavkovým limitom, teda nie je plne zásluhová čo sa týka výdavkov a ani nie plne solidárna z dôvodu limitov príjmov do systému. Vyššie príjmové skupiny sa nesolidarizujú s ostatnými. Stredne zarábajúce skupiny nedostanú starobné dávky plne odrážajúcim zásluhovosť. Systém výdavkov má tendenciu paušalizácie (flat-rate) a znižovania miery náhrady (pomer vstupu a výstupu).

Starobný dôchodok (mesačné dávky), ktorý sa má v rámci 2. piliera vyplácať od roku 2016 má predbežne následné pravidlá. Výška dávky sa má vypočítať podľa štandardných poistných princípov životného poistenia (mali by byť rovnaké pravidlá pre mužov a ženy). Poistenec si môže vybrať „programový výber s doživotným dôchodkom“, alebo doživotný dôchodok (anuitu). Problém môže vytvárať neexistencia valorizácie (indexácie) výslednej anuity.

Ako náhradné doby poistenia, ktoré sa započítavajú pre účely postenia, sa pokladajú doby poberania dávky nemocenského, materského alebo ošetrovného.

Štát vtedy platí isté príspevky za osoby počas poberania príspevku „materské“, starostlivosti o malé deti do 6 rokov veku; starostlivosti o zdravotne postihnuté deti do 18 rokov veku alebo o dospelých, alebo poberania peňažného príspevku za opatrovanie a výkon asistencie; ale spolu maximálne za obdobie 12 rokov. Sociálna poisťovňa zasa platí príspevky za osoby počas doby poberania úrazovej renty až do dovŕšenia dôchodkového veku. Spoločným európskym problémom je obmedzovanie náhradných dôb. Napr. na Slovensku u osôb poistených pred rokom 2004 sa započítavali náhradné doby ktoré súčasný systém „ušetril“ (napr. obdobie štúdia, vojenskej základnej služby, nezamestnanosti a pod.).

Dôležitou otázkou je pravidelné prehodnotenie priznanej dôchodkovej dávky z dôvodu zmeny maloobchodných cien aj miezd. Raz ročne sa vykonáva úprava dávky z časti podľa medziročného rastu spotrebiteľských cien a z časti podľa medziročného rastu priemernej mzdy v hospodárstve SR. V období krízy je zvyšujúci záujem preniesť ťarchu finančných reštrikcií na dôchodcov aj v oblasti zmenených pravidiel valorizácie. Dávka sa dočasne zvyšuje o priemerné zvýšenie u každého poberateľa rovnakou sumou podľa druhu priznaného dôchodku až do roku 2017.

Dávky z 1. a 2. piliera nie sú oproti prevažujúcej európskej praxi predmetom zdaňovania. Systém starobného dôchodkového zabezpečenia podľa pravidiel platných v Medzinárodnej organizácii práce musí byť predvídateľný, garantovateľný a mal by poskytnúť spoluúčasť na rozvoji spoločnosti a prostriedky pre dôstojnú starobu. Slovenský systém je doteraz poznačený voluntarizmom a nesystémovosťou z dôvodu jeho nestability.

Starostlivosť o pozostalých

Legislatíva:

- Zákon č. 461/2003 Z.z. o sociálnom poistení
- Zákon č. 43/2004 Z.z. o starobnom dôchodkovom sporení

Uplatňuje sa povinné sociálne poistenie pre zamestnancov a určité skupiny samostatne zárobkovo činných osôb, kde výška dávky závisí od dôchodku zomrelej osoby. Vykonáva sa v I. aj v II. pilieri starobného systému. Existuje obdobne osobitná schéma pre policajtov, vojakov a colníkov. Je možné aj dobrovoľné poistenie. A umožňuje sa oslobodenie (výnimka) pre samostatne zárobkovo činné osoby s príjmom nižším ako 50% priemernej mzdy.

Oprávnené osoby sú vdova, vdovec a závislé i adoptované deti. Výška dávky vdovského dôchodku a vdoveckého dôchodku je 60 % z dôchodku zomrelého manžela, alebo z dôchodku, na ktorý by on/a mal/a nárok čase smrti. Výška dávky

sirotského dôchodku je 40 % z dôchodku starobného, predčasného starobného, alebo invalidného, na ktoré mal alebo by mal zomrelý nárok v čase svojej smrti; za každého rodiča a pre každé dieťa. Maximálna výška dávok je 100 % zo sumy dôchodku, na ktorý mala zomrelá osoba nárok v čase smrti. Ak súčet pozostalostných dôchodkov prekračuje tento limit, tieto sa znížia proporcionálne.

Pracovné úrazy a choroby z povolania

Legislatíva

- Zákon č. 311/2001 Z.z. - Zákonník práce
- Zákon č. 461/2003 Z.z. o sociálnom poistení
- Zákon č. 595/2003 Z.z. o dani z príjmov
- Zákon č. 124/2006 Z.z. o bezpečnosti a ochrane zdravia pri práci
- Zákon č. 437/2004 Z.z. o náhrade za bolesť a náhrade za sťaženie spoločenského uplatnenia
- Nariadenie vlády č. 392/2006 Z.z. o minimálnych bezpečnostných a zdravotných požiadavkách pri používaní pracovných prostriedkov
- Nariadenie vlády č. 391/2006 Z.z. o minimálnych bezpečnostných a zdravotných požiadavkách na pracovisko
- Zákon č. 355/2007 Z.z. o podpore a rozvoji verejného zdravia
- Vyhláška MZ č. 504/2006 Z.z. o spôsobe hlásenia, registrácie a evidencie choroby z povolania a ohrozenia chorobou z povolania
- Vyhláška č. 500/2006 Z.z., ktorou sa ustanovuje vzor záznamu o registrovanom pracovnom úraze

Jedná sa o povinné poistenie zamestnávateľa pre prípad jeho zodpovednosti za škodu spôsobenú zamestnancovi v dôsledku pracovného úrazu alebo choroby z povolania. Vyplácanie peňažných dávok závislých od výšky príjmov zo zárobkovej činnosti, miery poškodenia zdravia a rozsahu zodpovednosti zamestnávateľa s ohľadom na mieru zavinenia samotného zamestnanca. Uplatňuje sa princíp zachovania aspoň 80% z pôvodnej úrovne príjmu; ako doplnkový k systémom nemocenského, invalidného a starobného poistenia. Vecné dávky sú riešené zo zdravotného poistenia.

Poberateľmi dávok sú zamestnanci, za určitých podmienok študenti a aj niektoré ďalšie osoby. Pokryté sú riziká ako úraz alebo smrť vzniknutá

v súvislosti s výkonom pracovných úloh, s výnimkou tých, ktoré si zaviniť zamestnanec sám alebo ktoré nastali v dôsledku požitia alkoholu či drog, ak to bola jediná príčina vzniku škody. Existuje zoznam 47 chorôb z povolania, ktoré sú uvedené v Prílohe č. 1 zákona č. 461/2003 Z.z. o sociálnom poistení.

Neexistuje žiadna kvalifikačná (čakacia) doba. Zamestnávateľ je povinný zahlásiť pracovný úraz do 3 dní odo dňa, keď sa o tomto dozvedel a predložiť hlásenie o chorobe z povolania do 8 dní od jeho doručenia. Ak zamestnanec bol vystavený riziku choroby z povolania u viacerých zamestnávateľov, za škodu spôsobenú zamestnancovi v takomto prípade zodpovedá posledný zamestnávateľ.

Je možnosť poberať úrazový príplatok k nemocenskému a k náhrade príjmu pri dočasnej pracovnej neschopnosti. Tento sa poberá počas trvania práceneschopnosti, v príčinnej súvislosti s pracovným úrazom alebo chorobou z povolania, maximálne 52 týždňov.

V prípade stálej nespôsobilosti sa vypláca úrazová renta v prípade ak je minimálne 41 % pokles schopnosti zamestnanca vykonávať doterajšiu činnosť. Nárok na úrazovú rentu zaniká dosiahnutím dôchodkového veku alebo dňom priznania predčasného starobného dôchodku. Je možné aj jednorazové vyrovnanie ak je minimálne 10 % pokles schopnosti zamestnanca vykonávať doterajšiu činnosť. Dávka „Jednorazové vyrovnanie“ sa teda poskytuje tým zamestnancom, ktorých schopnosť vykonávať doterajšiu činnosť poklesla v rozsahu od 10 do 40 percent.

Pravidelné overenie schopnosti práce sa vykonáva v termínoch stanovených lekárom. V prípade trvalej neschopnosti len ak sa predpokladá zmena poklesu pracovnej schopnosti.

Pre účely rehabilitácie jestvuje vecná aj finančná dávka. Dávka sa poskytuje počas obdobia pracovnej rehabilitácie poškodeného. Uhradená je náhrada nákladov spojených s liečením: tých nákladov, ktoré sa neuhrádzajú z povinného zdravotného poistenia do určenej výšky. Je možná aj dávka ako náhrada za bolesť a dávka ako náhrada za sťaženie spoločenského uplatnenia. Tieto dávky sa upravujú ročne v závislosti od rastu spotrebiteľských cien a zárobkov.

Dávky pre rodinu

Legislatíva:

- Zákon č. 600/2003 Z.z. o prídavku na dieťa

- Zákon č. 595/2003 Z.z. o dani z príjmu
- Zákon č. 571/2009 Z.z. o rodičovskom príspevku
- Zákon č. 383/2013 Z.z. o príspevku pri narodení dieťaťa a príspevku na viac súčasne narodených detí
- Zákon č. 627/2005 Z.z. o príspevkoch na podporu náhradnej starostlivosti o dieťa
- Zákon č. 561/2008 Z.z. o príspevku na starostlivosť o dieťa
- Zákon č. 201/2008 Z.z. o náhradnom výživnom
- Zákon č. 36/2005 Z.z. o rodine

Prídavok na dieťa je dávka, ktorou štát prispieva oprávnenej osobe na výchovu a výživu nezaopatreného dieťaťa. Ide o dávku univerzálneho systému financovaného zo štátneho rozpočtu (daní), pokrývajúceho všetkých obyvateľov s nezaopatrenými deťmi. Suma dávky je rovnaká pre každé dieťa.

Prijímateľom sú osoby s trvalým alebo dočasným pobytom, ktorými sú rodičia dieťaťa, alebo osoby vykonávajúce náhradnú rodinnú starostlivosť, alebo sú to priamo dospelé nezaopatrené deti.

Podmienky sú, že dieťa aj oprávnená osoba musia mať trvalý alebo prechodný pobyt na Slovensku; že oprávnená osoba sa stará o nezaopatrené dieťa mimo zariadení s celodennou starostlivosťou (umiestnenie z rozhodnutia súdu) a že dieťaťu nevznikol nárok na invalidný dôchodok, ani nepoberá sociálny dôchodok.

Výška dávky je stabilná a nemení sa so zmenou výšky príjmu rodičov. Dávka sa nemení so zmenou veku dieťaťa.

Ako nezaopatrené dieťa sa chápe to ktoré je nezaopatrené do skončenia povinnej školskej dochádzky (16 rokov veku), najdlhšie do dovŕšenia 25 rokov veku, ak sa sústavne pripravuje na povolanie (na strednej či vysokej škole), alebo ak sa nemôže pripravovať pre chorobu či úraz. V prípade neschopnosti prípravy na povolanie pre dlhodobu nepriaznivý zdravotný stav sa nezaopatrenosť dieťaťa končí plnoletosťou (18 rokov).

Existuje osobitná dávka určená uchádzačom a záujemcom o zamestnanie (príspevok na služby pre rodinu s deťmi), ktorého účelom je preplatenie nákladov na výchovu detí u tých rodičov, ktorí sa zúčastňujú na vzdelávaní a príprave pre trh práce.

Rodičovský príspevok je paušálna dávka, ktorú štát poskytuje oprávnenej osobe počas riadnej starostlivosti o dieťa. Je to dávka univerzálneho systému financovaného zo štátneho rozpočtu (daní). Poberatelia (oprávnené osoby) sú osoby s trvalým alebo prechodným pobytom, ktoré sú rodičmi, adoptívnymi rodičmi, alebo vykonávajú náhradnú rodinnú starostlivosť. Podmienkami sú: riadna starostlivosť aspoň o 1 dieťa vo veku do 3 rokov (do 6 rokov ak ide o dieťa s dlhodobou nepriaznivým zdravotným stavom), trvalý alebo prechodný pobyt oprávnenej osoby na Slovensku, nepoberanie dávky „materské“, osobná či náhradná starostlivosť na predchádzajúce narodené dieťa nie je vykonávaná inou osobou, ktorá dostane za túto starostlivosť rodičovský príspevok.

Existujú ďalšia pomoc pri starostlivosti o deti ako je štátna podpora materských škôl, **daňový bonus** a **príspevok na starostlivosť o dieťa**.

Daňový bonus je univerzálny systém financovaný zo štátneho rozpočtu kde sa dávka poskytuje formou zníženia dane z príjmu. Poberatelia daňového bonusu sú pracujúce osoby s trvalým alebo dočasným pobytom, rodičia, alebo osoby vykonávajúce náhradnú rodinnú starostlivosť, alebo adoptívni rodičia.

Príspevok na starostlivosť o dieťa je tiež štátna dávka na poskytovanie starostlivosti dieťaťu v záujme jeho fyzického vývinu a psychického vývinu pri rešpektovaní najlepšieho záujmu dieťaťa a jeho práv, ak oprávnená osoba nemá nárok na rodičovský príspevok. Príspevok na starostlivosť o dieťa môžu dostať pracujúce či študujúce osoby: rodič, ktorý sa stará o dieťa vo veku do 3 rokov (do 6 rokov, ak má dieťa dlhodobou nepriaznivým zdravotným stavom), alebo ak zabezpečí starostlivosť o dieťa poskytovateľom.

Príspevok pri narodení dieťaťa, sa poskytuje len za predpokladu trvalého pobytu. Táto jednorazová suma má rovnakú sumu pri prvom, druhom a treťom pôrode a pri štvrtom a ďalšom pôrode sa výrazne znižuje. Suma sa môže meniť aj v prípade súbežného narodenia viacero detí.

Každoročná dávka pre deti z viacnásobného narodenia je určená rodinám, kde sa súčasne narodilo viac detí, ak aspoň 3 deti sú vo veku do 15 rokov.

Náhradné výživné je poskytované osobám s príjmom nižším ako 2,2 násobok životného minima, ktorí si vymáhajú alimenty na dieťa od povinných osôb prostredníctvom exekútora. Výška dávky je najviac 1,2 násobok životného minima dieťaťa.

Jednorazový príspevok pri zverení do náhradnej starostlivosti je určený na odev, obuv, nábytok a pod.

Jednorazový príspevok pri zániku starostlivosti (náhradnej i ústavnej) je poskytovaný pri dosiahnutí veku dospelosti dieťaťa (18 rokov) na podporu osamostatnenia sa dieťaťa.

Opakovaný (mesačný) príspevok dieťaťu je určený dieťaťu zverenému do náhradnej starostlivosti.

Opakovaný (mesačný) príspevok náhradnému rodičovi (či na starostlivosť o dieťa) môže byť aj zvýšený ak sa náhradný rodič osobne stará o 3 deti a viac detí, ktoré sú súrodenci.

Osobitný opakovaný (mesačný) príspevok náhradnému rodičovi sa mu vypláca ak ide o handicapované dieťa.

Existuje tiež štátna podpora zariadení ústavnej starostlivosti pre deti. Samospráva (obec) podľa uváženia prispieva na úpravu a obnovu rodinných pomerov dieťaťa s nariadenou ústavnou starostlivosťou.

Príspevok na dopravu pre rodičov pri návšteve svojich detí v detských domovoch poskytuje obec; **príspevok na stravu pre dieťa** (s nariadenou ústavnou starostlivosťou) pri návšteve rodičov a blízkych poskytuje detský domov.

Starostlivosť o nezamestnaných

Legislatíva:

- Zákon č. 461/2003 Z.z. o sociálnom poistení
- Zákon č. 453/2003 Z.z. o orgánoch štátnej správy v oblasti sociálnych vecí, rodiny a služieb zamestnanosti
- Zákon č. 5/2004 Z.z. o službách zamestnanosti

Systém sociálneho poistenia v oblasti zamestnanosti je financovaný z povinných príspevkov zamestnávateľov, zamestnancov a dobrovoľne poistených osôb, zabezpečujúci dávky zodpovedajúce zárobkom. Uplatňuje sa na (osobný rozsah) zamestnaných povinne nemocensky poistených osôb (okrem dôchodcov). Je možné aj dobrovoľné poistenie pre osoby staršie ako 16 rokov s trvalým alebo dočasným pobytom na Slovensku. Poberateľ dávky v nezamestnaní musí byť nedobrovoľne nezamestnaný, byť schopný práce, byť k dispozícii úradu práce, sociálnych vecí a rodiny do 3 dní od vyzvania, byť k dispozícii trhu práce bez obmedzenia, nepoberať starobný dôchodok, byť evidovaný ako uchádzač o zamestnanie na úrade práce, sociálnych vecí a rodiny, aktívne si hľadať prácu

a preukazovať to na úrade práce, sociálnych vecí a rodiny a mať minimálne obdobie poistenia.

Minimálna doba poistenia je aspoň 2 roky platenia príspevkov na poistenie v nezamestnanosti počas posledných 3 rokov (4 rokov v prípade pracovných pomerov na dobu určitú). Počas poberania dávky je možnosť vykonávať slabo platenú zárobkovú činnosť, za ktorú mzda alebo odmena mesačne nepresiahne 75 % životného minima. Výška dávky závisí čiastočne od predchádzajúceho zárobku. Pri výpočte dávky sa berú do vymeriavacieho základu hrubé zárobky za posledné 2 roky. Dávka v nezamestnanosti by mala tvoriť 50 % z vymeriavacieho základu. Ohraničenie vymeriavacieho základu je dané na 2-násobok priemernej mesačnej mzdy v hospodárstve SR. Týmto zásahom sa znížila miera zásluhovosti a porušil poisťný princíp. Zámerom bolo zníženie výdavkov. Tzv. zneužívanie týchto dávok v nezamestnanosti pre ich výšku je v poisťnom princípe nemožné.

Dávka v nezamestnanosti sa môže vyplácať 6 mesiacov a len 4 mesiace v prípade pracovného pomeru na dobu určitú. Po 3 mesiacoch možno požiadať o jednorazový doplatok v sume 50% zo zostatku celkovej dávky. Dávka v nezamestnanosti by mala mať podobu anuity na zabezpečenie živobytia počas nezamestnanosti a nie jednorazového bonusu. Obdobne ako by to malo byť v starobnom dôchodkovom zabezpečení.

Osobitne ťaživý problém predstavuje nezamestnanosť mládeže a absolventov, ktorý neboli poistení požadovanú dobu. **Dávky na pomoc absolventom školy** (občan do 26 rokov, ktorý ukončil sústavnú prípravu na povolanie v dennej forme štúdia príslušným stupňom vzdelania pred menej ako 2 rokmi a nemal pravidelné zamestnanie), sú určené aby získali pracovné skúsenosti. Dávka je vyplácaná nezamestnaným absolventom školy, ak sa zúčastňujú na „Absolventskej praxi“, ktorá im umožňuje získať odborné zručnosti a praktické skúsenosti zodpovedajúce dosiahnutému stupňu vzdelania v príslušnej skupine učebných odborov alebo študijných odborov (Príspevok na vykonávanie absolventskej praxe) 20 hodín týždenne, na obdobie najmenej 3 a maximálne 6 mesiacov. Suma mesačnej dávky sa rovná sume 65% životného minima. Poberatelia dávky sú poistení v rámci úrazového poistenia.

Aktívne opatrenia na trhu práce

Systém je nastavený na podporu zamestnateľnosti a zamestnávania najmä znevýhodnených skupín uchádzačov o zamestnanie, na podporu zamestnávania uchádzačov o zamestnanie v regiónoch s vyššou mierou nezamestnanosti ako celoslovenský priemer a na podporu vytvárania a udržiavania pracovných miest. Znevýhodnenými uchádzačmi o zamestnanie sú rozličné kategórie občanov mladších ako 26 rokov, starších ako 50 rokov, dlhodobo nezamestnaní, občania so

zdravotným postihnutím, osamelí rodičia s aspoň 1 dieťaťom, občania s nízkym vzdelaním, občania aspoň 12 mesiacov bez pravidelnej práce, atď.

Poskytované príspevky sú určené jednak uchádzačovi o zamestnanie (dávka v sume životného minima počas aktívnej činnosti formou dobrovoľníckej služby; príspevok na samostatnú zárobkovú činnosť); jednak sú určené zamestnancovi (príspevok na dochádzku za prácou, presťahovanie za prácou, úhrada nákladov súvisiacich so vzdelávaním a prípravou pre trh práce) a sú určené zamestnávateľovi (príspevok na podporu zamestnávania znevýhodneného uchádzača o zamestnanie, na vzdelávanie a prípravu pre trh práce zamestnanca, na podporu udržania pracovných miest, na dopravu zamestnancov do zamestnania, na podporu rozvoja miestnej a regionálnej zamestnanosti). Pracovník predtým dlhodobo nezamestnaný a poberajúci zárobok nižší ako 67% priemernej mzdy neplatí ani sociálne ani zdravotné odvody, ani zamestnávateľ tieto odvody neplatí; za takéhoto pracovníka platí štát odvody len na zdravotné poistenie.

Medzi služby zamestnanosti patria hlavne informačné a poradenské služby, odborné poradenské služby, sprostredkovanie zamestnania; príspevok na služby pre rodinu s deťmi, úhrada výdavkov uchádzačov o zamestnanie na stravovanie, ubytovanie a cestovné počas účasti na aktivitách odborných poradenských služieb, náhrada časti cestovných výdavkov uchádzača o zamestnanie, ktoré súvisia s absolvovaním vstupného pohovoru alebo výberového konania u zamestnávateľa.

Medzi iné dávky môžeme zahrnúť aktívny príspevok pre osobu v hmotnej núdzi, alebo príspevky na podporu zamestnávania osôb so zdravotným postihnutím.

Vyradenie z evidencie uchádzačov o zamestnanie je možné pre nespoluprácu s úradom práce, sociálnych vecí a rodiny, pre nelegálnu prácu, alebo pre povolenie na zamestnanie v cudzine. V prípade vyradenia z týchto dôvodov sa uchádzač o zamestnanie môže znovu zaradiť do evidencie najskôr po uplynutí 6 mesiacov odo dňa vyradenia z evidencie. Výška dávky nezávisí priamo od hospodárenia fondu ale od rozhodnutia vlády. Dávka v nezamestnanosti sa nevypláca, ak osoba poberá dávku nemocenské, ošetrovné, či materské, alebo rodičovský príspevok.

Garantovanie minimálnych zdrojov

Legislatíva:

- Zákon č. 417/2013 Z.z. o pomoci v hmotnej núdzi
- Zákon č. 601/2003 Z.z. o životnom minime

- Zákon č. 5/2004 Z.z. o službách zamestnanosti
- Zákon č. 453/2003 Z.z. o orgánoch štátnej správy v oblasti sociálnych vecí, rodiny a služieb zamestnanosti

Cieľom pomoci v hmotnej núdzi je zabezpečiť občanovi, ktorý je v stave hmotnej núdze, základné životné podmienky. Pomoc v hmotnej núdzi sa poskytuje zo štátneho rozpočtu formou dávky v hmotnej núdzi, ďalších príspevkov (ochranného, aktivačného, na bývanie a na nezaopatrené dieťa), osobitného príspevku a jednorazových dávok. Výška dávky, ktorá je sama fakultatívna, je diferencovaná v závislosti od počtu členov domácnosti, ktorí žijú spolu. Dávka sa vypláca centrálne, vypláca ju regionálne príslušný úrad práce, sociálnych vecí a rodiny. Dostať ju môžu jednotlivci aj domácnosti (rodiny). Neuplatňuje sa požiadavka štátnej príslušnosti, ale trvalosť bydliska. Oprávnení sú občania Slovenskej republiky a osoby s pobytom na území Slovenskej republiky. Nie je tu žiadna podmienka veku. Posudzuje sa (means tested) síce veľkosť majetku, avšak od občana nemožno požadovať predaj alebo prenájom nehnuteľnosti užívanej na primerané trvalé bývanie a pôdy využívané na osobnú spotrebu.

Posudzuje sa osobné vlastníctvo dotknutých osôb, avšak od občana nemožno požadovať predaj alebo prenájom hnuťelnej veci tvoriacej nevyhnutné vybavenie domácnosti, ani osobného motorového vozidla využívaného na individuálnu dopravu ťažko zdravotne postihnutého občana staršieho ako 1 rok alebo menej hodnotného motorového vozidla.

Za príjem na účely posudzovania hmotnej núdze sa započítavajú všetky príjmy s výnimkou niektorých „vyňatých príjmov“. Musia byť však uplatnené všetky zákonné nároky na určené dávky a nepeňažné plnenia pomoci.

Osoby schopné práce vo veku ekonomickej aktivity musia preukázať ochotu prijať ponuku vhodnej práce, rekvalifikácie či vykonávania menších obecných služieb či inej dobrovoľníckej práce, ak chcú dostať čo najvyššiu sumu dávky v hmotnej núdzi. Žiada sa registrácia na príslušnom úrade práce, sociálnych vecí a rodiny.

Povinnosť práce, hoci menšej, výmenou za dávku v hmotnej núdzi narazila na problém súvisiaci so zákazom nútenej práce ako ľudského práva. Existuje viacero rozhodnutí na medzinárodnej úrovni (OSN) a národnej (Austrália, Veľká Británia, Česko), ktoré zamietli takúto podmienku. Riešenie hmotnej núdze sa nachádza v spravodlivejšom usporiadaní spoločnosti a nie v segregácii na usilovných a neusilovných.

Dávka v hmotnej núdzi sa poskytuje osobám v stave hmotnej núdze, keď ich príjem je nižší ako životné minimum a nemôžu si príjem zabezpečiť sami.

Životné minimum je stanovené ako minimálna hranica príjmu osoby, pod ktorou nastáva stav jej hmotnej núdze. Vo vecnej podobe je to „jedno teplé jedlo denne, nevyhnutné ošatenie a prístrešie“. Výklad toho čo to znamená je výrazne subjektívny. Odporuje to úsiliu Medzinárodnej rady pre sociálny rozvoj a Medzinárodnej organizácie práce.

Sumy životného minima používané pri zisťovaní oprávnenosti na dávku v hmotnej núdzi sa pravidelne spresňujú podľa toho či ide o osamelú dospelú osobu, bezdetnú domácnosť, spoločnú domácnosť alebo o dieťa.

Dávky sú vyplácané v závislosti od zloženia (štruktúry) rodiny. Suma „dávky v hmotnej núdzi“ sa vypočíta ako rozdiel medzi stanovenou nárokovou sumou a aktuálnym príjmom. Suma maximálnej dávky v hmotnej núdzi je mesačne u jednotlivých kategórií poberateľov vzrastajúco poskytovaná jednotlivcovi, jednotlivcovi s dieťaťom alebo najviac so štyrmi deťmi; dvojici bez detí, dvojici s dieťaťom alebo najviac so štyrmi deťmi; jednotlivcovi s viac ako štyrmi deťmi a dvojici s viac ako štyrmi deťmi.

Za odmietnutie účasti práceschopného občana v drobných prácach pre obec v rozsahu aspoň 32 hodín mesačne sa suma dávky zníži za každú takú osobu.

K tejto sume sa pripočítavajú ďalšie príspevky k dávke v hmotnej núdzi (ako jej súčasť).

Príspevok na nezaopatrené dieťa. Aktivačný príspevok mesačne patrí občanovi, na podporu získania, udržania alebo zvýšenia vedomostí, odborných zručností alebo pracovných návykov na účely pracovného uplatnenia počas pomoci v hmotnej núdzi, ak tento má príjem zo závislej činnosti aspoň vo výške minimálnej mzdy, alebo si zvyšuje kvalifikáciu, zúčastňuje sa na vzdelávaní a príprave na trh práce v rámci schválených projektov, alebo vykonáva menšie obecné služby či dobrovoľnícke práce v rozsahu aspoň 64 hodín mesačne.

Príspevok na bývanie mesačne ak ide o jedného občana v hmotnej núdzi, viacej ak ide o domácnosť s 2 a viacerými občanmi v hmotnej núdzi, na úhradu nákladov spojených s bývaním; poskytne sa len tomu vlastníčkovi (nájomcovi) bytu či domu, ktorý riadne uhrádza nájomné (okrem penzistov a okrem klientov v hmotnej núdzi bývajúcich v zariadeniach sociálnych služieb).

Ochranný príspevok: mesačne pre toho občana v hmotnej núdzi, ktorý dosiahol vek potrebný na nárok na starobný dôchodok, alebo je invalidný na viac ako 70 % poklesu schopnosti vykonávať zárobkovú činnosť, alebo sa celodenne stará o osobu s ťažkým zdravotným postihnutím, alebo je osamelý/á a stará sa o dieťa vo veku do 31 týždňov, alebo sa zúčastňuje resocializačného programu; buď určenú sumu mesačne – pre osoby s nepriaznivým zdravotným stavom (chorí

dlhšie ako 30 dní). Neposkytuje sa tým, čo nemôžu pracovať dlhšie ako 3 mesiace a poskytuje sa na odporúčanie ošetrojúceho lekára maximálne 12 mesiacov; alebo nižšiu sumu mesačne – pre tehotnú ženu (od 4. mesiaca tehotenstva) v hmotnej núdzi, alebo pre rodiča v hmotnej núdzi, ktorý vychováva aspoň 1 dieťa vo veku do 1 roku veku; ak ide o dôchodcov, potom je to mesačne oproti príspevku vyššia suma.

Osobitný príspevok je mesačne určený pre osobu, ktorá ukončila poberanie dávky v hmotnej núdzi, bola dlhodobo nezamestnaná a zarába menej ako trojnásobok minimálnej mzdy.

Jednorazová dávka je určená pre mimoriadne výdavky pre osoby v hmotnej núdzi poskytovaná obcou: vo výške preukázaných skutočných nákladov, najviac však do výšky 3-násobku životného minima (určená je na úhradu mimoriadnych výdavkov na nevyhnutné ošatenie, základné vybavenie domácnosti, zakúpenie školských potrieb pre deti a na mimoriadne liečebné náklady). Dávka na dieťa v hmotnej núdzi na školské potreby. Príspevok na stravu v škole denne (pre žiaka žijúceho v rodine s príjmom nižším ako je životné minimum). Sociálne štipendium mesačne podľa prospechu na strednej škole a sociálne štipendium mesačne na vysokej škole.

Dávka je vyplácaná tak dlho, pokiaľ trvá stav hmotnej núdze. Ročné zvyšovanie sumy životného minima k 1. júlu. Zvýšenie sa uskutoční vynásobením koeficientu rastu čistých peňažných príjmov osôb. Úprava sumy dávok v hmotnej núdzi je možná vládny nariadením. Zákon neurčuje mieru valorizácie, preto je to systém postavený iba na spoločenskej dohode.

Rozhodovanie (konanie) o dávke sa začína podaním žiadosti o poskytnutie dávky na úrade práce, sociálnych vecí a rodiny podľa miesta bydliska žiadateľa. Nárok overuje (aj prípadným zisťovaním v teréne) pracovník úradu práce, sociálnych vecí a rodiny (najlepšie kvalifikovaný sociálny pracovník). Úrad vydá rozhodnutie do 30 dní (do 60 dní vo zvlášť zložitých prípadoch). Dávky sa vyplácajú od začiatku mesiaca v ktorom sa začalo konanie o ich poskytnutí.

Prijímateľ dávky má povinnosť vrátiť neoprávnene vyplatené dávky. Závazok vrátiť dávku trvá 3 roky od zistenia takejto situácie štátom či obcou, najneskôr uplynutím 10 rokov odo dňa, za ktorý sa dávka a príspevky vyplatili. O povinnosti vrátiť neoprávnene vyplatené dávky rozhoduje úrad práce, sociálnych vecí a rodiny. Neoprávnene vyplatené dávky sú vymáhané od poberateľa, prípadne od ostatných spolu s ním posudzovaných osôb, čo prináša značné problémy v rodinách, ktoré žili spolu iba formálne ako aj medzi inými blízkymi osobami.

Dlhodobá starostlivosť

Legislatíva:

- Zákon č. 447/2008 Z.z. o peňažných príspevkoch na kompenzáciu ťažkého zdravotného postihnutia
- Zákon č. 448/2008 Z.z. o sociálnych službách
- Zákon č. 305/2005 Z.z. o sociálno-právnej ochrane detí a o sociálnej kuratele
- Zákon č. 576/2004 Z.z. o zdravotnej starostlivosti a službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti
- Zákon č. 601/2003 Z.z. o životnom minime
- Zákon č. 578/2004 Z.z. o poskytovateľoch zdravotnej starostlivosti

Dlhodobá starostlivosť je organizovaná na samospráve na regionálnej a miestnej úrovni. Dlhodobá starostlivosť je zabezpečená čiastočne osobitnou legislatívou (v prípade fyzických osôb s ťažkým zdravotným postihnutím a osôb odkázaných na pomoc inej osoby) a čiastočne v rámci legislatívy venovanej ostatným rizikám (invalidita, staroba, choroba). Peňažné dávky na kompenzáciu sa poskytujú na základe splnenia podmienok, v čom sú aj limity príjmu. Starostlivosť je zabezpečená aj vecnými dávkami, aj peňažnými dávkami. Vecné dávky (sociálne služby) sú financované z rozpočtu obcí, z rozpočtov samosprávnych krajov a čiastočne zo štátneho rozpočtu; peňažné dávky sú financované z rozpočtu štátu.

Dávky dlhodobej starostlivosti sú poskytované zdravotne postihnutým osobám, osobám s ťažkým zdravotným postihnutím, osobám s nepriaznivým zdravotným stavom a osobám odkázaným na pomoc inej osoby. Pre účely poskytnutia peňažných príspevkov na kompenzáciu sa vyžaduje trvanie funkčnej poruchy dlhšie ako 12 mesiacov a pre vybrané druhy dávok je definovaný minimálny stupeň odkázanosti. Zoznam činností na účely určenia rozsahu potrebnej osobnej asistencie obsahuje 20 položiek. Nevyžaduje sa nevyhnutná doba zácviaku pre neformálnych poskytovateľov starostlivosti. Ak však osobný asistent vykonáva tlmočenie pre osobu so sluchovým postihnutím, musí preukázať znalosť komunikácie s ňou osobitným potvrdením.

Dlhodobá starostlivosť sa uplatňuje v oblasti ťažkého zdravotného postihnutia, nepriaznivého zdravotného stavu a pri odkázanosti na pomoc inej osoby.

Nevyžadujú sa osobitné podmienky pre kvalifikáciu/oprávnenie/nárok. Peňažné dávky (príspevky na kompenzáciu) sa však poskytujú v rôznych výškach,

v závislosti od druhu dávky a od príjmov a majetku fyzickej osoby s ťažkým zdravotným postihnutím. V niektorých prípadoch (napr. dávky pre deti) sa povoľuje aj vyšší príjem. Príjem a majetok je testovaný aj v prípade určovania úhrady za sociálnu službu. Minimálna miera závislosti je určená na 50 % funkčnej poruchy fyzickej osoby (nedostatku jeho telesných, zmyslových či duševných schopností). Pre poskytnutie príspevku na opatrovanie sa vyžaduje aspoň V. stupeň odkázanosti (z max. VI.). Minimálny stupeň odkázanosti pre jednotlivé sociálne služby je stanovený rôzne (od II. do VI.). Pre peňažný príspevok na opatrovanie je určený minimálny vek opatrovanej fyzickej osoby s ťažkým zdravotným postihnutím je 6 rokov a minimálny vek fyzickej osoby vykonávajúcej opatrovanie je 18 rokov.

Peňažný príspevok na osobnú asistenciu je určený je pre fyzické osoby s ťažkým zdravotným postihnutím vo veku 6 až 65 rokov; po 65. roku veku, len ak bol tento príspevok poskytovaný aj pred dovŕšením jej 65. roku veku. Minimálny vek osobného asistenta je 18 rokov. Dĺžka poskytovania je tak dlho pokiaľ trvá potreba dlhodobej starostlivosti.

Hodnotenie potreby vykonáva posudkový (posudzujúci) lekár, alebo sestra s vysokoškolským vzdelaním II. stupňa ktorí zhodnotia zdravotný stav, určia mieru funkčnej poruchy a jednotlivé druhy odkázanosti alebo stupeň odkázanosti (zdravotná posudková činnosť). Spolupracujú pritom s odbornými lekármi a so sociálnymi pracovníkmi (sociálna posudková činnosť).

Poskytovatelia môžu byť:

Neformálni: rodinní príslušníci, manžel/ka, rodič, náhradný rodič, opatrovník, dieťa, niektorý člen rodiny; alebo fyzické osoby, ktoré bývajú s opatrovanou osobou.

Formálni: zamestnanci poskytovateľa sociálnych služieb vo verejnom i súkromnom sektore; sociálne služby sa poskytujú formami: ambulantnou, terénnou a pobytovou.

Hodnotia sa schopnosti osoby vykonávať základné úkony pri stravovaní, osobnej hygiene, kúpaní, používaní toalety, obliekaní, pohybovaní sa, orientácie v prostredí, dodržiavani liečebného režimu a potreby dohľadu. Existujú osobitné zoznamy chorôb, zdravotných postihnutí a chronických stavov v súvislosti s poskytovaním dávok.

Existuje škála 6 úrovní odkázanosti na pomoc inej osoby (napr. 1. stupeň je 0 hod pomoci denne, 2. stupeň je 2 - 4 hod pomoci denne až 6. stupeň je viac ako 12 hod pomoci denne). Rozsah osobnej asistencie sa určuje podľa činností a počtu hodín, ktoré sú potrebné na ich vykonanie.

Opatrovateľskou službou sa poskytuje pomoc v domácnosti občana odkázaného na pomoc inej osoby pri zabezpečení úkonov sebaobsluhy, starostlivosti o domácnosť a základných sociálnych aktivít.

Ambulantné opatrovanie je zabezpečované v zariadeniach sociálnych služieb s denným alebo týždenným pobytom (napr. denný stacionár), keď sa osoba odkázaná na pomoc vracia domov každý deň alebo na víkend. Zabezpečujú sa tu rozličné odborné, obslužné a ďalšie činnosti. Nie je definovaný počet hodín starostlivosti o klienta v závislosti od stupňa odkázanosti.

Dlhodobé opatrovanie na lôžku je zabezpečované v zariadeniach sociálnych služieb s týždenným alebo celoročným pobytom. Ide napr. o zariadenia pre seniorov, domovy sociálnych služieb, zariadenia podporovaného bývania, atď. V zariadeniach opatrovateľskej služby a v rehabilitačných strediskách možno tiež poskytovať sociálne služby na prechodnú dobu.

Je možná aj iná pomoc v podobe sociálneho poradenstva, tlmočenia (pre osoby so sluchovým postihnutím a pre hluchoslepé osoby) a sociálna rehabilitácia. Existuje systém sociálnych služieb poskytovaných osobitným sociálnym skupinám v sociálnej núdzi (napr. osobám so zdravotným postihnutím, osobám vo vyššom veku, rodinám s jedným rodičom, bezdomovcom) samosprávami obcí a miest, vyššími územnými celkami, verejnými a neverejnými poskytovateľmi.

Peňažný príspevok na opatrovanie je poskytovaný mesačne pri opatrovaní 1 osoby, alebo mesačne viacej pri opatrovaní 2 a viac osôb v domácnosti. Peniaze sú vyplácané priamo opatrovateľovi, ktorým je obvykle člen rodiny. Je možné zvýšenie dávky, ak ide o opatrovanie 1 či viac nezaopatrených detí s ťažkým zdravotným postihnutím a opatrovateľ nemá iné príjmy. Ak je príjem opatrovanej osoby vyšší ako 1,4 násobok sumy životného minima, peňažný príspevok na opatrovanie sa kráti o sumu prevyšujúcu tento príjem. Testuje sa aj príjem opatrovateľa a pri príjmoch nad určitú hranicu sa dávka neprizná. Ak už má opatrovateľ dôchodok, príspevok sa poskytuje bez testovania príjmu v istej sume (46,38 % životného minima) pri opatrovaní jednej osoby a o niečo viac (61,22 % životného minima) pri opatrovaní viacerých osôb.

Peňažný príspevok na osobnú asistenciu predstavujú 1,39 % zo sumy mesačného životného minima za 1 hodinu asistencie, maximálne 7300 hodín ročne. Tieto peniaze sú určené osobe vyžadujúcej si starostlivosť a ktorej príjem je nižší ako 4-násobok životného minima, inak sa dopláca. Osobnú asistenciu vykonáva asistent, ktorého si vyberá fyzická osoba s ťažkým zdravotným postihnutím.

Príspevok na kúpu, úpravu, opravu a výcvik používania pomôcky, príslušná suma dávky klesá s rastom príjmu poberateľa dávky (z 95 % na 50 % z ceny, pri kúpe psa so špeciálnym výcvikom zo 100 % na 80 %). Je stanovená maximálna suma dávky na kúpu, úpravu a výcvik na 7 rokov. Pri kúpe druhého mechanického vozíka (prvý je poskytovaný zo zdravotného poistenia) je určená maximálna výška dávky a podobne pri kúpe druhého načúvacieho aparátu, pri kúpe druhého elektrického vozíka je určená tiež maximálna dávka na 10 rokov. **Pri príspevku na kúpu zdvíhacieho zariadenia** suma dávky klesá s rastom príjmu poberateľa dávky (z 95 % na 50 % z ceny) a maximálna suma dávky je poskytnutá na 7 rokov. **Príspevok na kúpu osobného motorového vozidla** klesá s rastom príjmu (z 85 % na 55 % z maximálnej ceny) aj pri osobnom motorovom vozidle s automatickou prevodovkou na obdobie 7 rokov. **Príspevok na úpravu osobného motorového vozidla** klesá s rastom príjmu (z 95 % na 50 % z ceny) na 7 rokov. **Príspevok na prepravu** klesá s rastom príjmu prijímateľa dávky (z 95 % na 50 % z ceny). **Príspevok na úpravu bytu, rodinného domu alebo garáže** klesá s rastom príjmu prijímateľa dávky (z 95 % na 50 % z ceny) na obdobie 7 rokov.

Príspevok na kompenzáciu zvýšených výdavkov zdravotne postihnutých osôb (mesačné príplatky na kompenzáciu za zvýšené výdavky pre osoby s príjmom nižším ako 3-násobok životného minima) je určené na diétne stravovanie, na výdavky súvisiace s hygienou alebo opotrebovaním šatstva, bielizne, obuvi a bytového zariadenie, na prevádzku osobného motorového vozidla a na starostlivosť o psa so špeciálnym výcvikom.

Je možné kombinovať vecné a peňažné dávky dlhodobej starostlivosti v domácnosti a v zariadeniach, avšak kombinovanie vybraných dávok nie je možné (napr. peňažný príspevok na osobnú asistenciu s peňažným príspevkom na opatrovanie). Je možné poberať súčasne aj vecné aj peňažné dávky dlhodobej starostlivosti (napr. peňažný príspevok na opatrovanie a opatrovateľskú službu v rozsahu 8 hodín mesačne). Je možné prijímať dlhodobú starostlivosť a súčasne poberať dávky zo systému sociálneho poistenia. Je možné prijímať aj dlhodobú starostlivosť aj pomoc v hmotnej núdzi.

Štát ďalej platí príspevky na starobné a invalidné poistenie za poberateľa dávky na opatrovanie i za osobného asistenta. Je možné využiť odľahčovaciu službu na účely dovolenky/oddychu opatrovateľa.

Prijímateľ vecnej dávky platí úhradu za poskytované služby podľa výšky príjmu a majetku (spolupodieľa sa), avšak klientovi musí zostať z príjmu určitá suma (napr. aspoň 25 % životného minima pri celoročnom pobyte v zariadení alebo 1,4 násobok sumy životného minima pri opatrovateľskej službe). Peňažné príspevky na kompenzáciu sa neposkytujú v plnej výške, ale časť nákladov uhradza klient.

Dávky nie sú predmetom zdaňovania s výnimkou peňažného príspevku na osobnú asistenciu (daň platí osobný asistent).

Sociálna ochrana samostatne zárobkovo činných osôb

Ochrana samostatne zárobkovo činných osôb v oblasti zdravotnej starostlivosti, ako aj starostlivosti v chorobe, materstve, invalidite, starobe, pozostalosti, nezamestnanosti a v oblasti rodinných dávok je zabezpečená v rámci všeobecného systému sociálnej ochrany.

Samostatne zárobkovo činné osoby s ročným príjmom nižším ako 50% priemernej mzdy neplatia povinné nemocenské a materské poistenie, povinné invalidné, starobné a pozostalostné poistenie, ani povinné poistenie v nezamestnanosti. Účast' v týchto poisteniach je pre nich možná prostredníctvom dobrovoľného poistenia.

19. GARANTOVANÉ SOCIÁLNE MINIMUM: NOVÝ PRÍSTUP K SOCIÁLNEJ OCHRANE V EURÓPE

Vo francúzskom meste Rennes sa v marci 2014 zišli európski predstavitelia Medzinárodnej rady pre sociálny rozvoj (*ICSW Europe*) aby spolu posúdili možnosti občianskej spoločnosti a hlavných aktérov v Európskej únii v oblasti garantovaného sociálneho minima („*Social Protection Floor*“). Odporúčanie číslo 202, ktoré bolo prijaté Medzinárodnou organizáciou práce (MOP) v roku 2012 dáva štátom za úlohu poskytnúť ich občanom *garantované sociálne minimum*. Zámerom bolo dohodnúť sa čo garantované sociálne minimum znamená v podmienkach členských krajín Európskej únie, kde predsa už existujú rozmanité systémy sociálnej ochrany.

Medzinárodná rada pre sociálny rozvoj (*ICSW*) združuje celosvetovo organizácie a občanov, ktorí usilujú o sociálny rozvoj a sociálny mier. Medzinárodná rada pre sociálny rozvoj (*International Council on Social Welfare*) je mimovládna organizácia zastupujúca medzinárodné, národné a miestne organizácie venujúce sa sociálnemu rozvoju, sociálnemu zabezpečeniu a sociálnej spravodlivosti. Bližšie sa jej budeme venovať v ďalšej časti. Na definovanie toho čo v Európe znamená zabezpečenie minima sociálnej ochrany potrebujeme poznať odporúčanie 202/2012, poznať jeho vývoj a podstatu. Následne je potrebné posúdiť situáciu sociálnej ochrany v Európe. Následne sa zameriame na nedostatky medzi štandardmi Medzinárodnej organizácie práce a realitou a potom môžeme poskytnúť závery a odporúčania na odstránenie nedostatkov v tejto oblasti.

Iniciatíva Medzinárodnej organizácie práce a medzinárodný význam stanovenia sociálneho minima

V júni roku 2012 sa v Ženeve počas Medzinárodnej konferencie práce MOP prijalo Odporúčania č. 202 k minimálnej sociálnej ochrane (aj s podporou Slovenska). Tento nový medzinárodný nástroj je výsledkom mnohoročných diskusií a návrhov medzi vládami a sociálnymi partnermi v rámci Medzinárodnej organizácie práce. Hlavným dôvodom pre dohodu predstavovala globálna recesia začatá v roku 2008 ako dôsledok finančnej krízy a jej dopad na globálne zhoršenie sociálnej situácie.

Už skôr v správe o sociálnej dimenzii globalizácie (*A fair globalization, 2004*) poukázala na nerovnosti, nespravodlivosti v príjmoch a v bohatstve vo svete a na potrebu zlepšiť sociálnu bezpečnosť pre všetkých.

Medzi *ciele sociálneho zabezpečenia* patrí poskytnutie príjmovej istoty, zabezpečenie zdravotnej starostlivosti a zníženie chudoby. Sociálne zabezpečenie

je tiež ekonomickou nevyhnutnosťou, pretože podporuje produktivitu, spotrebu a ekonomický rozvoj.

Napriek existencii zavedených systémov, legislatívy a štruktúr, Medzinárodná organizácia práce odhaduje, že približne 80 % svetovej populácie žije bez primeranej príjmovej istoty, alebo bez prístupu ku zdravotnej starostlivosti. Navyše iba 49 štátov (a to prevažne európskych, v tom je aj Slovensko) ratifikovalo dohovor Medzinárodnej organizácie práce číslo 102 z roku 1952 o minimálnych štandardoch (normách) sociálneho zabezpečenia.

Väčšina krajín rozvojového sveta bola neochotných prijať záväzky dohovoru číslo 102 z deklarovaného dôvodu svojich ekonomických možností. Popritom sociálni partneri a mimovládne organizácie neboli ochotní navrhnuť znížené štandardy, ktoré by sa ľahšie naplňali väčšinou krajín. Prepuknutie krízy v roku 2008 zmenilo názory a postoje medzinárodnej komunity vo vzťahu k sociálnym istotám.

V apríli 2009 sa výkonní činitelia medzinárodných agentúr dohodli na sérii iniciatív, medzi ktoré zahrnuli aj potrebu sociálneho minima. Medzi závermi Medzinárodnej konferencie práce v júni 2011 sa nachádza aj potreba rozšírenia sociálneho zabezpečenia pomocou nielen ratifikácie dohovoru o minimálnych sociálnych štandardoch č. 102, ale aj pomocou vytvorenia nového odporúčania, ktoré by dalo členským krajinám Medzinárodnej organizácie práce návod na vznik systému sociálneho minima za účelom poskytnutia istoty základného príjmu a prístupu k sociálnej starostlivosti pre všetkých. Navrhli spôsob preklenutia nedostatku osobného pokrytia pomocou národných stratégií, ktoré rešpektujú národné priority a možnosti. Tieto národné stratégie majú dosiahnuť univerzálne personálne pokrytie populácie minimálnou úrovňou ochrany (*horizontálna dimenzia*) a progresívne zabezpečovať vyššie úrovne ochrany pomocou sociálnych štandardov Medzinárodnej organizácie práce (*vertikálna dimenzia*). Toto dvojdimenzionálne rozširovanie pokrytia sociálnych istôt je v súlade s potrebou postupného zosúlad'ovania podmienok s požiadavkami dohovoru o minimálnych sociálnych štandardoch č. 102.

V októbri 2011 spoločná poradná skupina pre sociálne minimum, ktorú vytvorila Medzinárodný úrad práce a Svetová zdravotnícka organizácia s cieľom zlepšiť medzinárodnú podporu pre tieto iniciatívy, ktorú viedla pani Bacheletová, niekdajšia vedúca skupiny Organizácie Spojených národov pre otázky žien a prezidentka Čile, predložila svoju správu k zabezpečenému sociálnemu minimum pre spravodlivú a inklúзивnú globalizáciu (*Social Protection Floor*, 2011). Správa vyzývala po implementácii systému sociálneho minima za účelom stimulovať hospodársky rast a nárast sociálnej súdržnosti v súvislosti

s hospodárskou krízou a na urýchlenie pokroku smerom k dosiahnutiu miléniových rozvojových cieľov Organizácie Spojených národov.

V Cannes v novembri 2011 vedúci skupiny ekonomicky významných krajín G20 akceptovali význam zabezpečeného sociálneho minima v každej ich krajine, v súlade s národnými možnosťami a podporili závery svojich ministrov zamestnanosti zo septembra 2011. Ministri sa vtedy zaviazali uskutočňovať postupnú zmenu smerom k implementácii národných sociálnych miním. Na to dali súhlas s vyčlenením potrebnej administratívnej kapacity a zdrojov na ich využitie pre tento účel. Zaviazali sa rozšíriť sociálnu ochranu na celú populáciu, osobitne na marginalizované skupiny (*Social Protection Floor*, 2011).

Prijatie odporúčania garantovať minimum sociálneho zabezpečenia

Táto koncepcia minima sociálneho zabezpečenia znamená stratégiu rozširovania sociálneho zabezpečenia, obsahujúceho základné sociálne záruky pre všetkých a postupnú implementáciu vyšších štandardov. Je iba na každej vláde aby si určila podstatu systému minimálneho sociálneho zabezpečenia a tempo jeho implementácie v súlade s národnými prioritami a v rámci širších sociálnych, ekonomických a zamestnaneckých stratégií. Osobitne je významné aby sa v rozvojových krajinách našli na to prostriedky. Národné systémy minimálneho sociálneho zabezpečenia musia obsahovať aspoň nasledovné sociálne záruky definované podľa národných možností:

1. prístup k základnej zdravotnej starostlivosti, včítane materskej starostlivosti,
2. istota základného príjmu pre deti, dostupnosť výživy, vzdelania, starostlivosti, iných základných tovarov a služieb,
3. základná príjmová zábezpeka pre osoby v ekonomicky aktívnom veku, ktoré nie sú schopné zabezpečiť si dostatočný príjem, osobitne v prípadoch choroby, nezamestnanosti, materstva a pracovnej nespôsobilosti,
4. istota príjmu pre staršie osoby.

Odporúčanie priznáva primárnu zodpovednosť štátov za sfunkčnenie systému sociálneho minima a uvádza niekoľko základných zásad, ktoré je nutné plniť: *univerzalita* ochrany založenej na solidarite, nároky na dávky musia byť zo zákona, *primeranosť* a *predpovedateľnosť*, nediskriminácia, pokrytie osôb aj v neformálnom sektore, priznanie už nadobudnutých práv v zmysle iných záruk, progresivita implementácie, solidarita pri financovaní, transparentnosť správy, finančná udržateľnosť, koherencia s inými sociálnymi politikami, kvalita

poskytovaných služieb, dostupnosť a možnosť reklamácie, sťažnosti, pravidelné monitorovanie, rešpektovanie kolektívneho vyjednávania, participácia a konzultácia v tripartite a s dotknutými organizáciami.

Koncepciu zaručeného minima sociálneho zabezpečenia je potrebné chápať v súvislosti so súčasnou situáciou v Európskej únii aby sme pochopili problémy s jej zavádzaním nie iba ako jednoduchého minima, ale skôr ako prostriedku na posilnenie a obohatenie existujúcich systémov.

Na popísanie súčasných sociálnych zmien v Európe, môžeme poukázať na dlhodobé trendy podľa zistení Európskej komisie v súvislosti so sociálnym investovaním (*Evidence on Demographic and Social Trends, 2013*):

1. narastá podiel nepracujúcich na jedného ekonomicky aktívneho,
2. vzniká potreba po viac ekonomicky aktívnej spoločnosti s vyššou pracovnou účasťou žien a predovšetkým je potreba vyššej pracovnej aktivity starších,
3. narastajú regionálne disproporcie (doplňané emigráciou mladých a vzdelaných ľudí z východnej a južnej Európy do bohatších krajín),
4. narastajú rozdiely v populácii, v pracujúcich a v spôsobe života (za posledných 5 rokov dve tretiny nárastu obyvateľstva je len vďaka príchodu občanov z tretích krajín (z mimo Európskej únie),
5. zmeny v štruktúre rodiny (viac neúplných rodín a rodín vytvorených členmi z rozpadnutých predošlých zväzkov),
6. rozvoj informačných a komunikačných technológií, ktoré prinášajú nové pracovné možnosti, ale aj nové riziká a nebezpečenstva exklúzie.

Poznáme množstvo rozsiahlych porovnávacích štúdií európskeho systému sociálneho zabezpečenia (napr. môžeme uviesť klasické práce Gøsta Esping-Andersena). Predchádzajúce hodnotenia z deväťdesiatych rokov hovorili o posilňovaní sociálneho systému. Naopak o desať rokov neskôr sa už uvádza nárast hybridizácie a zásadných zmien v inštitucionalizácii (napr. *privatizovanie, znižovanie solidarity* a pod.).

Priemerné výdavky na sociálnu oblasť zostali v Európe na vysokej úrovni v porovnaní s ostatnými členskými krajinami Organizácie pre hospodársku spoluprácu a rozvoj (OECD), tieto narástli z 26,5% HDP v roku 2000 na približne 30% v roku 2009 (dve hlavné zložky sú starobné dôchodky 11% a zdravotná starostlivosť 8%). Existujú veľmi veľké rozdiely medzi európskymi krajinami.

Pokiaľ ide o výdavky na sociálne zabezpečenie, štátne výdavky mali významnejší význam za posledných 15 rokov oproti iným zdrojom.

Rozdielne európske systémy majú veľkú pravdepodobnosť zjednocovania z dôvodov finančných obmedzení a postupov odporúčaných medzinárodnými organizáciami ako je Európska únia v súvislosti s paktom stability. Medzi spoločné trendy pre všetky členské krajiny môžeme uviesť komercializáciu (privatizáciu) hlavných častí sociálnej ochrany. V bývalých socialistických krajinách bol zaznamenaný zjavný presun zdravotného a sociálneho systému do súkromných rúk. V mnohých krajinách, aj v tých najbohatších sa stal dostup k zdravotnej starostlivosti oveľa viac zložitým (osobitne problematické je to v dopravne zle dostupných regiónoch).

Je problematické posudzovať Európsku úniu v oblasti sociálnej ochrany bez hodnotenia jej odporúčaní a legislatívy, ktorá je často protichodná. Možno uznať že úsilie o sociálnu Európu je často uvádzané v základných dokumentoch a stratégiách, ale nástroje liberálnej politiky nadobudli a nadobúdajú rozhodujúcu silu v práve Európskej únie.

Vplyv krízy na sociálnu situáciu spôsobuje veľké rozdiely v spoločnosti a medzi štátmi navzájom. Podľa vlastných slov Európskej komisie môžeme uviesť niektoré fakty.

V rokoch 2008 až 2011 poklesol podiel zamestnanej populácie o 2%; priemerná miera nezamestnanosti je dnes viac ako 10%. Koncom roku 2012 bolo 25 miliónov Európanov bez platenej práce. Ale táto miera nezamestnanosti je výrazne rozdielna v jednotlivých veľkých regiónoch Európy (v roku 2011 to bolo od 7% do 14,5%).

Veľkú sociálnu nerovnosť možno demonštrovať vo väčšine krajín niektorými základnými faktami. Nezamestnanosť je oveľa vyššia ako pred krízou u niektorých špecifických skupín, u mladých ľudí to je 20% vo vekovej skupine 15-24 rokov, medzi cudzincami, alebo menej kvalifikovanými pracujúcimi. Recesia posilnila mzdovú polarizáciu, ktorá bola už dávnejšie zistená.

Nárast chudoby je ďalší dopad súčasnej krízy. Možno použiť rozmanité indikátory na určenie miery chudoby. Podľa priloženej tabuľky založenej na tzv. miere populácie v riziku chudoby a vylúčenia („*AROPE*“), miera chudoby klesala pred rokom 2009 a teraz narastá zrejme z dôvodu ekonomického úpadku:

2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
25,6 %	25,2 %	24,4 %	23,5 %	23,1 %	23,4 %	24,2 %

Podiel populácie v riziku chudoby („*AROPE*“), ktorá má menej ako 60% mediánu príjmu po transfere (príjme) sociálnych dávok bol stabilizovaný pred rokom 2009 a následne začal narastať:

2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
16,4%	16,5%	16,5%	16,4%	16,3%	16,4%	16,9%

Medzi rokmi 2007 a 2009 automatické stabilizačné nástroje a stimuly prispievali k vyrovnaným rozpočtom domácností vo väčšine krajín. Medzi rokmi 2009 a 2011 však príjmy domácností poklesli v mnohých krajinách zvlášť v krajinách, kde recesia trvá dlhšie; to sa dá vysvetliť iba tým, že pomocné programy boli ukončené a ľudia stratili na ne nárok (sprísnené až zamedzujúce spôsoby nárokovateľnosti).

Reformy, ktoré boli vykonané v posledných dvoch dekádach výrazne oddelili (osobitne vo Francúzsku, Nemecku a v Taliansku) systémy zamestnaneckej solidarity od systémov národnej solidarity. V západnej Európe patria zamestnanecké systémy do tzv. druhého piliera zabezpečenia a sú významné. *Vo východnej Európe sú prakticky neznáme a boli tam „vnútené“ súkromné rizikové systémy, ktoré však nemajú nič spoločné so zabezpečením.* Zmeny nastali v zamestnaneckých systémoch napr. starobných dôchodkov vo Švédsku a v dávkach v nezamestnanosti vo Francúzsku. Ich účelom malo byť zavedenie viac aktuaristicky neutrálnych systémov (bez vplyvu demografie) a zaviesť dávkové práva postavené čisto iba na tom čo bolo na účte a len to bude možné vyplatiť ako nárokovateľnú dávku. Toto viedlo všeobecne k odstráneniu, alebo k zníženiu tzv. „nezaslúžených“ dôb (náhradných dôb poistenia) a práv, ktoré však boli dovtedy jeden z hlavných nástrojov sociálnej politiky. Tento prístup zhoršil napr. aj rodovú nerovnosť. Náhradné doby poistenia za opatrovanie, výchovu, prípravu na povolanie sa dostali medzi spoločensky nepotrebné a teda neuznané za účelom sociálneho poistenia. Zároveň tieto reštrikcie v sociálnej ochrane boli sprevádzané privatizáciou systému a posilňovaním sporivých individuálnych systémov.

Tieto „nové“ prístupy ohrozujú solidaritu národných sociálnych systémov v prípade subjektov, ktoré nie sú trhovo „zaujímavé“ (nízko príjmoví jedinci, pracujúci chudobní, dôchodcovia na minimálnom dôchodku, chronicky chorí, zdravotne postihnutí). Kdekoľvek je to možné sú títo jedinci podrobení procedúram zisťovania oprávnenosti (často nehumánne), sú na nich ukladané ďalšie povinnosti (často až charakteru nútených prác), alebo až ponižujúce nekonečné kontroly toho, či boli prostriedky primerane použité.

„*Pracovať sa musí oplatiť*“ je často jedno z hlavných zaklínadiel sociálnej politiky v mnohých krajinách, ktoré má zabezpečiť zabrániť pascám chudoby a vzniku závislosti na sociálnych dávkach. Toto však nerieši otázku nárastu pracujúcej chudoby v Európe (venoval sa tomuto aj seminár ICSW v Kodani v októbri v roku 2012). 8,6% zamestnaných ľudí v Európe dostáva menej než 60% mediánu príjmu. Podiel chudobných zamestnaných osôb výrazne narastá v posledných rokoch v Európe a to vrátane najbohatších krajín ako je Nemecko, alebo Holandsko. Je to spôsobené z dôvodu reforiem na trhu práce a hospodárskej recesie a nezamestnanosti.

Jednotný trh v Európe spôsobuje nárast konkurencie, čo je pozitívne, ale vplýva to nie vždy vhodne aj na zdravotné a sociálne služby. Existuje široká prax sociálneho dumpingu. Množstvo študentov sociálnej práce na Slovensku pociťuje ako svoj hlavný nedostatok – slabú znalosť cudzieho jazyka. Veľký podiel absolventov odchádza do zahraničia robiť za relatívne nízku mzdu v hostiteľskej krajine. Smernica Európskej komisie o vysielaní robotníkov 96/71 má za cieľ poskytnúť zahraničným pracovníkom rovnaké pracovné podmienky ako domácim. Z dôvodu nedostatku kolektívnych zmlúv a pre nárast nezákonných situácií sa realita stáva neudržateľnou. Rada Európskej únie podporila potrebu kontroly, inšpekcie a nutnosť zvýšiť transparentnosť.

Zvykne sa hovoriť o troch roliach sociálnej ochrany: *chrániť* ľudí pred ťažkosťami, keď sa objaví riziko, *stabilizovať* - byť stabilizujúcim prvkom ekonomických cyklov a je dôležitá pre sociálne investície – *udržateľnosť života*. V súčasnosti vodcovia Európskej únie začali podporovať predovšetkým sociálne investovanie. Podľa Európskej komisie, z približne 29% z hrubého domáceho produktu 27 krajín Európskej únie (bez Chorvátska) toho čo sa dáva na sociálne výdavky, je iba 7,5% je orientovaných investične. Investovanie do detí je kľúčový faktor na zlepšenie situácii. Existuje jasný dôkaz o význame predškolskej starostlivosti pre budúcu úspešnosť na trhu práce. Predškolská príprava umožňuje dosiahnuť lepšie školské výsledky a tým lepšiu pravdepodobnosť uplatnenia sa v ekonomickom živote. Boj s detskou chudobou je najlepšou cestou ako odstrániť množstvo sociálnych nerovností terajších, ale hlavne budúcich, preto ide o investíciu a nie spotrebu. Výsledky medzinárodnej konferencie v rámci ICSW o sociálnom investovaní v Bratislave v tomto roku poskytujú ďalšie poznanie (*Sociálne investovanie, 2014*).

Na základe poznania súčasnej situácii v Európe a vzhľadom k tomu čo je potrebné dosiahnuť aj v zmysle slovenského záväzku obsiahnutého v odporúčaní Medzinárodnej organizácie práce č. 202/2012, mali by sme sa sústrediť na niektoré základné problémy a nedostatky.

Rozdiely v miere dostupnosti základných služieb určených pre všetkých obyvateľov a konkrétna situácia dopadá predovšetkým na niektoré sociálne skupiny. Ukazovateľ miery rizikovosti a chudoby v Európe je vyšší u žien než u mužov. Najťažšie formy sociálnej exklúzie sa týkajú troch skupín: bezdomovcov, Rómov (až 80%) a migrantov (hlavne u rezidentov narodených v zahraničí).

Migrujúci pracovníci sú osobitne citlivou kategóriou. Okolo 35,4 miliónov cudzincov žilo v roku 2010 v Európskej únii. Viac ako tretina z nich (12,3 milióna) sú európski občania, ktorí žijú v inej členskej krajine Európskej únie a 20,1 miliónov sú občania tretích krajín. Narastá počet migrantov členských krajín Európskej únie z dôvodu voľného pohybu osôb a v súčasnosti aj z príčiny krízy. Práva migrantov sú však z dôvodu nestability porušované a zvyknú byť uplatňované diskriminačné pravidlá (osobitne voči Rómom). Dostupnosť práv pre imigrantov z nečlenských krajín je niekedy obmedzená z dôvodu kultúrnych prekážok. Nelegálna imigrácia vytvára ďalšie humanitárne a právne problémy. Toto je úplne v rozpore so skutočnosťou, kde podľa odporúčania Medzinárodnej organizácie práce č 202/2012 všetci obyvatelia musia mať prístup k základnej sociálnej ochrane.

Je nutné venovať pozornosť osobitnej skupine nazvanej „*NEET*“ (nezamestnaní, nevzdelaní, a netrénovaní): sú to mladí ľudia, ktorí“ zamrzli v šedej“ zóne medzi školou a prácou. Predstavujú okolo 13% z európskej populácie vo veku medzi 15 a 24 rokmi a ich podiel ďalej narastá (na Slovensku tvoria asi 14%). Nezamestnanosť mladých je osobitne vysoká (viac ako 50% z pracovnej sily tejto vekovej skupiny v Španielsku a v Grécku, na Slovensku „iba“ 37,8%) a predstavuje hlavný dôvod pre existenciu skupiny NEET. V Európe existuje vážny problém s predčasným ukončením školskej dochádzky a štúdia (*tomuto sa venovala ICSW v septembri 2013*), ktorý je vážny osobitne u niektorých skupín, napr. Rómovia. Napriek istému pokroku, ako bolo pozorované, v južných krajinách ako sú Španielsko a Portugalsko, je ich stále vyše 20% a v 12 krajinách (severná a stredná Európa) je táto miera pod 10%. Pochopiteľne, že títo ľudia sú spravidla bez zabezpečenia sociálneho minima.

Zhodnotíme teraz ďalšiu kategóriu, ktorá žije v prechode medzi prácou a penzionovaním. Sú pri konci ich pracovnej kariéry, namiesto aby rozdávali svoje znalosti, sú príliš starí aby boli znovuzamestnaní ak boli prepustení, ale sú ešte príliš mladí na poberanie starobného dôchodku. Sú spravidla obeť ageizmu a inej diskriminácie. Ich nerobenie iba sťažuje situáciu aj mladých, pretože i tak poberajú akokoľvek malú sociálnu podporu na základe v Európe bežnej daňovej solidarity.

Starnúca populácia v Európe prináša nový zdroj ochudobňovania, osobitne z dôvodu rozpočtových ťažkostí. Bez existencie schém minimálnych dôchodkov a pri neexistencii primeraného systému služieb sociálnej pomoci pre odkázané osoby, sa môže stať, že dosiahnuť minimálnu sociálnu zábezpeku je mimo dosahu možností u mnohých ľudí. Miera náhrady príjmu sa neustále znižuje a potreby starších odkázaných osôb sa nenapĺňajú. Vypĺácané dôchodky sa výrazne znižujú od pôvodného príjmu, až do úrovne narušenia racionality dôchodkovej zábezpeky ako inštitucionalizovaného systému, pretože nebránia chudobe v starobe.

Zatiaľ čo vo väčšine krajín Európskej únie zostáva úroveň sociálnych práv vysoká (*napriek nedávnemu zaznamenanému poklesu*), môžeme teraz pozorovať varujúci jav, že tieto práva nie sú využívané. Narastá rozdiel medzi teóriou, právnymi možnosťami a skutočnou situáciou. Niektorí ľudia nič nevedia o svojich právach a preto ani ich nemôžu požadovať. Iní síce o nich vedia, ale obávajú sa žiadať, neodvážia sa ich pýtať z dôvodu stigmatizácie, alebo pretože finančné nároky sú na to príliš obtiažne. Ďalší o ne síce požiadajú, ale aj tak ich nedostanú z dôvodu zle fungujúceho riadenia, alebo jednoducho pre nedostatok zdrojov, čo je stále bežnejšie.

K riešeniu tohto problému by mohli prispieť občianske poradne, ktoré ale na Slovensku v podstate nemáme. Byť nezamestnaným je žiaľ štandardná situácia a byť chudobným sa stáva väčšinovou situáciou. Podiel tých čo „*nekonajú, nežiadajú*“ (tzv. *skupina non-take-up*) môže niekedy dosiahnuť až mieru nad 50% (Hamel, Warin, 2010). Rovnaký prístup k sociálnym právam, preto zostáva iba na papieri. Táto situácia odráža situáciu v ktorej je veľmi zložitá legislatíva, ktorá odráža náš komplikovaný život a realita ktorá sa usiluje o zohľadnenie individuálnych situácií a potrieb. Okrem toho neustále zmeny systému ho zneprehľadňujú. Pristupuje dopad nárastu adresnosti v sociálnych schémach, čo zhoršuje vecný a personálny rozsah univerzality.

Návrhy Medzinárodnej rady pre sociálny rozvoj

1. Tri dimenzie podmieňujú dlhodobú politiku sociálneho rozvoja. Obvykle sa dáva dôraz na ekonomický rast, ale je nutné vziať v úvahu aj sociálnu súdržnosť a príjmovú distribúciu, ako aj ochranu životného prostredia. Tieto *tri dimenzie*: ekonomická, sociálna a ekologická musia byť spolu zohľadnené, ak chceme dosiahnuť sociálne trvalo udržateľný rozvoj.

2. Prijatie Odporúčania 202/2012 všetkými delegáciami (vlády aj sociálni partneri) z pomedzi Európskej únie počas Medzinárodnej konferencie práce je plne pochopiteľným z dôvodu sociálnej situácii v Európe, obzvlášť preto že je kríza a nie všetci Európania majú možnosť užívať možnosť zabezpečeného sociálneho minima.

3. Orgány Európskej únie musia byť tiež vedené k tomu aby upozornili členské krajiny, že majú záväzok udržiavať garantované sociálne minimum s obsahom, rozsahom a úrovňou, ktorá je definovaná danou krajinou. Aj keď sociálna ochrana je spoločná zdieľaná kompetencia podľa Lisabonskej zmluvy, vplyv jednotného trhu a paktu stability spôsobuje, že Európska rada a Európska komisia nadobudla oveľa väčšie práva v tejto oblasti ako predtým mala. Orgány Európskej únie sa zatiaľ domnievajú, že garantované sociálne minimum je skôr niečo ako záchranná sieť, ktorá napráva marginálne nerovnosti hlavného prúdu (*mainstreamu*) sociálnej ochrany orientovaného predovšetkým trhovo. Chápať to iba ako najnižší spoločný menovateľ je však nevhodné a nepresné. Mali by sme si uvedomiť, že Lisabonská zmluva určuje že národné, regionálne a miestne orgány majú oprávnenie organizovať a spravovať sociálne služby v súlade s ich sociálnou politikou. Táto **sociálna politika musí byť postavená viacej na základoch solidarity a neziskovosti** poskytujúcich inštitúcií **než na trhových zásadách**. Takýto prístup plne odmieta privatizáciu staroby (nie súkromné penzijné systémy), privatizáciu choroby (nie privatizácie nemocníc) a odmieta chudobu ako biznis.

4. Zriadenie národných systémov garantovaných sociálnych miním nesmie byť videné v Európskej únii úzko ako finančný nástroj, keďže je potrebné uvažovať v kategóriách hlavných cieľov Európskej agendy 2020 z oblasti zamestnanosti a bojovania s chudobou. Garantované sociálne minimum musí byť založené na inkluzívnej politike rastu (na hospodárskom a sociálnom raste pre všetkých). Cieľ môže byť dosiahnutý iba zmenou existujúcich systémov tak aby finančné úsilie nenarušilo globálnu ekonomickú rovnováhu. Niektoré štáty môžu potrebovať na to pomoc z európskych fondov.

5. Napriek kríze, Európa zostáva územím kde sociálne práva vo všeobecnosti boli podporované na vysokej úrovni počas mnohých desaťročí. Narastá však vážny problém, že ľudia nie sú si vedomí o svojich právach a preto ani si nežiadajú svoje nároky. Pochopiteľne aj zneužívanie sociálneho systému musí byť pomocou lepšie spravovaného systému prísne trestané, aj podvody zo strany poskytovateľov služieb a straty na daniach z dôvodu nelegálnej práce. Veľmi málo sa venuje pozornosť tomu, že služby aj tak sa nedostanú k potrebným a oprávneným osobám, napriek veľkému množstvu vyložených prostriedkov (*napr. v prípadoch kedy je chudoba pre niekoho biznis*). Pomocou obavy zo stigmatizácie, zastrašovania od poskytovateľov a správcov systému, alebo jednoduchou ignoráciou, viacej a viacej Európanov nemá prístup k svojim právam. Premiéra adresnosti, príliš veľa zisťovaní, príliš veľa podmienok, zbytočné dôkazy, nefungujúce oprávnenia a podobne skončí nefunkčnosťou aj tých najsofistikovanejších systémov. Úrady musia byť bližšie k občanom a sociálni pracovníci musia zostať trvalo v ich kontakte.

6. Univerzálne sociálne pokrytie je základným prvkom garantovaného sociálneho minima. Nie všetci občania Európskej únie majú prístup k nemu a niektorí ho už dlho nemajú, mnohokrát aj nevhodne stanovená čiastočná finančná participácia odkladá riešenie mnohých ťažkých situácií, často ich plne znemožňuje riešiť, alebo bráni ľuďom vyhľadať profesionálnu pomoc. Navyše môže existovať aj kultúrna aj jazyková bariéra. Niektoré regióny v rámci Európskej únie nemajú zdravotnú starostlivosť v primeranej dostupnosti. Poskytovanie zdravotnej starostlivosti musí byť základom pre regionálne rozvojové politiky. Z ohľadom na nerovnosti v poskytovaní zdravotnej starostlivosti, musíme udržiavať a posilňovať mechanizmus solidarity, ako pomocou služieb ktoré sú k dispozícii skutočne pre každého, tak aj pomocou zákonného pokrytia všetkých osôb.

7. Ďalšie komponenty garantovaného sociálneho minima sa týkajú mechanizmov zaručeného príjmu.

7.1. Príjem zo zamestnania už mnohým Európanom neumožňuje dokonca ani v najbohatších štátoch žiť dôstojný život. Jav „*pracujúci chudobní*“ je už dobre známy a zdokumentovaný. S ohľadom na to nie je iná možnosť než žiadať zaviesť s ohľadom na miestne ekonomické faktory v každej krajine Európskej únie jednotnú minimálnu mzdu.

7.2. Pre osoby v ekonomicky aktívnom veku, ktoré nemôžu pracovať z dôvodu zdravotného postihnutia, alebo pretože sú nezamestnaní, je potrebný tiež systém garantujúci ich minimálny príjem. Reštriktívne podmienky v dávkach v nezamestnanosti niekedy spôsobujú stratu nároku. Tieto dávky sú často iba akoby poskytované skôr zo systému poistenia pre stratu príjmu než dávky určené pre zabezpečenie minimálnej životnej úrovni.

7.3. Ak u starších občanov starobný systém nie je viacej primeraný pre zaručenie dôstojných životných podmienok, každá krajina musí založiť a udržiavať primeraný dôchodkový systém. Narastajúca dĺžka očakávaného dožitia si vyžaduje zriadiť nové služby pre dlhovekých.

7.4. Každá členská krajina Európskej únie by mala zaviesť garantovaný minimálny príjem na úrovni polovice mediánu príjmu danej krajiny.

8. Podkladom pre myšlienku garantovaného sociálneho minima je existencia univerzálne prístupných služieb. Avšak podstata sociálnej kohézie musí byť proaktívna (pozitívna diskriminácia), s cieľom dať prioritu ohrozeným skupinám potrebným pomoc a podporu.

8.1. Jeden z takýchto príkladov sú mladí ľudia, ktorí odišli zo školy, ktorí nenašli prácu a ktorí sa ani na ňu neškolia. Títo ľudia musia dostať pomoc keď vstupujú

na trh práce pomocou prostriedkov, ktoré sa zatiaľ neplne nevyužívajú a ani nie sú plne kreované.

8.2. Predškolská príprava a zdravotná starostlivosť detí musí byť tiež pokladaná za hlavnú sociálnu investíciu.

8.3. Migranti sú ďalšia skupina.

8.3.1. Zahrňujú občanov Európskej únie, ktorí využívajú jej slobodu pohybu. Musí byť venovaná pozornosť aby sa nestali obeťami sociálneho dumpingu, čo je častým prípadom. Pokiaľ ide o Rómov, ich situácia si vyžaduje viacej pozornosti než iba finančnú podporu.

8.3.2. Pokiaľ ide o migrantov, ktorí nie sú občanmi Európskej únie, musí sa tiež uplatňovať garantované sociálne minimum na nich rovnaké ako na rezidentov. Mnohokrát sa stretávajú s prekážkami predtým než majú úžitok zo sociálnych systémov na ktoré majú nárok. Takéto bariéry je potrebné odstrániť. Pokiaľ ide o nelegálnych imigrantov, ktorí a priori nemajú žiadne práva v národných sociálnych systémoch, ich prístup k sociálnej ochrane musí vychádzať z humanitárnych príčin.

Táto stať vychádza zo súčasného poznania a úsilia Medzinárodnej rady pre sociálny rozvoj o zavedenie garantovaného sociálneho minima pre všetkých v podmienkach Európy. Mal za cieľ analyzovať slovenskú a európsku situáciu v oblasti potreby zaručených sociálnych miním.

20. MEDZINÁRODNÉ ÚSILIE O SOCIÁLNY ROZVOJ

Táto kapitola o jednej z najvýznamnejších medzinárodných organizácií ktoré ovplyvňujú vývoj sociálnej práce vychádza z verejne dostupných informácií. Článok obsahuje poznatky, ktoré sú voľne dostupné v iných jazykoch, ale nie sú k dispozícii v slovenčine. Jediný cieľ je uľahčiť šírenie týchto poznatkov na Slovensku. Medzinárodná rada pre sociálny rozvoj (ICSW) bola založená už v roku 1928 a preto je jednou z najstarších mimovládnych organizácií zameraných na podporu sociálneho rozvoja, sociálnej spravodlivosti a sociálnej prosperity kdekoľvek vo svete. Anglická podoba jej názvu je *The International Council on Social Welfare* (ďalej budem používať jej anglickú skrátenú podobu ICSW, pretože na Slovensku je skratka MRSR neznáma). Francúzska verzia je *Le Conseil International d'Action Sociale* (CIAS) a španielska podoba je *El Consejo Internacional del Bienestar Social* (CIBS). Ako vidieť názov nie je vždy identický a zodpovedá tradícií a skutočnosti daného jazyka a krajiny.

Medzinárodná rada pre sociálny rozvoj bola založená v roku 1928 v Paríži. Svoje ústredie má v Kampale v Ugande. Jej európska organizácia bude mať svoje sídlo od júna 2014 v Bratislave. Medzinárodná rada pre sociálny rozvoj pomáha svojim členským organizáciám informáciami, konzultáciami, lobuje u miestnych a národných vládach, organizuje a účastní sa medzinárodných stretnutí a koordinuje svoju činnosť s inými medzinárodnými organizáciami. Vydáva množstvo publikácií, vrátane *Global Social Policy Journal* a *International Social Work*. ICSW má poradné postavenie pri OSN. Medzinárodná rada pre sociálny rozvoj je riadená výborom zloženým so zástupcov deviatich regiónov: stredná a západná Afrika, východná a južná Afrika, južná Ázia, juhovýchodná Ázia a Tichomorje, severovýchodná Ázia, Európa, Blízky východ a severná Afrika, severná Amerika a Latinská Amerika a Karibik. Prezident a výkonný aparát je volený spomedzi členov správnej rady. Medzinárodná rada pre sociálny rozvoj je financovaná pomocou členských príspevkov a z grantov. Medzi najväčších prispievateľov v súčasnosti patria Fínsko, Nórsko a Švédsko.

Medzinárodná rada pre sociálny rozvoj je vo svojom vývoji úzko prepojená so sociálnou prácou, sociálnou praxou, v rozmanitom kultúrnom a ideologickom prostredí s cieľom zlepšiť ľudské podmienky a život ľudí vo vzťahu ku sociálno-ekonomickým neistotám vytvorených trhovo orientovanou spoločnosťou. Dôraz je rovnovážne kladený na medzinárodnú sociálnu prácu a na medzinárodný a domáci sociálny rozvoj.

Priamym predchodcom Medzinárodnej rady pre sociálny rozvoj bola prvá Medzinárodná konferencia sociálnej práce, ktorá sa konala v Paríži v júli v roku 1928. Toto zlomové stretnutie sa mohlo uskutočniť na základe rozhodnutia

a myšlienok niekoľkých mimoriadnych osobností, ktoré sa rozhodli viesť a pripravovať konferenciu po ťažkom zážitku 1. svetovej vojny, ktorá spôsobila devastáciu a utrpenia mnohým národom. Prípravné práce medzinárodnej konferencie začali pomocou niektorých podujatí prípravného výboru počas trojročného obdobia. Táto práca vrcholila na stretnutí v Prahe v roku 1927, kde boli pripravené a prijaté zásady pre zorganizovanie konferencie. Stanovené ciele pre túto konferenciu boli také ako pomoc pre diskusiu a výmenu poznatkov medzi sociálnymi pracovníkmi a organizáciami sociálneho rozvoja z celého sveta; napomôcť šíriť myšlienky a odborné poznatky a vytvoriť osobné kontakty. Stretnutie podporilo medzinárodnú spoluprácu v rámci sociálnej práce aj mimo nej, umožnilo poznanie mnohých aktivistov, expertov a ľudí z praxe, aj mimovládnych štruktúr s cieľom zlepšiť životné podmienky. Najväčšie medzivládne organizácie tej doby (Spoločnosť národov a Medzinárodná organizácia práce) poskytli technickú pomoc na základe financií z niekoľkých národných a regionálnych zdrojov.

Mapujúc a zisťujúc oblasť záujmu, prvá medzinárodná konferencia v Paríži zdôraznila, že sociálna práca sa nemôže zúžiť iba na individuálne prípady, ale že vyžaduje široký interdisciplinárny prístup na zníženie utrpenia (*t.j. poskytovanie paliatívnej pomoci*), návrat ľudí do „normálnych“ podmienok života (*pomocou kuratívnej pomoci*), prevencia sociálnej biedy (*preventívna pomoc*), zlepšenie sociálnych podmienok a nárast životnej úrovne (*konštruktívna pomoc*).

Bol potvrdený význam sociálnej práce s jednotlivcom, spolu s potrebou posilnenia právnych a správnych opatrení zameraných na skupinu a komunitu, doplneného výskumom v oblasti sociálneho rozvoja a sociálneho života. V snahe o rozšírenie činnosti, účastníci parížskej konferencie zdôraznili prepojenie medzi potrebami prevencie, riešenia sociálnych problémov a dostupnosti zdrojov. Dosiahnutá bola dohoda o potrebe odbornej kvalifikácie a praxe ale odlišovali sa názory medzi viac ako 2500 účastníkmi, ktorí zastupovali rozmanité skupiny sociálnych pracovníkov, poskytovateľov zdravotnej starostlivosti, pracovníkov v sociálnej oblasti a iných aktivistov, pokiaľ išlo o úlohu štátu a súkromného sektoru. Nejednotnosť bola v postoji jednotlivých členských delegácií na zastúpenie a na právomoci výkonného výboru. Predsa bola dosiahnutá dohoda o základných hodnotách medzinárodnej sociálnej práce a jej zamerania.

Od prvej konferencii sa uznal význam ich tematického zamerania; prvou prioritnou témou bola „*sociálna práca a hospodárstvo*“. Okolo dvoch tretín účastníkov parížskej konferencii tvorili ženy. Konferencia zvolila do čela ženu - Alicu Masarykovú, predsedníčku česko-slovenského červeného kríža, ako historicky prvú prezidentku Medzinárodnej rady pre sociálny rozvoj na štyri roky. Doktor René Sand sa stal prvým generálnym tajomníkom Medzinárodnej

konferencie sociálnej práce. Tento pot zastával od roku 1928 do roku 1932. Dočasná prípravná skupina parížskej konferencii sa transformovala v roku 1928 do stálej organizácie pod menom „*Medzinárodná konferencia sociálnej práce*“.

Podstatou tejto zmeny bolo úsilie o využitie pozitíva zo stretnutia v prospech kontinuity bez prerušení. René Sand sa stal prezidentom v roku 1936 a udržal si pozíciu až do vypuknutia 2. svetovej vojny. Premenou na stálu organizáciu - Medzinárodná konferencia sociálnej práce predstavovala členské organizácie (národné rady Medzinárodnej rady pre sociálny rozvoj) sociálnej práce a sociálneho rozvoja, podporujúce humanistické hodnoty a chrániace postihnuté skupiny. Organizácia pomáhala svojim členom poskytovaním informácií a konzultácií. Akceptovaná bola osobitná rozdielnosť na národnej úrovni, ale výrazné úsilie o jednotnosť prístupov vyvolalo protiakciu v snahe o udržanie nezávislosti každej členskej organizácie.

Pred 2. svetovou vojnou sa uskutočnili ešte dve medzinárodné konferencie v štvorročnom intervale. V roku 1932 vo Frankfurte nad Mohanom v Nemecku k téme „*sociálna práca a rodina*“ a v roku 1936 v Londýne vo Veľkej Británii s témou „*sociálna práca a komunita*“. Globálne konferencie Medzinárodnej rady pre sociálny rozvoj boli obnovené v roku 1948 po prerušení spôsobené 2. svetovou vojnou. Odvtedy sa globálne konferencie konali pravidelne, pôvodne každé štyri roky a od roku 2010 každé dva roky. Globálne konferencie sociálnej práce a sociálneho rozvoja boli organizované pomocou úzkej spolupráce medzi Medzinárodnou radou pre sociálny rozvoj, Medzinárodnou asociáciou škôl sociálnej práce (IASSW) a Medzinárodnou federáciou sociálnych pracovníkov (IFSW) – troch sesterských organizácií, ako sa zvykli nazývať.

Medzinárodné konferencie sa pravidelne konali v rámci ICSW, buď samostatne, alebo spolu s IASSW a IFSW, venovali sa stálym problémom ako aj novým témam, ktoré vyplývali z reality súčasného života a zmien na globálnej scéne. Počas päťdesiatych a šesťdesiatych rokov vzniklo množstvo nezávislých rozvíjajúcich štátov ako nových samostatných subjektov, ktoré ovplyvňovali hospodárske a sociálne zmeny, čo spôsobilo, že Medzinárodná rada pre sociálny rozvoj zmenila svoju agendu smerom k sociálno-ekonomickému rozvoju, tak aby boli riešené aj sociálne práva, sociálny rozvoj a sociálna ochrana, vrátane dominantných tém k zlepšeniu života chudobných, participácia, sociálna kohézia, komunitný rozvoj a nárastu významu sociálnych služieb. Toto sa stáva stabilnou témou v globálnych debatách k sociálnym otázkam, postupne rozširujúc rozsah a ciele sociálneho rozvoja, analyzujúc hlavných aktérov a nástroje. Členstvo v Medzinárodnej rade pre sociálny rozvoj sa značne rozšírilo potom ako národné rady z mnohých rozvojových krajín v Ázii, Afrike a Latinskej Ameriky sa stali jej členmi.

Nasledovali organizačné zmeny a v roku 1966 Medzinárodná rada pre sociálny rozvoj, ktorá bola dovtedy stále známa ako „*Medzinárodná konferencia sociálnej práce*“ zmenila svoj štatút a názov na „*Medzinárodnú radu pre sociálny rozvoj*“, čím si mohla ponechať svoju predošlú anglickú skratku - ICSW. Namiesto sociálna práca sa objavilo slovo „*social welfare*“. V duchu tradície a prekladov v iných jazykoch a v snahe o najlepšie vystihnutie podstaty poslania tejto organizácie sa používa na Slovensku preklad sociálny rozvoj. Samotný výraz welfare má mnohoznačný význam, ktorý možno rôzne interpretovať. V súvislosti so zmenou Kate Katzki, generálna tajomníčka Medzinárodnej rady pre sociálny rozvoj v rokoch 1967 to 1988, vyzdvihla fakt že Medzinárodná rada pre sociálny rozvoj sa nemôže do budúcnosti zameriavať iba na jediný cieľ, to znamená byť iba medzinárodným fórom pre diskusie sociálnych pracovníkov. Nový názov vyjadruje štrukturálne zmeny v organizácii, narastajúcu diverzitu v jej aktivitách a vyššie politické zameranie, ktoré presadzovalo vedenie Medzinárodnej rady pre sociálny rozvoj a jednotlivé regióny a členstvo.

Podľa štatútu Medzinárodná rada pre sociálny rozvoj (ICSW) je globálnou, mimovládnu, apolitickou, nenáboženskou a neziskovou organizáciou, ktorá zastupuje záujmy širokého spektra národných a medzinárodných členských organizácií, ktoré sa usilujú o dosiahnutie pokroku v sociálnej spravodlivosti, sociálnom rozvoji, sociálnej práci a v sociálnej ochrane.

Hlavné ciele činnosti Medzinárodnej rady pre sociálny rozvoj sú: podporovať všetky formy sociálneho a ekonomického rozvoja, ktoré sú zamerané na zníženie chudoby, strádania a zraniteľnosti, osobitne medzi znevýhodnenými skupinami obyvateľstva; usiluje o uznanie a realizáciu základných práv na prácu, príjem, výživu, bývanie, zdravotnú starostlivosť a bezpečnosť; posilňuje rovnosť príležitostí, slobodu vyjadrovania, slobodu združovania sa, právo participácie a prístup k službám a potlačuje diskrimináciu; podporuje politiky a programy, ktoré vytvárajú rovnováhu medzi sociálnymi a hospodárskymi cieľmi, ktoré rešpektujú kultúrnu rozdielnosť, posilňujú občiansku spoločnosť po celom svete na dosiahnutie týchto cieľov. Medzinárodná rada pre sociálny rozvoj usiluje o implementáciu týchto cieľov vládami, medzinárodnými organizáciami a nevládnymi agentúrami v spolupráci so svojou sieťou členských organizácií.

Valné zhromaždenie (Assembly General) schvaľuje globálny štvorročný program a dvojročný rozpočtový rámec, je najvyšším riadiacim orgánom Medzinárodnej rady pre sociálny rozvoj, volí prezidenta, viceprezidenta, pokladníka a iných členov *Riadiaceho výboru* (Management Committee), ktorý je zodpovedný za všetky rozhodnutia, ktoré nie sú vymedzené stanovami Valnému zhromaždeniu alebo *Dozornému a poradnému výboru* (Supervisory and Advisory Board), ktorý vytvárajú regionálni prezidenti, prezident, viceprezident a pokladník. Má na

starosti dozor a monitoring Riadiaceho výboru a zmeny vo vykonávacích postupoch, vznik a reštrukturalizáciu regiónov.

Medzinárodná rada pre sociálny rozvoj je síce celosvetovou mimovládnu organizáciou s regionálnou štruktúrou, ale nie je masovou organizáciou napriek tomu, pretože iba jedna národná rada (*najreprezentatívnejšia organizácia*) z každej krajiny môže byť prijatá za člena. Regionálne organizácie majú svoj základ v konkrétnom regióne. Regióny zohrávajú aktívnu rolu, ale členstvo je viazané priamo na globálnu centrálu a nie na regióny. Medzinárodná rada pre sociálny rozvoj je geograficky jednotnou organizáciou pokiaľ ide o členstvo a nie voľným združením.

Regionálna štruktúra je ustanovená vnútornými vykonávacími nariadeniami. Regióny majú svoje vlastné rozhodovacie orgány, ako aj svoje vlastné programy a činnosti. Každý člen, s výnimkou medzinárodných členských organizácií je pričlenený do konkrétneho regiónu za účelom platby členského a regionálnej spolupráce. Každý člen je si rovný na regionálnej aj globálnej úrovni. Popritom existuje značná organizačná nezávislosť, pretože ktorákolvek členská organizácia môže spolupracovať s akoukoľvek členskou organizáciou v inom regióne, ako aj mať dohodu o účasti na činnosti na iných regionálnych stretnutiach, aktivitách a orgánoch Medzinárodnej rady pre sociálny rozvoj. Regionálne generálne zhromaždenia a iné regionálne orgány smú byť zriadené podľa globálnych, alebo regionálnych usmernení. Niektoré regionálne organizácie Medzinárodnej rady pre sociálny rozvoj majú svoju vlastnú právnu subjektivitu. Je tak napr. v prípade európskej organizácie, hlavne z dôvodu požiadavky Európskej únie. To jej umožňuje byť členom platformy celoeurópskych mimovládnych sociálnych organizácií („*Social Platform*“) a podieľať sa na formovaní európskej sociálnej politiky a na činnosti Európskej únie. Medzinárodná rada pre sociálny rozvoj v Európe má aj oficiálne zastúpenie v rámci štruktúr Rady Európy v Štrasburgu. V Európe Medzinárodná rada pre sociálny rozvoj spolupracuje regionálne aj s ďalšími sociálne orientovanými združeniami, sociálnymi pracovníkmi a školiteľmi v rámci zoskupenia pre sociálne akcie („*ENSACT*“).

Prezident Medzinárodnej rady pre sociálny rozvoj je jej vrcholný predstaviteľ a je volený na dobu 4 rokov bez možnosti znovuzvolenia. Prezident navrhuje stratégiu organizácie, dáva zásadné nasmerovania a navrhuje inovatívne postupy, udržiava interakciu s inými partnermi a hlavnými subjektmi ako na regionálnej, tak i na celosvetovej úrovni. Súčasný prezident je M. Cichon, veľmi dobre známa osobnosť cez svoju aktivitu v oblasti sociálnej ochrany na pôde Medzinárodnej organizácie práce.

Výkonný riaditeľ Medzinárodnej rady pre sociálny rozvoj je zodpovedný za napĺňanie rozhodnutí Valného zhromaždenia, Dozorného a poradného výboru

a Riadiaceho výboru a aj za informovanie Riadiaceho výboru o dôležitých otázkach potrebných pre chod organizácie. Výkonný riaditeľ kombinuje dozor nad každodenným chodom celosvetového úradu so strategickými dlhodobými úlohami, vydávanie globálneho spravodajcu venovaného spolupráci (*Global Cooperation Newsletter*), ktorý vydáva Medzinárodná rada pre sociálny rozvoj v angličtine, francúzštine a v španielčine a udržiava kontakty s partnermi, vrátane iných mimovládnych a medzinárodných organizácií.

Medzinárodná rada pre sociálny rozvoj má poradné postavenie pri Hospodárskej a sociálnej rade OSN (*UN ECOSOC*), pri Medzinárodnej organizácii práce a u iných agentúr OSN. Tento status umožňuje Medzinárodnej rade pre sociálny rozvoj vyjadrovať sa v OSN pomocou vyhlásení a lobovania, zúčastňovať sa na medzivládnych diskusiách a predkladať odporúčania týmto subjektom. Globálny program Medzinárodná rada pre sociálny rozvoj poskytuje strategický rámec pre pôsobenie na globálnej, regionálnej aj miestnej úrovni, poskytuje ciele a nasmerovanie politiky Medzinárodnej rady pre sociálny rozvoj počas 4 rokov.

Počas rokov sa priority Medzinárodnej rady pre sociálny rozvoj postupne menili s tým že reflektovali meniacu sa situáciu vo svete, vývoj a zmeny v oblasti svojej práce, ako aj zvýšené povedomia o potrebe zosúladenia sociálnej a ekonomickej politiky. Tvárou k postupujúcej sa integrácii a liberalizácii svetovej ekonomiky a pre novú intenzitu medzinárodnej súťaže – s výraznou zmenou, nie vždy pozitívnu v oblasti sociálnych výdavkov, spojenou so znížením sociálnych transferov a obmedzením sociálnych služieb – sa sociálna situácia zmenila veľmi nerovnomerne v jednotlivých regiónoch sveta. V súčasnosti dochádza k nárastu nerovnosti medzi krajinami a aj v rámci ich častí, to vyvoláva tlak na národnej a medzinárodnej úrovni, čo spôsobuje výzvu pre občianske organizácie ako je Medzinárodná rada pre sociálny rozvoj, aby zdvihli hlas v mene skupín a osôb, ktoré sú opustené a sú marginalizované.

Problematika rozvoja podliehala tiež zmene. Sociálny rozvoj, rozvoj človeka a humanizácia sa stala jeden z hlavných konceptov medzinárodného rozvoja od počiatku 90-tych rokov, s podporou nielen občianskej spoločnosti ale aj od vlád a medzinárodných organizácií. Potreba vidieť ľudí ako finálny výsledok rozvoja znamená zamerať sa na chudobu a chudobných ľudí a podporovať služby zvyšujúce možnosť zvládať nepriazne života (ako je potravinová bezpečnosť, vzdelanie a zdravie), multidimenzionálny prístup k ľudskej bytosti a k ľudskému životu; sa vyjadril v ústupe mnohých ekonómov a politikov od predtým zdôrazňovaného *neustáleho ekonomického rastu* ako jediného indikátora sociálno-ekonomického rozvoja. 90-te roky znamenajú predel v pohľade na filozofiu a možnosti riešenia chudoby.

Počiatkom 80-tych rokov mala Medzinárodná rada pre sociálny rozvoj tri hlavné priority: konať konferencie a poskytovať priestor pre diskusiu, poskytovať podporu národným výborom a budovať silnejšiu pozíciu v OSN. Situácia sa zmenila koncom 80-tych a začiatkom 90-tych rokov, kedy sa viac a viac začala presadzovať nová agenda ako z ústredia, tak i z regiónov. V 80-tych rokoch nastal jasný posun vo filozofii organizácii, vrátane hlavného zamerania z idey „sociálna práca“ (*work*) k „sociálnemu blahobytu“ (*welfare*) a následne priklonenie sa k „sociálnemu rozvoju“ (*development*).

Rozhodné a zásadné zmeny nastali v rokoch 70-tych a 80-tych minulého storočia, keď došlo k posunu od sociálnej práce k širšej rozvojovej sociálnej dimenzii na globálnej úrovni. Interdisciplinárny a holistický prístup Medzinárodnej rady pre sociálny rozvoj v problematike rozvoja sa formoval po 2. svetovej vojne počas globálnych konferencií Medzinárodnej rady pre sociálny rozvoj. Medzinárodná rada pre sociálny rozvoj sa podieľala na množstve konferencií, expertných rokovaní, vedeckých seminárov a iných udalostí medzinárodného významu, kde sa šírili skúsenosti a vytváral predpoklad pre zmenu. Globálne povedomie o Medzinárodnej rade pre sociálny rozvoj bolo zásadne posilnené počas príprav *Svetového summitu o sociálnom rozvoji (WSSD)*, ktorý sa konal v roku 1995 v Kodani. Vtedy bolo Slovensko podpredsedom tohto summitu (*na jeho vedení sa podieľal okrem iných autor tejto poznámky*).

Svetový summit o sociálnom rozvoji znamenal zásadnú politickú zmenu v rámci Medzinárodnej rady pre sociálny rozvoj, nielen v otázkach príležitosti prispieť do výsledných dokumentov, ale znamenal aj to že umožnilo zaradiť Medzinárodnú radu pre sociálny rozvoj medzi dôležité organizácie počas implementácie výsledkov. V mnohých oblastiach sa činnosť Medzinárodnej rady pre sociálny rozvoj v období po summite orientovala na plnenie *Desiatich záväzkov (príkázaní)* prijatých v Kodani a odporúčaní *Akčného plánu summitu*. Zásady sociálnej spravodlivosti, rovnosti a férovej spoločnosti podľa agendy summitu, sú šírené pomocou ICSW, ktorá sa dlhé roky usiluje vložiť ich do reality a podporuje ich neustále na vysokých medzinárodných fórach. Medzinárodná rada pre sociálny rozvoj usiluje o tvorbu prostredia pre sociálny rozvoj, odstránenie chudoby pomocou národných akcií a medzinárodnej spolupráce, podporuje plné zamestnanie ako základnej priority, posilnenie stabilnej, bezpečnej a spravodlivej spoločnosti, sociálnu integráciu. Všetko toto boli záväzky, ktoré vznikli na summite a boli uvedené ako zásady v činnosti Medzinárodnej rady pre sociálny rozvoj. Na počiatku *Miléniového summitu 2000* a po následnom prijatí jeho rozvojových cieľov (*MDGs*), Medzinárodná rada pre sociálny rozvoj aktívne systematickým a sústredeným postupom podporovala mnohostrannú politiku a úsilie na národnej, regionálnej a globálnej úrovni na zlepšenie podmienok ľudí.

Podpora sociálnej ochrany je ponímaná Medzinárodnou radou pre sociálny rozvoj ako jeden z pilierov prezieravej sociálnej politiky zameranej na zabezpečenie univerzálneho prístupu k sociálnym službám. Základný príjem sa stal dnes jednou zo základných a naliehavých priorít úsilia Medzinárodnej rady pre sociálny rozvoj. Posun od univerzálneho, verejne poskytovaného systému sociálnej ochrany k systémom poskytovaných na základe hodnotenia potrebnosti, ktorý je výsledkom rozširovania neoliberálnej hospodárskej politiky podporovanej medzinárodnými finančnými inštitúciami, spôsobil v mnohých krajinách extrémne škody. Medzinárodná rada pre sociálny rozvoj venovala úsilie priviesť k pozornosti pozitívne alternatívne riešenia oproti selektivite a zničujúcemu prístupu s ťažkým dopadom na najslabších z dôvodu znižovania sociálnych výdavkov. Medzinárodná rada pre sociálny rozvoj podporovala po celý čas zásady všeobecného systému poskytovania základných sociálnych služieb a základného príjmu, to znamená snažila sa o viac než iba o prístup k záchranej sieti. Potreba chrániť ľudí oproti sociálnym rizikám a nepriaznivým udalostiam, spolu s rozvíjaním systému sociálnej ochrany a sociálnej spravodlivosti je dobre známa a vždy bola chránená Medzinárodnou radou pre sociálny rozvoj v jej vyhláseniach a postupoch na rôznych fórach.

Nový impulz pre toto úsilie poskytlo *Odporúčanie Medzinárodnej organizácie práce číslo 202 o garantovanom minime sociálnej ochrany*, ktoré bolo jednomyselne prijaté počas Medzinárodnej konferencii práce na jej 101. rokovaní v roku 2012. Narastá všeobecné akceptovanie skutočnosti, že implementovanie národne definovaných minimálnych úrovní sociálnej ochrany („SPFs“) možno chápať ako významný nástroj pre boj s chudobou a s nerovnosťou. Princíp je postavený na nárokovateľnosti pre ochranu žien, mužov a detí žijúcich v riziku a ktorí sú ohrozovaní. Pomáha im udržať si životnú úroveň počas života, garantuje prístup k zdravotnej starostlivosti a k iným základným službám ako aj aspoň základnú úroveň príjmovej istoty. Medzinárodná rada pre sociálny rozvoj podporila túto iniciatívu v Organizácii Spojených národov, ako jednu z jej deviatich iniciatív na zvládanie globálnej finančnej krízy od jej vypuknutia v roku 2009.

Spoločné úsilie viacej ako 80 mimovládnych organizácii existuje vo vytvorenej *Globálnej koalícii* za garantované sociálne minimum, kde sa spojili s Medzinárodnou radou pre sociálny rozvoj, má narastajúci význam pri diskusii, zvyšovaní vedomia a dosahovaní národného konsenzu k politikám, prioritám a k monitorovaniu pokroku v oblasti garantovaného sociálneho minima. Koalícia zohráva významnú úlohu pri podporovaní úlohy sociálnej ochrany v súčasnom procese formovania nových rozvojových cieľov pre obdobie po roku 2015 (kedy sa skončí čas miléniových rozvojových cieľov). Medzinárodná rada pre sociálny rozvoj bola spolutvorcom spoločného vyhlásenia Globálnej koalície požadujúcej

samostatný rozvojový cieľ pre sociálnu ochranu. Avšak iba koalícia s mimovládnyimi partnermi nie je jediné spoločné úsilie, ktoré vykonala Medzinárodná rada pre sociálny rozvoj pre sociálnu ochranu. V rámci obmedzeného počtu iných medzinárodných mimovládnych organizácií bola Medzinárodná rada pre sociálny rozvoj pozvaná zúčastňovať sa na práci *Medziagentúrneho výboru pre spoluprácu na sociálnej ochrane (Social Protection Inter-Agency Cooperation Board)*, ktorý bol vytvorený na príkaz skupiny krajín G-20 a je spolu riadený Medzinárodnou organizáciou práce a Svetovou bankou. Výbor zohral dôležitú úlohu pri tvorbe koncepčných nástrojov pre hodnotenie výkonu a optimalizáciu fungovania národných systémov sociálnej ochrany a v budúcnosti môže byť významný v medziagentúrnej poradnej práci technickej pomoci na národnej úrovni, pri spolupráci v oblasti štatistiky sociálnej ochrany a iných otázkach spojených s podporou sociálnej ochrany.

Ďalšie významné partnerstvo bolo sformované Medzinárodnou radou pre sociálny rozvoj v OSN s organizáciami občianskej spoločnosti, ktoré sa podieľajú na posilňovaní práv starších ľudí. Medzinárodná rada pre sociálny rozvoj úzko spolupracuje s Globálnou alianciou za práva starších ľudí, kde vyjadrila podporu pre vypracovanie nového medzinárodného právneho dokumentu pre práva starších (autor state v roku 2010 v New Yorku predložil a obhájil rezolúciu OSN v tejto záležitosti.)

Okrem väzieb v OSN si Medzinárodná rada pre sociálny rozvoj vybuďovala silné partnerstvá a spolupracuje s obdobnými organizáciami, ktoré majú rovnaké historické korene, osobitne s „asociáciou“ (*Medzinárodnou asociáciou škôl sociálnej práce (IASSW)*) a „federáciou“ (*Medzinárodnou federáciou sociálnych pracovníkov (IFSW)*). Tieto tri organizácie pracujú spoločne pri tvorbe spoločného časopisu venovaného medzinárodnej sociálnej práci (*International Social Work*) a pracujú na prípravách spoločných svetových konferencií zameraných na sociálnu prácu a na sociálny rozvoj, ktoré sa konajú každé dva roky. Tieto konferencie (ostatná sa konala v roku 2014 v Melbourne v Austrálii) poskytujú množstvo príležitosti pre zainteresované skupiny prediskutovať spoločné otázky sociálnej práce a sociálneho rozvoja na pravidelnej báze a umožňujú prepájať teóriu s praxou, politické ciele a zámery sociálneho rozvoja. Okrem toho globálne konferencie umožňujú posúdiť ako naplňovať priority spoločnej „*Globálnej sociálnej agendy*“, ktorá bola prijatá Medzinárodná rada pre sociálny rozvoj spolu s IFSW a IASSW a poskytuje poznanie ktoré činnosti sociálnych pracovníkov a komunity venujúcej sa sociálnemu rozvoju môžu ochrániť životné prostredie, podporiť súlad s množstvom na klimatické zmeny orientovaných prístupov a opatrení. Konferencie pomáhajú zvýšiť vedomie a schopnosti profesionálov v oblasti trvalo udržateľného rozvoja

Na spoločnom stretnutí v novembri 2012 v Paríži tri organizácie posúdili osobitné kroky v súvislosti s implementáciou Globálnej sociálnej agendy a rozhodli sa ustanoviť „*Observatórium globálnej sociálnej agendy*“ na získavanie dôkazov o činnosti sociálnych pracovníkov, vzdelávateľov a rozvojových pracovníkov na podporu implementácie Globálnej sociálnej agendy, na zlepšenie viditeľnosti, jej dôveryhodnosti a na podporu ďalšej činnosti. Táto nová inštitúcia sa zameriava na štyri témy Globálnej sociálnej agendy v súlade s podporou sociálnej a hospodárskej rovnosti. Témy ku ktorým sa bude venovať v nasledovných rokoch sú: podpora dôstojnosti a úcty k ľuďom, činnosť za účelom udržateľnosti životného prostredia a posilňovanie uznania významu ľudských vzťahov. Zároveň bude prierezovo kladený dôraz na vhodné podmienky pre vzdelávanie a výkon praxe.

Na regionálnej úrovni sa Medzinárodná rada pre sociálny rozvoj snaží zvýšiť podiel činnosti na sociálnom rozvoji v rámci regionálnych zoskupení vlád; zároveň na národnej úrovni Medzinárodná rada pre sociálny rozvoj usiluje o posilnenie možnosti členských organizácií ovplyvňovať sociálnu politiku a jej programy v jednotlivých krajinách, ale zohľadňuje miestne podmienky a priority národného sociálnoekonomického rozvoja. Rešpektovanie tradícií nachádzame v novej globálnej definícii sociálnej práce.

Činnosti, ktoré vykonávajú členské organizácie (národné rady) sú veľmi rozmanité, ale musia byť v súlade s Globálnym programom Medzinárodnej rady pre sociálny rozvoj. Napr. v rokoch 2012 – 2013 sa regionálne aktivity organizácií Medzinárodnej rady pre sociálny rozvoj v Latinskej Amerike sústredili na dostupnosť sociálnej ochrany a možnosť uplatnenia garantovaného sociálneho minima, rozvoj nových nástrojov a politických opatrení. V Ázii sa činnosť zamerala na otázky použiteľnosti a dostupnosti systémov sociálnej ochrany v osobitných regiónoch (južná Ázia), zdôrazňoval sa význam partnerstva a spolupráce medzi vládami a mimovládny sektorom v oblasti sociálnej politiky a sociálneho rozvoja (juhovýchodná Ázia a Tichomorje) a posudzovali sa výzvy spôsobené starnutím a potreby dlhodobej opatery (severovýchodná Ázia).

Medzinárodná rada pre sociálny rozvoj v európskom regióne usporiadala niekoľko seminárov na posúdenie situácie pracujúcich chudobných – ľudí, ktorí boli zatlačení do spodnej časti trhu práce. Ich osud predstavuje rastúci problém vo všetkých krajinách bez ohľadu na stupeň ich rozvoja. Možnosti využitia iniciatívy garantovaného sociálneho minima v Európe boli posúdené na seminári v Rennes vo Francúzsku za aktívnej účasti autora. Účastníci posúdili možnosti existujúcich systémov sociálnej ochrany v Európe a poukázali na medzery, ktoré treba „opraviť“ a na politické kroky, ktoré je nutné uskutočniť. Vo februári 2014 sa uskutočnila významná európska konferencia o sociálnom investovaní v Bratislave

na Slovensku. Bola poukázaná potreba iného budovania vzťahov občanov a štátu s ohľadom na budúci možný dôstojný život a na potrebu vytvorenia novej zmluvy občanov so štátom.

V júni 2013 uskutočnila Medzinárodná rada pre sociálny rozvoj v regióne Blízkeho východu a severnej Afriky (*MENA*) fórum na vysokej úrovni o význame národného občianskeho dialógu. Boli tu prediskutované otázky sociálnej inklúzie a participácie, spolu s hľadaním spôsobov a prostriedkov na zabezpečenie aby požiadavky rozmanitých skupín boli vypočítané a bol im poskytnutý skutočný základ pre občianstvo a demokraciu. Udalosť bola výrazne publikovaná a prezentovaná verejne v samotnom regióne. V máji 2014 sa uskutočnila regionálna konferencia ICSW MENA v Rabate (Maroko) spolu s Nadáciou Friedriecha Eberta a bola zameraná na problematiku sociálnej kohézie a porovnávania skúseností v tejto časti arabského sveta. V africkom regióne boli aktivity ICSW zamerané na budovanie kapacít, podporu partnerstva a riešenie otázok mobilizácie zdrojov.

V severnej Amerike sa úsilie ICSW venovalo hlavne problémom podpory sociálnej inklúzie, sociálnej kohézie a aktívnemu občianstvu (napr. v Kanade). Zostáva tu stále veľa práce, pretože v tomto regióne pretrváva náhľad na sociálny rozvoj iba ako riešenie sociálne odkázaných ľudí, čo je veľmi zúžený názor.

Školiaci program ICSW zameraný na podporu a posilnenie členských organizácií (národných rád ICSW) je integrálnou súčasťou jej činnosti a predstavuje kombináciu prístupov zhora nadol a zdola nahor. Okrem zvyšovania poznania, kapacít a možností, školenia poskytované ICSW dávajú príležitosti na zlepšenie existujúcich väzieb s akademickou komunitou a na budovanie vzťahov v oblasti poznania.

Aj so vzatím v úvahu 86 ročnej histórie Medzinárodnej rady pre sociálny rozvoj, rada vidí nielen úspechy ale aj množstvo výziev. Predovšetkým si musí zachovať a posilniť svoju vlastnú identitu a poslanie, využiť unikátne skúsenosti na dosiahnutie spoločných cieľov. Medzinárodná rada pre sociálny rozvoj je známa ako organizácia ľudí pôsobiacich v sociálnom rozvoji (profesionálov i laikov). Je potrebné aby bola známa aj ako organizácia špičkových profesionálov v oblasti sociálnej politiky, ktorí tvoria progres v koncepčnom myslení, v obhajovaní nových myšlienok a v ich šírení.

Nutné je pokračovať v práci tvorením priestoru na diskutovanie najdôležitejších otázok každého regiónu kde pracuje ICSW ako aj na globálnej úrovni. V tomto svetle sú dôležité regionálne a globálne spravodaje (*newsletters*) pre umožnenie väzieb členov a ich informovanie o prebiehajúcich aktivitách a na urýchlenie šírenia dobrých skúseností. S rozvojom informačných technológií súvisí aj

možnosť využívania prezentácií na internete ako doplnok informácií so spravodajcov. Treba nezabúdať na potrebu prehodnotenia postupov, posúdenie monitorovacích nástrojov o vplyve ICSW a zabezpečovania finančnej udržateľnosti organizácie.

Vzniklo množstvo nových mimovládnych organizácií, ktoré sa venujú sociálnemu rozvoju za posledné roky. Medzinárodná rada pre sociálny rozvoj si zachováva svoj vplyv, profesionalizmus a oddanosť svojmu poslaniu aj s využívaním nových prístupov a s lepšou efektivitou.

Medzinárodná rada pre sociálny rozvoj má dobré miesto ako spájateľ (most), ktorý rieši spoločné globálne problémy, spája regióny, koná, poskytuje poznanie v súlade so svojimi členmi a partnermi a mobilizuje úsilie v prospech sociálneho a ekonomického pokroku v tejto globálnej dedine. Trvalo udržateľný dôstojný život a nie podsúvaný neudržateľný trvalý hospodársky rast na úkor ľudskej podstaty je podstatou poslania Medzinárodnej rady pre sociálny rozvoj.

21. ZABEZPEČENIE SOCIÁLNEHO DOBRA

Súčasná ekonomická kríza vyvolala veľa otázok o príčinách a o jej riešení. Aj sociálni pracovníci sa s ňou a jej dopadmi musia zaoberať. Medzinárodná federácia sociálnych pracovníkov vydala k nej svoj radikálne odmietavý názor (*The social consequences*, 2012,). Neustále snahy o prenesenie ťarchy na nevinných a odvracanie pozornosti od pôvodcov zla vyvolalo veľkú mieru nevôli aj medzi sociálnymi pracovníkmi. Úspory, reformy a chudoba dopadá so zväčšujúcou mierou na tých čo túto krízu nespustili. Nie je to už neúnosná situácia spôsobená chamtivosťou menšiny (Ellis, 2013). Preto je potrebné poznať pravdu a kolektívne sa snažiť o nápravu a prevenciu. Reformy spravidla vedú k ďalšiemu zníženiu vplyvu verejnosti na spoločný majetok. Náklady a riziko zostáva na verejnosti a zisk sa bežne sprivatizuje. Ak sa niečo nepodarí, tak to verejnosť zaplatí (napr. insolventné banky).

Vieme že zlo bolo spôsobené len tým, že dobrí ľudia nekonali proti a že boli apatickí. Vieme že neúčasť na voľbách tomuto stavu vyhovuje. Vieme, že náš nezaujem umožňuje zlý stav vecí verejných. Aktivita sa nehodí. Nie je „cool“. Pre kvalitatívnu zmenu stavu spoločnosti nestačí vymeniť komunizmus za konzumizmus. Naučení sme nevidieť zlo, nepočuť zlo a ak sme zlo zistili, čítali či počuli o ňom, tak to vieme zaprieť ako Galileo Galilei.

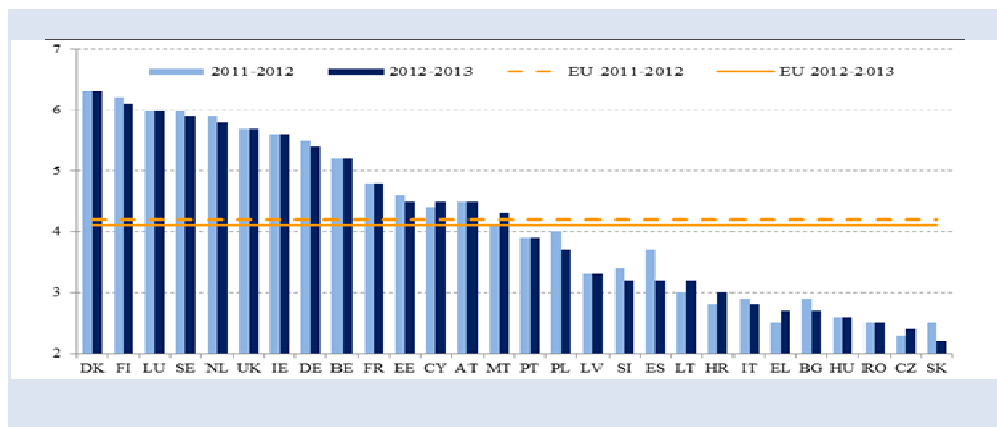
Svet je ovládaný neviditeľnou mocou peňazí a ľuďmi (*mentálne postihnutí ľudia*), ktorí sú vlastne ochudobnení o poznanie záujmu o iných ľudí (Babiak, Hare, 2007). Koľkokrát sme sa hanbili za nadriadených, za materiálne a kariérne úspešných? Oni sa však nikdy nehanbili. Aké vzdelanie a predpoklady sú potrebné na to aby ste boli vyššie? Žiaľ pôvodca krízy nepozná a ani nevie poznať, že on je príčinou nešťastia. Skôr je presvedčený o svojej šikovnosti a lenivosti druhých. Žijeme v dobe, keď máme výrazné obavy o rodinu a blízkyh z dôvodu finančnej a ekonomickej katastrofy. Táto hospodárska pohroma nemá pôvod v živeľnej udalosti, ktorá je viac menej *vis maior* (zemetrasenie, cunami, sucho, záplavy), ale je výsledkom iba veľmi jednoduchej lakomosti. Matke Tereze je prisúdený výrok, že *chudoba je výsledkom neexistencie miery toho čo je dosť* (neobmedzená iracionálna chamtivosť) u aj tak už nehanebne bohatých. Novovznikajúca definícia sociálnej práce hovorí o jej spoluzodpovednosti za biedu ľudstva. Sociálna práca je unikátna profesia, ktorá sa musí zúčastňovať a podieľať na sociálnych hnutiach, ktoré sa začali objavovať i na Slovensku. Sociálni pracovníci, ktorých potreba vo svete narastá, majú svoje práva, ale i zodpovednosť. Sociálna práca je realizovaná dôstojná sociálna politika v komunite, alebo pri práci s jednotlivcom.

Máme vleklú finančnú a hospodársku krízu, ktorej koniec nemožno v žiadnom prípade očakávať bez racionálne urobenej premeny v spoločenskom živote. Následkom katastrofálnej krízy je rapídny prepád dôvery vo verejnú správu a v demokraciu, ktorá je občanom ponúkaná, čoho dôsledkom je najnižší záujem o voľby v európskom priestore. Jeden z predpokladov spravodlivej a spokojnej spoločnosti je dôvera vo verejnú správu. Kto je dnes štandardný a normálny a kto je extrémista a teda neštandardný? Väčšinový postoj je totiž ignorancia verejného života. Extrémistami sú paradoxne vlastne malé počty ľudí, čo svojou návštevou volebnej miestnosti („*plnia si občiansku povinnosť*“), vytvárajú ešte určitú ilúziu fungujúcej demokracie a ilúziu toho, že existujúce usporiadanie sleduje záujmy občana. Občania prestali dôverovať v existujúci politický systém, neveria finančným skupinám a kapitálu vlastníaceho temer všetok ešte donedávna spoločný majetok, ale nič s tým nerobia. Korporácie si pomocou vplyvu na parlament prispôbili zákonný systém svojim potrebám. Vnútili svoje predstavy a hodnoty väčšine občanov, ktorí si ani neuvedomili, že to nie sú ich hodnoty a že si sami tým škodia. Uplatňuje sa tzv. štokholmský syndróm, v ktorom obeť chráni svojich únoscov. Ľudia iracionálne chránia svojich úžerníkov alebo novozobohatlíkov a sú im dokonca vďační. Presadil sa dôchodkový sen, ktorý nič negarantuje, má iba porazených a napriek tomu má svojich obrancov. Dnes, keď propagácia privátnych dôchodkových účtov je takmer kriminálny čin v niektorých štátoch, Slovensko sa kŕčovito drží tohto podvodu aj s podporou verejnosti. Staroba bola jedna z posledných možností čo sa ešte dalo sprivatizovať a tak bola občanom zobraňovaná budúcnosť. Je to výborný súkromný biznis, rovnako ako v zdravotníctve. Povinnosti na strane štátu a výhody na strane majiteľov.

Radoví občania majú dnes iba jedinú hodnotu pre vládnu elitu, ktorá je zároveň aj hrozbou pre nich. Totiž že volebné právo má stále každý občan a jestvuje teoretická možnosť že by voľby dopadli inak ako očakáva vládnuca menšina. Volebné právo a voľby sú medializáciou a peniazmi upravené v prospech ovládajúcich. Navyše sa občania zväčša volieb ani sami nezúčastňujú. Opakované rovnaké výsledky volieb sú príčinou, že voľby ešte neboli zakázané (zreformované). Objavujú sa totiž názory, že právo voliť by mali mať iba „zodpovední“ občania. Plánovite podporovaná nenávisť v spoločnosti to len uľahčuje. Občan často krát bojuje za práva svojich zneužívateľov a bojuje proti komukoľvek, kto by mohol poškodiť záujmy majiteľov štátu (jeho vykorisťovateľov). Koho vlastne zastupujú „volení zástupcovia ľudu“, ktorých nevolilo vyše 90% voličov. V antickom Grécku boli ľudia do funkcií vyberaní lósom. Poslanci by boli volení vo volebnej lotérii z pomedzi všetkých oprávnených voličov a župani, primátori, starostovia a ministri nech vychádzajú z výberových konaní. Mali by sme profesionálov a bola by možno menšia

korupcia. Veď podľa nasledujúceho grafu sme zrejme najviac skorumpovanou spoločnosťou.

Ako často sa pridávajú verejné fondy firmám, jednotlivcom a skupinám pomocou korupcie (1 veľmi často, 7 nikdy):

Zdroj: World Economic Forum Global Competitiveness Rate 2013 - 2014

Počas finančnej a spoločenskej krízy štáty majú jediný cieľ udržať veľkokapitál. Máme banky u ktorých je nemožné dovoliť bankrot, tak sa na ne zbierame po tom čo nás plánujete „podviedli“. Občania sa totiž sami zbierajú na zachovanie pôvodcov súčasnej krízy. Daňoví poplatníci sa zbierajú na pomoc finančníkom, ktorí dane zväčša ani neplatia, tak by štát nemal mať voči nim žiadny záväzok. Vraj si nemôžeme dovoliť aby veľké banky zbankrotovali. Občan si môže siahnuť v zúfalstve na život, to neriešime s takou silou. Akú máme spoločenskú zmluvu? Koho vlastne reprezentuje štát? Ak ste prívrženec slobodného podnikania ako môžete povoliť finančné zachraňovanie *toxických aktív* („podporovať neúspešných“). Veď nech choré uschne a príde nový dynamický a flexibilnejší biznis.

Prečo potom finančne nepodporíme slušného občana? Ako sa to stalo na Islande? Kde štát občanovi pomohol, prevzal za neho záväzky, keď nemohol splácať hypotéky. Prečo je občan lenivý, neochotný (ktorý bude možno z tohto nezáujmu zajtra bezdomovcom) a prečo to nie je banka, či veľká poisťovňa? Je všeobecne známe, že kríza je dôsledkom použitia vysokého rizika, skrytého konfliktu záujmov, zlyhania regulovania trhu s požehnaním vlád. Teda príčina aj vinník je jasný a predsa zákonne zbavujeme viny páchatel'a a následne ho hľadáme u bezdomovcov, nezamestnaných, mladých, starých, žien, v rodinách, chudobných, exkludovaných a atď. Tieto marginalizované skupiny nie sú príčinou, ale dôsledkom krízy.

Krízu sprevádza obrovský kolaps hodnôt v spoločnosti. Tvrdo a verne pracujúci stratili istotu dôstojného života. Podľa klasického filozofa Jean-Jacques Rousseau (1712-1778), ktorého sme už spomínali, v ideálnom svete existuje **spoločenská zmluva** s občanom. Spoločnosť poskytne občanovi základné potreby výmenou za stratu časti jeho osobných práv, za to že bude rešpektovať práva občanov, ktorí ho obklopujú a za dobrovoľnú platbu daní za služby ktoré dostáva. Existuje aj **medzigeneračná zmluva**. Starám sa o deti, ktoré by sa mali o mňa postarať, keď budem na pomoc odkázaný. Nikto nežije na izolovanom ostrove. Mlyné tvrdenia, že každý si je sám za seba zodpovedný vedú k vojnám a k zániku civilizácie a ľudstva. Je niečo divné v štáte, kde zdravý pracujúci človek nedokáže sám seba užiť a o zaopatrení rodiny nemôže ani snívať. I na Slovensku žijeme akoby v apartheide, kde väčšina nebude mať nikdy svoj vlastný dom, stálu prácu a deti v dobrých školách a menšina nedokáže spotrebovať nemorálne nadobudnuté majetky. Ľudia žijúci v tej druhej „bubline“ to vidia ako plne normálne a spravodlivé a presvedčujú o tom aj prvú skupinu.

Aby sme pochopili, že klasická ekonomika nedokáže odstrániť nezamestnanosť nie je nutné mať vysokoškolské ekonomické vzdelanie. Nezamestnanosť nie je večná a ani tu nebola vždy. Stačí odmeniť spoločensky užitočnú prácu (*opatera detí, rodičov*) a neakceptovať spoločensky škodlivú (*napr. biznis v hazardných hrách*). Známy ekonóm John Maynard Keynes (1883- 1946) odkázal svojim vnukom a vnučkám vo svojej známej eseji o ich budúcich ekonomických možnostiach, aby nevykonávali platenú prácu, ktorú označil za otroctvo pre dnešnú dobu (Keynes, 1930).

John M. Keynes zanechal odkaz v podobe, že láska k peniazom ako k majetku, odlišná od lásky k peniazom ako k prostriedku pre život, bude o sto rokov uznaná za niečo nechutne morbidne, pololegálne a semipatologické akoby to bola mentálna choroba. Deti jeho detí sú medzi nami a mala by tu byť doba, ktorá by peniaze mala už takto chápať. J. Keynes ako prvý rozlíšil prácu na tú, ktorá je potrebná na fyzické prežitie a na druhú potrebnú pre naplnenie života. Ekonomika ako veda sa má podľa neho venovať iba prvému typu práce (činnosť na zabezpečenie fyzického prežitia). Tak ako rastie pokrok, práca pre prežitie sa stáva menej a menej dôležitou a ekonomika (podnikanie) sa rovnako stáva menej a menej významnou. Naplnenie života a nie hromadenie peňazí preberá základné miesto v spoločnosti. Preto hovoriť o riešení nezamestnanosti predovšetkým ďalšou výrobou alebo ďalším hospodárskym rastom nemá zmysel.

Spoločnosť existujúca na princípe vytlačania, tvrdenia o prebytočnosti ľudí, je založená na sebazničujúcich základoch. Iba spoločnosť ktorá dokáže všetkých ľudí zapojiť môže byť trvalá a funkčná. Konzumná spoločnosť riadená ziskom prehliada veľkú časť základne zákazníkov. Len preto že títo občania nemajú

umelo vytvorenú kúpnu silu, tak jej na nich nezáleží a pokladá ich za príťaž, ktorá nemá právo na existenciu. Aj preto je potrebné podporiť sociálne motivovanú zmenu, ktorá má za cieľ budovať ekonomiku založenú na morálnych základoch ako je napr. sociálna ekonomika.

Slovensko patrí medzi krajiny s oslabenou solidaritou. Slovenská spoločnosť je tá kde bohatí sa stávajú ešte bohatší a chudobní ešte chudobnejší (*aj podľa tvrdení Európskej komisie*). Chudobní pre slabú kúpnu silu, ako sme uviedli, sú pre vládnucu elitu nadbytoční o ktorých nemá zmysel sa starať, či honorovať ich čo ako spoločensky potrebnú prácu. Ich práca nie je priamo potrebná pre bohatých, preto za ňu nedostanú adekvátnu mzdu, alebo skôr nič (*podľa názoru napr. bankovej skupiny Citigroup*).

Spoločnosť je oslabená prílišnou toleranciou voči bezbrehému nemorálnemu roztváraníu nožníc chudoby a bohatstva. „Americký sen“ o tom, že ja sa z chudoby svojou vlastnou prácou dostanem je dnes ilúziou. Väčšina bohatstva vznikla možno legálne ale prevažne nemorálne. Zákony navyše sankcionujú takéto postupy a utvrdzujú v „nemožnosti“ zmeny.

Dedenie chudoby je v súčasnosti celoeurópsky problém. Ak budeme naďalej tolerovať médiami vychvaľované plytvanie, nikdy nezabezpečíme trvalo udržateľný život našich detí.

Hodnoty v spoločnosti sa významne zmenili. Matky sú schopné ísť so svojimi dcérami na dovolenky s bohatými akože „zaťmi“, ktorí sú ešte ženatí. Budujú im šťastie? Ráno celebrita z nedbalosti zabije nič netušiaceho nevinného človeka a poobede zabávajú ľudí odkázaných na konzumnú kultúru, ktorí chcú zabudnúť na svoj život bez východiska. Dekadencia je aj v politike, kde verejne známa osobnosť má dokázanú krádež, napriek tomu sa k nemu hlásime a falošne ho obdivujeme. V televízii ten istý človek káže občanom o morálke. Verejní činitelia, u ktorých bolo zistené, že porušili zákon, sú bežne znovu dosadzovaní alebo volení do funkcií kde zlyhali.

Na vrchole pyramídy sú nemorálni jedinci (*často psychopati*), ktorí sa však nijako nepodieľajú na spoločenskej zmluve a neprispievajú na fungovanie štátu. Úlohou strednej vrstvy, úradníkov a zbedačovaných zamestnancov je financovať sociálny štát – platiť dane a odvody. Keďže táto stredná vrstva sa zmenšuje, nastáva kríza sociálneho štátu. Niet zdrojov pre zdaňovanie. Štát sa navyše rozhodol znížiť výber daní za ostatných desať rokov. Slovensko je krajina s jedným z najnižších výberov daní v Európe (*vyberá okolo 28% oproti európskemu priemeru 40%*). Chudoba je spôsobená z dôvodu neúnosne nízkych miezd. Vyberať dane z tak nízkych príjmov nie je pre štát prínosom a ľudí hoci pracujúcich to dostáva do situácie hmotnej núdze.

Primárnym cieľom elít je udržanie moci a blahobytu. Často ani nie sú schopní využiť a spotrebovať ani zlomok toho čo majú. Ich konanie je zdôvodniteľné iba tým, že sa chovajú ako by boli, resp. sú psychopati bez žiadnych etických zábran (Babiak, Hare, 2007). Iný dôvod pre ich záujem mať stále viac neexistuje. Sú to vlastne chorí ľudia, ktorí by nemali byť na verejných postoch, pretože nerozumejú dopadom svojich činov na iných. Výrazná vlastnosť elít je udržať si svoj vplyv na vládu a ovládať právny systém, aby hájil iba ich potreby.

Členovia elít sú úplne stotožnení s kapitalizmom založenom na voľnom trhu, existujúcim iba na dopyte a ponuke, postavenom na súkromnom vlastníctve, bez vplyvu verejnosti, na nemorálnosti absolútneho zisku, na správnosti veľkých sociálnych rozdielov, na nepovolení akýchkoľvek štátnych sociálnych výdavkov a sociálnej ekonomiky. Privatizácia staroby, zdravia, vody, vzduchu a pod. je podľa nich plne legálna a prospešná. V Bolívii dokonca aj dažďová voda sa stala majetkom firmy Coca-cola. Franz Kafka v románe Amerika popisoval v roku 1927, ako sa dajú sprivatizovať vodné zdroje, čo sa neskôr stalo realitou. Bohatí majú k dispozícii dobre pripravenú a všetkého schopnú inteligenciu. Mnohí z týchto prisluhovačov majú na svedomí premárnené životy. Sú prípady zbytočných úmrtí, upracovaní k smrti a prenasledovaní až do straty rozumu a zdravia od ústredných orgánov po malé firmy. Čo môže osamelá matka robiť ak sa stará sama o dve deti a má istotu, že prácu už nikdy nedostane? Akékoľvek rozmýšľanie o sociálnom podnikaní je na Slovensku napr. až nebezpečné, hoci všade vo svete existuje.

Elita umožňuje finančným skupinám ovládať štátnu správu. Ona rozhoduje o tom čo je potrebné, v čom ju podporí často aj samotný zmanipulovaný občan. Študenti volia pravicu, aj keď im spoľatní školstvo. Dezorientovaný občan bojuje často za práva elít. Hodnoty elity sú v príkrom rozpore s morálkou, s hodnotami občanov a napriek tomu sa ich darí presadzovať pomocou sprivatizovaných médií.

Reforma je slovo spájané s neustálymi „nevyhnutnými“ úsporami. Pri každej reforme sa treba venovať otázke, kto na ňu doplatí. To býva hlavným dôvodom takýchto reforiem – niekomu vziať.

Spoločnosť bola smerovaná pomocou spoločných ľudských túžob a potrieb. V minulosti si ľudia pomáhali navzájom v záujme spoločného blaha. Ich potreby boli ovplyvňované potrebami komunity a okolia. Avšak materializmus a konzumná spoločnosť zdôrazňujú iba súťaživosť a čisto individuálne ciele. Tieto sú v príkrom rozpore s hodnotami solidarity, neublížovania a podpory sociálnej spravodlivosti. V novej globálnej definícii sociálnej práce od Medzinárodnej federácie sociálnych pracovníkov sú slová o potrebe rešpektovať iné hodnoty než tie čo sú založené na omyloch o profite (zisku) ako konečnom ciele. Ľudské šťastie, harmónia a záujmy celku musia byť nezabudnuteľné.

Prehnaná konzumpcia i za cenu ťažkého zadlženia sa stala normou. Banky neposkytovali pôžičky ľuďom bez dlžoby. Kto nebol ťažko zadlžený nebol dôveryhodný pre pôžičky. Rozvážnosť a šetrnosť boli chápané ako nezmysel. Ako to, že nie je vždy stanovená horná výška spravodlivého zisku, alebo maximálna mzda? Úpadok impérií je spojený s dekadenciou, porno obsesiou, obžerstvom a snahou užiť si rýchlo a teraz, bez akejkol'vek morálky a myšlienky čo bude ak toto nebude.

Spoločnosť navonok vyznáva hodnoty, ktoré sa oznamujú v nedeľných kázňach a tiež počas volebných mítingov. Láska k vlasti, viera v Boha a rodina sú obvykle deklarované hodnoty. Ťažko ale požadovať plnenie desať božích prikázaní v štátnom establišmente alebo v podnikateľstve. Riadiace miest sú pridelené podľa známosti, rodinných väzieb a ochoty sa podriaďiť, nie podľa schopností, skúsenosti, vízií a vzdelania. Všetky veľké cirkvi a náboženstvá hovoria o láske k blížnemu. Naša krajina bola často označovaná ako tradičná kresťanská oproti svetskému Česku. Slovensko je ale dnes štát s najväčšou opustenosťou starších ľudí, ktorí umierajú bez blízkych, ktorí vlastne nie sú „blízki“, pretože sú veľmi ďaleko. Mladí nezamestnaní Slováci a Slovenky nemajú síce čo s voľným časom robiť, ale podľa európskych štatistík sú najmenej ochotní, spomedzi krajín Európskej únie, sa podeliť s týmto časom so svojím starými rodičmi, aj keby títo pomoc a lásku potrebovali.

Je zvláštne, že tieto deklarované hodnoty nijako nezlepšili správanie ľudí, ktoré je zväčša realizované ignorovaním potrieb druhého a chamtivosťou. Ak prevažuje správanie bez rešpektovania hodnôt blízkych a potrieb okolia, dochádza k morálnemu úpadku. Čo sa naučili extrémne bohatí zo súčasnej krízy, keď sme sa im pozbierali na ich straty a sami sme sa totálne ožobráčili? Bez akejkol'vek trestnej zodpovednosti za ich konanie, čo môže nasledovať? Iba zopakovanie nezodpovedného správania.

Kto zo súčasných majiteľov tohto štátu prišiel k majetku poctivou prácou? Kto z nich má dôkazy o pôvode majetku. Prečo im to tolerujeme? V privatizácii v podstate demontovali a zlikvidovali národné hospodárstvo, ktoré nám bolo zapožičané našimi predkami. Dovážame to čo sme boli schopní vyrobiť lacnejšie a kvalitnejšie. Následne sme zostali na Slovensku bez hospodárskej základne. Ľudský kapitál by sa mal rozvíjať. Nízke investovanie do vzdelania a orientácia iba skladanie v zahraničí navrhnutých áut za sociálne dumpingové mzdy neumožní trvalo udržateľný rozvoj.

Jediné možné opravné prostriedky sú v návrate k solidarite a v návrate k rešpektu potrieb spoločnosti, k svojpomoci a nie k chamtivosti. Prehnaný dôraz na trvalý ekonomický rast a nárast dividend môže zničiť svet. Voda a vzduch nie sú

komoditou, sú nevyhnutnou súčasťou prežitia. Globálne otepľovanie, nedostatok potravín, sociálne nepokoje a vojny nie sú tu dané z vonka, človek je ich tvorcom.

Obyvatelia Slovenska, jeho väčšina, žije od výplaty k výplate. Spoločnosť zrušila zmluvu o zabezpečení staroby deinstaláciou systému starobného sociálneho zabezpečenia. Deti sa nerodia a nevie sa kto a či tu bude žiť po tom ako sa minie súčasná generácia. Práca nie je a ak je, tak iba dehonestujúca a slabo platená. Minimálna mzda na Slovensku nie je v súlade s požiadavkami Európskej sociálnej charty. Slovensko dáva na školstvo príliš nízky podiel z rozpočtu. Vzdelanostná ekonomika bez vzdelania je omyl.

Sociálne zodpovedné podnikanie nemá potrebnú podporu na Slovensku. Sociálna ekonomika rovnako nemá miesto vo verejnej správe. Pretože služby vo verejnom záujme ako nemocnice, kanalizácia, voda a teplo by sa nemali privatizovať a napriek tomu sa to na Slovensku deje ako jediné možné riešenie.

Podnikanie bez morálnych zábran a rešpektovania zdieľaných hodnôt privádza ekonomiku a spoločnosť ku katastrofe. Často nachádzame veľkú zhodu psychopatického správania a „úspešného“ manažérskeho rozhodovania. Psychopatické správanie v podnikaní je vyjadrené v porušovaní sociálnych noriem v zákonoch, klamaním okolia v prospech zisku, nezohľadnenie škôd ktoré toto rozhodovanie spôsobuje na zamestnancoch, zákazníkoch a na verejnosti. Mnohé takéto podnikateľské organizácie spadajú pod definíciu psychopatického subjektu, ktoré sa snažia vyhnúť akejkolvek regulačnej snahe, alebo pokusom o ich kontrolu. Tieto subjekty vykonávajú rozsiahle lobistické politické aktivity (vytvárajú si politické subjekty, ovplyvňujú verejnú mienku) a venujú obrovské úsilie, zneužívajú ľudský kapitál a peniaze na to aby zoslabili, alebo úplne zrušili akúkoľvek svoju reguláciu a kontrolu. Konajú jednoznačne asociálne a tak ich aj treba hodnotiť.

Výsledkom tohto stavu je to, že tí čo si to môžu dovoliť dostávajú nemorálne vysoký profit, ktorý spôsobuje kolaps celej ekonomiky a vyvoláva zhoršujúce a opakujúce sa krízy. Vo francúzskej *Deklarácii práv človeka občana* z roku 26. augusta 1789 čítame, že naša rozdielnosť nesmie byť na škodu záujmu celku. Keďže to v spoločenskom živote a v politike neuplatňujeme, tak máme dnešné problémy.

Chamtivosť sa často prejavuje vo vzťahu k majetku i keď môže byť aj v inej podobe. V zásade je to amorálna deviácia akou je napr. pedofília. Odkaz na hriešnosť chamtivosti nachádzame aj v Novom zákone (v liste Efezským 4,19 čítame „*nevidia rozdiel medzi dobrým a zlým, oddávajú sa nízkym vášňam, ženie ich chamtivosť*“). Ľudia ktorí sú chamtiví majú chorobnú radosť z peňazí pre seba samotných bez milosti voči druhým, bez vôle sa s nimi podeliť, napriek

nemožnosti spotrebovať toľko bohatstva, ktoré reálne ani nepotrebujú. Easterlinov paradox uvádza to, že šťastie nerastie v zdravej populácii úmerne s rastom materiálneho bohatstva.

Vo všeobecnosti žiaľ musíme akceptovať, že horné spoločenské vrstvy sú viac naklonené konať nemorálne než nižšie položené skupiny obyvateľstva. Hierarchicky vyššie umiestnení jednotlivci sú viac naklonení vykonávať nemorálne rozhodnutia, odoberať životné istoty iným, častejšie klamať, podvádzať aby si zvýšili pravdepodobnosť úspechu, majú sklony odobriť neetické normy v práci. Toto všetko by nižšie postavení jednotlivci pravdepodobne nespravili. Chamtivosť sa napodiv javí ako temer nenaplniteľná potreba, ktorá nikdy nemôže byť naplnená. Nie je vhodné byť zhovievaví voči takýmto „úbožiakom“. Naopak je potrebné sa snažiť aby každý jedinec usiloval udržiavať sociálnu spravodlivosť, rovnosť a solidaritu.

Korporácie majú tendenciu uskutočňovať rozhodnutia opreté skôr o ich vlastné záujmy než záujmy verejnosti. Takéto správanie v prípade nadnárodných korporáciách prechádza hranice a ovplyvňuje život ľudí na celých kontinentoch. Takto vzniká globálne zlo, proti ktorému možno postupovať iba globálnou aktivitou všetkých síl – odborníkov, aktivistov, dobrovoľníkov a aj vzdelávateľov tak ako je ich „*Sociálna agenda*“.

Benito Mussolinimi sa možno neoprávnene pripisuje výrok, že fašizmus by sa mal volať vlastne korporativizmus, pretože spája štát a korporácie v jedno. Toto tvrdenie je spochybňované, ale jeho výrok o tom, že demokracia je krásna iba v teórii a nie v praxi, je overený.

Rozhodovania korporácií trpia klinickou psychopatiou a možno to pokladať za mentálnu chorobu. Demokratické spoločnosti by však mali plniť vôľu svojich občanov a nie korporácií. Záujmy zisku žiaľ často prevážia verejné potreby. Máme viacero príkladov kedy záujmy občanov boli prehliadnuté. Takými sú rozhodnutia o privatizácii staroby (zavedenie kapitalizácie), súkromné zdravotné poistenia, predaj zdravotných zariadení, sociálnych zariadení, popretie sociálnej ekonomiky, družstevníctva alebo obmedzenie verejných neziskových ustanovizní. Tieto rozhodnutia boli podriadené v zásade čisto úzkym záujmom penzijných spoločností, zdravotných poisťovní, developerov, farmaceutických firiem, súkromných vodární a pod.

Noam Chomsky, americký kognitívny vedec, filozof a politický aktivista sa k tomu vyjadril, že v súčasnosti vidíme systém kde došlo k zoštatneniu rizika a vkladov a k privatizácii zisku. Výsledkom je neexistencia dôstojnej staroby, nekvalitná výživa, zhoršujúce sa zdravie, stále menej vzdelaná generácia, zničené životné prostredie.

Každé nové voľby v súčasnej forme zastupiteľskej demokracie potvrdzujú a recyklujú systém. Občania chcú veriť v dobro a budú veriť neustále nesplneným sľubom a zdá sa že sú chorobne závislí opakovane počúvať takéto plané dobre znejúce sľuby. Istota práce a istota príjmu v súčasnom usporiadaní neexistuje. Preto sú ľudia ochotní byť konformní s daným stavom a to za akokoľvek nevýhodných podmienok aj v lživom životnom prostredí.

Každý sa musíme individuálne rozhodnúť kde je hranica, kedy už je toho dosť. Ohrozený je už základný ľudský život, rozvoj a existencia rodín, kultúrne hodnoty a sama podstata ľudskosti. Sociálne búrky začínajú vtedy, keď frustrácia a zničenie perspektív vedú k snahe o zavedenie nového sociálneho poriadku. Zúfalstvo ľudí môže viesť aj k iracionálnym rozhodnutiam (podpora extrémistov) vedúcim k horším riešeniam, iba z dôvodu že doterajší stav je neakceptovateľný a nový „horší“ nie je vo všeobecnosti dobre poznaný. Môže to byť opäť manipulácia elít, ktoré nie sú ochotné sa vzdať svojich výhod, ktoré nenávidia súdržnosť a zvolia radšej alternatívne riešenie („tvrdú ruku, poriadok extrémnej pravice) namiesto sociálnej spravodlivosti. Zavedú pevný poriadok s jasne pomenovaným vnútorným, alebo vonkajším nepriateľom, ktorého obetujú namiesto vzdania sa časti moci a bohatstva.

Sociálni pracovníci združení v celoamerickom združení (NASW) začali podporovať sociálne hnutie, známe aj u nás ako „*Okupujme Wall Street*“. Wall Street symbol veľkokapitálu, miesto kde kríza začala bol zámerné vybraný. Je to zároveň miesto kde bol postavený múr proti pôvodným obyvateľom Ameriky, ktorým bola ukradnutá pôda a domovina, tak ako moderný finančníci zruinovali životy a domovy dnešným obyvateľom. Hnutie Okupujme Wall Street žiadalo jednoducho iba zodpovednosť za činy, vrátiť zodpovednosť vlády voči ľudu a nie voči veľkopodnikateľom a to aby korporácie skladali účty voči vláde a nie naopak. Hnutie žiadalo znížiť sociálnu nespravodlivosť a väčšiu sociálnu rovnosť. Sociálna práca samotná je ohrozená, pretože sociálne služby a pracovné príležitosti sú ohrozované súčasnou krízou. Zvyšovanie sociálneho tlaku a nárast podielu starších ľudí vytvára tlak na nárast potreby sociálnej práce. Politická situácia, ktorá znižuje príjmy bez vidiny zmeny, spôsobuje tlak na zvyšujúcu potrebu sociálnej práce.

Na Slovensku je spoločenská objednávka po obrodzujúcej zmene. Sociálna práca a sociálni pracovníci majú zodpovednosť za stav spoločnosti a preto by mali zohrať aktívnu rolu pri záchrane spoločnosti ako spravodlivého a fungujúceho spoločenstva.

Sociálna práca by mala šíriť vedomie o sociálnych hnutiach za zmenu asociálneho systému. Dobré je šíriť vhodné skúsenosti mnohoroakej participácie v komunitách.

Dobrovoľníctvo a aktivizmus sociálnych pracovníkov v sociálnych hnutiach je prínosom. Je vhodné podporovať správny životný štýl bez stresu.

Sociálna práca musí podporovať tradičné hodnoty sociálnej kohézie, solidarity a inklúzie medzi obyvateľmi. Sociálna práca na Slovensku musí prinášať globálne akceptované pravdy o sociálnej spravodlivosti. Veď nie je dlhodobo možné obchádzať poznanie OSN, MOP, EÚ, ICSW a IFSW o ľudských právach. V apríli 2011 IFSW plne odmietla dopady krízy na občana a neustále škrty ako nespravodlivé (2012, *The social consequences*). Sociálna práca musí pomáhať riešiť kolektívne i individuálne problémy. Je nutné zachovať sa ako ľudia. Všetko je závislé od vôle a aktivity každého. Treba začať od seba a pomáhať si navzájom v tom ako dosiahnuť trvalo udržateľnú spoločnosť. To je odpoveď na otázku kedy bude dosiahnuté sociálne dobro.

22. ZVLÁDANIE SOCIÁLNYCH PROBLÉMOV DNEŠKA

Premena spoločnosti

Dnešný život je poznačený rýchlymi premenami, v rozsahu, ktorý nemá zrejme precedens v minulosti. Mnohé generácie boli vedené k životu v národnom štáte. Myšlienka národného štátu bola predstavovaná ako najvyššia hodnota, hodná aj obeti životom. Národné štáty mali svoju vlastnú a relatívne stabilnú legislatívu a štruktúru. Normálna bola slabá medzinárodná výmena ľudí, tovaru, myšlienok a podobne. Podoba rodiny bola stanovená miestnou kultúrou a jej podoba sa dlhodobo nemenila. Akceptovaný bol model muža ako živiteľa a ženy, ktorá zostávala v domácnosti. Tomu zodpovedali akceptované predstavy, hodnoty a formálny systém spoločnosti a štátu. Odhliadnuc od cyklických kríz a s nimi prepojenou nezamestnanosťou, bolo zamestnanie relatívne isté a pokladané ako norma. Pracovalo sa na plný úväzok a menenie zamestnávateľa bolo neobvyklé. Daný spôsob života bol doplnený istotou vzdelania, ktoré bolo získavané jednorazovo a na celý život. Spoločnosť bola vedená k predstave, že ak sa jej člen dostal do problémov (choroba, strata práce...), bola mu daná možnosť požiadať o pomoc. Túto pomoc si však musel zaslúžiť (trebárs prácou v chudobincoch) a bola často spojená s odsudzovaním a vytláčaním z väčšinovej „správnej“ spoločnosti. Vysoký podiel detí a postupné zlepšovanie zdravotnej situácie tvorilo základ pre neexistenciu „problému“ starnutia. Systém bol udržateľný.

V priebehu života dnešných generácií prebieha fundamentálna premena zažívaných hodnôt a tradičného relatívne stabilného spôsobu života. Svet sa zjednocuje pomocou globalizácie v stále viac uniformnejšiu verziu pomocou globalizácie a paradoxne dochádza k novému „triednemu“ rozdeleniu. Regionálnou obdobou globalizácie v Európe je regionálne sceľovanie pomocou tzv. „europeizácie“. Ostatné svetové regióny uplatňujú svoje vlastné regionálne formy zjednocovania. To spôsobuje nebývalé obmedzovanie významu národných štátov v prospech nadnárodných celkov. Štáty sa čiastočne vzdali časti svojej zodpovednosti, presunutím kompetencií na iné subnárodné subjekty. Demografická globálna revolúcia spôsobujúca znižovanie pôrodnosti a prevažujúci model dvoch detí (ak vôbec) spustila proces „starnutia“. Problém staroby je nový. Strata detí znamená neistotu medzigeneračného súžitia a žiadna privatizácia zodpovednosti za príjmy v starobe nie je riešením. Voľný pohyb osôb prináša aj negatíva v podobe rasovej nenávisťi. Starnutie vyvolalo medzigeneračné napätie a vzájomnú nenávisť. Štát a spoločnosť je nútená preberať cudzie vzory, hodnoty a legislatívu na ktorú nie je často pripravená. Napr. pozitívna diskriminácia voči menšinám nebola slovenskou realitou akceptovateľná, ale v európskom meradle je uznávaná. Voľný pohyb ľudí znamená aj prílev cudzích hodnôt, čo spôsobuje napätie v nepripravenej spoločnosti. Rodina prestala byť

v realite najvyššou hodnotou. Spoločnosť predala často plnú zodpovednosť za ňu na konkrétne osoby bez saturovania jej potrieb, čo ešte viac vedie k strate v pôrodnosti. Neoliberálna doktrína pôsobí zhubne proti prirodzenej recyklácii, sebazáchovy spoločnosti. Životné náklady vyvolávajú tlak na nutnosť zamestnania obidvoch rodičov. Slobodné rozhodnutie byť zamestnaným by bolo isto pozitívum. Pokrok vo výrobe znižuje potrebu množstva pracovnej sily, čo je najzásadnejší problém, pokiaľ budeme oceňovať iba prácu, ktorá je komerčne predajná. Pokrok znamená aj skracovanie doby zamestnania u toho istého zamestnávateľa a prináša flexibilitu v pracovnoprávných vzťahoch. Nezamestnanosť sa stala „štandardnou“ situáciou. Na nezamestnaných nemožno nazerať ako na tých, ktorí si nehládajú usilovne prácu. Nie sú to zneužívatelia sociálneho systému. Nezamestnanosť nebude nikdy vyriešená, pokiaľ nebude spoločnosť vyžadovať spoločensky potrebnú prácu namiesto práce, ktorá sa dá speňažiť (takou môže byť aj sociálne škodlivá činnosť). Pohľad na vzdelávanie sa zmenil. Nie je hanbou chodiť do školy aj opakovane. Celoživotné vzdelávanie je zrazu presadzované. To všetko vyvoláva napätie a nové výzvy v bežnom živote, nepoznanom inými generáciami. Došlo k revolučnej zmene možnosti nároku na sociálne zabezpečenie na právo v roku 2012. Medzinárodná rada pre sociálny rozvoj (ICSW) žiada aby to v Európe bola hranica 50% mediánového príjmu ako garantovateľná univerzálna nepodmienená hranica (autor je prezident ICSW Europe). Nie každý to chápe, nie každý to akceptuje aj z dôvodu presadzovanej nesolidarity a nespravodlivo usporiadanej slovenskej spoločnosti. Napr. podmieňovanie základnej sociálnej dávky akoukoľvek prácou odporuje medzinárodnému právu a napriek tomu je presadzované aj podporované ľudovou väčšinou.

Slovenská spoločnosť

Slovenská spoločnosť sa rozpadá podľa miery dosiahnutého blahobytu, hlavne materiálneho. Nedá sa hovoriť že máme slovenskú *solidárnu pospolitosť*. Nespravodlivosť usporiadania slovenskej spoločnosti demonštruje aj jej ekonomická úspešnosť meraná rastom hrubého domáceho produktu na obyvateľa, alebo kúpyschopnosťou. Slovensko patrí vo svetovom meradle medzi vyspelé krajiny i keď nie medzi úplnú špičku. Vnútroštátne je nesúdržne rozdelené na bohaté a chudobné regióny. Z pohľadu „*geografie chudoby*“ máme okresy kde poberatelia dávky v hmotnej núdzi tvoria 25% obyvateľov. „*Sýty hladnému neverí*“ väčšinová kultúra (existujú okresy prakticky bez chudoby) spôsobuje podporovaný náhľad na oprávnenosť takéhoto obrazu z dôvodu jeho zásluhovosti, čo nie je obhájiteľné. Slovenská spoločnosť má dostatok prostriedkov pre odstránenie chudoby a pre implementáciu odporúčania Medzinárodnej organizácie práce č.202 z roku 2012 v podobe požadovanej ICSW.

Vnútorne napätia podporuje trend zániku strednej triedy a posilňovania moci a majetku vládnucej menšiny. Vznikli akoby dve „Slovenská“. Jedno, ktoré je súčasťou vyspelej Európa a druhé blížiac sa k rozvojovému svetu. Tieto dve Slovenská existujú popri sebe akoby v podobe novodobého apartheidu, ktorý už raz svetová spoločnosť odsudzovala. Namiesto rasového, máme *majetkový apartheid*, rovnako podporovaný legislatívou, tak ako sa to realizovalo v juhoafrickej pôvodnej forme.

Sociálne investovanie a sociálna politika

V Melbourne v roku 2014 bola Medzinárodnou federáciou sociálnych pracovníkov prijatá nová podoba medzinárodnej definície sociálnej práce, ktorá priamo využíva pojem sociálny rozvoj. Slovensko napriek mnohým desaťročiam skúmania a uplatňovania sociálneho rozvoja nevie čo to je a nepoznajú ho ani samotní sociálni pracovníci. Jeden z jeho nástrojov je sociálne investovanie. Príprava spoločnosti, pomocou sociálneho investovania predstavuje cestu na predchádzanie sociálnych ťažkostí a je aj podmienkou jej ekonomického rastu. Prostriedky určené na sociálny rozvoj, nie sú luxusom (nie sú „premrhané“), sú to prostriedky na ďalší hospodársky rozvoj a preto sú dobre investované. Neustále konsolidovanie (šetrenie) nie je riešením, nie je cestou rozvoja, ale „*pílenie konára, na ktorom sedíme*“, tak bolo konštatované aj samotnou Európskou komisiou.

Sociálna politika musí poskytnúť istoty počas života, keď vznikajú sociálne udalosti a riziká s ktorými sme konfrontovaní (napr. chudoba) alebo ktoré sú nevyhnutné pre rozvoj spoločnosti (rodenie novej generácie), ktoré sú prirodzené (ako to že starneme) a pod. Ľudstvo prežíva a rozvíja sa iba vďaka svojej spoločenskej podstate. Inak by sme už dávno vyhynuli z dôvodu relatívnej ľudskej telesnej slabosti, alebo z dôvodu prílišného individualizmu (napr. „*prílišnej chamtivosti*“). Súkromný majetok je v zmysle zákona nedotknuteľný. Ale čo robiť v prípade, ak všetku obrábateľnú pôdu bude vlastniť jedna egoistická osoba? Je legálne, že všetci ostatní zomrú od hladu? Asi áno, ale nie je to sociálne spravodlivé. Takýto majiteľ však nevyhnutne zahynie, pretože ako jednotlivec neprežije, a preto si zavedie nespravodlivú napr. novo-otrokársku spoločnosť dneška. Spoločnosť si vytvára svoje vlastné sociálne pravidlá a normy, ktoré nám pomáhajú žiť primerane.

Sociálna politika má 3 dôležité funkcie: *investovanie, sociálna ochrana a hospodárska stabilizácia*. Počas dnešnej krízy narastá umelý tlak na tzv.

fiškálnu „konsolidáciu“ teda na ďalšie úspory. Zdroje sociálnej ochrany majú v tomto čase svoje krajné limity. Preto je potrebné podporovať dimenziu sociálneho investovania. Sociálna politika totiž výrazne znižuje a zamedzuje negatívnym dopadom krízy. Sociálne investovanie je finančne výhodnejšie ako iba následné riešenie z dôvodu morálnej nutnosti, alebo z obavy zo sociálnych nepokojov. Aj aktívne politiky zamestnanosti sú investíciou pre zvýšenie kapacity zamestnateľnosti a pre prevenciu budúcich problémov. Aktuálne Slovensko však nedáva na aktívnu politiku zamestnanosti primerane z vlastných zdrojov a dokonca „nie sú“ ľudia na úradoch práce. Takáto situácia potvrdzuje konštatovanie o krátkozrakosti realizovanej politiky zameranej iba na falošné krátkodobé výhody.

Môžeme predpokladať, že v súčasnosti hlavná obava ľudí na Slovensku vyplýva z hrozby nezamestnania, straty príjmov a životnej úrovne a až neskôr to je pocit ohrozenia zdravia. Úroveň sociálneho investovania (podiel na celkovom hrubom domácom produkte) vplýva na vývoj zamestnanosti. Úplná väčšina nových pracovných možností je podložená sociálnym investovaním. Pokiaľ Slovensko patrí ku krajinám s najnižším sociálnym investovaním, potiaľ aj bude patriť medzi štáty s najnižšou zamestnanosťou. Zamestnanosť v oblasti zdravia a sociálnych služieb má vysokú kapacitu s možnosťou riešenia nezamestnanosti na Slovensku. Príliš vysoké percento nezamestnaných patrí medzi aktívne nespolupracujúcich z titulu straty nádeje návratu na trh práce. Títo ľudia potrebujú vonkajšiu pomoc na obnovu pracovných návykov. Obrovský nevyužitý potenciál je v prehliadanej skupine obyvateľstva nad 55 rokov. Ich „vyhnanie“ z trhu práce nevytvára pracovné príležitosti pre mladých. Navyše vzniká kolotoč ich potrieb, ktoré musia byť satureované zvýšeným daňovým zaťažením nateraz pracujúcich. Súkromné dôchodkové systémy to neriešia a nevedia vyriešiť. Zanedbávané investovanie do Európskou úniou preferovaných predškolských zariadení, núti ženy zostať doma. Rodiny s deťmi sú viac ohrozené chudobou ako tie čo sú bez detí. To vytvára otázku, aké má naša spoločnosť priority.

Nesúdržnosť

Starobné dôchodky by mali chrániť a stabilizovať situáciu penzistov. Sú aj investíciou do budúcnosti. Umožňujú im byť dlhšie nezávislým a menej odkázaným na vonkajšiu finančnú pomoc. Finančná udržateľnosť nemôže ísť iba cestou neustáleho znižovania miery náhrady (až 45%), pretože je to napr. porušenie medzinárodných záväzkov Slovenska. Starobné dôchodkové zabezpečenie musí byť garantovateľné, predvídateľné a primerané, inak ním nie je. V súčasnosti nie

je už zrejmé racionálny dôvod byť platiacim členom slovenského systému sociálneho (ne)zabezpečenia.

Prudko sa narušuje základ ľudského bytia – súdržnosť. Zaniká stredná trieda, ktorá sa prepadá. Vedie sa diskusia o miere a účele minimálnej mzdy, skôr je oprávnená diskusia o maximálne oprávnenom príjme. Každý 4. človek v Európe je dnes v riziku chudoby. Každý 5. občan Slovenska si nemôže dovoliť riadnu stravu, napriek prebytkom. Väčšina rodín má ťažkosti s plnením základných finančných povinností.

Ak nie je reálny záujem o riešenie nezamestnanosti, nemožno očakávať dobrú budúcnosť. Mladí ľudia, ktorí nepracujú, alebo sa neučia, nemôžu byť zdrojom udržateľného života. Iba zdroje z EÚ nemôžu byť jediným zdrojom na aktívnu politiku zamestnanosti. Chýba udržateľnosť zamestnania po ukončení rozmanitých programov a grantov. Toto je podporované diskrimináciou na základe veku, nenávisťou medzi generáciami a otupením vzájomných vzťahov, narastá vyšší podiel psychopatov/deprivantov. Napriek výraznému úsiliu o podporu práv inak sexuálne orientovaných, sa nevenuje pozornosť rodovej diskriminácii v kariére a v odmeňovaní. Táto téma je skôr tabuizovaná ako tá prvá. Ženy majú v priemere vyššie vzdelanie a napriek tomu sú medzi nadpriemerne zarábajúcimi menšinou, alebo tam vôbec nie sú. Mnohé rodiny nemôžu existovať bez príjmu ženy, ktorá je navyše často diskriminovaná za to, že je matkou. Podpora rodiny musí byť založená na pozitívnej diskriminácii rodičov. Polarizácia v spoločnosti neustále rastie, čo podtína jej rozvojové možnosti. Nerovnomerne rozdeľované národné bohatstvo nie je v súčasnosti spravodlivo zdaňované. Slovensko patri ku krajinám, ktoré sa vydali cestou obmedzovania sociálneho štátu znižovaním zdaňovania zisku a dividend. Obavy spoločnosti musia byť riešené rovnakou mierou všetkými zložkami spoločnosti, primerane ich možnostiam. Existujúce hrozby vyčleňujú veľkú časť populácie z možnosti podieľať sa na rozvoji spoločnosti. Doterajšie prístupy, ktoré odmietajú nazerať na túto časť politiky ako na investovanie, zákonite vedú k názoru o prebytku ľudí, čo nie je vlastné ľudskej spoločnosti a hodnotám zdedeným po predkoch.

Mnohí slušní ľudia strácajú nedobrovoľne prácu, následne sa stávajú obeťami podvodníkov (napr. „šmejdi“), dostávajú sa do dlhov (legálne fungujúca úžera),

prichádzajú o bývanie (neregulované exekúcie), dostanú sa na ulicu a strácajú možnosť návratu. Nemáme primerané sociálne bývanie a akoby spoločnosť nemala záujem o bytovú politiku bývanie pre každého. Podporované je súkromné vlastníctvo bývania, ktoré spojením s hypotékou, dostáva ľudí do neľudských podmienok neistoty. Riziko straty povolania, nezamestnanosti, poklesu príjmu, choroby je príliš vysoké. Neschopnosť splácať hypotéky spôsobuje často stratu majetku presahujúceho výšku „dlhu“. Sú príklady krajín, kde štát prevzal takúto insolventnosť („dlžobu“). Nesmierne je aj rozvinutá epidémia herní, záložní, „pôžičkární“ pre chudobných, namiesto reálnej pomoci.. V relatívne bohatom Slovensku sa objavili nové inštitúcie – výdajne potravín pre chudobných.

Tieto rýchle a fatálne zmeny zanechali občana v neistote a v stave bez možnosti pomoci. Ťaživá situácia je hlavne medzi staršími. Aktívne starnutie by malo znamenať aj ekonomickú účasť na živote spoločnosti. Aktívne starnutie by malo priniesť vyššiu pracovnú účasť a neskorší odchod do dôchodku. Preto je nevyhnutné odstrániť vekovú diskrimináciu. Každé nedobrovoľné penzionovanie býva spojené s ľudskou tragédiou, stratou a niekedy je dokonca sprevádzané aj samovraždou. Jedna z ciest riešenia budúceho nedostatku pracovných síl venujúca sa rastúcemu podielu starších je dobrovoľníctvo. Podpora nezávislého života už v období prípravy na starobu je vhodnou sociálnou investíciou.

Pozrime sa do Poľska, kde fungujú občianske poradne venujúce sa aj problémom starších, ktorí potrebujú pomôcť a poradiť. Konajú tak v oblasti občianskych konaní (napr. dedenie), bývania, finančnej gramotnosti, pomáhajú v oblasti aktívneho starnutia, ako nebyť opusteným, vo vzťahu k rodine, zdravia, občianskeho súžitia, konania na úradoch a pod. Nielen starší sa často stratia v súčasnom spoločenskom systéme.

Narastá rozdiel v zdravotnej situácii bohatých a chudobných ľudí spôsobený aj z dôvodu zlého nastavenia zdravotníctva orientovaného na zisk. Mnohí ľudia podporujú privatizáciu zdravia. Súkromné zdravotníctvo je v protiklade s jeho podstatou a s európskou praxou. Investovanie do zdravia a systému jeho ochrany predsa pomáha riešiť budúce finančné problémy spoločnosti. Zlepšenie zdravia vedie k celospoločenskému prospechu. Podľa OECD každý jeden rok navyše v očakávanej dĺžke dožitia zvyšuje mieru HDP o 4%. Vlády však často sledujú

cestu znižovania nákladov na zdravotníctvo, čo je vyslovene nebezpečný prístup. Slovensko ponúka jednu z najkratších životných trajektórií. Deťom narodeným v roku 2013 sme dali veľmi krátky čas dožitia.

Obchádzanie sociálnej ekonomiky (zdravie, školy, voda, odvoz komunálneho odpadu, kanalizácia...) postavenej na sociálnom investovaní je z dlhodobého hľadiska nebezpečné. Otázka profitu v nej je dôležitá, ale nie prvoradá. Dokazuje sa tak možnosť prepojenia trhu a sociálnych cieľov. Vyjadruje ľudskú podstatu spolupráce. Hlavným účelom nie je zisk pre svojich majiteľov alebo akcionárov, ale poskytovanie služieb a tovaru, buď svojim členom, alebo aj komunite. V súčasnosti sú to organizácie, ktoré sledujú skôr sociálny účel ako zisk pre majiteľov a akcionárov. V Európe máme približne 2 milióny takýchto sociálnych podnikov a ich zamestnanci tvoria 6 % zamestnanosti. Na Slovensku to narušuje súťaž na trhu. Ziskovosť v školách, v domovoch dôchodcov, nemocniciach, v odvoze komunálneho odpadu je systémový nezmysel.

Dnešné Slovensko

Slovensko je v súčasnosti podľa európskeho štatistického úradu (Eurostat), štát s vyššou kúpnu silou na obyvateľa ako Česko, Poľsko či Maďarsku. Nedávno sme predbehli v ukazovateli HDP na obyvateľa aj obľúbené dovolenkové destinácie Grécko a Portugalsko. Patríme medzi bohaté štáty sveta. Môžeme byť šťastní? Slovensko má ekonomickú silu viac ako 76 % priemeru Európskej únie, ale mzdy dosahujú ani nie tretinu priemeru Európskej únie. Úroveň miezd tomu nezodpovedá. Zrovnateľný produkt vyrobený na Slovensku za zlomok výrobných nákladov v porovnaní so zahraničím sa predáva vo svete za svetovú cenu a prináša zrejmy neprímeraný zisk. Sociálny dumping patrí medzi najhoršie nešváry súčasného globalizujúceho sveta. Nazad Slovensko zo zahraničia dostáva v podstate zlomok v podobe eurofondov. Niečo podobné ako v Afrike, kde daňové úľavy zahraničných investorov vysoko prevyšujú všetku humanitárnu pomoc, čo tento kontinent dostáva. Zisk odchádza preč na úkor zdravia a budúcnosti Slovenska, čo nie je samozrejme dlhodobo udržateľné. Bratislavský samosprávny kraj je už na 5. mieste čo sa týka ekonomickej sily v Európskej únii. Chýba nám však oblastné plánovanie, vyrovnaný regionálny rozvoj a solidarita. Bratislavský samosprávny kraj predbehol okrem iného také významné metropoly ako sú Viedeň a Štokholm. Máme vysokú nezamestnanosť. Fakt, ktorý je v zásade umelý. Práca je naopak dosť, pretože je zanedbané zdravotníctvo, potravinová bezpečnosť, výživa, služby a pod. Slabá je kúpna sila ľudí bez práce a tá nevytvorí potrebu vyrábať. Nezamestnanosť je sprevádzaná rozpadom rodín, kriminalitou i samovraždami. Ľudia sa boja byť nezamestnaní, preto robia aj za smiešnu mzdu. Máme minimálnu mzdu, ktorá je v rozpore s medzinárodnými záväzkami Slovenska. Ani dvojnásobné zvýšenie plátov by neodstránilo

diskrimináciu. Zvýšil by sa však dopyt po službách, po tovare, po nových pracovníkoch. Konečne by sa oplátilo pracovať, po čom tak falošne volali bývalé vlády.

Trvalo udržateľný dôstojný život na Slovensku je pre terajšie obyvateľstvo problematický. Nemáme novú generáciu, veď deti sa nerodia. Pôrodnosť je ako v čase 2. svetovej vojny. Ženy odkladajú pôrod až na čas, keď si to budú môcť finančne dovoliť. Čakajú, až to býva neskoro. Prorodinná politika tu zlyhala, ani nie tak pre jej nedômyselnosť ako pre jej podfinancovanie. Slovensko začína vymierať. Kto sa postará o dnešnú generáciu, keď pôjde do dôchodku? Kto o ďalšiu, ak sa nenarodila? Načo jej budú úspory, keď nebude mať kto napiecť chlieb? Keď sa narodili predošlé generácie, menila im plienky mama ale keď bude odchádzať z tohto sveta a bude odkázaná na cudziu pomoc, kto jej ich vymení, keď tu nikto nebude? Niet zamestnanie pre mladých. 30 – 40 % absolventov škôl nepracuje. Máme záujem o nich? Čo z nich vyrastie?

22. SOCIÁLNI PRACOVNÍCI V SÚČASNEJ SPOLOČNOSTI

Súčasnú zmeny v európskej spoločnosti poukazujú na potreby posilnenia postavenia ľudských práv a na význam sociálneho investovania. Sociálni pracovníci v úsilí o novú definíciu sociálnej práce sa usilujú byť v súlade s týmito trendmi. Ľudia mali a budú mať záujem byť platnými a užitočnými členmi celku (spoločnosti), chcú tvoriť, pomáhať a byť milovanými. Slovensku podobne ako okolitému svetu hrozí markantný úbytok obyvateľstva a zásadná kríza z dôvodu nedostatku ľudských zdrojov. Sociálna práca bude musieť reagovať na zmenenú situáciu a riešiť aj prekvapujúci problém skorého nedostatku jej odborníkov v súvislosti so starnutím a s tým prepojeným úbytkom obyvateľov miestne i globálne.

Sociálna práca v súčasnosti patrí nielen medzi žiaduce a rýchlo rastúce povolania. Mnohé krajiny riešia nedostatok sociálnych pracovníkov na úkor ostatných štátov, čo ale je to z globálneho pohľadu iba krátkozraká politika. Mnohé povolania zanikajú, resp. klesá ich význam. Avšak napriek finančnej kríze a z nej vyplývajúceho nárastu nezamestnanosti, počet ľudí napodiv v tejto profesii v Európe neklesol (str. 56, *EU Unemployment Rate*, 2013).

Po mnohých rokoch usilovnej práce v celej Európe, Medzinárodná federácia sociálnych pracovníkov v Európe (IFSW Europe) so zadosťučinením predložila chartu práv sociálnych pracovníkov. Sociálni pracovníci vykonávajú rad významných úloh menom ostatnej spoločnosti, vrátane ochrany detí a ohrozených dospelých ľudí pred zneužívaním. Bojujú za práva jednotlivcov a skupín, ktorí sú na okraji a ktorí sú ohrozovaní nespravodlivosťou. Napriek tomu nie všetci z nich dostávajú primeranú podporu od svojich zamestnávateľov a od spoločnosti vo všeobecnosti, ktorá je nutná na vykonávanie tak pre spoločnosť významných a potrebných úloh.

Je potrebné si znova pripomenúť, že hoci sme rôzni, nemôžeme si myslieť, že rozdielnosť je bez solidarity. Deklarácia práv človeka a občana, ktorú francúzske Národné zhromaždenie prijalo v roku 1789 „uznáva a vyhlasuje za prítomnosti a pod záštitou Najvyššej Bytosti, práva človeka a občana v tej podobe, že ľudia sa

rodia a zostávajú slobodnými a rovnými vo svojich právach, a že **spoločenské rozdiely sa môžu zakladat' iba na prospešnosti pre celok**". Kapitalizmus, súkromný majetok, rozdiely áno, ale nie na škodu celku. V našich srdciach a mestách máme mnohé stigmy a ruiny, ktoré treba riešiť v prospech spoločnosti a dôstojného života všetkých.

Charta práv sociálnych pracovníkov

Zdroj: IFSW

Sociálni pracovníci majú právo na zdravé a bezpečné pracovisko, kde sa neobjavuje zneužívanie a diskriminácia v žiadnej forme. Na Slovensku v najbežnejšej podobe z dôvodu veku, rodu a rasy. Sociálni pracovníci majú napomáhať posilňovať práva svojich klientov. Majú mať možnosť vyjadrovať sa k svojim problémom a podieľať sa aj na spoločných sociálnych akciách, teda vyjadrovať sa aj k problémom spoločnosti. Sociálni pracovníci musia mať právo rozvíjať svoju profesionalitu a mať zabezpečený kariérny rast na zlepšenie poskytovaných služieb. K tomu prispeje celoživotné vzdelávanie a možnosť vhodnej supervízie. V práci musia existovať jednoznačné pravidlá a kompetencie.

Na sociálnych pracovníkov môže byť naložené primerané množstvo práce, ktoré predíde nežiaducej prepracovanosti a vyhoreniu. Majú mať podmienky na zodpovednú, účinnú prácu s uplatňovaním zhodnocovania a zlepšovania

doterajších postupov. Musí im byť umožnené pomáhať klientom v ich právach. Všetci sociálni pracovníci majú právo na združovanie sa a na primeranú pomoc a ochranu. Nutná je existencia profesionálnej organizácie, reprezentujúca ich záujmy a záujmy slušných postupov. V pracovných vzťahoch musia byť adekvátne pomery a primerané dôstojné odmeňovanie. Sociálni pracovníci musia mať právo vystupovať a radiť pri sociálnom rozvoji spoločnosti. Morálka (etické zásady) a ľudské práva musia byť chránené. Sociálni pracovníci konajúci v najlepšom záujme svojho klienta musia nájsť oporu a ochranu i za okolností, ktoré nie sú plne v súlade s platným zákonom, či so záujmami nadriadených, blízkych, alebo verejnej správy a miestnej politiky v danom čase a mieste.

V rámci poznávania uplatnenia absolventov sociálnej práce bol na Slovensku vykonaný prieskum na troch významných univerzitách. Najčastejšie uplatnenie našli sociálni pracovníci v práci s nezamestnanými. Nedávne odporúčanie Európskej rady sa týkalo aj paradoxného neúplného zamestnania na úradoch práce. Existuje výrazný potenciál v súvislosti s nedostatočnou prácou v oblasti aktívnej politiky zamestnanosti. Napr. otázka získania informácie o voľnom pracovnom mieste nie je riešená prioritne pomocou verejnej služby zamestnanosti, ale neformálne a závisí predovšetkým od aktivity nezamestnaného. Slovensko sa trvalo výrazne nízko venuje otázkam ľudí, ktorí nie sú poberatelia dávky v nezamestnanosti a v tom aj mladým ľuďom a absolventom.

Absolventi, ktorí v súčasnej dobe nepracujú v sociálnej oblasti ako hlavný dôvod uvádzajú nedostatok pracovných ponúk a nedostatočné finančné ohodnotenie. Ľudské potreby najmä v sociálnej sfére sú takmer bez limitov. Keďže Slovenská republika má v rámci EÚ postavenie krajiny s najnižším sociálnym investovaním (merané cez podiel na HDP), nevytvára potrebné pracovné miesta, i keď reálna spoločenská potreba tu je. Z toho následne vyplýva aj nízke ohodnocovanie a slabý tlak na zlepšenie miezd z dôvodu umelého prebytku voľnej pracovnej sily.

Prieskum (v rámci PROGRESS projektu), ktorý autor vykonal spolu s kolektívom riešiacim zamestnanosť absolventov sociálnej práce v piatich členských krajinách EÚ v roku 2013 zistil ako jeden z najdôležitejších problémov nedostatočnú

znalosť cudzieho jazyka. Neznalosť cudzieho jazyka v malej krajine ako Slovensko je hendikep ale zdá sa, že absolventi sociálnej práce vidia najlepšie uplatnenie mimo Slovenska. Znalosť cudzieho jazyka, pokiaľ sa chcem uplatniť v tejto profesii, by nemala byť tak dôležitá ako v cestovnom ruchu.

Európsky sociálny model je tradične formovaný činnosťou množstva organizácií, ktoré sú odlišné od súkromných korporácií a verejných inštitúcií. Sú to organizácie, ktoré majú iný cieľ než zisk pre svojich majiteľov a akcionárov. Ich zámerom je poskytovanie tovaru a služieb svojim členom, komunite alebo spoločnosti vo všeobecnosti. Takéto organizácie pôsobia v Európe viac ako dve storočia. Organizácie zamerané na zabezpečovanie potrieb všeobecného významu bývajú spoločne zahrnuté pod termín sociálna ekonomika. Tieto organizácie kladú osobitnú pozornosť na sociálny vplyv ich činnosti a majú často participatívnu a demokratickú formu správy. V osemdesiatych rokoch sa začalo rozvíjať sociálne podnikanie ako osobitná forma majúca formálnu podobu súkromného podnikania s obsahom a zameraním sociálnej ekonomiky.

Sociálna ekonomika je prítomná v mnohých európskych krajinách, na Slovensku prakticky neexistuje. V Európe zamestnáva viac ako 14,5 milióna platených zamestnancov, čo je asi 6,5 % zo všetkej pracujúcej populácie. V pôvodných 15 štátoch Európskej únie je to 7,4 % (s. 45, Social Economy, 2013). Medzi zamestnancami tu predstavujú výrazné zastúpenie sociálni pracovníci. Platí to aj pre manažérov. Títo často pracujú s ľudskými sociálnymi potrebami a so zamestnancami, ktorí sú v ziskovom sektore ťažko zamestnateľnými. To znamená, že sociálna ekonomika je Európe dôležitá nielen pre ľudí, ale aj pre ekonomiku. Sociálna ekonomika býva tradične zastúpená organizačnými skupinami, ako sú sociálne družstvá, svojpomocné organizácie, združenia a neziskové organizácie.

Sociálna práca sa v súlade s meniacim svetom prispôbuje novým okolnostiam tak ako si možno uvedomiť na základe diskusií v Medzinárodnej federácii sociálnych pracovníkov. V zásade sociálna práca aj dnes napomáha sociálnemu rozvoju a sociálnej súdržnosti. Úlohou sociálnej práce má byť okrem iného

podporovanie ľudí vplývať na ich sociálne prostredie na dosiahnutie trvalo udržateľného blahobytu. Sociálna práca je profesia podopretá teóriami sociálnej práce, sociálnych vied a aj miestnymi poznatkami a hodnotami. Teda nie každá globálna hodnota musí byť plne akceptovaná, keďže je cudzia a nevhodná pre miestnu realitu. Princípy ľudských práv, spoločnej zodpovednosti a sociálna spravodlivosť sú zásadne pre prax sociálnej práce.

Na plnenie svojich úloh, poslání a princípov sa sociálni pracovníci združujú do národných profesijných organizácií. I na Slovensku prebieha nedokončená debata o podobe a poslání takéhoto subjektu. Navrhovaná komora sociálnych pracovníkov, bude v porovnaní so zahraničnou praxou slúžiť obmedzene a zrejme iba pre potreby zákona o sociálnej práci prijatého v roku 2014.

Takéto organizácie (združenia, federácie, asociácie) poskytujú miestne (pobočky), celoštátne členstvo a medzinárodné zastupovanie. Medzinárodná federácia sociálnych pracovníkov (IFSW) poskytuje plnoprávne členstvo iba jednému celoštátnemu subjektu. Jednotlivci nemajú plné členstvo. Vytvárajú spoločenstvo, ktoré predstavuje akúsi sociálnu sieť (nielen virtuálnu internetovú) a potencionálnu lobistickú silu. Ich možnosti sú v napomáhaní pri hľadaní novej práce a vo vzájomnom informovaní sa. Takéto organizácie poskytujú aj profesionálne poistenie. Sociálny pracovník sa môže ľahko dostať do ťažkostí, ak sleduje najlepšie záujmy svojho klienta, ktoré nemusia byť totožné so záujmami blízkych ľudí ich klienta a jeho okolia. Prípadne môžu byť z iných príčin obvinení z nevhodného postupu. Poskytujú sústavné vzdelávanie a kontinuálny prúd informácií. Vydávajú nezávislé hodnotenia, publikujú odborné publikácie, príručky, návody a časopisy, ktoré nemusia vždy vyjadrovať názor vlády a podnikateľov. Takéto asociácie poskytujú odporúčania, osvedčenia, certifikáty, oprávnenia a dokumenty k spôsobilosti v praxi. Presadzujú práva sociálnych pracovníkov ale aj ich klientov (lobovanie, zastupovanie). Môžu si ustanoviť vlastné fondy pomoci pre právne konania a inú rôznu pomoc (napr. starobné pripoistenie): Vieme že štátny systém sociálneho zabezpečenia ponúka v súčasnosti neprímeranú istotu príjmu v starobe, ktorá nezabráni chudobe väčšiny a nemá v podstate ani prvky zásluhovosti. Tieto združenia môžu

230

podporovať nezávislé výskumy, podporovať vzdelávacie aktivity, poskytovať granty a aj ich získať. Nezanedbateľná je ich aktivita v podnikaní. Existujú vernostné programy s rôznymi podnikateľskými subjektmi z dôvodu členstva, zľavy, prenájmy, dovolenky, stážovanie, štipendiá, výhodné finančné služby, ba i kreditné služby. To všetko sú zväčša aktivity poskytované organizáciami združujúcimi sociálnych pracovníkov v praxi, ktoré v slovenskom návrhu nie sú a ani tam vlastne nemajú miesto.

Vo svete je zvykom pripomínať si rozmanité významné udalosti, okolnosti, profesie a iné spolu dohodnuté významné veci na ktoré chceme upozorniť, resp. nás tešia.

9. február - Svetový deň manželstva sa oslavuje druhú nedeľu vo februári. Myšlienka oslavovať tento deň sa zrodila v roku 1981. Pripomíname si krásu, vernosť, obet' a radosť v manželskom živote. Manžel a manželka sú spojení srdcom a ich láska je sila, vďaka ktorej sú úspešní, životodarní a inšpiráciou pre ostatných.

20. február – Svetový deň sociálnej spravodlivosti vyhlásený v novembri roku 2007 na zasadnutí Valného zhromaždenia OSN. Pripomíname si ho od roku 2009. Tento deň je venovaný sociálnej spravodlivosti, boju proti chudobe, podpore plnej zamestnanosti, dôstojnej práci, rovnosti a spravodlivým podmienkam zamestnancov a v neposlednom rade dodržiavaniu ľudských práv a slobôd.

18. marec – Svetový deň sociálnej práce a sociálnych pracovníkov vznikol v roku 2007 na podnet Medzinárodnej federácie sociálnych pracovníkov (IFSW). Svetový deň sociálnej práce je každoročne organizovaná udalosť (tretí utorok v marci), ktorá má za cieľ poukázať na prínos sociálnej práce pre spoločnosť. Tento deň má pomôcť k dialógu so všetkými partnermi k tomu ako čo najlepšie riešiť sociálne problémy.

20. marec – Medzinárodný deň šťastia bol vyhlásený Organizáciou Spojených národov 12. júla 2012. Jeho vyhlásenie bolo iniciatívou Bhutánu, himalájskeho kráľovstva, ktoré meria prosperitu ukazovateľom hrubého národného šťastia.

Rezolúcia OSN vyzýva jednotlivé členské štáty, aby Deň šťastia primeraným spôsobom oslavovali, napr. prostredníctvom vzdelávania alebo verejných aktivít.

29. apríl - Európsky deň solidarity a spolupráce medzi generáciami sa pripomína od roku 2009 a je zastrešený Európskou platformou pre starších ľudí (AGE). Posolstvom je podporovať medzigeneračnú solidaritu, rozvíjať porozumenie medzi mladými a staršími ľuďmi prostredníctvom vzájomných stretnutí a výmeny skúseností a zručností.

1. máj - Sviatok práce - bol vyhlásený na ustanovujúcom kongrese II. internacionály v Paríži. Po vzniku ČSR bol od roku 1919 1. máj vyhlásený za štátny sviatok, ktorý vyhlásil vtedajší prezident T. G. Masaryk. Mnohí zabúdajú na to, že tento deň je príležitosťou osláviť význam ľudskej práce a nezadržateľný prínos každého pracujúceho jedinca pre spoločnosť.

1. máj je aj **sviatok sv. Jozefa robotníka, patróna všetkých pracujúcich** - je kresťanským sviatkom. Sv. Jozef bol pestúnom Ježiša Krista. Pred zákonom bol jeho otcom a manželom Panny Márie. Ako umelecký remeselník, tesár predstavuje pre kresťanov vzorného robotníka.

15. máj – Svetový deň rodiny - verejnosť po celom svete si rodinu pripomína k tomuto dňu, ktorý bol vyhlásený za významný Organizáciou Spojených národov (OSN) v roku 1993. Význam dňa rodiny spočíva v pripomenutí dôležitosti rodiny ako základnej stavebnej bunky spoločnosti. Súčasne je to možnosťou, aby národné inštitúcie zaoberajúce sa touto problematikou sa zamysleli nad rodinnou politikou v danej krajine.

7. júl – si pravidelne pripomíname **narodenie** bratislavskej rodáčky a patrónky školy - **sv. Alžbety** (7. 7. 1207). Význam krstného mena Alžbeta je veľmi pekný „Boh je štedrý“.

30. júl – deň priateľstva. Tradícia oslavy Medzinárodného dňa priateľstva začala v roku 1935 v USA. Hlavnou myšlienkou je uvedenie si úlohy priateľstva v našom živote, ktoré do nášho sveta vnáša pokoj a dobrú náladu. Tento deň by

sme mali osláviť so svojimi priateľmi, vyjadriť im svoju vďaku, lásku a obdať ich maličkosťou.

12. august – Medzinárodný deň mladých bol v roku 1999 vyhlásený Organizáciou Spojených národov a oslavuje sa od roku 2000. Mladí ľudia v súčasnosti čelia viacerým celosvetovým výzvam, a to či už ide o vysokú mieru absolventskej nezamestnanosti, zlé podmienky pre rozvoj dobročinnosti, alebo o prehliadanie.

5. september – Medzinárodný deň charity svet po prvýkrát slávil v roku 2013. Stanovilo ho Valné zhromaždenie OSN. Každoročne si ho budeme pripomínať na počesť blahoslavenej Márie Terézie z Kalkaty, nositeľky Nobelovej ceny za mier z roku 1979, ktorá zomrela 5. septembra 1997. Takéto uznanie Matky Terézie, je zároveň uznaním rozsiahlej charitatívnej činnosti, ktorú cirkev každodenne vykonáva v prospech najchudobnejších.

21. september - Svetový deň vďačnosti je príležitosťou ukázať svoju vďačnosť a uznanie, oceniť významné veci a činnosti jednotlivcov alebo skupiny.

1. október – Medzinárodný deň starších vyhlásila Organizácia Spojených národov v roku 1990. Dôvodom bola správa o demografickom vývoji, ktorá skonštatovala, že populácia starne. Starnutie populácie so sebou prináša významné hospodárske a sociálne výzvy, tak pre vyspelé, ako aj rozvíjajúce sa krajiny. Poukázať má tiež na rovnosť postavenia a dôstojnosť života starších ľudí.

2. október – deň vzdelávateľov sociálnej práce si pripomína Európska asociácia sociálnych edukátorov (AIEJI). Spomeňme si na prácu našich vzdelávateľov, ktorí sú aj nie sú v slovenskej Asociácii vzdelávateľov sociálnej práce.

17. november – je deň úmrtia sv. Alžbety (17. 11. 1231, Marburg), ktorá je patrónkou žobrákov, vdov a sirôt, chorých, prenasledovaných, núdzných, pekárov, čipkárov; charitatívnych organizácií a pochopiteľne nemôžem zabudnúť na našu školu.

5. december – Medzinárodný deň dobrovoľníctva v ekonomickom a sociálnom rozvoji v roku 1985 vyhlásila Organizácia Spojených národov, aby upozornila na úlohu dobrovoľníkov, dobrovoľnícke komunity a organizácie. V roku 1990 prijala Medzinárodná asociácia dobrovoľníckeho úsilia aj Všeobecnú deklaráciu dobrovoľníctva, ktorá uvádza že je založené na osobnej motivácii a individuálnom rozhodnutí, je formou podpory aktívnej občianskej účasti a záujmu o rozvoj komunity, zvyšuje ľudský potenciál a kvalitu každodenného života, posilňuje ľudskú solidaritu, poskytuje odozvu na dôležité sociálne výzvy a prispieva k vytvoreniu lepšieho a pokojnejšieho sveta.

10. december - Deň ľudských práv. Bol vyhlásený Valným zhromaždením Organizácie Spojených národov v roku 1950 ako pripomienka prijatia Všeobecnej deklarácie ľudských práv z roku 1948. Sociálna práca zvykne byť označovaná ako ľudsko-právna profesia.

20. december – Medzinárodný deň ľudskej solidarity bol vyhlásený Organizáciou Spojených národov v roku 2005. Hlavnou myšlienkou tohto dňa je boj proti chudobe, korupcii a terorizmu, podpora pochopenia hodnoty a významu ľudskej solidarity na globálnej úrovni pri riešení globálnych problémov a splnení globálnych cieľov rozvoja.

Dôležité je si uvedomiť predovšetkým význam a potenciál sociálnej práce v súčasnom globalizovanom starnúcom svete. zamestnanosti absolventov sociálnej práce. Sociálna práca nemôže byť zatláčaná do úzadia ani na Slovensku. Tento krátkozraký prístup ovplyvní nepripravenosť slovenskej spoločnosti na meniaci sa život. Samotní sociálni pracovníci majú značnú časť zodpovednosti za budúci vývoj na Slovensku a vo svete vo svojich rukách.

Záver

Nemáme - solidaritu medzi bohatými a chudobnými ľuďmi a medzi regiónmi.

Pestuje sa - nenávisť medzi generáciami a vymierame.

Rodiny sú - trestané za to, že majú deti.

Trvalo udržateľný „dôstojný“ život?

Kde je - budúcnosť?

Treba zmeniť doterajší prístup. Preto potrebujeme sociálnu prácu, ako praktickú profesiu a vedecký odbor, ktorá podporuje sociálnu zmenu a rozvoj, zlepšuje sociálnu súdržnosť, posilňuje práva a slobody ľudí. Zásady sociálnej spravodlivosti, ľudských práv, kolektívnej zodpovednosti a rešpektovanie rozdielností musia byť základom pôsobenia sociálnej práce. S pomocou teórií sociálnej práce, sociálnych vied, humanitných odborov a tradičných poznatkov musí sociálna práca zapájať ľudí a štruktúry do riešenia problémov života a do posilňovania sociálneho blaha.

Nevracajme sa späť, nestrácajme čas bývalými krivdami, nevyhovárajte sa na zlý svet, lepšie je ísť vpred. Každému musí byť daná šanca. Všetci máme možnosť svet zmeniť.

V New Yorku 31. augusta 2014

Literatúra:

Adjudicating Economic, Social and Cultural Rights at National Level. Practitioners Guide No. 8 (2014): International Commission of Jurists, 320 str., Geneva, ISBN 978-92-9037-195-1

A Fair Globalization: Creating Opportunities For All (2004): ILO, World Commission on the Social Dimension of Globalization Geneva, 190 s., ISBN 92-2-115426-2

ASLAM, A, CORRADO, L. (2007): *No Man is an Island: the Interpersonal Determinants of Regional Well-Being in Europe*, 49 s., <http://www.dspace.cam.ac.uk/handle/1810/194697>

BABIAK, P., HARE, R. (2007): *Snakes In Suits When Psychopaths Go to Work*, Harper Collins, 355 s., ISBN 978-0-06-143770-0

BEDNÁRIK, R. (2014): *Stav sociálnej ochrany na Slovensku. (Situácia k 1. januáru 2014)*: Inštitút pre výskum práce a rodiny, Bratislava, 63 s., ISBN: 978-80-7138-139-6

CAMERON, I. (2000): *Úvod do Európskeho dohovoru o ľudských právach*, Nadácia občan a demokracia, Bratislava, 156 s., ISBN 80-968528-1-7

Charter of Rights of Social Workers (2013): International Federation of Social Workers – Europe, 11. november 2013

DALY, M. (2007): *Access to Social Rights in Europe*, Council of Europe, Strasbourg, 105, s., ISBN 978-92-871-4985-5

Dohovor o minimálnej norme sociálneho zabezpečenia (1952): 461. Oznámenie Federálneho ministerstva zahraničných vecí o dojednaní Dohovoru o minimálnej norme sociálneho zabezpečenia (č. 102), Zbierka zákonov Českej a Slovenskej federatívnej republiky, čiastka 89, 20. november 1991, s. 1 - 13

Dohovor o právach dieťaťa prijatý a otvorený na podpis, ratifikáciu a pristúpenie rezolúciou Valného zhromaždenia OSN z 20. novembra 1989

Dohovor OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím (s komentárom vybraných článkov) (2006): Bratislava, 56 s., ISBN-978-80-89344-24-4

EASTERLIN, R. (1974): *Does Economic Growth Improve the Human Lot? Some Empirical Evidence*, University of Pennsylvania, 37 s.

Economic, Social and Cultural Rights Handbook for National Human Rights Institutions (2005): UN, Ženeva, 148 s., ISBN 92-1-154163-8

ELLIS, D. (2013): *Is too much Ever Enough? The Economic Crisis, Greed and the Occupy Wall street Movement*: s. 13-31, In: *Journal of Social Work Values and Ethics*, Volume 10, Number 1, Association of Social Work Boards

ESPING-ANDERSEN, G. et al. (2002): *Why We Need a New Welfare State*, Oxford, 244 s., 0-19-925643-8

Európa 2020, Stratégia na zabezpečenie inteligentného, udržateľného a inkluzívneho rastu (2010): Oznámenie komisie, Brusel, 3.3.2010, KOM(2010) 2020, v konečnom znení, 36 s.

European Social Charter Collected Texts (6th edition) (updated to 30 June 2008): Council of Europe, Strasbourg, 562 s.

Európsky kódex dobrej správnej praxe (2013): Európsky ombudsman, Lxemburg, 23 s., ISBN 978-92-9212-371-0

Európska sociálna charta (revidovaná): Slovak version January 2008, Štrasburg, 3. máj 1996, 33 s.

Európsky dohovor o ľudských právach, Dohovor v znení ustanovení Protokolu č. 14 (CETS No. 194), ktorý nadobudol platnosť 1. júna 2010: Európsky súd pre ľudské práva, Štrasburg, 51 s.

Európsky zákonník sociálneho zabezpečenia Rady Európy: č. 48 zo 16. apríla 1964, Štrasburg, 37 s.

EU Unemployment Rate and Social Situation, Quarterly Review December 2012 (2013): European Commission, Brusel, 79 s., ISBN 978-92-79-28115-0

Evidence on Demographic and Social Trends Social Policies' Contribution to Inclusion, Employment and the Economy, (2011): Towards Social Investment for Growth and Cohesion – including implementing the European Social Fund 2014-2020: European Commission, Brussels, 20.2.2013 SWD (2013) 38 final I/II, 49 s.

Evidence on Demographic and Social Trends Social Policies' Contribution to Inclusion, Employment and the Economy (2011). Towards Social Investment for Growth and Cohesion – including implementing the European Social Fund 2014-2020: European Commission, Brussels, 20.2.2013 SWD(2013) 38 final II/II, 45 s.

GOMIEN, D. (1999): Krátky sprievodca Európskym dohovorom o ľudských právach, IDS o Rade Európy, Bratislava, 128 s., ISBN 80-967674-45

Global Agenda for Social Work and Social Development Commitment to Action: 6. január 2012, IFSW, IASSW, ICSW, 8 s.

Global Standards For Social Work Education And Training (2004), Prijaté valnými zhromaždeniami IASSW a IFSW v Adelaide, Austrália, 2004, 24 s.

Happy Now: by Isabel Berwick, in Financial Times, 10. 4. 2011

HETTEŠ, M.: (2011): *Starnutie spoločnosti, Vybrané kapitoly sociálnej práce so seniormi*, VŠZSP sv. Alžbety, Bratislava, 192 s., ISBN: 978-80-8132-031-6

HETTEŠ, M. (2013a): *Sociálna súdržnosť a istota v sociálnej práci*, UKF, Nitra, 198 s., ISBN 978-80558-0256-5

HETTEŠ, M. (2013b): *Zamestnanosť a sociálna práca*, VŠZSP sv. Alžbety, Bratislava, 130 s., ISBN 978-80-8132-089-7

HETTEŠ, M. (2014): *Sociálne investovanie (na Slovensku?)*. In: *Zborník z medzinárodnej vedecko-odbornej konferencie Sociálne investovanie*. Bratislava, SKTS, 2014, s. 29-47, ISBN 978-80-971606-0-9

HETTEŠ, M., MALÍŠKOVÁ, Z., MÁTEL, A., (2014): *Absolventi a sociálny sektor: Vytváranie nových pracovných príležitostí*, Projekt EÚ Progress, Nitra, 74 s., ISBN 978-80-558-0561-0

HIROSE, K. et al. (2011): *Pension Reform in Central and Eastern Europe in Times of Crisis, Austerity and Beyond*, ILO, Budapest, 366 s., ISBN 978-92-2-125639-7

Human Rights and Social Work. A Manual of Schools of Social Work and the Social Work Profession (1994): UN, Geneva, New York, 79 s., ISBN-92-1-154104-1

Human Rights Manual. Guidelines for Implementing a Human Rights Based Approach in ADC (2010): Austrian Development Agency (ADA), Vienna, 61 str.

Charta Organizace spojených národů a Statut mezinárodního soudního dvora: Informační centrum OSN, Praha, 61 s.

Charta základních práv Európskej únie: 30.3.2010, Úradný vestník Európskej únie C 83, Brusel, 15 s.

Implementation of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights. Second periodic reports submitted by States parties under articles 16 and 17 of the Covenant. Slovakia (2011): E/C.12/SVK/2, Committee on Economic, Social and Cultural Rights, New York, 14. 01. 2011, 96 str.

Implementation of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights. List of issues to be taken up in connection with the consideration of the second periodic report of Slovakia concerning articles 1 to 15 of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (2011): E/C.12/SVK/Q/2, Committee on Economic, Social and Cultural Rights, New York, 14. 06. 2011, 4 str.

International Council on Social Welfare. 80 Years of History (2008): French Committee on Social Welfare, 151 s., ISBN 978-2-85952-980-2

Investing in Social Europe (2013): European Commission, Brusel, 36 s., ISBN 978-92-7929503-4

Jogjakartské princípy (2011): Úrad vlády SR, 45 s., ISBN 978-80-8106-037-3

Koncepcia transformácie sociálnej sféry Slovenskej republiky (1996): MPSVR SR, Minor, Bratislava, 46 s.

Konsolidované znenie zmluvy o fungovaní európskej únie: 30.3.2010, Úradný vestník Európskej únie C 83/47, Brusel, 154 s.

KOVAĽOVÁ, M. (2012): *Kresťanská etika*, In Mátel et al. *Etika sociálnej práce*. str. 43-47, 2012. Bratislava : VŠZasP sv. Alžbety, 2. vyd. s.263s. ISBN 978-80-8132-045-3

KEYNES, J.,M. (1930): *Economic Possibilities for our Grandchildren*, s. 358-373, In: *Essays in Persuasion*, W. W. Norton & Co., New York, 1963

LANGEDONCK, J., PUT, J (2006): *Social Security Rights*, Institute of Social Law (K.U.Leuven), Contribution to ISSA initiative, 15 s.

Listina základných práv a slobôd: Úplne znenie Ústavného zákona č. 23/1991 Zb. (znenie aktualizované k 7. 6. 2004), 15 s.

NORBERG, J. (2006): *Paternalizmus šťastia. Omyly mladej vedy*, Centre for the New Europe, 28 s.

Medzinárodný dohovor o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie: 95/1974 Zb. Vyhláška ministra zahraničných vecí z 15. augusta 1974 o Medzinárodnom dohovore o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie, 11 s.

PENNINGS, F: (2003): *Introduction to European Social Security Law*, Intersentia, Antverppen, 2003, 393 s., ISBN 90-5095-336-0

Protecting Labour Rights as Human Rights: Present and Future of International Supervision, (2007): ILO, Geneva, 312 s., ISBN: 978-92-2-019944-2

RAWLS, J. (1971): *Theory of Justice* . Harvard University Press, 561 s., ISBN 0-674-00078-1

REVKIN, A. (2005): *A New Measure of Well-Being From a Happy Little Kingdom*, In: New York Times ,October 4, 10 s.

SHARP, R. (2007): *What really makes us happy?* In: The Independent, London, 11. september 2007

SIKA, P. (2013): *Nový rozmer dôchodkovej politiky a reformy v Slovenskej*

republike. Vydavateľstvo Ekonóm, Bratislava, 123 s., ISBN 978-80-225-3702-5

Social Consequences of the Financial Crisis,(2012): Final report from the Executive Committee on the Project, IFSW, 5 s., 13 april 2012, ifsw_44626-2

Social Development in an Uncertain World (2011): UNRISD Research Agenda 2010–2014, Geneva, 24 s.

Social Dimension of the Europe 2020 Strategy (2011): European Commision, Brusel, 60 s., ISBN 978-92-79-19802-1

Social Economy and Social Entrepreneurship Social Europe Guide Volume 4 (2013): European Commission, Brusel, 108 s., ISBN 978-92-79-26866-3

Social Europe. Current Challenges and the Way Forward (2013): European Union, Brussels, 447 s., ISBN 978-92-79-27196-0

Social Justice In An Open World: The Role Of The United Nations (2006): United Nations, New York, 157 s., ISBN 92-1-130249-8

Social Policies. Social Europe Guide Volume 5 (2013): Brussels, European Commission, 2013, 84 s. ISBN 978-92-79-31257-1

Social Protection Floor For A Fair And Inclusive Globalization, (2011): Report of the Advisory Group chaired by Michelle Bachelet Convened by the ILO with the collaboration of the WHO, ILO, Geneva, 150 str., ISBN 978-92-2-125338-9

Social Security, 2001: A New Consensus, ILO, Geneva, 2001, ISBN 92-2-112624-2, 114 s.

Social Work and Social Cohesion in Europe, (2006): A Project of the International Federation of Social Workers – European Region. Draft Final Report, IFSW-Europe, Bern, júl 2006, 22 s.

Standards In Social Work Practice Meeting Economic, Social and Cultural Rights Project 2007-2009 (2009): International Federation of Social Workers – Europe, Berlin, 2009, 66 s.

Standards in Social Work Practice Meeting Human Rights (2010): International Federation of Social Workers - Europe, Berlin, 70 s.

Statement on Social Work Promoting Social Cohesion Europe, (2006): IFSW-Europe, Bern, 2006

Stručný katalóg ľudských práv s námetmi na ich uplatnenie v škole (2005): Štátny pedagogický ústav, Bratislava, 60 str. ISBN 80-89225-03-9

Sociálne investovanie, (2014): zborník z konferencie, Hetteš, M., Krémer, B., Steck, P. (eds.), SKTS, Bratislava, 114 s., ISBN 978-80971606-0-9

Sociálny rozmer stratégie Európa 2020 (2011): Správa výboru pre sociálnu ochranu na rok 2011. Súhrn. Brusel, 24 s., ISBN 978-92-7920392-3

STIGLITZ, J. E., SEN, A., FITOUSSI, J.-P. (2009): *Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress*, Paris, 292 s.

THOREAU, H.D. (1849): *On the Duty of Civil Disobedience*, Elegant Books, Public Domain, 28 s.

Ústava Slovenskej republiky z 1. septembra 1992, Zbierka zákonov č. 460/1992, 18 s.

VAVRO, B., (2010): *Zoznam dohovorov Medzinárodnej organizácie práce, ktorými je Slovenská republika viazaná, ktoré ratifikovala a vypovedala*, (2010): Preložil, spracoval a zostavil: JUDr. Boris Vavro odbor medzinárodnej spolupráce a integrácie cudzincov MPSVR SR, 21. júna 2010, Bratislava, 17 s.

Všeobecná deklarácia ľudských práv, Všeobecná deklarácia ľudských práv prijatá a vyhlásená rezolúciou Valného zhromaždenia OSN, 217 A (III) z 10. decembra 1948, 5 s.

Všeobecný rámcový program pre sociálnu prácu a sociálny rozvoj Smerujúci k záväznému programu mobilizácia sociálnych pracovníčok a pracovníkov, vzdelávateľov v oblasti sociálnej práce a vykonávateľov politík a pracovníkov v oblasti rozvoja a globálnej sociálnej zmeny, „Globálna sociálna agenda“ (2010): IASSW, ICSW, IFSW, 10 s.

Vyhláška ministra zahraničných vecí z 10. mája 1976 o Medzinárodnom pakte o občianskych a politických právach a Medzinárodnom pakte o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach (1976): 30 str., 120/1976 Zb.

Vyhláška ministra zahraničných vecí z 18. augusta 1988 o Dohovore proti mučeniu a inému krutému, neľudskému alebo ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestaniu, (1988): 13 s., 143/1988 Zb.

WARRE, B. (2012): *The Top Five Regrets of the Dying*, Hay House Inc., 47 s., ISBN: 978-1-4019-4066-9

WARIN, P., HAMEL, M.-P. (2010): *Access to social rights: criteria for evaluating public sector reforms*, Event: New and growing inequalities: a challenge for the social, economic and democratic development of the European Union? Insights from Socio-Economics Sciences and Humanities for the EU 2020 strategy for inclusive growth, 11 November 2010, 23 s.

Your Better Life Index. Country Notes, OECD, 2011, Paris, 35 s., www.oecd.org/better-life-index

Autor

Doc. RNDr. Miloslav Hetteš, CSc. prednáša (v oblasti sociálnej politiky, politiky zamestnanosti, a medzinárodných aspektov sociálnej práce) na Vysokej škole zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety v Bratislave (vydal tu monografie o starnutí spoločnosti a o problémoch nezamestnanosti). Prednášal skôr aj na Trnavskej univerzite a na Fakulte sociálnych vied a zdravotníctva na Univerzite Konštantína Filozofa v Nitre (publikoval tu monografiu k téme sociálnej súdržnosti). Zaujíma sa o prepojenie školy a praxe medzi absolventmi škôl sociálnej práce.

Pracoval ako poradca pre oblasť sociálnej ochrany pre vládu Republiky srbskej v Banja Luke (Bosna a Hercegovina) a bol vedúcim twinningového projektu Európskej únie pre pomoc vláde Macedónska v Skopje za oblasť hodnotenia pracovného práva. M. Hetteš má zámorské pracovné skúsenosti. Je členom európskej siete nezávislých expertov pre sociálnu politiku (ESPN) za oblasť dôchodkov a politiky zamestnanosti.

Miloslav Hetteš pracoval na Ministerstve práce, sociálnych vecí a rodiny SR (1993–2010). Mal zodpovednosť za medzinárodné a európske aktivity ministerstva. Zaslúžil sa o ratifikáciu radu dohovorov Medzinárodnej organizácie práce (MOP) a predovšetkým Európskej sociálnej charty (revidovanej) Slovenskou republikou zhotovenou v Rade Európy. V roku 2001 tvoril návrh rezolúcie MOP o sociálnom zabezpečení ako o investícii a podieľal sa na organizácii radu podujatí tejto organizácie. V rokoch 2006 až 2010 zastupoval Slovensko na rokovaniach Rád ministrov práce a sociálnych vecí Európskej únie (EPSCO). Predtým sa venoval riešeniu otázok dôchodkovej reformy a koordinácii systémov sociálnej ochrany. V tomto období pracoval v rámci Európskeho výboru pre sociálnu kohéziu (CDCS).

M. Hetteš pracoval na spoločnom projekte MOP k dopadom finančnej krízy na dôchodkové systémy, v rámci ktorého vypracoval štúdiu o slovenskej penzijnej reforme a privatizácii staroby. Je odborným poradcom MOP v Bosne a Hercegovine a v Moldavsku. Pracoval na projekte Európskej únie (PROGRESS)

k zamestnávaniu absolventov a mladých ľudí v rámci medzinárodného projektu piatich členských krajín. M. Hetteš riadil Pracovnú skupinu pre starnutie populácie v rámci Európskej hospodárskej komisie OSN v Ženeve. Bol podpredsedom Výboru OSN pre sociálny rozvoj a tiež Výboru OSN pre trvalo udržateľný rozvoj v New Yorku. V roku 1997 sa významne podieľal na Svetovom summite o sociálnom rozvoji, summite o právach žien v Pekingu a inde. V osemdesiatych rokoch sa venoval predovšetkým výskumu sociálneho rozvoja.

M. Hetteš pripravoval základy modernej miestnej demokracie a samosprávy na Slovensku v rokoch 1987 – 1993. Bol prvým predsedom a zakladateľom Združenia miest a obcí na Slovensku („*nestor slovenskej samosprávy*“). Pracoval v rámci spoločného projektu technickej pomoci Česko-Slovenska s Holandskom v Nikarague.

M. Hetteš je docentom sociálnej práce. Pred rokom 1989 mu nebolo povolené študovať sociálne a humanistické vedy, absolvoval štúdium humánnej geografie na Prírodovedeckej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave a demografiu na Karlovej univerzite v Prahe. Od roku 1990 sa zúčastnil množstva vzdelávacích aktivít v OSN, v New Yorku, na Medzinárodnom inštitúte pre starnutie, na Malte, v Japonsku, v MOP, v Rade Európy, v OECD, v Haagu, v Európskej komisii, v Bruseli, v Kodani, v Madride, v Štokholme a inde.

V súčasnosti M. Hetteš je **prezidentom európskej organizácie Medzinárodnej rady pre sociálny rozvoj (ICSW)**. ICSW úzko spolupracuje s Medzinárodnou federáciou sociálnych pracovníkov (IFSW) a s Medzinárodnou asociáciou škôl sociálnej práce (IASSW). ICSW je jedna z najstarších globálnych mimovládnych organizácií usilujúcich o sociálnu zmenu. M. Hetteš sa významne podieľa na jej činnosti a riadi jej európsku činnosť. Je členom Asociácie vzdelávateľov sociálnej práce na Slovensku.

